

UNIwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

Instytut Nauk Teologicznych

Marlena Anna Rolnik-Kazimierowicz

Nr albumu: 8450

**Magisterium Kościoła wobec uchodźstwa i migracji
(1965-2020)**

PRACA DOKTORSKA

KS. DR HAB. ARKADIUSZ WUWER PROF. UŚ

Katowice 2023

Słowa kluczowe: Magisterium Kościoła, Stolica Apostolska, nauczanie społeczne Kościoła, uchodźcy, migranci

Oświadczenie autora pracy

Świadomy odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca została napisana przeze mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego ani stopnia naukowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

.....

Data

.....

Podpis autora pracy

SPISTRŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	5
WSTĘP	6
ROZDZIAŁ 1 - ZARYS ZJAWISKA UCHODŹCTWA I MIGRACJI	23
1.1. Kim jest uchodźca i migrant? Wyjaśnienie pojęć.	24
1.2. Zarys problematyki uchodźstwa w Europie i na świecie po II wojnie światowej.	31
1.3. Przyczyny, skutki, szanse i zagrożenia wynikające z polityki migracyjnej.	40
ROZDZIAŁ 2 MIGRANCI I UCHODŹCY W ŚWIECIE DEKLARACJI MIĘDZYPANSTWOWYCH	55
2.1. Konwencja Genewska i działania ONZ.	59
2.2. Prawne rozwiązania poza krajami Unii Europejskiej.	71
2.3. Polityka migracyjna w Unii Europejskiej.	78
2.4. Stolica Apostolska wobec migracji do roku 1965.	95
ROZDZIAŁ 3	108
PRZYJMOWANIE MIGRANTÓW I UCHODŹCÓW W ŚWIECIE MAGISTERIUM PAPIESKIEGO	108
3.1. Migracje jako owoc nierównoważonego rozwoju - Paweł VI	108
3.2. Migracje jako prawo do azylu - Jan Paweł II	111
3.3. Migracje jako udzielanie gościny - Benedykt XVI	118
3.4. Migracje jako spotkanie osób - Franciszek	119
ROZDZIAŁ 4 OCHRONA MIGRANTÓW I UCHODŹCÓW W ŚWIECIE MAGISTERIUM PAPIESKIEGO	127
4.1. Chrześcijańska odpowiedzialność za migrantów - Paweł VI	127
4.2. Obowiązek solidarności z migrantami - Jan Paweł II	131
4.3. Migracja jako świadomość współzależności - Benedykt XVI	139
4.4. Ochrona migrantów jako imperatyw moralny - Franciszek	141

ROZDZIAŁ 5 PROMOWANIE ROZWOJU MIGRANTÓW I UCHODźCÓW W ŚWIETLE MAGISTERIUM PAPIESKIEGO	150
5.1. Migracja jako ochrona bezbronnych - Paweł VI	151
5.2. Migracja jako potrzeba zrozumienia - Jan Paweł II	152
5.3. Zaangażowanie na rzecz migrantów jako wierność Ewangelii - Benedykt XVI	157
5.4. Dzielenie się z migrantami jako warunek rozwoju wszystkich - Franciszek	160
ROZDZIAŁ 6 INTEGRACJA MIGRANTÓW I UCHODźCÓW W ŚWIETLE MAGISTERIUM PAPIESKIEGO	164
6.1. Migracja jako wezwanie do inkluzji społecznej - Paweł VI	165
6.2. Migracja jako szansa na umocnienie pokoju - Jan Paweł II	167
6.3. Migracja jako pomost kulturowy i ekonomiczny - Benedykt XVI	174
6.4. Migracja jako wzajemność dawania i otrzymywania - Franciszek	177
ROZDZIAŁ 7 WARUNKI ROZWIĄZANIA KWESTII MIGRACJI I UCHODźSTWA	182
7.1. Wspólny fundament - integralna antropologia, godność człowieka, jego prawa i obowiązki wynikające ze wspólnego dziecięstwa Bożego	182
7.2. Wspólne działanie - działanie charytatywne, inicjatywy pokojowe i wymiana kulturowa	191
7.3. Wspólne cele - nadzieja dla „braterstwa i przyjaźni społecznej”	204
WNIOSKI KOŃCOWE	214
BIBLIOGRAFIA	218
Przemówienia papieskie:	218
Dokumenty Magisterium Kościoła:	221
Dokumenty międzynarodowe:	222
Literatura:	223
Strony internetowe:	235

WYKAZ SKRÓTÓW

- [DPMC] Kongregacja Biskupów, *De pastorali migrantum cura*, instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów, 1969
- [EASO] Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu
- [FT] Franciszek, *Fratelli Tutti*, encyklika, 2020
- [KDK] Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, konstytucja pastoralna o Kościele w świecie współczesnym, 1965
- [KK] Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 1964
- [KNS] Katolicka Nauka Społeczna
- [ONZ] Organizacja Narodów Zjednoczonych
- [UNHCR] Biuro wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych
- [RH] Jan Paweł II, *Redemptoris hominis*, encyklika, 1979.

WSTĘP

Zgodnie z danymi Organizacji Narodów Zjednoczonych (*United Nations*, ONZ) pod koniec 2007 roku poza krajami pochodzenia znajdowało się 11,4 mln uchodźców i 26 mln przesiedleńców pozostających w granicach swoich państw. Przedstawiając te dane, Laura Boldrini, rzecznik prasowy we Włoszech Wysokiego Komisarzatu ONZ ds. Uchodźców, podkreśliła, że liczba uchodźców wzrosła o blisko 2,5 mln w stosunku do roku poprzedniego, co związane było z chaosem w Iraku i wezwała wspólnotę międzynarodową do ekonomicznego wsparcia. W tym samym czasie abp Agostino Marchetto, ówczesny sekretarz Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących przypomniał, że uchodźcy mają prawo do ochrony. Zwrócił uwagę, że na tę problematykę uwrażliwia Międzynarodowy Dzień Uchodźcy obchodzony z inicjatywy ONZ 20 czerwca. Wspomniał o przesiedleńcach, o szukających azyl i o tych, którzy padają ofiarami handlu żywym towarem. „Niestety, ta współczesna forma niewolnictwa stale narasta” – konstatował sekretarz. Wspomniał o swoim pobycie w Kenii sprzed kilku dni, gdzie Kongres przedstawicieli episkopatów Afryki zajmujących się duszpasterstwem migrantów ogłosił tzw. Apel z Nairobi, który stał się zaproszeniem, zwłaszcza dla Europy, do globalizowania solidarności. „Pierwszym zaś wyrazem solidarności z uchodźcami jest ich ochrona”¹- przypomniał Marchetto. Według Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (*Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*, UNHCR) pod koniec roku 2020 na świecie było 82,4 mln osób przymusowo przesiedlonych, z czego ponad jedną czwartą stanowili uchodźcy. Liczba ta podwoiła się od 2010 roku i była wyższa niż kiedykolwiek wcześniej. Ten pierwszy z brzegu przykład ilustruje nie tylko ważkość tematyki, lecz także wskazuje, że działania na rzecz rozwiązania kwestii uchodźstwa podejmowane są równoległe przez instytucje międzynarodowe, jak i przez Stolicę Apostolską. Na pierwszy rzut oka są to działania wzajemnie się wspierające i uzupełniające. Świadczyć o tym może komplementarna historia kościelnych i cywilnych obchodów Dnia poświęconego „ludziom w drodze”.

Z jednej strony jest to Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy - święto ustanowione przez Stolicę Apostolską, a z drugiej - dwie zbliżone treściowo i znaczeniowo uroczystości powstałe z inicjatywy ONZ: Międzynarodowy Dzień Migrantów oraz Światowy Dzień Uchodźcy. Ustanowienie tak podobnych do siebie świąt świadczy o tym, że uchodźcy i

---

¹ *Międzynarodowy Dzień Uchodźcy: Dramat współczesnych wypędzonych*, <https://info.wiara.pl/doc/176495.Miedzynarodowy-Dzien-Uchodzcy-Dramat-wspolczesnych-wypedzonych> [dostęp 20.07.2021].

migranci nie są obojętni zarówno Kościołowi, jak i organom politycznym, a jednocześnie osobne obchodzenie tych dni prowokuje do pytania o to, czy kwestia migracji łączy czy też dzieli Kościół i świat.

Ze strony Kościoła, już w XIX wieku migracjami zajmowała się watykańska kongregacja „De Propaganda Fide”, a – wobec wzrastającej fali migracji - 5 sierpnia 1912 papież Pius X *Motu proprio* „Cum omnes catholicos” powołał do życia „Urząd Specjalny dla Emigracji” włączony w struktury Kongregacji Konsystorialnej. Jednak genezy Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy należy się raczej dopatrywać w liście „Ból i zatroskanie” („Il dolore e le preoccupazioni”) skierowanego za namową papieża Benedykta XV, 6 grudnia 1914 roku przez Świętą Kongregację Konsystorialną do włoskich biskupów diecezjalnych. Tytuł pisma zbiegał się ze słowami, którymi zainicjował swój pontyfikat: „Ból i troska”. Odnoszą się one do stanu rzeczy, który wywołała wojna światowa, powodując migracje na szeroką skalę. Papież zdawał sobie sprawę, że liczba migrantów nie zmaleje, póki nie zakończy się wojna, a następnie kryzys gospodarczy nią wywołany. Na tamten czas w obu Amerykach mieszkało ponad cztery miliony obywateli Włoch. Uznawszy zasługi zakonów oraz różnych instytucji utworzonych we Włoszech, a także za granicą dla duchowej opieki i ochrony migrantów, ogłosił założenie kolegium przygotowującego księży, którzy zamierzają poświęcić się niesieniu im pomocy. Pragnął jak najszybszego jego otwarcia, zapewniając mu oraz innym instytucjom katolickim, których celem jest ochrona migrantów, odpowiednie środki. Postanowił wobec tego ustanowić coroczny dzień świadomości potrzeb migrantów, podczas którego organizowane miały być zbiórki pieniężne na rzecz duszpasterstwa włoskich emigrantów i dla ekonomicznego wsparcie Kolegium w Rzymie, przygotowującego misjonarzy emigracyjnych². Podkreślono w liście konieczność ustanowienia dnia, który zaalarmuje, ale także wyczuli na wielu uchodźców, którzy szukają ucieczki przed zniszczeniami Wielkiej Wojny. Obchody pierwszego Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy wyznaczono na 21 lutego 1915 roku. Początkowo we Włoszech zbiegały się one z I Niedzielą Wielkiego Postu, ale od 1928 roku zaczęto go obchodzić w pierwszą niedzielę Adwentu. Kongregacja Konsystorialna zajęła się wdrożeniem Dnia Migranta we Włoszech, przekazując diecezjom odpowiednie dyrektywy i sugestie. W rzeczywistości, listy towarzyszące temu dniu i podpisywane przez przełożonych Konsystorza, zawierały generalnie zalecenie uruchomienia

---

² Benedykt XV, *Il dolore e le preoccupazioni*, list apostolski, 1914.

odpowiednich struktur wspierających działalność duszpasterstwa migracyjnego i były wezwaniem do solidarności³.

Warto zauważyć, że początkowo Dzień Migranta dotyczył tylko migrantów włoskiego pochodzenia. Dopiero Konstytucja Apostolska „*Exsul Familia*” z 1952 roku zaleciła, aby doroczny Dzień Migranta obejmował także emigrantów „innych narodowości lub języków” i – jak zalecała – winien odbywać się na całym świecie w pierwszą Niedzielę Adwentu. Decyzja ta została potwierdzona w Instrukcji „*De pastore migratorum cura*” z 1969 roku, w której zawarto postanowienie, że należy Dzień Migranta „obchodzić w okresie i w sposób, jaki sugerują lokalne warunki i potrzeby środowiska społecznego”. Z kolei od roku 1978 obchody przeniesiono na drugą niedzielę po święcie Objawienia Pańskiego. Jak głosi instrukcja Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących stało się tak z tej racji, że to święto jest „odpowiednią okazją dla pobudzenia wspólnot chrześcijańskich do odpowiedzialności wobec braci migrantów oraz do obowiązku współdziałania w rozwiązywaniu ich różnorodnych problemów”. Wraz z pojawieniem się Instrukcji „*Erga migrantes caritas Christi*” w 2004 roku treść Dnia Migranta rozszerzono o uchodźców. Dokument stwierdza: „w celu uwrażliwienia wszystkich wiernych na obowiązki braterstwa i miłości wobec migrantów oraz zebrania niezbędnej pomocy finansowej w celu wypełniania obowiązków duszpasterskich wobec samych migrantów, Konferencje Episkopatów i odpowiednie Struktury Hierarchiczne Katolickich Kościołów Wschodnich ustalają datę „Dnia (lub Tygodnia) migranta i uchodźcy” w okresie i w taki sposób, w jaki warunki lokalne sugerują, nawet jeśli w przyszłości wszędzie oczekuje się celebracji w jednym dniu”. Ostatecznie 14 października 2004 roku, Jan Paweł II ustalił jedną datę dla całego Kościoła na drugą niedzielę po Uroczystości Objawienia Pańskiego⁴. Podczas 104. Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy 14 stycznia 2018 roku papież Franciszek ogłosił kolejną zmianę daty obchodzenia tego święta. Podczas modlitwy na Anioł Pański ogłosił, że od następnego roku Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy będzie obchodzony w drugą niedzielę września, która w roku 2019 przypadała na 8 września⁵.

---

³ *La Giornata del migrante e del rifugiato: l'intuizione di Benedetto XV*, <https://www.acistampa.com/story/la-giornata-del-migrante-e-del-rifugiato-lintuizione-di-benedetto-xv-6496> [dostęp 20.07.2021].

⁴ *Konferencja prasowa w celu przedstawienia orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* z 24.09.2013, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2013/09/24/0604/01339.html> [dostęp 2.11.2021].

⁵ *Nowa data Dnia Migrantów i Uchodźców*, <https://kosciol.wiara.pl/doc/4453334.Nowa-> [dostęp 20.07.2021].

Początkowo, do 1969 roku, temu Dniu towarzyszyło przesłanie skierowane do Biskupów w formie okólnika podpisanego przez Przełożonych Kongregacji Konsystorialnej. Po opublikowaniu Instrukcji „De pastorali migratorum cura” (1969), przesłania te były podpisywane przez Przewodniczącego Komisji ds. Migracji Konferencji Episkopatu Włoch. Począwszy od 1980 roku orędzie było sporządzane przez Sekretariat Stanu w formie listu w imieniu Ojca Świętego, podpisywane przez kard. Agostino Casaroli, czyli Sekretarza Stanu i wysyłane do kardynała Sebastiano Baggio, prefekta Kongregacji ds. Biskupów i przewodniczącego Papieskiej Komisji ds. Duszpasterstwa Migracji i Turystyki. Następnie tekst wysyłany był do wszystkich katolików. Wreszcie, od 1986 roku, utrwaliła się tradycja, że to sam papież składał podpis pod corocznym Orędziem, kierując słowo do całego Kościoła katolickiego, łącznie z migrantami i uchodźcami. Stało się to okazją zaproponowania biblijno-teologicznego podejścia do duszpasterstwa ludzkiej mobilności, którego centrum jest Jezus Zbawiciel, obcy w świecie ludzi, kontynuujący swoje dzieło zbawienia poprzez współczesnych obcokrajowców, migrantów i uchodźców⁶.

Inna znacząca zmiana nadeszła wraz z objęciem przez kardynała metropolitę Wenecji Giovanniego Urbani funkcji przewodniczącego Episkopatu Włoch. Wówczas te listy stały się prawdziwymi wiadomościami tematycznymi, a orędziom zaczęto nadawać tytuły⁷. W ten

---

⁶ *Konferencja prasowa w celu przedstawienia orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* z 24.09.2013, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2013/09/24/0604/01339.html> [dostęp 2.11.2021].

⁷ 1968: Dla Kościoła nie ma granic. Emigracja: spotkanie braci; 1969: Wszyscy jesteśmy odpowiedzialni; 1970: Emigracja młodzieży; 1971: Każdy człowiek jest moim bratem; 1972: Ciche i bezbronne włoskie dzieci imigrantów; 1973: Trzeci wiek; 1974: Emigracyjna prowokacja o sprawiedliwość; 1975: Sprawiedliwość dla imigrantek; 1976: Nie dla wykluczenia; 1977: Emigranci budowniczości Europy; 1978: Cudzoziemcy lub bracia; 1979: Szkoła bez granic; 1980: Papież o rodzinie migrantów i wspólnocie chrześcijańskiej; 1981: Emigracja to kultura; 1982: Od solidarności do komunii; 1983: Zjednoczona w różnorodności; 1984: Młodzi ludzie na emigracji, lęki i nadzieje; 1985: Druga strona włoskiej emigracji; 1986: Prawo wiernych migrantów do swobodnej integracji kościelnej; 1987: Rodzina wyemigrowana; 1988: Katolicy świeccy i migracje; 1989: Trudną sytuację osobistą migrantów zawierzam Maryi; 1990: Migracja i ekspansja Królestwa Bożego; 1991: Mądra akcja duszpasterska mająca na celu ochronę migrantów przed religijnym prozelityzmem; 1992: Migracje mają podwójne oblicze: różnorodność i uniwersalność; 1993: Jak powitać nieznanego; 1994: Promować kulturę aktywnej solidarności rodzin migrantów; 1995: Kobiety na emigracji; 1996: Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta; 1997: Wiara człowieka powinna działać poprzez miłość; 1998: Okazać życzliwość i solidarność obcokrajowcowi; 1999: Całe życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do Domu Ojca; 2000: Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia; 2001: Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła; 2002: Migracje a dialog międzyreligijny; 2003: Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu; 2004: Migracje w poszukiwaniu pokoju; 2005: O zachowanie własnej tożsamości i uznanie tożsamości innych; 2006: Migracje znakiem czasu; 2007: Rodzina migrująca; 2008: Młodzi migranci; 2009: Św. Paweł migrant i „Apostoł Narodów”; 2010: Małoletni migranci i uchodźcy; 2011: Jedna rodzina ludzka; 2012: Migracje a nowa ewangelizacja; 2013: Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei; 2014: Migranci i uchodźcy: w kierunku lepszego świata; 2015: Kościół bez granic matką wszystkich; 2016: Migranci i uchodźcy są dla nas wyzwaniem. Odpowiedź daje Ewangelia miłosierdzia; 2017: Imigranci niepełnoletni, bezbronni i pozbawieni głosu; 2018: Przyjmować, chronić, promować i integrować imigrantów i uchodźców;

sposób eklezjologiczna wizja Soboru Watykańskiego II znalazła odzwierciedlenie w duszpasterstwie migracyjnym, ukierunkowując refleksję na tematy biblijno-teologiczne, odnoszące się do specyficznej opieki duszpasterskiej. Migrant był odtąd ukazywany jako osoba, obywatel oraz podmiot praw i obowiązków, stając się odbiorcą dzieł miłosierdzia chrześcijańskiego, podmiotem ewangelizacji, protagonistą szerzenia Ewangelii i opatrnościowego planu Boga ubogacającego spotkania między narodami⁸.

Wiek XX i XXI obfituje w wiele dokumentów i orzeczeń w kwestii uchodźstwa, jak: wspomniane „*Exsul Famila*” (1952) i „*De pastoralis migratorum cura*” (1969) czy „*Erga migrantes caritas Christi*” (2004). W każdym z nich podkreślone zostaje, że uchodźstwo jest wyzwaniem dla narodów oraz wskazanie na istniejące i pożądane formy pomocy uchodźcom niesione przez Kościół. Pojawiające się przy różnych okazjach dokumenty pokazują generalnie niezmiennie stanowisko Kościoła w tej kwestii, z różnie jednak rozłożonymi akcentami, np. w instrukcji „*Problem uchodźców - wyzwania dla solidarności*” z 1992 roku uwypuklono „obowiązek ukazania uchodźcom gościnności, solidarności i pomocy spoczywa przede wszystkim na Kościele lokalnym. Jest on powołany, aby spełniać nakazy Ewangelii i podawać pomocną dłoń wszystkim uchodźcom”⁹.

Paweł VI wydał w 1970 roku *Motu Proprio „Apostolicae Caritatis”*. Powołał w nim do życia Papieską Radę do spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących (*Pontificium Consilium de Spiritualis Migrantium atque Itinerantium Cura*), która przejęła cele pięciu działających dotąd instytucji: Dzieł dla Emigracji (*Opere per l’Emigrazione*), Sekretariatu Generalnego Dzieła Apostolstwa Morskiego (*Opera dell’Apostolato del mare*), Międzynarodowego Sekretariatu Dzieła Apostolus Nomadum (*Opera dell’Apostolatus Nomadum*), Apostolstwa Lotnictwa (*Opera dell’Apostolato dei cieli o dell’aria*) oraz Urzędu ds. Duszpasterstwa Turystycznego (*Ufficio per la Pastorale del Turismo*). Papież uzasadnił tę fuzję częstą ewolucją zjawiska migracji i wskazał na konieczność wspólnej pracy innych instytucji uzupełniających, takich jak ośrodki duszpasterskie dla grup etnicznych, interdyscyplinarne ośrodki badawcze, które zajmują się tematami niezbędne do opracowania i

---

2019: Chodzi nie tylko o migrantów; 2020: Jak Jezus Chrystus, zmuszeni do ucieczki. Przyjąć, chronić, promować i integrować przesiedleńców wewnętrznych.

⁸ Konferencja prasowa w celu przedstawienia orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy z 24.09.2013, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2013/09/24/0604/01339.html> [dostęp 2.11.2021].

⁹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Problem uchodźców - wyzwania dla solidarności*, 1992, 26.

realizacji programów duszpasterskich. Ich zadaniem miało być śledzenie zjawiska migracji i uchodźstwa, a następnie dokonywanie obiektywnych ocen. Socjologowie, psychologowie, antropolodzy, ekonomiści, prawnicy i kanoniści, moralisci i teologowie, spotykając się i porównując swoją wiedzę i doświadczenia wraz z duszpasterzami, mieli przyczynić się do pogłębiania rozumienia zjawisk i wskazywania właściwych i odpowiednich narzędzi do zarządzania nimi. Komisja Papieska wyraziła ufność, że odpowiedziała na wyrażone przez wielu pragnienie zintensyfikowania specyficznej opieki duszpasterskiej w służbie „świata w ruchu”¹⁰.

Wydany w 2013 roku dokument „Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych”¹¹, który w zamierzeniu autorów „jest formą przypomnienia wszystkim chrześcijanom, pasterzom i wiernym o ich obowiązkach względem uchodźców i innych przymusowo przesiedlonych osób. To apel do wszystkich, aby byli przedłużeniem ramion Kościoła w ciągłej trosce o wspomnianych cierpiących ludzi, którzy znajdują się w potrzebie zarówno duchowej, jak i materialnej”¹². Dalej możemy przeczytać (nr 16), że uchodźcy, i inni przymusowi przesiedleni, byli, są i zawsze będą w sercu Kościoła. Następnie dokument powołuje się także na encyklikę „Pacem in terris”, w której Jan XXIII napisał: „Każdemu człowiekowi winno też przysługiwać nienaruszalne prawo pozostawania na obszarze swego własnego kraju lub też zmiany miejsca zamieszkania. A nawet - jeśli są do tego słuszne przyczyny - ma on prawo zwrócić się do innych państw z prośbą o zezwolenie mu na zamieszkanie w ich granicach. Fakt, iż ktoś jest obywatelem określonego państwa, nie sprzeciwia się w niczym temu, że jest on również członkiem rodziny ludzkiej oraz obywatelem owej obejmującej wszystkich ludzi i wspólnej wszystkim społeczności”¹³.

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących zajmowała się ludźmi, których ze względu na wędrowny tryb życia nie obejmują tradycyjne struktury kościelne, jak np. emigranci, uchodźcy, marynarze i rybacy, pracownicy związani z transportem, lotnicy itp. Zajmowała się również duszpasterstwem ludów wędrownych, takich jak Romowie, oraz poruszała zagadnienie katolickich organizacji charytatywnych, które są powoływane, „aby

---

¹⁰ Papieska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, List do konferencji Biskupów *Kościół i mobilność człowieka*, 1978, 39-41.

¹¹ W prezentacji dokumentu podany jest cel jego wydania: „Niniejszy dokument jest owocem teologicznych i pastoralnych przemyśleń, które stały się podstawą do uznania migracji jako pola misyjnego Kościoła, gdzie konieczne jest dawanie świadectwa Dobrej Nowinie o Chrystusie”.

¹² Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie, 2013, 7.

¹³ Jan XXIII, *Pacem in Terris*, encyklika, 1963, 25.

podjąć próbę budowania społeczeństwa, w którym wszyscy mają równe szanse, gdzie znikają społeczne uprzedzenia, a (...) wzajemna troska i szacunek dla praw człowieka są rzeczywistością”. Takimi katolickimi organizacjami charytatywnymi, które są zaangażowane w duszpasterstwo, opiekę społeczną i rozwój działalności na rzecz ludzkiej i chrześcijańskiej godności uchodźców i innych osób przymusowo przesiedlonych są między innymi Międzynarodowa Katolicka Komisja ds. Migracji (*International Catholic Migration Commission, ICMC*) czy Jezuicka Służba Uchodźcom (*Jesuit Refugee Service, JRS*)¹⁴. Papież Jan Paweł II w 1988 roku, po reformie Kurii Rzymskiej, na mocy konstytucji „Pastor Bonus” podniósł komisję do rangi Papieskiej Rady. Papież Franciszek listem apostolskim „*Humanam progressionem*” sygnowanym 17 sierpnia 2016 roku, przekazał z dniem 1 stycznia 2017 roku jej kompetencje oraz kompetencje Papieskich Rad „*Iustitia et Pax*”, „*Cor Unum*” oraz „*Ds. Duszpasterstwa Chorych i Służby Zdrowia*” nowo utworzonej „*Dykasterii ds. Integralnego Rozwoju Człowieka*”.

Bez wątpienia kwestia migracji i uchodźstwa jest problemem globalnym. Kościół reagował na nie we właściwy sobie sposób, czego zarys został przedstawiony wyżej. Kwestia migracji była jednak także, a może przede wszystkim, przedmiotem zainteresowania instytucji i struktur cywilnych. I tak Organizacja Narodów Zjednoczonych powołała 4 grudnia 2000 roku dwa osobne święta o osobnej tematyce. Pierwszy z nich to ustanowiony na wniosek Rady Gospodarczej i Społecznej w celu zapewnienia przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności wszystkich migrantów Międzynarodowy Dzień Migrantów (*International Migrants Day*) powołany do życia rezolucją 55/93 i wyznaczony na 18 grudnia¹⁵. Drugi - Światowy Dzień Uchodźcy (*World Refugee Day*) upamiętnia odwagę i siłę uchodźców na całym świecie. Ustanowiony został rezolucją 55/76 i obchodzony jest 20 czerwca¹⁶.

Corocznie Sekretarz Generalny ONZ wygłasza wiadomość do członków Organizacji podkreślając aktualny stan omawianych grup, dmaskując sytuacje naznaczone ich stygmatyzacją, nierównościami, ksenofobią i rasizmem, jaki je dotyka. W ostatnim czasie zwrócono uwagę na migrujące kobiety i dziewczęta, które są narażone na zwiększone ryzyko przemocy ze względu na płeć i mają mniej możliwości szukania wsparcia. Dodatkową

---

¹⁴ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie, 2013, 102-103.

¹⁵*The United Nations and Migrants*, <https://www.un.org/en/observances/migrants-day/background> [dostęp 28.12.2021].

¹⁶ UNHCR, *World Refugee Day*, <https://www.unhcr.org/world-refugee-day.html> [dostęp 28.12.2021].

barierą, która stanęła na ich drodze, była pandemia COVID-19. Gdy granice pozostawały zamknięte wielu migrantów zostało pozbawionych dochodu lub schronienia, nie mogło wrócić do domu, było oddzielonych od swoich rodzin i było pełnych obaw o niepewną przyszłość. Dlatego Sekretarz Generalny wielokrotnie prosił o jeszcze większą i pilniejszą solidarność z migrantami oraz o współpracę międzynarodową i bardziej współczujące podejścia do migracji, jak humanitarne zarządzanie granicami, pełne poszanowanie praw człowieka i potrzeb humanitarnych wszystkich oraz zapewnienie, że migranci są objęci krajowymi planami szczepień przeciwko COVID-19¹⁷.

Data obchodów Światowego Dnia Uchodźcy nawiązuje do uchwalenia Konwencji na temat Statusu Uchodźców 20 czerwca 1951. Jednocześnie Organizacja Jedności Afrykańskiej (OJA) poparła inicjatywę, by Dzień Uchodźcy przypadał w tym samym dniu, co Dzień Uchodźców Afrykańskich, czyli właśnie 20 czerwca. Od 2001 roku dzień ten obchodzony jest jako Światowy Dzień Uchodźcy. W tym dniu w wielu krajach odbywają się uroczystości, organizowane są wydarzenia kulturalne oraz szkolenia, jak również konferencje, programy dla rodzin i dzieci, mające na celu zrozumienie potrzeb uchodźców na całym świecie¹⁸. W Polsce w organizację wydarzeń co roku angażuje się Polska Akcja Humanitarna, a od niedawna także Fundacja Refugee.pl im. M. Jasiczek¹⁹. Światowy Dzień Uchodźcy uwrażliwia na prawa, potrzeby i marzenia uchodźców, pomagając zmobilizować wolę polityczną i zasoby, aby mogli nie tylko przetrwać, ale także rozwijać się. Chociaż ważne jest, aby codziennie chronić i poprawiać życie uchodźców, międzynarodowe dni, takie jak Światowy Dzień Uchodźcy, pomagają skupić globalną uwagę na trudnej sytuacji osób uciekających przed konfliktem lub prześladowaniami. Wiele działań organizowanych z okazji Światowego Dnia Uchodźcy stwarza możliwości wspierania uchodźców²⁰.

Data obchodów Międzynarodowego Dnia Migrantów jest z kolei związana z uchwaleniem przez Zgromadzenie Ogólne ONZ „Międzynarodowej Konwencji o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników - Migrantów i Członków Ich Rodzin” (rezolucja 45/158 z 18 grudnia 1990 roku). W dniach 14-15 września 2006 roku 132 państwa członkowskie ONZ uczestniczyły w dialogu na temat międzynarodowej migracji i rozwoju, prowadzonym przez

---

¹⁷ *Messages UN Secretary-General*, <https://www.un.org/en/observances/migrants-day/messages> [dostęp 28.12.2021]

¹⁸ UNHCR, *World Refugee Day*, <https://www.unhcr.org/world-refugee-day.html> [dostęp 28.12.2021].

¹⁹ *Dzień Uchodźcy*, <https://web.archive.org/web/20170211013439/http://refugee.pl:80/informacje/dzien-uchodzcy-w-tym-roku-w-warszawie-17-19-czerwca/> [28.12.2021].

²⁰ UNHCR, *World Refugee Day*, <https://www.unhcr.org/world-refugee-day.html> [dostęp 28.12.2021].

Zgromadzenie Ogólne. Podkreślono wówczas, że migracja międzynarodowa jest zjawiskiem narastającym i może wnieść pozytywny wkład w rozwój krajów pochodzenia i krajów docelowych, pod warunkiem wspierania przez odpowiednią politykę. Po drugie, zauważono, iż poszanowanie podstawowych praw i wolności wszystkich migrantów jest niezbędne do czerpania korzyści z migracji międzynarodowej. Po trzecie, uznano znaczenie zacieśnienia współpracy międzynarodowej w zakresie migracji międzynarodowej w wymiarze dwustronnym, regionalnym i globalnym. Chociaż Dialog Wysokiego Szczebla podkreślał, że migracja międzynarodowa może przyczynić się do rozwoju, uznano, iż migracja międzynarodowa nie jest substytutem rozwoju. Zbyt często migranci byli zmuszani do szukania pracy za granicą z powodu ubóstwa, konfliktów lub łamania praw człowieka. Pokój i bezpieczeństwo, dobre rządy, rządy prawa i zapewnienie godnej pracy w krajach pochodzenia sprawiły, że ludzie migrowali z wyboru, a nie z konieczności. Stwierdza się, że migracja międzynarodowa musiała być integralną częścią agendy rozwoju i powinna być częścią krajowych strategii rozwoju²¹.

W następstwie dialogu rząd Belgii rozpoczął proces ustanawiania Światowego Forum ds. Migracji i Rozwoju jako dobrowolnego, niewiążącego i nieformalnego procesu konsultacyjnego, prowadzonego przez i otwartego dla wszystkich państw członkowskich Organizacji Narodów Zjednoczonych i obserwatorów. Zapewniając rządów miejsce do rozwiązywania problemów związanych z międzynarodową migracją i rozwojem w sposób systematyczny i kompleksowy, Globalne Forum gromadzi wiedzę rządową ze wszystkich regionów, promuje dialog, współpracę i partnerstwo oraz wspiera praktyczne i zorientowane na działanie wyniki na poziomie krajowym, regionalnym i globalnym. Od tego czasu współpraca międzyrządowa w dziedzinie migracji znacznie się rozwinęła. We wrześniu 2016 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ po raz pierwszy zorganizowało szczyt, aby zająć się masowymi ruchami uchodźców i migrantów, w celu zbliżenia krajów do bardziej humanitarnego i skoordynowanego podejścia. Szczyt był przełomowym momentem wzmocnienia zarządzania migracją międzynarodową i wyjątkową okazją do stworzenia bardziej odpowiedzialnego, przewidywalnego systemu reagowania na duże ruchy uchodźców i migrantów. Z kolei dwa lata później, w grudniu 2018 roku, w Marrakeszu, Konferencja Międzyrządowa przyjęła „Global Compact” na rzecz bezpiecznej, uporządkowanej i regularnej migracji. Opierając się na wartościach suwerenności państwa, podziału

---

²¹*The United Nations and Migrants*, <https://www.un.org/en/observances/migrants-day/background> [dostęp 28.12.2021].

odpowiedzialności, niedyskryminacji i praw człowieka, uznaje, że potrzebne jest podejście oparte na współpracy, aby zoptymalizować ogólne korzyści płynące z migracji, przy jednoczesnym uwzględnieniu zagrożeń i wyzwań dla jednostek i społeczności w krajach pochodzenia, tranzyt i miejsce przeznaczenia²².

Kwestię uchodźstwa można i należy rozpatrywać jako problem moralny. Stąd wezwanie Kościoła do ludzi i narodów, rozbrzmiewające ze szczególną doniosłością od zakończenia II wojny światowej, aby szukać trwałych i sprawiedliwych rozwiązań. Papieże na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci wykazywali, że każdy uchodźca pozbawiony ludzkich warunków życia i każdy zagubiony migrant, jest człowiekiem mającym swoje prawa. Podkreślali, że problem uchodźcy nie zakończy się, jeśli państwa nadal będą się zbroiły i wywoływały wojny. Niestety władze państwowe, a także wiele organizacji rządowych i pozarządowych w uchodźstwie widzi problem, który należy rozwiązać jedynie pod względem politycznym, prawnym i ekonomicznym, a ostatnio – w coraz wyraźniejszy sposób – także kulturowym. Dlatego papieże w swoich wypowiedziach podkreślali, by w uchodźstwie rozpoznać ludzi, którym należy pomóc. Przygotowywane rokrocznie papieskie orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy przypominają o nieusuwalnej godności migrantów i uchodźców, wzywają do okazywania szacunku i wsparcia dla przybywających, zwłaszcza dla uciekających przed wojną, prześladowaniami czy ubóstwem. Problematyka w nich zawarta rozumiana jest globalnie, jako wyraz sprawiedliwości i odpowiedzialności, zgodnie z tym, co Stwórca dał każdemu człowiekowi na ziemi. Każdorazowo orędzie ma tytuł odnoszący się do całości przemówienia i podkreślający najbardziej aktualną kwestię, którą należy się zająć. Niezbywalne prawa uchodźców i migrantów muszą być podstawą do tworzenia konkretnych rozwiązań, a troska o dobro wspólne czy własnych obywateli nie może być przesłanką do zamknięcia granic przed tymi, którzy poszukują schronienia, dlatego papieże zachęcają rządy do podjęcia współpracy i konstruowania regulacji prawnych, które w sprawiedliwy sposób pozwolą zapewnić pomoc przybyszom. Obecnie, w czasach, w których media przenikają wszystkie dziedziny życia, ważne jest, by także one kreowały pozytywny stosunek

---

²²Tamże. Należy zaznaczyć, że ostatecznie ani Polska, ani Stolica Apostolska nie wyraziły poparcia ani dla porozumienia z Marrakeszu (*Global Compact for Migration*, GCM), ani dla Globalnego Paktu ws. Uchodźców (*Global Compact for Refugees*, GCR). Podobnie postąpiły także inne kraje, jak USA, Węgry, Austria czy Izrael. W ocenie Polski podstawą prawa międzynarodowego w tej dziedzinie powinna być konwencja genewska. Natomiast dokumenty typu GCM i GCR wprowadzają zbyt wiele dwuznaczności w sprawie zasad międzynarodowego postępowania wobec kryzysów uchodźczych i mogą być narzędziem nieuprawnionych nacisków na suwerenne państwa.

społeczności kraju przyjmującego do przybyszów. W orędziach podkreślane są również pozytywne efekty integracji.

Cele pracy:

Celem niniejszej rozprawy jest analiza reakcji papieża na zjawisko migracji skupiona w czterech obszarach tematycznych: przyjmowanie, ochrona, promowanie i integracja. Te cztery czasowniki, będące jednocześnie dyrektywami do działania, wybrzmiały w dokumencie Dykasterii ds. Integralnego Rozwoju Człowieka „Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwadzieścia punktów działania” (2017), a także w przemówieniu papieża Franciszka na Światowy Dzień Pokoju, 1 stycznia 2018 roku. Papież Bergoglio powiedział, że danie osobom ubiegającym się o azyl, uchodźcom, migrantom i ofiarom handlu ludźmi szansy na znalezienie pokoju, którego poszukują, wymaga strategii, która połączy w sobie cztery działania: przyjmowanie, chronienie, promowanie i integrowanie. Nazwał je „czterema kamieniami milowymi działania”²³. Także poprzednicy Franciszka zwracali uwagę na te drogi pomocy migrantom. Zarówno Paweł VI, Jan Paweł II oraz Benedykt XVI w swoich orędziach, przesłaniach, listach i dokumentach poruszali się po tych płaszczyznach. Choć nazywali je w nieco inny sposób, ich wypowiedzi można zbadać pod tym kątem.

Nie ulega wątpliwości, że - zwłaszcza od zakończenia Soboru Watykańskiego II (1965) - Kościół przez działania papieża i Stolicy Apostolskiej, zwiększa swoje zaangażowanie w działania na rzecz migrantów i uchodźców. Czyni to zarówno teoretycznie (poprzez – wyrażone w nauczaniu papieskim – poszukiwanie coraz bardziej adekwatnych uzasadnień i argumentacji na rzecz godności osobowej migrantów, ich praw i obowiązków), jak też praktycznie (zwłaszcza poprzez działania dyplomatyczne Stolicy Apostolskiej i skoordynowane z nimi zaangażowanie charytatywne).

Hipoteza pracy:

Hipotezą niniejszej rozprawy jest teza, że od zakończenia Soboru Watykańskiego II Kościół zwiększa zaangażowanie w pracę na rzecz migrantów i uchodźców, w swoim Magisterium akcentując ich człowieczeństwo i niezbywalne prawo do życia, a także podjęcia samodzielnie decyzji o miejscu do życia.

---

²³ Franciszek, *Migranci i uchodźcy: mężczyźni i kobiety w poszukiwaniu pokoju*, Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2018, 1.01.2018.

Problem badawczy:

Podstawowe pytania badawcze można zatem sformułować następująco:

1. Jak na przestrzeni lat zmieniło się postrzeganie problemu migrantów i uchodźców przez Magisterium Kościoła na podstawie przemówień papieży z okazji Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy w latach 1965-2020, a także dokumentów Magisterium Kościoła ogłaszanych po Soborze Watykańskim II

2. Czego oczekują od społeczności międzynarodowej kolejni papieże, skoro we współczesnych społeczeństwach strategiczną rolę odgrywają formalne wytyczne porozumień międzynarodowych?

3. Jaka, w związku ze zmianami w świecie, ilością i jakością migracji oraz uchodźstwa, była reakcja Magisterium Kościoła i czy była adekwatna do kształtu tego zjawiska?

4. Czy istnieją różnice w argumentacji na rzecz przyjmowania uchodźców pomiędzy instytucjami cywilnymi / świeckimi a kościelnymi? Jakie są warunki współpracy tych dwóch światów na rzecz migrantów?

Metoda:

Badania nad uchodźcami i migrantami początkowo podejmowane były przez antropologię, socjologię i prawo. Następnie temat ten został podjęty przez nauki o stosunkach międzynarodowych, gdzie zaakcentowano polityczne aspekty uchodźstwa w łączności z polityką zagraniczną i wewnętrzną, w nawiązaniu do bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego, a także podkreślano rolę praw człowieka. Kwestia uchodźstwa znalazła się także w kręgu badań kolejnych dyscyplin naukowych, takich jak Katolicka Nauka Społeczna. Obecnie socjologowie, psychologowie, antropolodzy, ekonomiści, prawnicy i kanoniści, moralisci i teologowie, spotykają się i porównują swoją wiedzę oraz doświadczenia, by wraz z duszpasterzami, przyczynić się do pogłębiania zrozumienia zjawiska migracji i uchodźstwa, a następnie wskazywać na odpowiednie narzędzia pomocy im. Stolica Apostolska przyjęła instytucjonalne rozwiązania religijne, socjalne i kulturalne opieki nad migrantami, tym niemniej skupia się na pojęciach antropologicznych. Każda z dyscyplin ma właściwą sobie metodologię pracy. Aspekt antropologiczny wchodzący w zespół nauk KNS również posługuje się własną metodą. Praca będzie próbowała zrekonstruować i odtworzyć treści metody właściwej KNS, czyli widzieć, oceniać i działać. Praca ma nie tylko wymiar historyczny, ale w związku z dynamiką narastania kwestii migracyjnej i uchodźczej, może

stanowić materiał do przemyśleń, np. Dla duszpasterzy, polityków i samorządowców. Jest to rozprawa z Katolickiej Nauki Społecznej otwarta na interdyscyplinarność.

Podstawę materiału empirycznego wykorzystanego w tej rozprawie stanowią orędzia papieskie, dokumenty Stolicy Apostolskiej, państwowe i międzynarodowe, podejmujące temat migrantów i uchodźców. Dokumenty te zostały zgromadzone, poddane selekcji, opisowi i naukowej interpretacji pod kątem zawartych w nich faktów. Za ważny rodzaj danych uważam też literaturę dotyczącą zjawiska uchodźstwa na świecie, która wykorzystam głównie w pierwszym rozdziale. Analizuję ją, gdyż interesuje mnie wpływ wiedzy naukowej i eksperckiej dotyczącej danego zjawiska na jego przebieg. Za cenną pozycję uważam „Politykę imigracyjną i azyłową” Janusza Balickiego i Peter’a Stalker’a²⁴, a także dwie monografie Anny Potyrały „Współczesne uchodźstwo” oraz „Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności”²⁵.

Migracje opisane w Starym Testamencie, pokazują, że każdorazowo należy szanować i respektować prawa przyjmującego. Ziemia została skażona grzechem, a fakt stania się przez Kaina „tułaczem i zbiegiem” pokazuje jedną z kategorii uchodźstwa. Tułający zawsze traktowany był z podejrzliwością. Jednak pojawiły się miejsca, gdzie ów zbieg mógł się udać. Były to tzw. „miasta azylu”. Źródłami starotestamentalnego uchodźstwa były między innymi: wola, unikanie konfliktów i skutków klęsk żywiołowych, czy wezwanie Boga do spełnienia misji, jak „exodus”, odbywający się z woli Boga, gdzie nagrodą była Ziemia Obiecana²⁶. Czasy biblijnych patriarchów, a szczególnie postawa Abrahama pokazują cnotę chrześcijańskiej gościnności.

Nowy Testament opisuje uchodźcze doświadczenie Jezusa oraz Jego uczniów. Jezus urodził się poza „bliską mu krainą geograficzną”, a późniejsza ucieczka rodziny Jezusa do Egiptu, odbyła się z powodu polityczno-religijnego. Gdy zagrożenie minęło, Święta Rodzina powróciła do rodzinnego miasta. Kiedy Jezus dorósł, swoje życie publiczne wraz z uczniami (powoływanymi z różnych stron) spędził jako wędrowiec. Jezusowe polecenie „idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28,19) ma wymiar migracyjny, gdyż wymaga wyruszenia i

---

²⁴ Zob. J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azyłowa*, Warszawa 2006,

²⁵ Zob. A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005; A. Potyrała, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności*, Warszawa 2015.

²⁶ D. Cichy, *Uchodźcy w Kościele*, Lublin 2016, s. 34-44.

przekraczania granic. Każdy gość powinien być traktowany na miarę Boga, który go kocha i odwiedza, gdyż Chrystus mówił: „Kto was przyjmuje, mnie przyjmuje” (Mt 10,40)²⁷.

Biblijne nakazy przyjęcia przybyszów stanowią punkt wyjścia dla rozumienia kwestii migracji mieszczącej się w ramach Katolickiej Nauki Społecznej. Publikowane co roku papieskie orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy stanowią sedno tej doktryny, zwracając uwagę na ważne, w danym historycznym momencie kwestie. W pracy podjęta zostanie próba diagnozy głównych wątków podnoszonych w tych dokumentach oraz ich historycznych kontekstów na podstawie analizy orędzi papieskich od Pawła VI do Franciszka. Dyskusji poddane zostaną etyczne jak i polityczne wskazówki przytaczane w papieskich orędziach.

Kościół katolicki od wielu już lat zdobył ogromne doświadczenie w niesieniu pomocy migrantom i uchodźcom. Niemalże od zawsze aktywnie uczestniczył w przemianach cywilizacyjnych, a co za tym idzie także i zajęciu konkretnej postawy wobec zachodzących zmian. W pomocy oraz zaangażowaniu na rzecz migrantów i uchodźców kieruje się Pismem Świętym, Tradycją i Magisterium Kościoła, a także trwałymi zasadami nauki społecznej Kościoła, stanowiące podstawę katolickiego nauczania społecznego. Jako przejaw zaangażowania Kościoła katolickiego na rzecz pomocy migrantom i uchodźcom są wydawane dokumenty, które zarówno organizują opiekę nad migrantami wewnątrz Kościoła, jak i w konkretny sposób pokazują społeczności międzynarodowej stanowisko Kościoła wobec wielu problemów powiązanych z migracjami.

Jak wspomniano, na początku XX wieku, wraz z napływem migrantów w różne rejony świata, jako jedna z wielu inicjatyw na rzecz migrantów, do kalendarza obchodów Kościoła katolickiego, zwłaszcza we Włoszech wpisał się Dzień Migranta. To właśnie pontyfikat Piusa X (1903-1914) zapoczątkował liczne inicjatywy, takie jak tworzenie organizacji pomocy religijnej i społecznej migrantów w różnych krajach. W 1908 roku nalegał na utworzenie komitetów diecezjalnych lub parafialnych na rzecz migrantów, aby chronić ich interesy i oferować odpowiednie informacje wyjazdom, a 5 sierpnia 1912 roku aktem *Motu Proprio* „*Cum Omnes Catholicos*” ustanowił Specjalne Biuro ds. Emigracji przy Kongregacji

---

²⁷ Tamże, s. 45-53.

Konsystorialnej²⁸. W 1914 roku polecił coroczną zbiórkę na rzecz duszpasterstwa wędrownego, a także dekretem „Iam pridem” położono podwaliny pod budowę Papieskiego Kolegium dla emigracji, którego jednak otwarcie z powodu wybuchu I wojny światowej przełożono na rok 1920 rok²⁹.

Omówienie układu treści rozprawy:

Praca została podzielona na siedem rozdziałów. Rozdział pierwszy i drugi stanowi analizę publikacji dotyczących zjawiska uchodźstwa na świecie, które pozwolą mi odtworzyć etap teoretyczny w procesie zmiany instytucjonalnej. Do analiz w rozdziale dotyczącym instytucji pomocowych wybrałam organizacje wymienione w aktach prawnych regulujących prowadzenie działań integracyjnych wobec uchodźców oraz udzielanie im ochrony. Dodatkowo uwzględniłam również organizacje niewymienione w przepisach, lecz definiujące się jako działające na rzecz uchodźców. Dlatego w rozprawie analizuję powstawanie, obumieranie, rozpowszechnianie i utrwalanie nowych form instytucjonalnych. W tym rozdziale zostanie wyjaśnione kogo nazywamy migrantem, a kogo uchodźcą, jakie są przyczyny i skutki migracji, a także postaram się nakreślić szanse wynikające z polityki migracyjnej. Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie, dlatego pojawią się pierwsze dokumenty Stolicy Apostolskiej i wypowiedzi papieży na temat migracji i uchodźstwa sprzed Soboru Watykańskiego II.

Rozdział trzeci zatytułowany „Przyjmowanie migrantów i uchodźców” zwróci uwagę na te wypowiedzi papieży i dokumenty Stolicy Apostolskiej, które nawołują bezpośrednio o zwiększenie ilości bezpiecznych i legalnych dróg dla imigrantów i uchodźców. W celu zapewnienia osobom przekraczającym granicę bezpieczeństwa należy zapewnić fachowe i rzetelne szkolenie dla personelu pracującego na granicy. Następnym krokiem powinna być dobrze zorganizowana relokacja i zakwaterowanie migrantów i uchodźców wraz z nadaniem

---

²⁸ Święta Kongregacja Konsystorialna (pełna nazwa: Święta Kongregacja ds. Erygowania Diecezji oraz Prowizji Konsystorialnych), utworzona została przez Sykstusa V 22 stycznia 1588 roku, bullą „Immensa Aeterni Dei”. Do jej kompetencji należało podejmowanie decyzji w sprawach, takich jak np. tworzenie nowych diecezji, zmienianie dotychczasowych granic, mianowanie biskupów i nadawanie innych beneficjówów konsystorialnych. W jej skład wchodziło kilkunastu kardynałów, niektórzy arcybiskupi, biskupi i niżsi rangą prałaci. W 1721 roku Innocenty XIII postanowił, że funkcja prefekta tej kongregacji będzie zarezerwowana dla samego papieża. Taki stan utrzymał się aż do pontyfikatu Pawła VI. W 1908 roku Pius X skupił w rękach Kongregacji Konsystorialnej wszystkie sprawy dotyczące biskupów. W 1967 roku Paweł VI zmienił jej nazwę na „Kongregację ds. Biskupów” (zmiana ta weszła w życie 1 stycznia 1968).

²⁹ *Konferencja prasowa w celu przedstawienia orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* z 24 września 2013, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2013/09/24/0604/01339.html> [dostęp 2.11.2021]

im odpowiednich wiz. Należy mieć także na uwadze bezpieczne i humanitarne warunki panujące w obozach dla uchodźców, które są niejednokrotnie pierwszym miejscem ich pobytu.

Kolejny z rozdziałów podkreśli konieczność obrony praw migrantów i uchodźców ze względu na ich ludzką godność. Papieże odwołają się do podstawowych praw należnych człowiekowi ze względu na to, że jest osobą. Poruszone zostaną kwestie dostępu migrantów i uchodźców do służby zdrowia, do sprawiedliwych sądów, które będą broniły ich praw na równi z prawami swoich obywateli, a także zapewnienie godnego wynagrodzenia za wykonywanie swojej pracy.

W rozdziale piątym umówione zostaną formy promowania migrantów i uchodźców, które wykazują sprzyjanie ich integralnemu rozwojowi. Ważnym aspektem jest odpowiednia polityka związana ze szkolnictwem i prawem pracy, tak, aby zapewnić dorosłym miejsce pracy, a ich dzieciom dostęp do edukacji na wszystkich szczeblach, na takich samych warunkach, jak dzieciom i młodzieży lokalnej. Istotną rolę odkrywają kursy językowe, które pozwolą wszystkim przyjeżdżającym w szybszy sposób nauczyć się języka kraju przybycia. W tym rozdziale przywołane zostaną słowa papieży, nawołujące do łączenia rodzin. Dzięki tej polityce dzieci będą miały zapewniony odpowiedni rozwój, a małżeństwa staną się trwalsze, gdyż zaniknie przymusowa separacja ze względu na odległość ich dzielącą. Zawsze należy mieć także na uwadze wolność wyznania uchodźców i migrantów.

Kolejne pole badawcze, które zostanie przedstawione w szóstym rozdziale tej rozprawy to: „Integracja migrantów i uchodźców”. Zostaną tutaj omówione szanse i możliwości wzajemnego wzbogacania się kultur: przybywających oraz wspólnot lokalnych. Jak podkreślają kolejni papieże, jest to możliwe tylko poprzez większy udział imigrantów i uchodźców, spotkania międzykulturowe i kampanie publiczne. Priorytet stanowi prawo, które w prostszy sposób winno nadawać obywatelstwo, tak by migrant lub uchodźca mógł w łatwiejszy sposób identyfikować się z państwem, do którego dotarł nie gubiąc przy tym własnej tożsamości i historii, z którą przybył. Omówione zostaną również formy duszpasterstwa migrantów wraz z inicjatywą spotkania i dialogu.

Ostatni rozdział zostanie oparty na jednym z postanowień zawartych w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”: „Silniejsze jest bowiem to, co wiernych łączy, niż to, co dzieli: niech w rzeczach koniecznych będzie jedność, w wątpliwych wolność, a we wszystkich miłość” (KDK, 9). Pierwszy punkt tego rozdziału „Fundament integralnej antropologii - godność człowieka, jego prawa i obowiązki

wynikające ze wspólnego dziecięstwa Bożego” odnosi się do jedności, wszak Stolica Apostolska, jako podmiot reprezentowany przez papieża podkreśla jedność rodzaju ludzkiego i jedność integralnej wizji człowieka. Kolejny podrozdział, opisujący wspólne działania państwa i Kościoła, nawiązuje do wolności, gdyż jest to wolna wola organizacji i pojedynczych osób, by okazywać szacunek oraz pomoc migrantom i uchodźcom. Ostatni z nich, odnoszący się do encykliki „Fratelli tutti” (2020) to wyraz miłości, gdyż tylko dzięki niej ma szansę zaistnieć braterstwo między ludźmi i przyjaźń społeczna. Te ostatnie są niejako otwarciem ku przyszłości Kościoła i świata.

ROZDZIAŁ 1 - ZARYS ZJAWISKA UCHODŹCTWA I MIGRACJI

Międzynarodowe trendy migracyjne są wypadkową wielu elementów. Konteksty demograficzne, uwarunkowania gospodarcze i społeczne, wybory polityczne, powiązania międzynarodowe, więzi historyczne i czynniki kulturowe odgrywają na różnych poziomach ważną rolę w określaniu wielkości i kierunku przepływów migracyjnych. Procesy globalizacyjne i koniec żelaznej kurtyny były potężnymi czynnikami promującymi mobilność ludzi i przyspieszającymi ewolucję migracji. Ich rezultatem jest coraz bardziej dynamiczny i złożony obraz, który charakteryzuje światową migrację ostatnich dwudziestu lat. W tym okresie rola niektórych krajów w systemach migracyjnych nagle uległa zmianie, nieoczekiwanie pojawiły się nowe destynacje i nieprzewidziane połączenia.

Ewolucja europejskiej migracji międzynarodowej w ostatnim czasie była naznaczona powszechnym i stopniowym rozszerzaniem się systemu migracyjnego wokół krajów UE. Proces ten był wspierany, a w pewnym stopniu zdeterminowany, przez rozszerzenie UE. Począwszy od sześciu członków, którzy pierwotnie podpisali Traktat Rzymski w 1957 roku, poprzez rozszerzenia, w wyniku których między 1973 a 1995 dołączyło dziewięć krajów, w 2004 roku kolejnych dziesięć i jeszcze dwa w styczniu 2007 roku, wraz ze Strefą Schengen powstał obszar swobodnego przemieszczania się, który obejmuje dużą część kontynentu, stopniowo zwiększając swoje znaczenie w polityce migracyjnej³⁰.

Istotne zmiany zaszły również w dynamice migracji z dawnych krajów Europy Południowej, Azji Mniejszej oraz Afryki Północnej, które w ostatnich dwudziestu latach stały się w coraz obfitszym źródłem przepływów migracyjnych. Nowością jest to, że niektórzy z nowych członków UE w błyskawicznym tempie z krajów, które opuszczano, stały się dla migrantów krajami docelowymi.

Zaledwie wspomniane tu zróżnicowanie tych procesów oraz ich kompleksowość ostatecznie dotyczą zawsze człowieka, który jest „pierwszą drogą, po której winien kroczyć Kościół w wypełnianiu swojego posłannictwa, jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła, drogą wyznaczoną przez samego Chrystusa, drogą, która nieodmiennie prowadzi przez Tajemnice Wcielenia i Odkupienia” (RH, 14).

Oznacza to, jak wyjaśnia Jan Paweł II, że „ten człowiek jest drogą Kościoła, drogą jego codziennego życia i doświadczenia, posłannictwa i trudów — Kościół naszej epoki musi

---

³⁰ Zob. C. Bonifazi, M. Okólski, P. Simon, J. Schoorl, *International Migration in Europe. New Trends, New Methods of Analysis*, Amsterdam 2008.

być wciąż na nowo świadomy jego „sytuacji” — to znaczy świadomy równocześnie jego możliwości, które wciąż na nowo się ukierunkowują i w ten sposób ujawniają. Musi być równocześnie świadomy zagrożeń, świadomy tego wszystkiego, co wydaje się być przeciwne temu, aby ‘życie ludzkie stawało się coraz bardziej ludzkie’, aby wszystko, co na to życie się składa, odpowiadało prawdziwej godności człowieka; po prostu musi być świadomy wszystkiego, co jest temu przeciwne” (RH, 14). Ta postulowana "świadomość" Kościoła wyraża się także w zaangażowaniu Stolicy Apostolskiej na rzecz rozwiązywania kwestii społecznych związanych z migracją.

Niniejszy rozdział po niezbędnym wyjaśnieniu pojęć związanych z migrantami i uchodźstwem, zostanie poświęcony opisaniu przyczyn i skutków migracji oraz jej przebiegu na przestrzeni lat. Przybliżona zostanie także problematyka zawarta w dokumentach regulujących przyjmowanie uchodźców i migrantów.

1.1. Kim jest uchodźca i migrant? Wyjaśnienie pojęć.

Zdefiniowanie pojęć migracji i uchodźstwa nie jest rzeczą prostą. Od wielu lat na forach międzynarodowych toczone są dyskusje na ten temat. Z biegiem lat pojęcia te kształtowały się i krystalizowały. Poniżej zostaną przedstawione klasyczne definicje słownikowe, a następnie ich praktyczno-polityczna interpretacja wywiedziona z urzędowych deklaracji oraz dokumentów emanowanych na szczeblach państwowych i międzynarodowych.

Zgodnie z definicją „Encyklopedii PWN” uchodźcą jest „osoba prześladowana ze względu na: poglądy polityczne, rasę, religię, przynależność do szczególnej grupy społecznej, narodowościowej w swym państwie ojczystym, przebywająca poza terytorium tego państwa i nie mogąca skorzystać ze sprawowanej przez nie ochrony (dodatkową przesłanką jest indywidualna obawa przed prześladowaniem)”³¹. Z takiego określenia wynika, że do kategorii uchodźców nie należą osoby, które opuściły kraj ojczysty z przyczyn ekonomicznych lub katastrof naturalnych. Do uznania za uchodźcę nie są też wystarczające sama dyskryminacja lub postępowanie karne przeciwko danej osobie (z wyjątkiem zarzutów politycznych), nie poparte innymi przesłankami (zagrożenie życia, długotrwałe aresztowanie, tortury itp.). Uchodźcy są uprawnieni do ochrony ich praw, które jako prawa człowieka zostały uznane

---

³¹ Encyklopedia PWN, „Uchodźca”, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/uchodzca;3990750.html>[dostęp 20.08.2021].

przez kompetentne organizacje międzynarodowe oraz państwa, przez które uchodźcy przejeżdżają lub w których szukają czasowego schronienia albo osiedlenia się na stałe³².

„Słownik Języka Polskiego” tłumaczy „uchodźstwo” jako „stały lub czasowy pobyt poza granicami własnego państwa, spowodowany przyczynami ekonomicznymi, politycznymi lub religijnymi” oraz jako „ogół uchodźców zamieszkujących w jakimś kraju”³³. Pod hasłem „migrant” tenże słownik wyjaśnia, że jest to „osoba migrująca”, czyli „człowiek zmieniający miejsce zamieszkania”³⁴. Samą „migrację” tłumaczy z kolei jako „masowe przemieszczanie się ludności, zwykle w poszukiwaniu lepszych warunków życia”, ale też „przemieszczanie się zwierząt z jednego obszaru na drugi, co związane jest z rozmnażaniem, poszukiwaniem pożywienia”³⁵. Dalej zwraca się też uwagę na migrację rozumianą jako przesuwanie się granic zasięgu jakichś roślin oraz przesuwanie się wydm, warstw skalnych. Każdorazowo podkreśla się, że migracja jest zmianą miejsca pobytu, przejściem kogoś lub czegoś³⁶.

Generalnie rzecz ujmując, w interesującym nas kontekście, migracje można zatem rozumieć jako przemieszczanie się różnych grup społecznych między różnymi skupiskami ludności, krajami lub miastami³⁷. Jednak, ze względu na niejednorodny charakter tego zjawiska, typów i podziałów migracji jest wiele. Najczęściej rozróżnia się migracje krajowe i zagraniczne. Wewnętrzne - związane są ze zmianą miejsca zamieszkania i łączą się z przekroczeniem granicy administracyjnej miasta lub gminy, ale nie państwa. Migracjami nie są zmiany miejsca zamieszkania na terenie tego samego miasta lub gminy, a także sytuacje, gdy zmiany trwają do dwóch miesięcy włącznie. Oznacza to, że nie obejmują przemieszczeń o charakterze turystycznym, ani też tych związanych z przejazdami między miejscem zamieszkania a miejscem nauki czy pracy. Migracje zagraniczne to – analogicznie - przemieszczenie ludności, podczas której następuje przekroczenie granicy państwa. Główny Urząd Statystyczny dzieli te migracje na: długookresowe, krótkookresowe oraz na pobyt stały i czasowy. Pierwszy rodzaj obejmuje osoby, które zamieszkują w nowym miejscu przez okres

---

³² Więcej na temat historii definicji uchodźcy, zob. D. J. Steinbock, *Interpreting the Refugee Definition*, Oakland 1998 oraz: M. Lister, *Who are Refugees?*, „Law and Philosophy” 32 (2013), s. 645–671.

³³ Słownik Języka Polskiego PWN, „Uchodźstwo”, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/uchodzstwo.html> [dostęp 20.08.2021].

³⁴ Słownik Języka Polskiego PWN, „Migrant”, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/migrant.html> [dostęp 20.08.2021].

³⁵ Słownik Języka Polskiego PWN, „Migracja”, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/migracja.html> [dostęp 20.08.2021].

³⁶ Definicja migracji, spojrzenie ekonomiczne socjologiczne na kwestie migracji: L. Zanfrini, *Introduzione alla sociologia delle migrazioni*, Bari 2016.

³⁷ Problemy definicyjne migracji: G. Benvenuti, *Letteratura della migrazione, letteratura postcoloniale, letteratura italiana: problemi di definizione*, w: *Leggere il testo e il mondo: vent'anni di scritture della migrazione in Italia*, red. F. Pezzarossa, I. Rossini, Bologna 2012, s. 247-260.

co najmniej dwunastu miesięcy, migracje krótkookresowe dotyczą zaś osób, które zmieniają miejsce zamieszkania na czas powyżej dwóch miesięcy, ale na mniej niż dwanaście. Migracje na pobyt stały są związane z osiedleniem się i taki przypadek znajduje odzwierciedlenie w ewidencji ludności kraju. Migracje czasowe to wyjazdy o charakterze niedefinitywnym, ale nie mające związku z turystyką i obejmują migracje zarówno długo- jak i krótkookresowe³⁸. Inne – w zależności od stosowanego kryterium – klasyfikacje wskazują np. na migracje przymusowe i dobrowolne, legalne i nielegalne, stałe i czasowe³⁹.

Ludzie najczęściej migrują z powodów ekonomicznych (wyjazd do pracy, chęć poprawienia statusu społecznego), naukowych, biznesowych, środowiskowych (opuszczanie terenów zagrożonych klęskami żywiołowymi, brakiem dostępu do wody pitnej) oraz w celu zapewnienia sobie i bliskim bezpieczeństwa. Wielu migrantom Europa jawi się jako najbardziej pożądanym kierunkiem migracyjnym: do krajów Europy Środkowej najczęściej przybywają osoby z Europy Wschodniej i Azji, do krajów Europy Zachodniej migrują mieszkańcy Azji, Afryki jak i również, Europy Wschodniej⁴⁰.

Samych migrantów z reguły dzieli się na pięć różnych kategorii: osadnicy, robotnicy kontraktowi, specjaliści, imigranci nielegalni oraz osoby ubiegające się o azyl i uchodźcy. Osadnikami (inaczej rezydentami) są osoby, które przybyły do kraju docelowego na pobyt stały. Takie prawo można nabyć, gdy dany kraj poszukuje specjalistów w określonych zawodach, a tam z kolei odczuwany jest deficyt takich osób. Innymi możliwościami są: łącznie rodzin lub możliwość założenia własnej działalności gospodarczej, a także inwestowanie w istniejące już przedsięwzięcia gospodarcze. Pracownicy kontraktowi to osoby, które otrzymują prawo do pracy na czas określony. Po wygaśnięciu umowy wracają do swojego kraju. Trzecia kategoria - specjaliści, to pracownicy międzynarodowych korporacji przemieszczający się z jednego kraju do drugiego. Mogą być to specjaliści ds. projektów i menadżerowie, specjaliści konsultanci, duchowni i misjonarze, artyści estradowi, sportowcy, biznesmeni, naukowcy lub personel wojskowy⁴¹.

Według podręcznika Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców „Zasady i tryb ustalania statusu uchodźcy” (1992) migrantem jest osoba, która z

---

³⁸ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.17-18.

³⁹ Więcej na temat definicji, danych, pojęciu migracji w prawie oraz w debacie publicznej, zob. B. Anderson, S. Blinder, *Who Counts as a Migrant? Definitions and their Consequences*, Oxford 2017.

⁴⁰ W. J. Janik, E.J. Jaremczuk, *Artykuł wprowadzający. Niekontrolowana migracja jako zagrożenie dla Europy - polski strach przed uchodźcami*, w: *Migracje i kryzys uchodźczy w Europie. Rzeczywistość i wyzwania*, red. E.J. Jaremczuk, Poznań 2017, s. 45.

⁴¹ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.43-47.

przyczyn innych niż zawarte w definicji dobrowolnie opuszcza swój kraj w celu osiedlenia się w innym miejscu. „Może to wynikać z chęci zmiany lub przeżycia przygody, względów rodzinnych lub innych o charakterze osobistym. Jeśli powodem są wyłącznie przyczyny ekonomiczne, to osoba taka jest migrantem ekonomicznym, a nie uchodźcą” – ustala dokument. Często rozróżnienie między migrantem ekonomicznym a uchodźcą jest trudne, gdyż nie zawsze jasne jest rozróżnienie między czynnikami ekonomicznymi i politycznymi w kraju pochodzenia. Czasem za czynnikami ekonomicznymi wpływającymi na warunki życiowe mogą kryć się cele lub motywy rasowe, religijne i polityczne skierowane przeciwko określonej grupie. W takim wypadku czynniki ekonomiczne niszczą finansowo konkretne grupy ludności, a więc ofiary tych regulacji mogą stać się uchodźcami⁴².

Można zatem powiedzieć, że uchodźcy należą do szerszej kategorii migrantów. Dokonując klasyfikacji na podstawie powodów migracji, wyróżnia się migrantów tzw. zarobkowych (dobrowolnych)⁴³ oraz tych, którzy zostali do niej przymuszeni⁴⁴ (niedobrowolnych). W tym rozróżnieniu uchodźca będzie migrantem przymusowym, gdyż nie podjął z własnej woli decyzji o migracji, jak migrant ekonomiczny, który zdecydował się na wyjazd na podstawie swojej analizy ekonomicznej. Uchodźstwo z tego punktu widzenia będzie przede wszystkim nagłym i szybkim opuszczeniem swojego miejsca zamieszkania, czyli ucieczką napędzaną silnym strachem przed zagrożeniem przemocą, często w sytuacji konfliktu zbrojnego. Te cechy różnią uchodźstwo od innych migracji, które są często starannie zaplanowanym wyjazdem. Zostanie uchodźcą utożsamiane jest z byciem ofiarą, która może zakładać traumę, brak dobrostanu, biedę, uczucie strachu, bólu, opuszczenia, poczucie bycia gorszym od obywateli kraju udzielającego mu schronienia⁴⁵. Różnica polega również na tym, że uchodźcy⁴⁶ znaleźli się w sytuacji, w której utracili ochronę swojego państwa pochodzenia, a imigranci tej ochrony nie utracili⁴⁷.

Konwencja Genewska z 1951 roku określa kim jest uchodźca w rozdziale pierwszym: „termin "uchodźca" stosuje się do osoby, która w rezultacie zdarzeń oraz na skutek

---

⁴² Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców, *Zasady i tryb ustalania statusu uchodźcy, Zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźcy z 1951 r. oraz Protokołem dodatkowym do niej z 1967 r. Podręcznik*, Genewa 1992, s. 62-64.

⁴³ Zob. L. Zanfrini, *Migrazioni internazionali*, „Dizionario di dottrina sociale della Chiesa. Le cosenuove del XXI secolo” 2 (2021), s. 148-156.

⁴⁴ Zob. L. Zanfrini, *Migrazioni forzate*, „Dizionario di dottrina sociale della Chiesa. Le cosenuove del XXI secolo” 2 (2021), s. 166-175.

⁴⁵ Y. Zarjevski, *A Future Preserved: International Assistance to Refugee*, Oxford 1988 s. 44.

⁴⁶ Zob. G. S. Goodwin-Gill, *The Refugee in International Law*, Oxford 2018.

⁴⁷ G. Roll, J. Vedsted-Hansen, *Non-Communitarians: Refugee and Asylum Policies*, w: *UE and Human Rights*, red. P. Alston, Oxford 1999, s. 363.

uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa”. Osobą starającą się o azyl jest człowiek, który opuszczając swój kraj stara się otrzymać status uchodźcy w innym kraju na mocy Konwencji. Jeśli prośba zostanie rozpatrzona pozytywnie osoba ta otrzymuje status uchodźcy, jeśli negatywnie, musi opuścić kraj, do którego przybyła. Taka procedura, wraz z odwołaniami może trwać nawet kilka lat⁴⁸.

Klauzulami włączenia w szeregi uchodźców według Konwencji Genewskiej są: (1) miejsce pobytu, co oznacza, że osoba może zostać uznana za uchodźcę, gdy przebywa poza granicami kraju, którego obywatelstwo posiada; (2) uzasadniona obawa przed prześladowaniem, zarówno subiektywna jak i obiektywna oraz (3) brak ochrony ze strony państwa, którego osoba jest obywatelem⁴⁹.

Konwencja przestaje obowiązywać w stosunku do każdej osoby tak określonej, jeżeli dobrowolnie zwróciła się ona ponownie o ochronę państwa, którego jest obywatelem, utraciwszy swoje obywatelstwo ponownie dobrowolnie je przyjęła, przyjęła nowe obywatelstwo i korzysta z ochrony państwa, którego obywatelstwo przyjęła, ponownie dobrowolnie osiedliła się w państwie, które opuściła lub poza którego granicami przebywała z powodu obawy przed prześladowaniem, nie może dłużej odmawiać korzystania z ochrony państwa swojego obywatelstwa, albowiem ustały warunki, w związku z którymi została uznana za uchodźcę lub jest osobą, która nie mając żadnego obywatelstwa może powrócić do państwa, w którym miała poprzednio stałe miejsce zamieszkania, ponieważ przestały istnieć okoliczności, w związku z którymi została uznana za uchodźcę⁵⁰.

Zgodnie z definicją Konwencji Organizacji Jedności Afrykańskiej⁵¹ (1969) uchodźcą jest osoba zmuszona do opuszczenia miejsca zamieszkania ze względu na agresję zewnętrzną,

---

⁴⁸Konwencja Genewska, 1951, Art. 1A 3.

⁴⁹ P. Kolasa, *Ochrona praw uchodźców w Unii Europejskiej w świetle wytycznych Stolicy Apostolskiej*, Warszawa 2010, s. 50-57.

⁵⁰Konwencja Genewska, 1951, Art. 1A 3.

⁵¹Zob. B. S. Diallo, *Organizacja Jedności Afrykańskiej w procesie pokojowego regulowania sporów międzynarodowych w Afryce*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” LXI/2 (1999), s. 47-56.

okupację, obcą dominację lub wydarzenia zakłócające porządek publiczny na części lub całym terytorium kraju⁵².

W myśl dyrektywy Unii Europejskiej 2004/82/WE z dnia 29 kwietnia 2004 roku uchodźcą jest obywatel państwa trzeciego, który mając uzasadnioną obawę przed prześladowaniem z powodów rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej, znajduje się poza państwem, którego jest obywatelem i jest niedolny do skorzystania bądź ze względu na tą obawę nie chce skorzystać z ochrony tego państwa, lub bezpaństwowiec, który znajduje się poza państwem poprzedniego miejsca stałego pobytu, jest niedolny, z takich samych powodów, do powrotu lub - żywiąc taką obawę - nie chce wrócić do państwa stałego pobytu, pod warunkiem, że obywatel państwa trzeciego lub bezpaństwowiec nie został wyłączony z możliwości bycia uchodźcą. Uznanie statusu uchodźcy jest aktem deklaratoryjnym. Osobą kwalifikującą się do ochrony subsydiarnej jest także obywatel państwa trzeciego lub bezpaństwowiec, który nie kwalifikuje się jako uchodźca, ale mogą istnieć przesłanki, że jeśli wróci do państwa pochodzenia lub do poprzedniego miejsca stałego pobytu, może napotkać rzeczywiste ryzyko doznania krzywdy. Każdy wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej najpierw jest rozpatrywany na podstawie kryteriów zawartych w definicji uchodźcy, a dopiero w wypadku ich niespełnienia - na postawie ochrony subsydiarnej⁵³.

Uchodźców można podzielić także na dwie kategorie: uchodźców *sensu stricto* i uchodźców *sensu largo*. Do pierwszej grupy uchodźców zaliczamy wszystkie osoby, które w bezpośredni sposób zostały zmuszone do opuszczenia kraju pobytu i w rezultacie zaistniała określona okoliczność polityczna, jak np. konflikt zbrojny. Kategoria uchodźców *sensu largo* obejmuje pozostałych uchodźców i ich potomków⁵⁴.

W dokumentach dotyczących statusu uchodźcy brakuje niestety sformułowań prawnych, które odnosiłyby się do ochrony podczas wojny⁵⁵. Należy mieć jednak na uwadze, że uciekinierzy są pozbawieni w takiej sytuacji ochrony prawa międzynarodowego. Obejmują ich umowy i konwencje z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego, jak Konwencja

---

⁵² Zob. A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 161-162.

⁵³ I. Oleksiewicz, *Polityka antyterrorystyczna i uchodźcza jako wyzwanie Unii Europejskiej w XXI w.*, Warszawa 2018, s. 158-159.

⁵⁴ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 157-158.

⁵⁵ Znaczenie ochrony w definicji uchodźcy: A. Fortin, *The Meaning of 'Protection' in the Refugee Definition*, „International Journal of Refugee Law” 12/4 (2000), s. 548-576.

Genewska i protokoły dodatkowe z 1977 roku oraz statuty i konwencje wybranych organizacji międzynarodowych, jak Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża⁵⁶.

Całkiem inną grupę stanowią bezpaństwowcy. Osoby, które są bezpaństwowcami *de facto* (czyli tacy, którzy nie są w stanie dowieść posiadania obywatelstwa) nie są objęte definicją bezpaństwowca w Konwencji z 1954 roku⁵⁷. Jej twórcy założyli wówczas, iż takie osoby są uchodźcami. Przyjmując takie założenie należy uznać, że bezpaństwowcy *de facto* są uprawnieni do pomocy międzynarodowej na mocy postanowień Konwencji dotyczącej statusu uchodźców. Fakt bycia bezpaństwowcem *de facto* lub *de jure*⁵⁸ nie wyklucza prześladowania lub uzasadnionej obawy prześladowania. W rzeczywistości bezpaństwowcy, którzy wymagają pomocy ze strony Wysokiego komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców (*United Nations High Commissioner for Refugees*, UNHCR) w większości nie są ani uchodźcami, ani osobami mogącymi z sukcesem ubiegać się o status uchodźcy⁵⁹.

Artykuł 15. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (1948) gwarantuje każdemu człowiekowi prawo do obywatelstwa, nie określając przy tym konkretnego. Aby nie dopuścić do pozbawienia jednostki praw związanych z obywatelstwem zawiązano dwie umowy: Konwencję dotyczącą statusu uchodźców z 1951 roku i Konwencję dotyczącą statusu bezpaństwowców z 1954 roku. Dokumenty te powstały z tej racji, że w wyniku drugiej wojny światowej spora liczba ludzi stała się uchodźcami lub straciła obywatelstwo. Zgodnie z tą pierwszą konwencją uchodźca nieposiadający obywatelstwa jest uprawniony do ochrony przysługującej uchodźcom, ponieważ zanegowanie obywatelstwa ze względu na rasę, wyznanie, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub przekonania polityczne może wskazywać, że dana osoba powinna zostać uznana za uchodźcę⁶⁰.

Ochronie Konwencji Genewskiej nie podlegają uchodźcy wewnętrzni, gdyż główną przesłanką do przyznania cudzoziemcowi statusu uchodźcy jest opuszczenie przez niego państwa swojego obywatelstwa⁶¹. Tego warunku uchodźcy wewnętrzni nie spełniają.

---

⁵⁶ A. Strychalski, *Ochrona uchodźców i osób przesiedlonych podczas konfliktów zbrojnych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1-2 (1992), s. 115.

⁵⁷ Konwencja określa bezpaństwowca jako osobę, która nie jest uznawana za obywatela przez jakiekolwiek państwo zgodnie z obowiązującym w nim prawem.

⁵⁸ Bezpaństwowcy *de jure* są takimi osobami, które nie uzyskały obywatelstwa automatycznie lub w drodze indywidualnej decyzji zgodnie z prawem obowiązującym w jakimkolwiek państwie.

⁵⁹ Biuro Stałej Komisji Demokracji i Praw Człowieka Unii Międzyparlamentarnej, *Obywatelstwo i bezpaństwowość. Przewodnik dla parlamentarzystów*, Genewa 2005, s. 11-12.

⁶⁰ Tamże, s. 9-10.

⁶¹ Zob. C. Moldovan, *The notion of refugee definition and distinctions*, „CES Working Papers” VIII/4 (2016), s. 681-688.

Trudnym zdaje się wypracowanie odpowiednich przepisów o pomocy uchodźcom wewnętrznym, gdyż pomagając im wkroczyliby się w wewnętrzne kompetencje danego państwa. Jakiegokolwiek działania pomocowe wymagają ogromnego wyczucia ze strony społeczności międzynarodowej oraz przychylności kraju, na terenie którego owa pomoc jest udzielana⁶².

1.2. Zarys problematyki uchodźstwa w Europie i na świecie po II wojnie światowej.

Historia nowożytnej migracji⁶³ na znaczącą skalę sięga XVIII wieku, kiedy to Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Portugalia, Francja, Dania i Holandia zaangażowały się w transport niewolników. Szacuje się, że ok. 40 milionów osób żyjących na obydwu kontynentach amerykańskich jest potomkami dawnych niewolników. Z biegiem czasu, w XIX i XX wieku, niewolnictwo zostało zastąpione pracą kontraktową. Kontrakty stały się sposobem na pozyskiwanie pracowników, np. na Wyspach Karaibskich pozyskiwano ich z Indii. Warunki pracy były ciężkie, a płaca niska. Pracownikowi nie wolno było zmienić pracy, w czasie której obowiązywał kontrakt, lecz pracodawca mógł pracownika odsprzedać. Prace na kontrakt najdłużej przetrwały w koloniach holenderskich i obowiązywały tam do 1941 roku. W latach 1846–1890, zwłaszcza na skutek głodu panującego w latach 1845–1847, prawie 8 milionów migrantów z Wielkiej Brytanii i Irlandii udało się do Nowego Świata. Również z Niemiec wyemigrowało wówczas 3,5 miliona osób z powodu okresowego nieurodzaju zbóż. Migranci najczęściej kierowali się do USA, Kanady, Australii, Nowej Zelandii i Argentyny. Do końca XIX wieku migracje miały inny charakter, stały się bardziej ograniczone i zindywidualizowane. Szczyt migracji nastąpił w latach 1891–1920, kiedy wyemigrowało 27 milionów Europejczyków. Same tylko Wyspy Brytyjskie opuściło w sumie 16 milionów osób, co stanowiło 41% ludności tego terytorium.

Pierwsze masowe przemieszczanie się ludności zaobserwowano w czasie wojen bałkańskich (1912–1913). W czasie konfliktu pomiędzy Turcją a państwami tzw. Koalicji (Ligi) Bałkańskiej (Bułgaria, Serbia, Grecja i Czarnogóra) wyemigrowało ponad 300 tysięcy uchodźców tureckich z obszaru Bałkanów, 70 tysięcy Greków z Tracji oraz 260 tysięcy Greków z terenów Turcji. Wybuch I wojny światowej spowodował, że z tego rejonu uciekło 500 tysięcy mieszkańców Serbii. Również zmiany terytorialne po I wojnie światowej wywołały gwałtowny wzrost liczby osób opuszczających swoje dotychczasowe miejsce

---

⁶² A. Hadzińska-Wyrobek, *Uchodźcy – odpowiedzialność społeczności międzynarodowej za ochronę uciekinierów*, „Civitas Hominibus: rocznik filozoficzno-społeczny” 4 (2009), s. 71.

⁶³ Zob.: P. Corti, *Storia delle migrazioni internazionali*, Bari 2007.

zamieszkania, np. skutkiem utraty części terytorium przez Węgry, obywatele tego kraju opuszczali Czechosłowację, Rumunię oraz Jugosławię, a część rosyjskich uchodźców w liczbie ok. 800 tysięcy⁶⁴, została przyjęta w Czechosłowacji, Polsce, Republice Weimarskiej i Turcji⁶⁵.

Wybuch I wojny światowej spowodował wstrzymanie masowej migracji, a po wojnie migracja do Stanów Zjednoczonych Ameryki została ograniczona przez nowe prawo migracyjne, które zaczęło obowiązywać w 1924 roku. Ustawa ta zmniejszyła imigrację do 162 tysięcy osób rocznie. Dopiero wydarzenia polityczne, gospodarcze i społeczne z lat trzydziestych XX wieku oraz wybuch II wojny światowej dały migracji nowy impuls, związany zwłaszcza z ucieczką społeczności żydowskiej z Niemiec do Francji i Stanów Zjednoczonych. Tuż po zakończeniu II wojny światowej swój kraj opuściło ok. 15 milionów osób, a w latach pięćdziesiątych kolejne 7,8 miliona. Szybki rozwój ekonomiczny w latach sześćdziesiątych w Europie Zachodniej przyczynił się do zatrzymania migracji z Europy do USA, Kanady i Australii, a otworzył możliwość migracji z krajów Afryki Północnej, Jugosławii i Turcji w kierunku Europy. Liczba migrantów z tych kierunków osiągnęła wówczas 10 milionów osób⁶⁶.

Kontynent afrykański po raz pierwszy doświadczył uchodźstwa po drugiej wojnie światowej wraz z uzyskiwaniem niepodległości i sporami terytorialnymi. Obok przyczyn wynikających z pokolonialnego wytyczenia granic, również łamanie praw człowieka, prześladowania religijne, rasowe, narodowościowe i polityczne, wojny domowe, obca interwencja oraz klęski żywiołowe (głównie susza i głód) stały się przyczynami ruchów migracyjnych. Innymi czynnikami było łamanie praw człowieka, prześladowania religijne, rasowe, narodowościowe i polityczne, wojny domowe, obca interwencja oraz klęski żywiołowe (głównie susza i głód). Zwiększająca się liczba uchodźców i brak w Konwencji Genewskiej odniesień do specyficznie afrykańskich okoliczności, skłoniły Organizację Jedności Afrykańskiej (*Organization of African Unity*, OAU) do przyjęcia nowych regulacji prawnych. Prace nad tekstem konwencji rozpoczęto w 1964 roku. Zanim jednak Konwencja została przyjęta, w październiku 1965 roku, na mocy rezolucji OAU, określono zasady traktowania uchodźców, podkreślając konieczność objęcia uchodźców pomocą państw

---

⁶⁴ A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 17-19.

⁶⁵ W wyniku rosyjskiego dekretu w 1921 roku pozbawiającego obywatelstwa osoby zamieszkujące za granicą ponad 5 lat oraz tych, którzy opuścili Rosję po 7 listopada 1917 roku bez pozwolenia władz, rosyjscy uciekinierzy stali się bezpaństwowcami.

⁶⁶ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.125-129.

zrzeszonych w OAU w duchu humanitaryzmu i braterstwa. Konwencja została podpisana w Addis Abebie 10 września 1969 roku. W założeniu miała uzupełniać Konwencję Genewską i Protokół Nowojorski⁶⁷.

W 1948 rozpoczęła się fala uchodźstwa politycznego powiązana z konfliktem izraelsko-arabskim. Wówczas, między rokiem 1948 a 1967, liczba uchodźców palestyńskich wyniosła ponad milion osób, a uchodźcy żydowscy zamieszkujący państwa arabskie stanowili ok. 800 tysięcy osób. Kolejna fala uchodźców związana była z interwencją radziecką w Afganistanie oraz dotyczącymi to państwo zmianami władzy. Łączną liczbę osób, które opuściły Afganistan szacuje się na 9 milionów. Inna fala migracji ze względów politycznych była rezultatem konfliktów w rejonie afrykańskich Wielkich Jezior w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Z terytorium Rwandy uciekło wtedy prawie dwa miliony ludzi z plemienia Hutu. Jeszcze inna, potężna fala uchodźstwa była wynikiem wojny na Półwyspie Bałkańskim w połowie lat dziewięćdziesiątych.

Wiek XXI to czas zwiększania się liczby uchodźców⁶⁸. Ponad 80% z nich pochodzi z krajów rozwijających się. Jedną z takich grup stanowią Palestyńczycy, z których ponad cztery miliony osób żyje poza obszarem pochodzenia. W wyniku wojny z Iranem (1980-1988), inwazji na Kuwejt (1990) i wojny w Zatoce Perskiej (1990-1991) drugą pod względem wielkości grupę stali się uchodźcy z Iraku. W latach 2003-2008 z tego państwa uciekło ponad 2,2 miliona osób⁶⁹.

Także w Europie, mimo spadku ogólnej liczby uchodźców w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku, uchodźstwo polityczne było jedną z ważniejszych przyczyn przemieszczeń ludności. Od lat siedemdziesiątych imigracja do Europy stawała się trudniejsza i zaczęła narastać niechęć wobec przyjmowania dużej liczby imigrantów z Brytyjskiej Wspólnoty Narodów. Zaczęto ograniczać im prawo do osiedlenia się w Wielkiej Brytanii, mimo posiadania brytyjskiego paszportu. W czasie kryzysu paliwowego w latach 1973-1974 rządy Europy zachodniej zamknęły się na imigrantów, jednocześnie oczekując wyjazdu tych, którzy przybyli wcześniej. Mimo to, w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych migrantów znacznie przybyło w wyniku łączenia rodzin. Wzrosła także

---

⁶⁷ Protokół Nowojorski Polska podpisała 27 września 1991 r. Pełny tekst zob.: *Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r.*, <https://eli.gov.pl/eli/DU/1991/517/ogl> [dostęp 16.04.2023]; Por. A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 158-161.

⁶⁸ Zob.: M. Ruhs, *The Potential of Temporary Migration Programmes in Future International Migration Policy*, „International Labour Review” 145/1-2 (2006), s. 7-36.

⁶⁹ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 139-148.

liczba osób starających się o azyl, uchodźców i nielegalnych imigrantów, a także osób pochodzących z krajów Europy Środkowej. Do roku 2000 starający się o status uchodźcy w Unii Europejskiej najczęściej wybierali Niemcy, a po roku 2000 - Wielką Brytanię. Również Francja, Austria i Szwecja były krajami, w których najczęściej składano podania o azyl⁷⁰.

Coraz więcej osób mieszka za granicą. W 2013 roku 232 mln ludzi, czyli 3,2% światowej populacji, było migrantami międzynarodowymi, w porównaniu do 175 mln w 2000 roku i 154 mln w 1990 roku. Większość migrantów mieszka w Europie i Azji. Te dwa kontynenty przyjmują razem prawie dwie trzecie wszystkich międzynarodowych migrantów. Europa nadal jest najpopularniejszym regionem docelowym, z 72 milionami międzynarodowych migrantów w 2013 roku, a na drugim miejscu znajduje się Azja - z 71 milionami. Każdy z kontynentów cechuje nieco inny profil trendów migracyjnych.

Ameryka Północna od 1990 roku doświadcza największego w historii wzrostu liczby migrantów międzynarodowych, odnotowując także najszybszy wzrost ich liczby, średnio o 2,8% rocznie. W Ameryce Północnej krajami docelowymi są Stany Zjednoczone Ameryki i Kanada, które co roku przyjmują setki tysięcy migrantów. Stany Zjednoczone zamieszkuje około 42,8 mln obcokrajowców, co stanowi około 13,5% populacji, podczas gdy Kanada zamieszkuje około 7,2 mln – liczba równa 21,3% całkowitej populacji kraju⁷¹.

Azja od roku 2000 corocznie odnotowuje wzrost liczby migrantów międzynarodowych⁷². Jest on napędzany głównie przez rosnący popyt na siłę roboczą w krajach produkujących ropę oraz w krajach Azji Południowo-Wschodniej o szybko rozwijających się gospodarkach (np. Malezja, Singapur i Tajlandia). Największą liczbę imigrantów przyjmowały od lat bogate w surowce naturalne kraje Rady Współpracy Zatoki Perskiej (*Gulf Cooperation Council*, GCC), czyli Arabia Saudyjska, Bahrajn, Katar, Kuwejt, Oman i Zjednoczone Emiraty Arabskie. W ciągu ostatnich 60 lat populacja migrantów wzrosła tam ponad ośmiokrotnie (z ok. 4 do ponad 40 mln). W Kuwejcie, Katarze i Zjednoczonych Emiratach Arabskich obcokrajowcy stanowią większość - odpowiednio prawie 65, 70 i 80 proc. - populacji kraju. W 2009 roku około 97% wszystkich migrantów z Indii i Pakistanu oraz 87% ze Sri Lanki udało się do rejonu Zatoki Perskiej. W 2011 roku

---

⁷⁰ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.129-133.

⁷¹ *Konferencja prasowa w celu przedstawienia orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* z 24.09.2013, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2013/09/24/0604/01339.html> [dostęp 2.11.2021].

⁷² Zob.: G. Hugo, *International Migration in Southeast Asia since World War II*, w: *International Migration in Southeast Asia*, red. A. Ananta, E. N. Arifin, Singapore 2004.

statystyki pokazały, że ok. 9,7% ludności Unii Europejskiej (czyli ok. 48,9 mln) składało się z osób urodzonych w innym kraju niż ten, w którym mieszkali. Spośród tych osób jedna trzecia (16,5 mln) urodziła się na terenie Unii Europejskiej, a 32,4 mln poza granicami⁷³.

W 2010 roku Oceania gościła ponad 6 milionów międzynarodowych migrantów. Liczba ta, w porównaniu do całkowitej liczby migrantów na świecie, odpowiada zaledwie 3%, ale stanowi około 17% całej populacji Oceanii⁷⁴.

Według statystyk, w 2011 roku prawie 30 milionów Afrykanów (około 3% całej populacji kontynentu) wyemigrowało za granicę, a rok wcześniej dwie trzecie migrantów z Afryki Subsaharyjskiej przeniosło się do innych krajów regionu w tym 64% z powodów zawodowych, kierując się głównie do bardziej stabilnych gospodarczo krajów Afryki⁷⁵.

Obecna fala migracji jest największą od II wojny światowej. W samych tylko latach 2014 i 2015 Morze Śródziemne w celach migracyjnych przemierzyło 1,2 mln ludzi. Wojny domowe, takie jak w Syrii, Afganistanie i Iraku powodują, że rzesze ludzi zmierzają do Europy. Od dziesięcioleci mieszkańcy Afryki migrowali do Europy, lecz nie w takich ilościach. W 2014 roku wysokie fale migracji napędzali Syryjczycy, Erytrejczycy i mieszkańcy Afryki Subsaharyjskiej. Rok później punktem zwrotnym stały się surowsze restrykcje wizowe dla Syryjczyków, co znacznie utrudniło im przedostanie się do Afryki Północnej. Wraz z mieszkańcami Afganistanu i Iraku Syryjczycy zaczęli wobec tego wyruszać z Turcji na greckie wyspy i dopiero stamtąd w głąb Europy. Kiedy jednak zaczęli wykorzystywać tzw. szlak bałkański, prowadzący przez ziemie chorwackie, rząd węgierski postawił przed nimi barierę. Włosi i Grecy nadal przepuszczali migrantów, lecz - mimo wielu miesięcy konferencji i szczytów - pozostałe kraje Unii Europejskiej odmawiały udzielenia im bezwarunkowej pomocy. Powstały kryzys migracyjny stał się jednym z największych zagrożeń dla spójności Unii Europejskiej⁷⁶. Nastawienie krajów unijnych pogorszył zamach

---

⁷³ Zob. K. Pędziwiatr, *Migracje w cieniu arabskich rewolucji*, „Biuletyn Migracyjny” 32 (2011), s. 9-17.; *Konferencja prasowa w celu przedstawienia orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* z 24.09.2013, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2013/09/24/0604/01339.html> [dostęp 2.11.2021].

⁷⁴ International Organization for Migration, *World Migration Report 2011*, Szwajcaria 2011, s. 78.

⁷⁵ Tamże, s. 62.

⁷⁶ M. M. Brzezińska, *Analiza dyskursu politycznego. Teoria, zastosowanie, granice naukowości*, Warszawa 2018, s. 75-101.

w Paryżu w listopadzie 2015 roku. Jako że dwóch z dziewięciu sprawców przybyło miesiąc wcześniej na łodzi do Grecji, niektórzy politycy wezwali do zamknięcia granic⁷⁷.

W 2015 roku na całym świecie było mniej więcej 243 miliony migrantów⁷⁸. Dwadzieścia pięć lat wcześniej - 152 miliony. Liczba migrantów wzrosła zwłaszcza w pierwszej dekadzie XXI wieku. Jednak od początku XX wieku migranci stanowią stały procent ludności świata (ok. 3%). Wzrost populacji migrantów wyliczony rok do roku wynosi 1,6% i jest zbliżony do wzrostu populacji globalnej (1,1%). W XIX wieku odsetek migrantów stanowił 10%. Europejczycy migrowali do Ameryki Północnej i Południowej, Nowej Zelandii i Australii. Można powiedzieć, że w porównaniu z wiekiem XIX liczba migracji zmniejszyła się. Obecnie na 3,4 miliona imigrantów w Europie, samych Europejczyków jest 1,2 miliona⁷⁹.

Występuje kilka sposobów przedostania się migranta do kraju docelowego: poprzez ścieżki kolonialne i wspólne granice, dzięki powiązaniom rodzinnym lub przez sieć kontaktów, powiązań i pośredników pracy, przemytników oraz handlarzy żywym towarem. Wśród migrantów istnieje tendencja podążania ścieżkami byłych rodzimych migrantów poprzez tzw. ścieżki kolonialne, np. Meksykanie udają się do Stanów Zjednoczonych⁸⁰, obywatele Boliwii do Argentyny, a Algierczycy do Francji. Poza legalnymi, często napływa też ogromna liczba imigrantów nielegalnych⁸¹. Kontynuacją przepływu migrantów zgodnie z powiązaniem kolonialnymi danego kraju są programy łączenia rodzin, stosujące pewne udogodnienia wobec bliskich krewnych imigrantów. Związane jest to z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka (1948), która stwierdza, że każdy ma prawo do zawarcia małżeństwa oraz, że rodzina jest podstawową jednostką społeczeństwa, uprawnioną do ochrony przez państwo⁸².

Na wybór kraju docelowego ma także wpływ sieć kontaktów i powiązań. Istniejąca już w danym państwie wspólnota migrantów dostarcza potrzebnych informacji ułatwiających przekroczenie granicy, a po przybyciu do miejsca docelowego pomaga znaleźć mieszkanie oraz miejsce zatrudnienia. W przypadku braku więzi rodzinnej czy przyjacielskiej pozostaje

---

⁷⁷ P. Kingsley, *Nowa Odyseja. Opowieść o kryzysie uchodźczym w Europie*, Warszawa 2017, s.12-16.

⁷⁸ Zob.: E. Feller, *The Evolution of the International Refugee Protection Regime*, „Journal of Law & Policy” 5/129 (2001), s. 129-139.

⁷⁹ red. H. Thiollet, *Migranci migracje. O czym warto wiedzieć, by wyrobić sobie zdanie*, Kraków 2017, s. 9-10.

⁸⁰ Zob. R. G. Rumbaut, *Origins and destinies: Immigration to the United States since World War II*, „Sociological Forum” 9 (1994), s. 583-621.

⁸¹ Zob.: M. E. Beare, *Illegal Migration: Personal Tragedies, Social Problems, or National Security Threats?*, „Transnational Organized Crime” 3/4 (1997), s. 11-41.

⁸² J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.60-66.

możliwość skorzystania z usług specjalnych biur, które specjalizują się w poszukiwaniu miejsc pracy dla danej osoby lub konkretnych pracowników na określone miejsca pracy. Przedstawiciele takich agencji pomagają w pozyskaniu paszportów, wiz i pozwoleń na pracę. Niestety, w tym wypadku często zdarza się, że takie organizacje oszukują klientów pobierając od nich wysokie zaliczki za pośrednictwo⁸³.

W transferze migrantów istnieją także tzw. przemytnicy. Oferują oni pakiet usług, do którego zaliczają: podróż, zakwaterowanie i pracę. Organizacje przestępcze czerpią z tego procederu niebagatelne zyski, a im trudniejsza do przekroczenia jest granica, tym koszty dla migranta są wyższe. Siatki przemytnicze ukrywają imigrantów w samochodach ciężarowych, zaopatrują w fałszywe dokumenty lub przekupują strażników granicznych. Większość przemytników ludzi gwarantuje powtarzanie prób przemytu do skutku. Spotykane są przypadki, w których przemytnicy przetrzymują swoich klientów w niehumanitarnych warunkach, co niejednokrotnie kończy się śmiercią migrujących. Niemożność uiszczenia przez migranta żądanych opłat powoduje, że przemytnicy często zamieniają dług na przymusową pracę, zatrzymując wcześniej paszport. Taka praca i związana z nią niewolnicza zależność od przemytników trwają często wiele lat. Podobnym do przemytu sposobem na przekroczenie granicy jest handel żywym towarem. Różnica między nimi polega na tym, że handlarze ludźmi używają przemocy, podstępów lub wprowadzenia w błąd, by kupić i sprzedać pracownika. Najczęstszym przykładem jest oferowanie młodym kobietom i dziewczętom legalnej i atrakcyjnej pracy w innym państwie, a w rzeczywistości po przyjeździe pozbawiane są paszportów i zmuszane do uprawiania prostytucji⁸⁴.

Na podstawie analizy tras migracyjnych i składów grup migracyjnych można wyszczególnić ważniejsze kanały przerzutowe do krajów europejskich: wietnamski, pakistańsko-hinduski, lankijsko-bangladeski, afgański, rumuński, rosyjski, afrykański i chiński. Trasy przerzutu nielegalnych migrantów do krajów europejskich dzielą się na trasy Europy Centralnej, trasy bałkańskie, trasy śródziemnomorskie i trasy północnoafrykańskie. Pierwsze z nich prowadzą z dawnych Republiki Radzieckich oraz Azji do Niemiec, Austrii lub krajów Beneluksu przez Białoruś, Polskę, Czechy lub Ukrainę, Węgry, Słowację i Czechy. Trasy bałkańskie wykorzystywane są natomiast przez Afgańczyków, Irańczyków, Mołdawian i Turków i dzielą się na dwie: z Turcji przez Bułgarię, Rumunię, Węgry, Słowację i Czechy do Niemiec lub Austrii i z Albanii przez Bośnię i Hercegowinę, Chorwację, Słowenię, do

---

⁸³ Tamże, s.67-69.

⁸⁴ Tamże, s.71-82.

Włoch, Niemiec lub Austrii. Trasy śródziemnomorskie obejmują kraje basenu Morza Śródziemnego i są wykorzystywane przez Afgańczyków, Kurdów, Pakistańczyków i Turków, prowadząc ich do Grecji, Włoch i Francji. Trasy północnoafrykańskie obejmują kraje Maghrebu i Afryki północnej i wiodą do Włoch lub Hiszpanii⁸⁵.

Poważnym problemem, z jakim musi zmagać się Unia Europejska są imigranci nielegalni, czyli osoby przebywające na terenie obcego państwa bez prawa pobytu. Mogli oni zostać przemyceni, mogli nielegalnie przekroczyć granicę jako turyści lub podjęli pracę mimo otrzymania wizy jedynie turystycznej⁸⁶. Przyczyną takiego stanu rzeczy są ograniczenia legalnej migracji lub wzrost zapotrzebowania na nielegalnych, tanich pracowników. Najwięcej problemów z pobytami nielegalnych migrantów mają Włosi i Hiszpanie⁸⁷. W związku z tym europejski szczyt w Sewilli (2002) koncentrował się na sposobach redukcji nielegalnej migracji i zharmonizowania polityki migracyjnej w ramach Unii. Odpowiedzią zjednoczonej Europy była decyzja o otwarciu obozów dla uchodźców. Po dwudziestu latach od tych decyzji liczbę osób, które w nich żyją szacuje się na ok. 17 milionów. Wiele obozów przekształciło się w prawdziwe miejskie aglomeracje, w których zamieszkuje ok. 6 milionów osób⁸⁸.

W odpowiedzi na kryzys migracyjny Europol utworzył w 2016 roku Europejski Ośrodek ds. Przemytu Migrantów (*European Migrant Smuggling Centre, EMSC*). Z tym nowym instrumentem Europol był w stanie w ciągu pierwszego roku działania wydatnie zwiększyć efektywność podejmowanych przez siebie działań: ustalono 17 459 podejrzanych o przemyt ludzi (24-procentowy wzrost w stosunku do 2015 roku). Powołano także Połączony Zespół Operacyjny Mare (*Joint Operational Team Mare, JOTM*), który zajmuje się monitorowaniem łodzi na Morzu Śródziemnym. Jest to szczególnie istotne z punktu widzenia tego, w jakich warunkach zorganizowane grupy przestępcze szmuglują ludzi do Europy. Europol notuje pewne sukcesy w zwalczaniu tych sieci. Istotną kwestią, budzącą jednocześnie najwięcej dyskusji, stało się zjawisko terroryzmu. W publicznym dyskursie w krajach UE kryzys migracyjny jest kojarzony przede wszystkim ze wzrostem zagrożenia ze strony

---

⁸⁵ W. J. Janik, E.J. Jaremczuk, *Artykuł wprowadzający. Niekontrolowana migracja jako zagrożenie dla Europy - polski strach przed uchodźcami*, w: *Migracje i kryzys uchodźczy w Europie. Rzeczywistość i wyzwania*, red. E.J. Jaremczuk, Poznań 2017, s. 48.

⁸⁶ Zob.: L. Zanfrini, *Migrazioni irregolari*, „Dizionario di dottrina sociale della Chiesa. Le cosenuove del XXI secolo” 2 (2021), s. 157-165.

⁸⁷ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s. 47-56.

⁸⁸ red. H. Thiollet, *Migranci migracje. O czym warto wiedzieć, by wyrobić sobie zdanie*, Kraków 2017, s. 113-114.

islamskich fundamentalistów. Kwestia ta jest wykorzystywana przez różnego rodzaju ugrupowania populistyczne, rasistowskie i ksenofobiczne. Wyłaniający się z ich narracji obraz sytuacji jest jednak, co charakterystyczne typu idei, uproszczony. Przedstawia on państwa członkowskie UE oraz Wspólnotę jako całość całkowicie bezbronną wobec aktów terroryzmu, jakim były np. krwawe zamachy w Paryżu w 2015 roku. W rzeczywistości Europol osiąga znacznie większe sukcesy, niż te, które są ujawniane opinii publicznej⁸⁹.

Według raportu Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (*International Organization for Migration, IOM*) pt. „World Migration Report 2020” na świecie poza państwem swego pochodzenia żyje ponad 272 miliony ludzi, co stanowi 3,5% całej populacji globu. Dwie trzecie tej liczby stanowią migranci ekonomiczni. Według danych na 2019 rok najwięcej tego rodzaju migrantów pochodzi z Indii, bo aż 17,5 miliona. Następnymi w kolejności są Meksyk (11,8 miliona) oraz Chiny (10,7 miliona ludzi). Niezmiennie głównym kierunkiem migracji ekonomicznej z całego świata pozostają Stany Zjednoczone⁹⁰.

W latach 2017-2019 na migracje wpłynęły głównie konflikty zbrojne. Z ich powodu emigrowano z Syryjskiej Republiki Arabskiej, Republiki Jemeńskiej, Republiki Środkowoafrykańskiej, Demokratycznej Republiki Konga czy Południowego Sudanu⁹¹.

Warto także wspomnieć o kryzysie migracyjnym do którego doszło w Wenezueli. Działania prowadzone przez władze tego kraju doprowadziły do kryzysu ekonomicznego i politycznego, który zmusił do migracji znaczącą liczbę obywateli. Według ekspertów jest to jedna z największych fal migracyjnych w historii Ameryki Południowej. Szacuje się, że ze względu na skrajne warunki ubóstwa Wenezuelę opuściło w latach 2015-2019 4,5 miliona mieszkańców⁹².

Światowi eksperci zwracają uwagę także na zwiększający się wpływ zmian środowiskowych i klimatycznych na trendy w globalnej migracji ludzi. Szczególne zagrożenia klimatyczne wystąpiły w latach 2018-2019 na obszarze Mozambiku, Filipin, Chin i Indii. W marcu 2019 roku cyklony Idai i Kenneth za sprawą ulewnych deszczy i wiatrów zniszczyły domy tysięcy ludzi na obszarze Afryki. Cyklon Idai, który nawiedził Mozambik,

---

⁸⁹ T. Gajewski, „Chodzi o ludzi”. *Masowa migracja jako wyzwanie dla mechanizmów zarządzania kryzysowego UE*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 81-83.

⁹⁰ *Międzynarodowy Dzień Migrantów 2020*, <https://www.gov.pl/web/europejska-siec-migracyjna/miedzynarodowy-dzien-migrantow-2020> [dostęp 14.02.2023].

⁹¹ Tamże.

⁹² Tamże.

jest uważany za przyczynę jednej z największych klęsk żywiołowych w historii Afryki Południowej. Zaledwie w ciągu miesiąca cyklon spowodował śmierć 600 ludzi oraz przesiedlenie 130 tysięcy Mozambijczyków. Według prognoz ekspertów podnoszenie się stanu wody, coraz częstsze susze, huragany czy wydłużanie się pory deszczowej będą miały coraz większy wpływ na światowe ruchy migracyjne⁹³.

1.3. Przyczyny, skutki, szanse i zagrożenia wynikające z polityki migracyjnej.

Migracje zawsze miały związek z ważnymi zdarzeniami i procesami gospodarczymi, społecznymi i politycznymi. Przyczyny ruchów migracyjnych związane były ze zdobywaniem pożywienia, wojnami, najazdami i podbojami. W latach osiemdziesiątych XX wieku częstym typem wyjazdów stała się migracja polityczna, a lata dziewięćdziesiąte i początek XXI wieku wiążą się z otwarciem granic Unii Europejskiej⁹⁴.

Za dwie zasadnicze przyczyny wzrostu migracji masowych w XX i XXI wieku uważa się rozpad wielkich mocarstw kolonialnych oraz zmiany gospodarcze o zasięgu globalnym⁹⁵. Do lat pięćdziesiątych emigrantami politycznymi byli najczęściej uchodźcy z byłych kolonii. W kolejnych latach byli to mieszkańcy państw rozwijających się, nękani politycznie lub ekonomicznie. Był to niejako skutek podziału świata na dwa bloki. Recesja ekonomiczna prowadziła często do przyjmowania restrykcyjnej polityki migracyjnej⁹⁶. Także czynniki technologiczne miały wpływ na wzrost migracji, gdyż na podróż do innych państw mają wpływ możliwości komunikacyjne⁹⁷. Uchodźstwo masowe powoduje nagłe zwiększenie się liczby osób w danym państwie w krótkim okresie czasu, co może wywierać wpływ na powstawanie konfliktów oraz na formy mobilizacji grupowej mogące stanowić pewną barierę, która utrudnia przeprowadzenie inicjatyw na rzecz budowy pokoju i integracji⁹⁸. Wraz z masową migracją wzrastają obciążenia budżetowe państwa docelowego, które stara się zapewnić napływającym ludziom życie na poziomie chociażby minimalnych

---

⁹³ Tamże.

⁹⁴ W. Danilewicz, *Spoleczne konsekwencje migracji zagranicznych*, w: *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, red. D. Lalak, Warszawa 2007, s. 152-153.

⁹⁵ Więcej na temat historii migracji: S. Castles, M. J. Miller, *L'era delle migrazioni: Popoli in movimento nel mondo contemporaneo*, Bologne 2012.

⁹⁶ Zob.: F. Angeli, *Multilocality: un concetto emergente tra mobilità e migrazione*, „Sociologia urbana e rurale” XXXIII/94 (2011), s. 119-133.

⁹⁷ I. Oleksiewicz, *Polityka antyterrorystyczna i uchodźcza jako wyzwanie Unii Europejskiej w XXI w.*, Warszawa 2018, s. 92-95.

⁹⁸ F. Adamson, *Crossing Borders: International Migration and National Security*, w, „International Security” 31/1 (2006), s. 165-199.

standardów⁹⁹. Inną ze znaczących przyczyn migracji są również relacje między Północą i Południem oraz pogłębiające się nierówności wewnątrz systemu międzynarodowego¹⁰⁰.

Popyt na pracowników w latach osiemdziesiątych XX wieku w Grecji przyczynił się do napływu siły roboczej z innych państw. Z każdym kolejnym rokiem do Grecji przybywało coraz więcej migrantów. Mimo pogarszającej się sytuacji ekonomicznej i społecznej po 2009 roku, Grecja nadal była atrakcyjnym celem migracyjnym. Przyczyniła się do tego niestabilna sytuacja w regionie śródziemnomorskim po Arabskiej Wiośnie (2010-2012), uszczelnienie granic przez inne państwa europejskie (Hiszpania, Włochy) oraz wojna domowa w Syrii (od 2011). Sama Grecja była wielokrotnie krytykowana za utrudnienia w systemie azylowym. Był to z jej strony celowy zabieg, mający zniechęcać cudzoziemców do przybywania na teren państwa. Grecji zarzucano brak informacji na granicy na temat procesu ubiegania się o azyl, brak dostępu do właściwych urzędów w celu złożenia wniosku, rozpatrywanie wniosków jedynie na podstawie kraju pochodzenia, a nie wywiadu, opóźnienia w rozpatrywaniu wniosków (aplikujący przebywali w ośrodkach zamkniętych nawet siedem lat) oraz niehumanitarne warunki przetrzymywania aplikujących. Od 2010 roku zaczęto wprowadzać nowe prawo azylowe, które miało na celu odseparowywanie migrantów ekonomicznych od uchodźców ubiegających się o azyl, a także skrócenie okresu rozpatrywania wniosków¹⁰¹. Wojny inwazyjne, jakie toczyły się na terenach Iranu i Afganistanu, doprowadziły do islamskiej radykalizacji i powstania grup zbrojnych mających na celu odwet na cywilizacji zachodniej za doznane upokorzenia. Do zaostrzenia tych postaw przyczyniła się wojna w Syrii¹⁰².

Unia Europejska jest także atrakcyjnym miejscem docelowym dla ludności Afryki Północnej i - coraz częściej - dla mieszkańców Afryki Subsaharyjskiej. Obecnie stanowią oni 29% wszystkich migracji z Afryki do Europy. Migracja ludności afrykańskiej przebiega w trzech kierunkach: w obrębie samej Afryki, do byłych metropolii kolonialnych oraz do USA, Azji i krajów arabskich. Podstawową przyczyną migracji w tym regionie jest sytuacja ekonomiczna. Mimo największych zasobów bogactw mineralnych Afryka pozostaje jednym z

---

⁹⁹ Zob.: S. Castles, *Why migration policies fail*, „Ethnic and Racial Studies” 27/2 (2004), s. 205-227 oraz: S. Castles, *The Factors that Make and Unmake Migration Policies*, „International Migration Review” 38/3 (2004), s. 852-884.

¹⁰⁰ B. Chimni, *The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South*, „Journal of Refugee Studies” 11/4 (1998), s. 350-374.

¹⁰¹ A. Adamczyk, *Polityka Grecji wobec problemu migracyjnego*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 97-103

¹⁰² red. M. Brzeziński, *Obcy i swoi. Psychologiczna natura stosunków międzyludzkich*, Poznań 2017, s. 220.

najbardziej niebezpiecznych regionów świata. Połowa tamtejszej ludności niedojada lub wręcz głoduje. Nędza i głód powoduje powstawanie bojówek, jak Boko Haram (*Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'Awati Wal-Jihad*) w Nigerii. Zwolennicy tej zmilitaryzowanej muzułmańskiej organizacji ekstremistycznej głoszą idee wojującego islamu i wymuszają migracje ludności chrześcijańskiej i animistycznej z kontrolowanych przez siebie regionów. Także w innych częściach kontynentu afrykańskie wojny i konflikty lokalne, jak np. wojna kongijska (1998-2003), czy wojna domowa w Sudanie Południowym (2013-2014), doprowadzają do opuszczania własnego kraju na wielką skalę¹⁰³.

Krytycznym momentem, potęgującym problem migracyjny w Turcji i Unii Europejskiej było powołanie do życia w 2014 roku Państwa Islamskiego w Iraku i Lewancie (*Ad-Daula al-Islamiyya fi al-Irak wa-asz-Szam*, ISIS) i, w konsekwencji, ucieczki ok. 8 milionów uchodźców do krajów ościennych i Europy. Zmasowane fale uciekinierów z Syrii pojawiły się na skutek ofensywy ISIS w ich kraju. Ówczesny napływ migrantów do Turcji w samym roku 2015 szacuje się na około dwa miliony. Pojawiające się głosy o migrantach nielegalnych dodają do tej liczby kolejne pół miliona osób. Jako że przez Turcję wiedzie najkrótsza trasa z Syrii do Europy, w tym czasie Turcja stała się głównym ogniwem łączącym Bliski Wschód ze Starym Kontynentem. Z kolei do Grecji w październiku i listopadzie 2015 drogą morską docierało każdego dnia 10 tysięcy uchodźców. Skomplikowana była i pozostaje sytuacja na terenie Macedonii. W miejscowości Tabanovce, mieście granicznym z Serbią, gdzie znajduje się odgradzony drutem kolczastym obóz dla uchodźców, uniemożliwia się ucieczkę syryjskich uchodźców w kierunku Europy. UE przyznała obydwu tym państwom dotacje na kontrolę i zapewnienie opieki uchodźcom. Jednak Macedonia obawia się powtórzenia sytuacji z lat 1989-1999, kiedy spełniła prośbę UE o przyjęcie na swoje terytorium uchodźców albańskich. Dziś, kiedy stanowią już 25% populacji Macedonii, zaczynają stwarzać problemy temu bałkańskiemu państwu¹⁰⁴.

Potężny kryzys migracyjny związany był z wybuchem Arabskiej Wiosny. Fale protestów i niepokojów, które miały miejsce w państwach Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu pociągnęły za sobą przemiany polityczne, destabilizację regionu, wojnę domową w Libii i Syrii, wycofanie wojsk NATO z Iraku, co spowodowało, że w tym miejscu pojawiły

---

¹⁰³ A. Gąsowski, *Migracje ludności regionu Afryki Subsaharyjskiej*, w: *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, red. J. Balicki, W. Necel, Warszawa 2017, s. 262-268.

¹⁰⁴ K. Kasperska-Kurzawa, *Wpływ polityki mocarstw na kryzys migracyjny w Europie na przykładzie państw bałkańskich*, w: *Współczesne problemy prawa. Polityka migracyjna*, red. I. Nowicka, D. Mocarska, Szczecino 2018, s. 103-108.

się siły Al-Kaidy (*Al-Qā'ida*) zastąpione później przez Państwo Islamskie, rozszerzające się na teren Syrii. W 2015 roku wśród migrantów, aż 29% pochodziło z Syrii, 15% z Afganistanu i 10% z Iraku. Większość z nich udała się do Szwecji, Norwegii i Austrii oraz Niemiec. Napływ do Europy tak sporej liczby migrantów z kultur pozaeuropejskich zaczął powodować szok kulturowy, międzygrupowe nieporozumienia i tarcia wynikające z różnic kulturowych i religijnych. Pogłębiające się zagrożenie bezpieczeństwa społecznego, kulturowego i ekonomicznego u Europejczyków spowodował wzrost popularności skrajnie prawicowych grupowań i ich antyimigranckich i antyuchodźczych haseł¹⁰⁵.

Problematyka migracji islamskich po 2015 roku związana jest z poczuciem spadku bezpieczeństwa społecznego i socjalnego. Pierwsze wiąże się z obawami przed zamachami, drugie – odnosi się do kwestii zatrudnienia oraz spadku dotacji socjalnych. Obawy dotyczą także procesu islamizacji społeczności zachodnich wraz z postępującą hermetyzacją grup islamskich, co sprzyja indokrynacji fundamentalistycznej. Na spadek poczucia bezpieczeństwa ma także wpływ polityka propagandowa Państwa Islamskiego. Jednym z jej celów jest skłócenie społeczeństw unijnych z diasporami muzułmańskimi, co miałyby przełożyć się na wzrost liczby ochotników muzułmańskich w szeregach Państwa Islamskiego. Istotnie, pod wpływem tych działań więcej młodych, europejskich muzułmanów zaczęło wyjeżdżać na Bliski Wschód, by dołączyć do terrorystów z Państwa Islamskiego. Wywiad brytyjski podał w kwietniu 2015 roku, że liczba takich ochotników wahała się w granicach 5000-6000. Najwięcej dżihadystów rekrutowało się z Francji, Niemiec i Wielkiej Brytanii. Takie zachowania spowodowały u mieszkańców Europy pogłębiającą się nieufność do uchodźców i społeczności islamskiej. Zlikwidowaniu obaw nie pomógł fakt, że 5 lutego 2016 roku, szef Policji Europejskiej przedstawił informację, iż na terenie Europy może przebywać od 3000 do 5000 dżihadystów, a terroryści wykorzystują narastający kryzys migracyjny, by przedostać się na teren UE jako osoby ubiegające się o azyl¹⁰⁶.

Problemy współczesnych migrantów można podzielić na wywołane czterema rodzajami czynników: polityczne, prawne, ekonomiczne oraz społeczno-kulturowe. Czynniki polityczne związane są z prowadzeniem przez władze państwowe polityki, która prowadzi do dyskryminacji wielu grup cudzoziemców, mniejszości narodowych, etnicznych lub

---

¹⁰⁵ red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa*, Warszawa 2017, s. 8-9.

¹⁰⁶ K. Kasperska-Kurzawa, *Reaktywacja i renesans (aprecjacja) zjawisk populizmu, nacjonalizmu i rasizmu odpowiedzią społeczeństw państw Unii Europejskiej na błędną politykę migracyjną*, w: *Współczesne problemy prawa. Polityka migracyjna*, red. I. Nowicka, D. Mocarska, Szczytno 2018, s.84-86.

religijnych. Czynniki prawne polegają na celowym wprowadzeniu do prawodawstwa krajowego lub lokalnego zapisów dyskryminujących cudzoziemców. Czynniki ekonomiczne dotyczą z kolei problemów o charakterze przede wszystkim finansowym napotykanym przez migrantów w państwie zamieszkania. Większość z nich stanowi rezultat gorszej sytuacji prawnej migrantów i związanej z tym możliwości dyskryminacji, np. przez pracodawców. Czynniki społeczno-kulturowe przyjmują różną postać dyskryminacji mniejszości w ramach społeczeństwa, np. likwidacja lekcji w języku ojczystym dla dzieci migrantów¹⁰⁷.

Zdecydowanie cięższej wygląda sytuacja kobiet-migrantek. Mimo, że w tej grupie są one reprezentowane mniej liczne niż mężczyźni, to tak samo jak oni starają się same walczyć o przetrwanie dla siebie i niejednokrotnie dla swoich dzieci. Najczęściej wybierają kraje ościenne, rzadziej decydując się na drogę do krajów rozwiniętych. Dla wielu kobiet ucieczka z kraju pochodzenia jest jedyną szansą na uwolnienie się spod różnego rodzaju przemocy, najczęściej seksualnej oraz na ratowanie swojego życia i zdrowia. Jednak kraje przyjmujące nie zawsze były chętne do nadawania statusu uchodźcy ofiarom dyskryminacji ze względu na płeć czy prześladowanie o podłożu seksualnym. Dopiero rezolucją Rady UE z 20 czerwca 1995 roku uregulowano kwestię przeprowadzenia procedury azylowej dla kobiet. Dla ofiar przemocy lub przestępstw, w tym molestowania i gwałtu ze względów psychologicznych wprowadzono zapis, że postępowanie administracyjne powinna przeprowadzać osoba tej samej płci. Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego w 1998 roku określił gwałt wojenny jako zbrodnię przeciw ludzkości¹⁰⁸.

Według Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców w 2014 roku kobiety i dziewczęta stanowiły połowę ogółu uchodźców na świecie. Z kolei od początku 2015 roku do końca listopada tegoż roku do wybrzeży Europy przybyło przez Morze Śródziemne ponad milion osób, z czego kobiety i dzieci stanowiły 38%. W styczniu 2016 roku kobiety i dzieci stanowiły 55% przebywających do wybrzeży Grecji w celu ubiegania się o azyl w UE. Mimo tych danych systemy azylowe często są tworzone w kontekście doświadczenia mężczyzn, a to kobiety są bardziej narażone na wszystkich etapach podróży: w krajach pochodzenia, tranzytu i krajach docelowych. Przemoc wobec kobiet staje się niejednokrotnie czynnikiem sprawczym w podjęciu decyzji o ucieczce z miejsca zamieszkania. Dlatego ostatnio w programach działania wielokrotnie poruszana jest kwestia płci w kontekście polityki

---

¹⁰⁷ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 323-325.

¹⁰⁸ M. Warat, A. Małek, *Ponad granicami. Kobiety, migracje, obywatelstwo*, Kraków 2010, s. 201-202, 204-205.

azyłowej. W latach 2016-2020 realizowany był plan działania w sprawie równości płci. W konkluzjach Rady Europy z 26 października 2015 roku potwierdzono kwestię uwzględniania równości płci, zróżnicowanych potrzebach kobiet i mężczyzn w pomocy humanitarnej oraz potrzebach zapobiegania przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć w sytuacjach nadzwyczajnych. Zwrócono także uwagę na szczególne procedury związane z handlem ludźmi, przemytem i przemocą seksualną. Wśród postulowanych przez UE działań biorących pod uwagę szczególną sytuację kobiet ubiegających się o azyl znalazło się zagwarantowanie prawa do zażądania, by przesłuchania prowadziła kobieta i tłumaczenie również zapewnione było przez kobietę, zapewnienie szkoleń dla osób prowadzących przesłuchanie i tłumaczy dotyczących przemocy seksualnej, traumy i pamięci, dostęp do usług zdrowotnych uwzględniających aspekt płci, w tym do opieki prenatalnej oraz oddzielne noclegownie i pomieszczenia sanitarne dla kobiet i mężczyzn¹⁰⁹.

Istotną rolę w integracji uchodźców odgrywa kulturowa kompatybilność między kulturą kraju pochodzenia i kraju przyjmującego. Innym ważnym czynnikiem jest polityka ludnościowa kraju przyjmującego i społeczny odbiór uchodźców. Z tych dwóch względów można wyróżnić trzy kategorie uchodźców: o tożsamości większościowej (utożsamiają się z swoim narodem, ale nie rządem), wyobcowanych (nie jest im dane utożsamiać się ze swoim społeczeństwem, mimo iż tego pragną) i takich, którzy się sami wyobcowują (ze względów osobistych nie chcą utożsamiać się z społeczeństwem, z którego pochodzą)¹¹⁰.

Wprowadzanie wielokulturowej polityki integracji¹¹¹ nie jest łatwym zadaniem, ponieważ odnosi się do szerokiego spektrum działań:

1. prowadzenia działań publicznych potwierdzających rolę grup pochodzenia migrantów w funkcjonowaniu społeczeństwa przyjmującego,
2. prowadzenia akcji afirmatywnych, jak zrewidowanie programów nauczania historii i literatury, by obejmowały kulturowy punkt widzenia,
3. akceptacji oraz elastyczności godzin pracy szkół i zakładów pracy we względu na święta religijne grup mniejszościowych,

---

¹⁰⁹ M. Lesińska-Staszczuk, *Sytuacja kobiet uchodźców i ubiegających się o azyl w polityce Unii Europejskiej*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 189-200.

¹¹⁰ A. Grzymała-Kazłowska, S. Łodziński, *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityka*, Warszawa 2008, s. 65.

¹¹¹ Zob.: M. Czaika, H. de Haas, *Evaluating migration policy effectiveness*, w: *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies*, red. A. Triandafyllidou, London 2015, s. 34-40.

4. tolerancji i skorygowania konsekwencji społecznych na temat zasad ubierania się w miejscach publicznych,
5. wprowadzenia w szkołach antyrasistowskich programów nauczania, opracowania kodeksu norm kulturowego współżycia w szkołach i zakładach pracy,
6. inicjowania, promowania i dofinansowania festiwali etnicznych i tworzenia studiów etnicznych w szkołach wyższych,
7. wprowadzenia dwujęzycznych programów edukacyjnych dla dzieci imigrantów oraz umożliwienia korzystania dorosłym imigrantom z usług publicznych¹¹².

Spełnienie tych warunków ma na celu ułatwienie integracji uchodźców ze społeczeństwem przyjmującym, lecz także zachowanie i rozwój ich tożsamości kulturowej i etnicznej. Podkreśla się, że polityka integracyjna winna skupiać się na przewyżczeniu barier, jakie napotykają imigranci w procesie wchodzenia w społeczeństwo przyjmujące¹¹³. Najczęściej są to bariery wynikające z braku środków prawnych i ekonomicznych, ale także pojawiają się różne formy dyskryminacji. Jednym z celów integracji jest to, by grupy imigranckie stanowiły integralną część społeczeństwa, a większość imigrantów przebywającym w kraju legalnie, pozostała w nim na stałe. Dokument zalecał elastyczność i tolerancję kulturową podkreślając bardziej, aby obecność migrantów nie wchodziła w kolizję z ustalonymi zwyczajami i prawami, jak religia, prawo rodzinne czy życie małżeńskie, niż to, by imigranci aktywnie wzbogacali społeczeństwo europejskie¹¹⁴.

Dalsze podstawy integracji pojawiły się 19 listopada 2004 roku, kiedy Rada Europejska przyjęła „Wspólne podstawowe zasady w sprawie polityki integracyjnej wobec imigrantów w UE” (*Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the EU*)¹¹⁵, zawierające konkretne propozycje środków służącym wprowadzeniu ich w życie. W roku 2005 przyjęto rezolucję podejmującą ochronę praw językowych, opierającą się na założeniu, że dzieci imigrantów w wieku szkolnym mają prawo do oświaty publicznej i nauki języka kraju przyjmującego bez uszczerbku ich języka ojczystego oraz kultury (chodzi np.

---

¹¹² Zob. H. Tendera-Właszczuk, H. Kelm, *Polityka Unii Europejskiej wobec imigrantów*, „Zeszyty Naukowe – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie” 787 (2008), s. 63-84.

¹¹³ Środki polityki integracyjnej mogą być bezpośrednio, służące integracji imigrantów (kursy językowe) oraz pośrednio, działające przeciw wykluczeniu społecznemu grup nim zagrożonym, np. imigrantów (działania mające na celu aktywowanie osób bezrobotnych na rynku pracy, w tym imigrantów).

¹¹⁴ A. Grzymała-Kazłowska, S. Łodziński, *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityka*, Warszawa 2008, s. 74-76.

¹¹⁵ *Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the EU*, https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/common-basic-principles-immigrant-integration-policy-eu_en [dostęp 16.04.2023].

przestrzegania zasad ich religii w instytucjach edukacji publicznej). W 2004 i 2007 roku powstały podręczniki integracji dla osób odpowiedzialnych za kształtowanie i wdrażanie polityki poświęconej praktykom w tym obszarze. Głównym działaniem podejmowanym na rzecz integracji miały być kursy adaptacyjne. Proces ten zapoczątkowała Holandia, już w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, od 2003 roku prowadzi je Austria, a od 2005 roku Niemcy¹¹⁶.

Na charakter obecnej sytuacji imigracyjnej europejskiej ma wpływ co najmniej kilka czynników. Po pierwsze, nierównomierny rozwój gospodarki światowej wraz z pogłębiającymi się różnicami w obszarach bogactwa i biedy, a czasem i skrajnej nędzy. Po drugie - różnice we wzroście populacji, czyli demograficzna degradacja Europy i dynamiczny przyrost ludności w państwach Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Kolejnym z czynników jest nikłe ugruntowanie własnej tożsamości i niewielka wiedza o innej niż własna kulturze. Czwartym czynnikiem jest brak powszechnego uznania idei wielokulturowości i różnorodności, a także niewystarczające praktykowanie tolerancji. Ostatnim czynnikiem jest błędne przekonanie, że kulturowe i etniczne odizolowanie sprzyja lepszemu życiu¹¹⁷.

Zwolennicy wolnej emigracji swoje zdanie argumentują tym, że każdy człowiek posiada prawo do swobodnego przemieszczania się i legalizacji swojego pobytu. Mobilność ludzi sprzyja komunikacji, rozwija szlaki handlowe i turystykę, tworzy nowe więzi społeczne, a także zaciera granice ekonomiczne. Z kolei przeciwnicy migracji twierdzą, że emigracja osłabia instytucję państwa, znaczenie obywatela i narodu, że w jej wyniku następuje brak kontroli nad przemieszczaniem się dużych grup ludności, co może zrodzić kryzysy humanitarne, że wraz z migracją pojawiają się problemy związane z bezpieczeństwem narodowym, takie jak nielegalny handel, nielegalny pobyt oraz powstawanie grup przestępczych¹¹⁸.

Wraz z integracją Europy zrodziła się dyskusja o metodach przyjmowania imigrantów na kontynencie oraz o problemach związanych z asymilacją. Dopiero lata siedemdziesiąte

---

¹¹⁶ A. Grzymała-Kazłowska, S. Łodziński, *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityka*, Warszawa 2008, s. 83-84, 133, 136.

¹¹⁷ Z. Saleh Abou, *Identyfikacja kulturowa pokoleń postmigracyjnych - młodzież pochodzenia arabskiego w wybranych krajach europejskich*, w: *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno - kulturowa*, red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, Warszawa 2017, s. 136.

¹¹⁸ W. J. Janik, E. J. Jaremczuk, *Artykuł wprowadzający. Niekontrolowana migracja jako zagrożenie dla Europy - polski strach przed uchodźcami*, w: *Migracje i kryzys uchodźczy w Europie. Rzeczywistość i wyzwania*, red. E.J. Jaremczuk, Poznań 2017, s. 46

ubiegłego wieku przyniosły zwrócenie uwagi na prawa imigrantów i podnoszenie znaczenia wartości tolerancji czy uznania innych kultur w sferze publicznej. W latach osiemdziesiątych zaczęto pracować nad projektami i działaniami politycznymi, związanymi z realizacją praw regulujących kwestie integracji i wielokulturowości. Ta polityka miała na celu uniknięcie konfliktów etnicznych i wyrównanie szans życiowych przy jednoczesnym utrzymaniu odrębności kulturowej¹¹⁹.

Na kontynencie europejskim dyskryminacja najczęściej przybierała formę religijną, językową, edukacyjną lub kulturową, a jako jej źródło wskazuje się zazwyczaj czynniki etniczne, kolor skóry, płeć i orientację seksualną¹²⁰. Obecnie za najpowszechniejszą formę dyskryminacji możemy uznać utrudniony dostęp migrantów do instytucji kultury, co utrudnia adaptację ze społecznością w nowym miejscu pobytu. Utrudnienia pojawiają się także w administracji, gdy migrant niewładający językiem państwa przyjazdu czuje się odizolowywany. Restrykcje w zakresie dostępu mniejszości narodowych do nauki w ojczystym języku przybierają formę zinstytucjonalizowanej dyskryminacji mniejszości. Takie przypadki zdarzają się wobec migrantów z Meksyku lub państw Ameryki Środkowej ze strony Stanów Zjednoczonych Ameryki. Innym z przejawów dyskryminacji są restrykcje i obostrzenia w zakresie zakładania i prowadzenia przez środowiska imigrantów instytucji kulturalnych, stowarzyszeń pozarządowych, związków zawodowych, rozgłośni radiowych i gazet, a także innych instytucjonalnych form integracji środowiska mniejszości. Z pośrednią formą dyskryminacji mamy do czynienia, gdy władze państwowe same nie przejawiają aktów dyskryminacji, ale nie wykazują żadnej aktywności w celu jej eliminacji¹²¹.

We wrześniu 2015 roku opinią publiczną w Europie wstrząsnęły dwie publikacje. Pierwsza zawierała zdjęcia martwego syryjskiego chłopczyka, którego zwłoki zostały wyrzucone na turecki brzeg. Drugi obraz przedstawiał napór imigrantów na węgierską granicę państwową. W celu rozładowania napiętej sytuacji wywołanej tymi materiałami kanclerz Niemiec Angela Merkel, w imieniu rządu federalnego wydała oświadczenie o gotowości

---

¹¹⁹ A. Grzymała-Kazłowska, S. Łodziński, *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityka*, Warszawa 2008, s. 9-11.

¹²⁰ Obiektem dyskryminacji w nowożytnej Europie stali się, np. kupcy żydowscy i już w XVI wieku powstały we włoskich miastach pierwsze getta żydowskie, zapewniające separację wyznawców judaizmu od społeczności chrześcijańskiej. Innym przykładem średniowiecznej dyskryminacji europejskiej było ograniczanie wstępu cudzoziemcom do niektórych miast. Zob. Ł. Łotocki, *Ksenofobia w Europie: formy dyskryminacji instytucjonalnej, politycznej i społecznej*, „Problemy Polityki Społecznej” 5 (2003), s. 69-86.

¹²¹ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 428-432.

przyjęcia migrantów, nawet bez wcześniejszego ich rejestrowania¹²². Podczas następnego weekendu do Niemiec napłynęło ponad 15 tysięcy uchodźców. Początkowo decyzja Merkel spotkała się z dużym poparciem społecznym, jednak wraz z biegiem czasu napływały skargi ze strony instytucji i obywateli, związane zwłaszcza z rosnącymi kosztami ponoszonymi przez kraje związkowe i miast, chociaż prawo dotyczące azylu jest w Niemczech prawem federalnym. Przedstawiciele centroprawicowej, chadeckiej partii CSU (*Christlich-Soziale Union in Bayern e. V.*) zaczęli krytykować politykę kanclerz, zarzucając pochopność decyzji i brak kontroli nad migracją. Zaczęły się dyskusje o wprowadzeniu limitów liczby uchodźców w Niemczech. Jednak Merkel podkreślała, że prawo do azylu dla prześladowanych politycznie to podstawowe prawo obywatelskie, które nie ma żadnej „górnjej granicy”¹²³.

W wyniku dyskusji w Niemczech przedstawiono w 2016 roku projekt nowej ustawy imigracyjnej¹²⁴. Jej koncepcja zawierała trzy grupy tematyczne: integracja społeczna, prawa i obowiązki (z pakietem informacyjnym, z kursami językowymi, gromadzeniem dokumentów potwierdzających wykształcenie, danymi o stanie zdrowia imigrantów), kształcenie zawodowe i rynek pracy (tworzenie obszarów niskiego progu zatrudnienia, usprawnienie instrumentów kontrolnych, edukacja dla dzieci cudzoziemców, promocja kształcenia zawodowego, oferty kształcenia dla cudzoziemców wykwalifikowanych), edukacja wczesnoszkolna, szkolna, akademicka (utworzenie dodatkowych placówek szkolnych, implementacja badań i promocja debaty naukowej dla „islam niemieckiego”, zwiększenie oferty mieszkaniowej, strategia „socjalne miasto”)¹²⁵.

Nieco odmienne są doświadczenia innych krajów europejskich. Np. Szwecja do II wojny światowej w minimalnym stopniu doświadczała napływu cudzoziemców. Po zakończeniu działań wojennych system polityki imigracyjnej zaczęła budować od podstaw wyprowadzając go z dwóch przepisów: z obowiązku meldowania się obcokrajowców z 1906 roku i z prawa o wydaleniu cudzoziemca z 1914 roku. To drugie nakazywało wydalenie z terytorium państwa wszystkich cudzoziemców, którzy nie byli w stanie zapewnić sobie

---

¹²² Zob. M. M. Brzezińska, A. Ł. Brzeziński, *Angela Merkel i jej Willkommenspolitik*, w: *Wolność. Wieczne wyzwanie*, red. B. Rydliński, S. Sowiński, R. Zenderowski, Warszawa 2018, s. 717-731.

¹²³ B. Jonda, *Muzułmańscy imigranci i uchodźcy „papierkiem lakmusowym” dla niemieckiego społeczeństwa?*, w: *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, red. J. Balicki, W. Necel, Warszawa 2017, s. 177-179.

¹²⁴ A. Ilgit, A. Klotz, *Refugee rights or refugees as threats? Germany's new Asylum policy*, „Political Studies Association” 20/3 (2018), s. 613-631.

¹²⁵ J. Laskowska, *Ewolucja polityki migracyjnej Republiki Federalnej Niemiec po 1990*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 294.

utrzymania. Zabraniało także zagranicznym żebrakom, wędrownym muzykom, przestępcom i prostytutkom przebywania w kraju. „Cyganie” zostali wyróżnieni jako grupa, w stosunku do której prawo deportacyjne miało być stosowane szczególnie restrykcyjnie. W 1924 roku uchwalono pierwszą ustawę o cudzoziemcach (*Lag om förvarvände och förlust av svenskt medborgarskap* z 28 maja 1924) która była kilkunastokrotnie zmieniana i nowelizowana w kolejnych latach. Dzięki zapisom ustawy z 1937 roku Szwecja mogła zapewnić ochronę uchodźcom w czasie II wojny światowej, ale też starała się ze wszystkich sił zachować neutralność. W 1951 roku kraj ten ratyfikował konwencję genewską. Trzy lata później w nowym prawie o cudzoziemcach (*Utlänningslag* z 13 maja 1954) zapisano możliwość stałego osiedlenia się na terenie kraju osobom posiadającym pozwolenie na pobyt oraz podpisano konwencję o wspólnym, skandynawskim rynku pracy. Przyjęcie konwencji pociągnęło za sobą porozumienie o zniesieniu kontroli granicznej pomiędzy państwami Półwyspu Skandynawskiego. W latach sześćdziesiątych rozpoczęto rekrutację siły roboczej za granicą, co przyczyniło się do napływu pozaskandynawskich pracowników. Ustawą w sprawie niektórych praw bezpieczeństwa i uchodźców politycznych (*Lag om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar*, 1969) przyznano imigrantom prawo do bezpłatnej nauki języka szwedzkiego i rozpoczęto wydawanie gazety dla imigrantów. Ustalono zostały główne filary polityki imigracyjnej: równość, wolność wyboru i współpraca. „Równość” dotyczy równorzędności wobec prawa, ale również takiej samej jak dla Szwedów dostępności do rynku pracy, edukacji, rozwijania własnej kultury i wyznawania religii. „Wolność wyboru” oznacza określenie przez cudzoziemca do jakiego stopnia chce przyjąć „szwedzkość”, a na ile pragnie kultywować własne wartości kulturowe. „Współpraca” oznacza zapoznanie się i przyjęcie zasad, jakimi rządzi się szwedzkie społeczeństwo oraz skorzystanie z oferty integracyjnej, głównie w odniesieniu do nauki języka szwedzkiego. W 1972 roku ogłoszono koniec rekrutacji siły roboczej za granicą, rozdzielając imigrację ekonomiczną od uchodźczej. W 1976 roku wprowadzone zostało pierwsze w historii prawo wyborcze dla cudzoziemców w wyborach lokalnych (*Lag om ändring i lagen om svenskt medborgarskap*). Utworzono Radę do spraw Imigrantów. W latach siedemdziesiątych pojawiły się dwa ważne przepisy: o zakazie dyskryminacji i o zakazie podburzania przeciwko grupie etnicznej. W 1988 r. wprowadzono nowy system rozpatrywania wniosków o przyznanie azylu. Politykę imigracyjną zdominowała polityka uchodźcza, zdefiniowano wyraźnie pojęcie azylu oraz zasady pomocy uchodźcom (*Lag om bistånd åt asylsökande m.fl.* z 14 kwietnia 1988)¹²⁶.

---

¹²⁶ E. Muciek, *Dokąd wiedzie „trzecia droga”? Polityka imigracyjna Szwecji na przełomie XX i XXI wieku*, w:

Pod koniec 2017 roku zaczęły się pojawiać sceptyczne opinie szwedzkich polityków w kwestii imigracji. Szeroki zakres rozwiązań socjalnych przyczynił się do stworzenia szczodrej i otwartej polityki imigracyjnej, natomiast nie przewidziano konsekwencji, jakimi stały się: utrata spójności społeczeństwa, zanik „społecznej homeostazy”, komfortu świadczeń socjalnych, które musiały być zredukowane, utraty bezpieczeństwa, przeciążenia i niewydolności rozbudowanego systemu, a w konsekwencji pozostawienia pod znakiem zapytania możliwości stworzenia społeczeństwa wielokulturowego. W wyniku napływu cudzoziemców do Szwecji zróżnicowana społeczność złożona jest z 200 narodowości, w większości nieeuropejskich. Stanowią one blisko 15% ogółu mieszkańców, a jeśli uwzględnimy osoby urodzone w Szwecji z dwojga rodziców migrantów, wartość ta zbliża się do 20%. Wyzwaniem dla rządzących krajem jest skuteczne scalenie tej społeczności¹²⁷.

Jeszcze inne doświadczenia stały się udziałem Grecji, która - mimo prób uszczelnienia granic - notorycznie ma problem z nielegalnymi imigrantami. Kulminacyjnym momentem zwrotu w stosunku do cudzoziemców był wybuch kryzysu gospodarczego w 2009 roku. Po przejściu władzy w 2012 roku przez prawicową Nową Demokrację (*Νέα Δημοκρατία*, ND) u zaczęto oskarżać cudzoziemców o złą sytuację w kraju. W tym roku rząd Grecji przeprowadził operację „Tarcza”, podczas której przerzucono ponad tysiąc pracowników mundurowych na granicę lądową z Turcją oraz operację „Gościnnie Zeus”, której celem była weryfikacja tożsamości na terenie całego państwa osób budzących podejrzenia co do legalności ich pobytu. Dużo trudniej monitorować granicę morską. Z kolei gdy w styczniu 2015 roku w wyborach wygrała Koalicja Radykalnej Lewicy SIRIZA (*Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς, ΣΥΡΙΖΑ*), zaczęto zamykać ośrodki detencyjne i tworzyć w ich miejsce otwarte i półotwarte centra z lepszymi warunkami egzystencjalnymi¹²⁸.

Niewątpliwie wspólnym zagrożeniem wynikającym z obecnej polityki migracyjnej jest zjawisko nielegalnej imigracji. Przyczyny podjęcia decyzji o migracji o nieregulowanym charakterze prawnym należy upatrywać w bezpośrednim zagrożeniu dla życia i zdrowia, problemach ekonomicznych, prześladowaniu lub dyskryminacji politycznej, jako konsekwencji konfliktów zbrojnych, przeludnieniu, re-unifikacji rodzin, nielegalnym przemyśle ofiar pracy przymusowej i handlu ludźmi. Znaczna część nielegalnych migracji

---

Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 339-340.

¹²⁷Tamże, s. 342-345.

¹²⁸A. Adamczyk, *Polityka Grecji wobec problemu migracyjnego*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 104-115

wynika z długotrwałego i trudnego do odwrócenia spadku podstawowych kategorii bezpieczeństwa ludzkiego poniżej poziomu umożliwiającego realizację potrzeb egzystencjalnych i normalne funkcjonowanie w miejscu dotychczasowego zamieszkania, jak np. ma to miejsce z mieszkańcami Etiopii i Erytrei. Także obywatele Europy Wschodniej, Macedonii, Albanii i Ameryki Środkowej podejmują się nielegalnych migracji i pracy „na czarno” na terenie Unii Europejskiej. Dynamika tych nieuregulowanych migracji na terenie Europy stała się przyczyną licznych debat i pozostaje nadal jednym z kluczowych wyzwań dla polityki krajowej i międzynarodowej¹²⁹.

Rekordowy poziom migracje osiągnęły w 2015 roku. Wtedy to w wyniku wielu konfliktów swoje domy opuściło 65,3 milionów osób, z czego 21,3 miliona uchodźców znalazło schronienie w innym kraju, a 3,2 miliona osób ubiegało się o azyl. Pozostałe 40 milionów to uchodźcy wewnętrzni. Ponad 900 tysięcy osób przybyło wówczas do Europy poprzez Morze Śródziemne. W 2014 roku 3,5 tysiąca osób zginęło na tym morzu, próbując dostać się do Europy. W 2018 w Morzu Śródziemnym utonęły 2262 osoby. Imigranci i uchodźcy nie giną tylko na morzu. Do jednego z najbardziej tragicznych wypadków doszło w 2015 roku, gdy w ciężarówce przy autostradzie A4 między Neusiedl i Parndorf w Austrii znaleziono 71 ciał nielegalnych imigrantów (59 mężczyzn, 8 kobiet i 4 dzieci). Zmarli oni najprawdopodobniej z powodu braku dopływu świeżego powietrza. W obliczu ofiar Amnesty International i ONZ donosiły o łamaniu praw człowieka i przedstawiły propozycje działań, które zagwarantowałyby respektowanie praw osób szukających schronienia. Ich celem było zapobieganie śmierci uchodźców na najniebezpieczniejszych szlakach migracyjnych poprzez tworzenie bezpiecznych i legalnych dróg dotarcia do UE. Takie działania miałyby polegać na operacjach ratowniczo-poszukiwawczych w centralnej części Morza Śródziemnego oraz zapewnieniu większej pomocy humanitarnej dla krajów spoza UE, które przyjmują najwięcej uchodźców¹³⁰.

Nielegalna imigracja jest zjawiskiem, które zwiększa zdolności operacyjne islamskich organizacji terrorystycznych. Wykorzystując fałszywe dokumenty i luki w kontroli wraz z grupami uchodźców starają się o przedostanie na teren UE, tak jak miało to miejsce w Paryżu w listopadzie 2015 roku. Wówczas to dwóch terrorystów przedostało się do UE przez greckie wyspy i zostali zarejestrowani na podstawie fałszywych dokumentów syryjskich. Motywem

---

¹²⁹ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 393-394.

¹³⁰ R. Jasiński, *Śmierć uchodźców - wstyd dla Europy czy sensacja dla mediów?*, w: *Współczesne problemy prawa. Polityka migracyjna*, red. I. Nowicka, D. Mocarska, Szczytno, 2018, s.52-55.

działań terrorystycznych może stać się religia, polityka lub niechęć wobec określonych osób lub środowisk¹³¹.

Według Ministerstwa Spraw Wewnętrznych RP nielegalna migracja jest jednym z rodzajów przestępczości granicznej przybierającą formę zorganizowaną. Przemycnicy posiadają duże środki finansowe, sprzęt do komunikacji, dokładne mapy, wyposażenie noktowizyjne, szybkie samochody i ochronę. W ich strukturach wyróżnić można kierownictwo przerzutu, które chroni i organizuje operację. Organizatorzy często korzystają z oficjalnego pobytu w jednych z krajów europejskich i równie często podejmują legalną działalność gospodarczą. Pomocnicy najczęściej rekrutowani są spośród bezrobotnych, emerytów, rencistów i osób o niskich dochodach. Niejednokrotnie udostępniają oni swoje mieszkanie jako miejsce czasowego ukrycia. Grupy planują swoje działania starannie, są precyzyjnie koordynowane, a odpowiedzialność egzekwują bardzo surowo. Każda przemycana osoba jest przygotowana na ewentualne zatrzymanie, wie co ma mówić, podając fikcyjne dane, nie widzi też żadnego z organizatorów, by uniemożliwić ich rozpoznanie. Nielegalna imigracja jest znaczącym źródłem dochodów tych grup, a uzyskiwanie środki służą im do prowadzenia przestępczej działalności w innych obszarach. Według Frontexu procederem szmuglowania ludzi zajmuje się około 12 tysięcy osób. Są to głównie Marokańczycy, Hiszpanie, Albańczycy oraz Syryjczycy¹³².

To samo źródło podaje, że nielegalna migracja przy zewnętrznych granicach państw członkowskich UE w 2015 roku wzrosła w stosunku do roku poprzedniego. W latach 2000-2014 służby ochrony granic zatrzymywały miesięcznie około 4700 nielegalnych imigrantów, a w styczniu 2015 roku 20 tysięcy. Z analiz Frontex wynika, że głównymi szlakami przerzutu nielegalnych imigrantów do UE jest szlak wschodniośroziemnomorski i centralnośroziemnomorski. Pierwszy z nich przebiega między Turcją a wyspami Morza Egejskiego. To na tej trasie zatrzymano w 2015 roku 885 386 nielegalnych imigrantów. Drugi z tych szlaków wiedzie między Afryką Północną a wyspami włoskimi. Tam w 2015 roku zatrzymano 154 tysiące nielegalnych imigrantów¹³³. Całkowita liczba nielegalnych przekroczeń granicy UE w 2021 roku wyniosła prawie 200 tys., czyli najwięcej od 2017 r. i o 78% więcej niż w tym samym okresie rok wcześniej, gdy wybuchła pandemia COVID-19.

---

¹³¹P. Łabuz, T. Safiański, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego Polski wynikające z napływu nielegalnych imigrantów do Unii Europejskiej - zarys problematyki*, w: *Współczesne problemy prawa. Polityka migracyjna*, red. I. Nowicka, D. Mocarska, Szczytno 2018, s.128-130.

¹³² Tamże, s.125-127.

¹³³ Tamże, s.119-123.

Liczba wykrytych przekroczeń granic wzrosła na wszystkich trasach nielegalnej migracji między 2020 a 2021 rokiem¹³⁴.

Reasumując, uchodźców dzielimy na dwie kategorie: *sensu stricto* i *sensu largo*. Do pierwszej grupy zaliczamy wszystkie osoby, które w bezpośredni sposób zostały zmuszone do opuszczenia kraju pobytu i w rezultacie zaistniała określona okoliczność polityczna, jak np. konflikt zbrojny. Kategoria uchodźców *sensu largo* obejmuje pozostałych uchodźców i ich potomków. Rokrocznie wzrastają ruchy przesiedleńcze, co związane jest z katastrofami oraz konfliktami i przemocą, a także zmianami klimatycznymi. Jednak bez względu na socjologiczne, politologiczne i prawne kategoryzacje i podziały, w rozpatrywaniu zjawiska migracji i uchodźstwa najcenniejsza jest i pozostaje perspektywa peronalistyczna – zaradzenie dramatowi człowieka zmuszonego do opuszczenia ziemi rodzinnej.

---

¹³⁴ Parlament Europejski, *Migracje w Europie*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20170629STO78632/migracja-w-europie> [dostęp 15.04.2023].

ROZDZIAŁ 2 MIGRANCY I UCHODźCY W ŚWIETLE DEKLARACJI MIĘDZYPANSTWOWYCH

Organizacje międzynarodowe tworzą i przyjmują wiele dokumentów, by całkowicie rozwiązać kwestię uchodźstwa. W okresie dwudziestolecia międzywojennego¹³⁵ i po drugiej wojnie światowej pojawił się nowy rodzaj ochrony osób, które nie mogły liczyć na opiekę ze strony własnego państwa, czyli wprowadzenie statusu uchodźcy. W roku 1951 takiej ochrony potrzebowało milion osób, w latach 1965-1975 trzy miliony, dziesięć lat później już 12 milionów, by wzrosnąć do 20 milionów w latach 1990-2000 i 21 milionów w styczniu 2004 roku¹³⁶. Według danych Biura UNHCR pod koniec 2022 roku na całym świecie było prawie 26,7 mln uchodźców¹³⁷.

Pierwszą z prób rozwiązania kwestii uchodźców po I wojnie światowej było powołanie Wysokiego Komisarza do Spraw Uchodźców Rosyjskich¹³⁸. Liga Narodów w 1921 roku na stanowisko komisarza powołała Fridtjofa Nansena (1861-1930). Został on upoważniony do działań o charakterze administracyjnym, a celem urzędu było objęcie uchodźców pomocą humanitarną. Docelowo urząd miał funkcjonować do momentu rozwiązania problemu uchodźców pochodzących z Rosji. Chodziło o Rosjan, których rewolucja wypchnęła poza granice państwa, jako wrogów nowego porządku. Podczas konferencji międzyrządowej obradującej w sierpniu 1921 r. w Genewie pojawił się projekt ustanowienia dla uchodźców rosyjskich tymczasowego dokumentu tożsamości, który wszedł do powszechnego obiegu pod nazwą „paszportu nansenowskiego”. Porozumienie w tej sprawie zaakceptowały 53 państwa.

Jednak 31 maja 1924 roku Liga Narodów podjęła decyzję o rozszerzeniu mandatu Wysokiego Komisarza i objęcia przez niego opieki nad Ormianami zmuszonymi do opuszczenia Turcji. W lutym 1915 roku rząd turecki rozpoczął program eksterminacji i masowych deportacji Ormian. Blisko milion Ormian opuściło Turcję, a 1,5 miliona zginęło w wyniku czystek etnicznych, chorób i głodu. Podstawowym kryterium ubiegania się o opiekę Komisarza i otrzymania paszportu było uznanie osoby za bezpaństwowca, przebywanie poza

---

¹³⁵ Zob.: Ch. B. Keely, *Immigration in the Interwar Period*, w: *Immigration And U.S. Foreign Policy*, red. R. W. Tucker, Ch. B. Keely, L. Wrighey, Boulder 1990, s. 43-56.

¹³⁶ A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 8-9.

¹³⁷ UNHCR, *Refugee Data*, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=2bxU2f>, [dostęp 17.04.2023].

¹³⁸ Zob. S. Sierpowski, *Sprawy uchodźców w działalności Ligi Narodów*, <http://repozytorium.amu.edu.pl:8080/bitstream/10593/701/1/Sprawy%20uchod%C5%BAc%C3%B3w%20w%20dzia%C5%82alno%C5%9Bci%20Ligi%20Narod%C3%B3w.pdf> [dostęp 16.04.2023].

granicami państwa pochodzenia lub dawnego obywatelstwa połączone z pozbawieniem ochrony. W 1926 roku Liga zwróciła uwagę na kolejne osoby, które znalazły się w sytuacji podobnej do Rosjan i Ormian, a mianowicie: Asyryjczyków, Asyro-Chaldejczyków szukających schronienia na Kaukazie, Rusinów, którzy opuścili Galicję, osób pochodzących z Czarnogóry, które nie mogły wrócić do Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców, Żydów bez obywatelstwa rumuńskiego zamieszkujących Bukowinę, Besarabię i Transylwanię, Turków przebywających na Bliskim Wschodzie i w Grecji, którzy opowiedzieli się za Trójporozumieniem oraz uchodźców z Europy Centralnej pozostających poza własnym państwem. Jednak na drodze porozumień za uchodźców, którymi opiekować miał się Komisarz, uznano tylko Rosjan, Ormian, Asyryjczyków, Asyro-Chaldejczyków i uchodźców tureckich¹³⁹.

W związku z tym pojawiła się kwestia zdefiniowania osoby uprawnionej do otrzymania dokumentów podróży. Wysoki Komisarz zaproponował definicję uchodźców rosyjskich i ormiańskich¹⁴⁰, która następnie została zaakceptowana i przyjęta przez państwa, które podpisały porozumienie 12 maja 1926 roku. W kolejnych latach, w obliczu następnych kryzysów uchodźczych, pod auspicjami Ligi Narodów przyjmowano odnoszące się do nich porozumienia wraz z prawną definicją uchodźców. Każdorazowo opierały się na odniesieniu do obywatelstwa lub pochodzenia etnicznego danej grupy osób i braku ochrony ze strony państwa pochodzenia¹⁴¹.

W 1930 roku Liga Narodów utworzyła Międzynarodowe Nansenowskie Biuro do spraw Uchodźców, które zajęło się ochroną uchodźców z frankistowskiej Hiszpanii oraz Armenii. Trzy lata później przyjęto konwencję dotyczącą międzynarodowego statusu uchodźców. Konwencja ta zastąpiła dotychczas obowiązujące porozumienia, wprowadzając regulacje zmierzające do ograniczenia wydalania uchodźców, przy jednoczesnym zagwarantowaniu im prawa do sądu oraz klauzulę uprzywilejowania w zakresie podatków i opieki społecznej¹⁴².

---

¹³⁹ A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 20-24.

¹⁴⁰ Uchodźcą była każda osoba pochodzenia rosyjskiego, która nie podlegała ochronie Rządu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i która nie otrzymała innego obywatelstwa oraz każda osoba pochodzenia ormiańskiego, będąca poddanym Imperium Osmańskiego, która nie podlegała ochronie Rządu Republiki Tureckiej i która nie otrzymała innego obywatelstwa. (patrz: R. Mejsak, *System ochrony uchodźców w wymiarze uniwersalnym - perspektywa instytucjonalnoprawna*, „Studia Podlaskie” XX (2022), s. 268.

¹⁴¹ M. Kowalski, *Pomiędzy uznaniowością a zobowiązaniem: podstawy prawnomiędzynarodowej ochrony uchodźców*, „Politeja” 1/5(2006), s. 435.

¹⁴² L. Holborn, *The Legal Status of Political Refugees, 1920–1938*, „American Journal of International Law” 32/4 (1938), s. 689–690.

Wraz z przejściem przez Adolfa Hitlera władzy w Niemczech (1933) rozpoczęło się prześladowanie ludności pochodzenia żydowskiego. Zaczęła ona szukać schronienia w innych państwach. Pierwsze ucieczki z Rzeszy miały miejsce 1933 roku i prowadziły do Czechosłowacji, Polski, Wolnego Miasta Gdańska, państw bałtyckich, Jugosławii, Francji, Holandii, Belgii, Danii, Wielkiej Brytanii, Luksemburga, Szwajcarii oraz Hiszpanii. Do końca 1938 roku Rzeszę Niemiecką opuściło ponad 160 tysięcy osób. Liga Narodów podjęła więc decyzję o utworzeniu autonomicznego urzędu Wysokiego Komisarza do spraw Uchodźców Pochodzących z Niemiec z amerykańskim dyplomata Jamesem G. McDonaldem (1886-1964) na czele. Działalność Komisarza była finansowana z darowizn oraz dotacji organizacji pozarządowych i rządu Szwajcarii. Rządy Wielkiej Brytanii, Polski, Czechosłowacji oraz Szwecji zobowiązały się do wydania tym uciekinierom z Niemiec dokumentów uprawniających do podróży ważnych przez 6 miesięcy. Po 1936 roku zaczęto wydawać takie dokumenty, ważne przez rok¹⁴³.

Zgodnie z rezolucją Rady Ligi Narodów z dnia 3 października 1938 roku powołano Międzynarodowe Biuro do Spraw Uchodźców imienia Fridtjofa Nansena, które miało działać do 31 grudnia 1938 roku. Głównym celem biura było udzielanie uchodźcom pomocy humanitarnej, a w szczególności zbieranie i opracowywanie informacji dotyczących położenia uchodźców, udzielanie pomocy w osiedlaniu się i znajdowaniu pracy, wskazywanie kierunków działalności organizacji humanitarnych, które miały powstać w przyszłości, gromadzenie środków i ich dystrybucja oraz nadzorowanie i wypełnienie porozumień dotyczących uchodźców. Środki pieniężne na działalność Biura pozyskiwane były z budżetu Ligi Narodów, ze sprzedaży znaczków nansenowskich¹⁴⁴, z opłat pochodzących od uchodźców (opłaty nakładano tylko na tych uchodźców, którzy mogli takie obciążenie finansowe ponieść) oraz dotacji i grantów rządów państw, a także prywatnych instytucji, stowarzyszeń osób indywidualnych¹⁴⁵.

Środki zebrane dzięki takiej aktywności umożliwiły powrotu do domów ponad 450 tysięcy osób z 26 krajów. Rozwiązania dwudziestolecia międzywojennego nie miały jednak na celu globalnej regulacji problemu, a koncentrowały się jedynie na umożliwieniu ucieczki

---

¹⁴³ A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 28-30.

¹⁴⁴ Znaczkki nansenowskie były formą opłaty za wydanie paszportu nansenowskiego w państwach, które przystąpiły do porozumień wynegocjowanych przez Nansena oraz za wznowienie ważności dokumentów.

¹⁴⁵ A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 24-25.

osobom zamkniętym w granicach reżimów totalitarnych¹⁴⁶. W latach trzydziestych przyjęto pierwsze konwencje międzynarodowe poświęcone ochronie uchodźców, np. w październiku 1933 roku w życie weszła Konwencja Dotycząca Statusu Uchodźców. Mimo wchodzących wówczas w życie dokumentów ochrona uchodźców nie miała wówczas charakteru uniwersalnego¹⁴⁷. Dopiero aktywność Organizacji Narodów Zjednoczonych wytworzyła powszechne i akceptowane systemy międzynarodowej ochrony uchodźców¹⁴⁸.

Wzrost migracji związanych z II wojną światową przyczynił się do utworzenia 9 listopada 1943 roku Administracji Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy i Odbudowy (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*, UNRRA). Proces tworzenia UNRRA rozpoczął się z inicjatywy Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych, które w sierpniu 1942 roku opracowały projekt porozumienia powołującego do życia organizację udzielającą pomocy osobom poszkodowanym w wyniku wojny poprzez zapewnienie żywności, odzieży, schronienia, pomocy przedmedycznej, a także do pomocy przy późniejszych repatriacji. W regionach o nasilonym zjawisku uchodźstwa utworzono biura regionalne zajmujące się pomocą bezpośrednią, taką jak wydawanie dokumentów podróży, dostarczanie leków, odzieży i żywności, stworzenie systemu szkolnictwa i transportu. Administrację wraz z jej regionalnymi oddziałami tworzyło ponad 27 tysięcy osób i w dużej mierze opierała się na współpracy z władzami wojskowymi. UNRRA zajmowała się obywatelami państw zrzeszonych w ONZ, którzy z powodu wojny zostali zmuszeni do opuszczenia swoich miejsc zamieszkania, osobami internowanymi i przesiedlonymi, jeńcami wojennymi oraz bezpaństwowcami. W toku działań podjęto decyzję o dodaniu do tej grupy osób przesiedlonych na skutek działań wojennych z państw obywatelstwa, prześladowanych z powodu swojej rasy, religii lub działalności na rzecz Narodów Zjednoczonych. Ujęto wtedy również członków sił zbrojnych państw sprzymierzonych, którzy zostali przesiedleni w wyniku działań wojennych, a po zakończeniu wojny pozostali poza swymi państwami i utracili status jeńców wojennych. Pomocy ze strony organizacji nie mogli otrzymać zbrodniarze wojenni, kolaboranci oraz uznani za zdrajców, osoby pochodzenia niemieckiego,

---

¹⁴⁶ B. Termiński, *Wysiedlenia wewnętrzne; przyczyny konsekwencje i wyzwania przyszłości*, Regensburg 2016, s.163-164.

¹⁴⁷ J. O. Kleist, *The History of Refugee Protection: Conceptual and Methodological Challenges*, „Journal of Refugee Studies” 30/2 (2017), s. 161–169.

¹⁴⁸ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 135-136.

byli członkowie Wehrmachtu oraz obywatele państw, które ogłosiły neutralność na czas trwania wojny światowej¹⁴⁹. Organizacja działała do roku 1947¹⁵⁰.

2.1. Konwencja Genewska i działania ONZ.

Na mocy rezolucji z 1949 roku Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych powołało Komitet *ad hoc* ds. Uchodźców i Bezpaństwowców. Wykazał się on inicjatywą w przyjęciu Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, czyli konwencji genewskiej z 1951 roku. W myśl jej artykułu 1a uchodźcą jest osoba, która na skutek wydarzeń, jakie miały miejsce przed 1 stycznia 1951 roku, z uwagi na uzasadnioną obawę przed prześladowaniem z powodu swej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych, przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony swojego kraju. Uchodźcą jest także osoba nieposiadająca żadnego obywatelstwa, znajdująca się z podobnych powodów poza państwem stałego pobytu, do którego powrócić nie może lub nie chce ze względu na te obawy. Uchodźstwo traktowano wówczas jako problem przejściowy, zrodzony na skutek wojennych wydarzeń¹⁵¹.

Konwencja Genewska¹⁵² formułuje szereg zaleceń skierowanych do państw. Wśród nich znajdują się: jak najkorzystniejsze odnoszenie się do prawa wykonywania pracy najmniej przyznawane w takich samych okolicznościach obywatelom obcego państwa (art. 17), prawo do posiadania mieszkania (art. 21), dostęp do oświaty publicznej w zakresie nauczania podstawowego i edukacji na wyższym poziomie wraz z wydaniem świadectw, dyplomów i nadaniem tytułów (art. 23), prawo do opieki i pomocy społecznej oraz uprawnień w zakresie prawa pracy i ubezpieczeń społecznych takich samych, z jakiej korzystają obywatele danego państwa (art. 22 i 24). Konwencja daje uchodźcom wolność wyboru stałego miejsca zamieszkania (art. 26). Państwo zobowiązane jest do wydania dokumentu tożsamości każdemu uchodźcy znajdującemu się na ich terytorium (art. 27). Należy wziąć pod uwagę, że każdorazowo Konwencja mówi o uchodźcy legalnie przebywającym w danym kraju. Kiedy mówi o uchodźcy nielegalnie przebywającym w państwie, gwarantuje

---

¹⁴⁹ A. Potyrała, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności*, Warszawa 2015, s. 104-111.

¹⁵⁰ Ewolucja statusu uchodźcy w prawie międzynarodowym do 1950 roku, zob. J. C. Hathaway, *The Evolution of Refugee Status in International Law: 1920—1950*, Cambridge 2008.

¹⁵¹ A. Potyrała, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyka aktywności*, Warszawa 2015, s. 124-139.

¹⁵² Zob.: M. Paul, *The Refugee Convention, 1951: The Travaux Préparatoires Analysed with a Commentary*, Cambridge 2003.

nienakładanie kary za nielegalny wjazd lub pobyt, o ile takie osoby bezzwłocznie zgłoszą się do władz i przedstawią wiarygodne przyczyny swojego nielegalnego wjazdu lub pobytu. Artykuły 32 i 33 gwarantują legalnie przebywającym uchodźcom nie wydalenie ich z wybranego państwa z powodów innych, niż bezpieczeństwo państwowe lub porządek publiczny¹⁵³.

Konwencja Genewska zawiera również klauzule wykluczające nadanie statusu uchodźcy. Status ten nie obejmuje osób, które dokonały zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennej lub zbrodni przeciwko ludzkości w rozumieniu aktów międzynarodowych opracowanych dla ustanowienia przepisów odnoszących się do tych zbrodni. Nie obejmuje także osób, które dokonały zbrodni o charakterze niepolitycznym poza państwem ich przyjmującym, przed uznaniem ich za uchodźców oraz winnych czynów sprzecznych z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych¹⁵⁴.

Najistotniejszą formą ochrony uchodźców jest zasada *non-refoulement*, stanowiąca zakaz wydalenia uchodźcy na terytorium, na którym jego życie i wolność jest zagrożone z powodu rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub poglądów politycznych¹⁵⁵. Zakaz wydalenia uchodźcy jest przykładem normy międzynarodowej i - ze względu na jej wymiar humanitarny - stał się punktem odniesienia dla kilku innych systemów prawnych, jak praw np. praw międzynarodowych dotyczących: uchodźców, praw człowieka, prawa humanitarnego i karnego. Powołując się na zasadę *non-refoulement* ograniczają one prawo państw do swobodnego decydowania o tym, kto przebywa na ich terytorium¹⁵⁶.

Dopiero 31 stycznia 1967 roku, na mocy Protokołu dotyczącego statusu uchodźców zwanego Protokołem Nowojorskim, nadano Konwencji Genewskiej uniwersalny charakter likwidujący dotychczasowe jej ograniczenia czasowe i geograficzne¹⁵⁷. Konwencja wprowadziła trzy standardy traktowania uchodźców: zrównanie ich praw z prawami obywateli danego państwa; traktowanie na równi z pozostałymi cudzoziemcami

---

¹⁵³ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.162-164.

¹⁵⁴ Tamże, s.162.

¹⁵⁵ B. Wierzbicki, *Sytuacja prawna uchodźcy w systemie międzynarodowej ochrony praw człowieka*, Białystok 1993. s. 65.

¹⁵⁶ G. Geoff, *Human Rights. Refugees and Other Displaced Persons in International Law w: Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*, red. E. de Wet, J. Vidmar, Oxford 2012, s. 177-178. Więcej na temat zasady *non-refoulement*, zob.: J. McAdam, *The Refugee in International Law*, Oxford 2013.

¹⁵⁷ Zob. A. Zimmermann, *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol: A Commentary*. Oxford 2010.

przebywającym w danym kraju oraz jak najkorzystniejsze traktowanie odnośnie do prawa wykonywania pracy najemnej. Prawa zagwarantowane w Konwencji można podzielić na dwie grupy: polityczne i obywatelskie oraz gospodarcze i socjalne. Pierwsza grupa praw gwarantuje prawo do stowarzyszania się, swobodnego przemieszczania oraz dostępu do sądów. Druga zaś daje uchodźcom prawo do podjęcia i wykonywania pracy zarobkowej, prowadzenia działalności gospodarczej, dostępu do opieki medycznej i społecznej oraz edukacji. Osoba z przyznanym statusem uchodźcy otrzymuje genewski dokument podróży ważny przez rok lub dwa w zależności od decyzji władz państwa uznającego tenże status (pełni wówczas funkcję paszportu państwowego). W dokumencie tym zamieszcza się nazwiska i imiona dzieci wraz z datą i miejscem urodzenia oraz imię współmałżonka¹⁵⁸.

Jedną z prób prawnego rozwiązania problemu uchodźstwa jest Deklaracja Haska¹⁵⁹, opracowana z inicjatywy holenderskiego oddziału Stowarzyszenia dla Rozwoju Międzynarodowego w celu twórczej analizy przyszłości polityki uchodźczej i migracyjnej. Deklaracja stanowi podsumowanie debat prowadzonych w Hadze w latach 2000 i 2001. Dyskutowano wówczas nad aspektami zdrowotnymi, gospodarczymi i demograficzno-ekonomicznymi migracji. Dokument był gotowy jesienią 2002 roku i 22 listopada przedstawiono go sekretarzowi generalnemu Narodów Zjednoczonych Kofi Annanowi (1938-2018). Preambuła podkreśla wagę migracji dla społeczności międzynarodowej i pokojowej współpracy państw, a także bezpieczeństwa ekonomicznego. W pierwszej części Deklaracja formułuje 21 zasad: (1) odpowiedzialności państw; (2) skupienia się na nowym dialogu; (3) podejścia regionalnego; (4) zarządzania migracją; (5) mobilności i bezpieczeństwa; (6) uregulowanej i nieuregulowanej migracji; (7) ochrony uchodźców i azylu; (8) osób wewnątrznie przesiedlonych; (9) migracji i rozwoju; (10) zapobiegania konfliktom; (11) odbudowy skutków konfliktu; (12) nacisku na potencjały; (13) integracji i włączenia do społeczeństwa; (14) uczestnictwa i obowiązków; (15) uchodźstwa i migracji kobiet; (16) dzieci i rodziny; (17) roli sektora gospodarczego; (18) przywództwa; (19) edukacji i informacji; (20) realizacji prawa oraz (21) form instytucjonalnych¹⁶⁰.

---

¹⁵⁸ A. Potyrała, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności*, Warszawa 2015, s. 124-139.

¹⁵⁹ Ewolucja statusu uchodźcy w prawie międzynarodowym: E. Arboleda, I. Hoy, *The Convention Refugee Definition in the West: Disharmony of Interpretation and Application*, „International Journal of Refugee Law” 5/1 (1993), s. 66-90.

¹⁶⁰ J. Sobczak, *Deklaracja Haska w systemie ochrony praw uchodźców*, w: *Uchodźcy w Polsce i Europie. Stan prawny i rzeczywistość*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2003, s. 128-133.

Deklaracja Haska podkreśla, że wyzwania wywołane przez ruchy migrantów, uchodźców i osób poszukujących azylu wymagają międzynarodowej reakcji, gdyż polityka i praktyka jednego państwa oddziałuje na inne państwa i regiony. W dokumencie podkreślono potrzebę wczesnej integracji migrantów opartej na równym traktowaniu i zakazie dyskryminacji, co wymaga współdziałania rządów, Kościołów, liderów społecznych i politycznych, środków przekazu, organizacji kobiecych i instytucji egzekwujących prawo. Zaakcentowano także obowiązek przestrzegania prawa obowiązującego w kraju przyjmującym przez uchodźców i migrantów, którzy tworzą tym samym część wielokulturowego krajobrazu. Według Deklaracji przyszłość dobrej polityki względem tych grup zależy od wsparcia publicznego oraz dobrych badań i informacji. Centrum dialogu między stronami globalnej polityki migracyjnej winny być organizacje humanitarne, organizacje praw człowieka oraz wyspecjalizowane agendy jak UNHCR lub Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji. Deklaracja Haska jest ważnym dokumentem, który podkreśla słabości polityki migracyjnej na poziomie międzynarodowym i krajowym, lecz brakuje w nim precyzyjności i prawniczej ścisłości, czego efektem jest brak propozycji rozwiązania przedstawionych w niej problemów¹⁶¹.

Rezolucją nr 62(I) z 15 grudnia 1946 roku do życia została także powołana przez ONZ Międzynarodowa Organizacja Uchodźców (*International Refugees Organization, IRO*). Funkcjonowanie rozpoczęła 20 sierpnia 1948 roku. Do jej zadań zaliczono: (1) prowadzenie identyfikacji uchodźców oraz (2) organizowanie systemu ich rejestracji i klasyfikacji, (3) udzielanie pomocy oraz objęcie ochroną polityczną i prawną uchodźców; (4) promowanie działań skierowanych na repatriację do państw obywatelstwa lub dawnego miejsca zamieszkania; (5) prowadzenie i promowanie działań skierowanych na integrację uchodźców ze społeczeństwem goszczącym; (6) przesiedlenie uchodźców do państw gotowych ich przyjąć, a także (7) przeprowadzenie programów masowych przesiedleń. Sam termin „uchodźca” w myśl konstytucji IRO odnosił się do osoby, która opuściła miejsce zamieszkania, jako ofiara reżimu nazistowskiego, faszystowskiego, falangistowskiego, uznanego za wroga podczas II wojny światowej, a także osoby uznane za uchodźców przez wybuchem II wojny światowej z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań religijnych. Uchodźcami określono również dzieci poniżej 16 roku życia osierocone, lub których rodzice zaginęli, przebywające poza państwem pochodzenia. Z pomocy IRO nie mogli skorzystać

---

¹⁶¹ Tamże, s. 134-145.

zbrodniarze wojenni, zdrajcy, osoby podejrzane o popełnienie czynów przestępstw pospolitych, osoby pochodzenia niemieckiego. Na wsparcie nie mogli liczyć członkowie organizacji działających po zakończeniu II wojny światowej, których celem było obalenie rządu państwa pochodzenia, bądź kierowały ruchami wrogimi wobec rządu tegoż państwa, będącego członkiem ONZ, a także inne osoby, które współdziałały z państwami uznanymi za wrogie w prześladowaniu osób cywilnych będących obywatelami państw członkowskich ONZ lub dobrowolnie współdziałały z siłami zbrojnymi państw wrogich w akcjach przeciw Narodom Zjednoczonym. Przesiedlenie uchodźców do państw trzecich zyskało wśród uchodźców więcej zwolenników niż repatriacja. Porozumienia z państwami wyrażającymi zgodę na przyjęcie uchodźców były efektem dwustronnych negocjacji i poprzedzone decyzjami przez władze wykonawcze lub parlamenty. Najczęściej występującymi lokacjami spoza Europy były Stany Zjednoczone Ameryki, Australia, Kanada, Izrael, Brazylia, Argentyna i Wenezuela. W ciągu ponad czterech lat działalności IRO doprowadziła do przesiedlenia do państw trzecich ponad miliona osób. Od początku działalność organizacji miała mieć wymiar tymczasowy i zostać zlikwidowana wraz z uregulowaniem sytuacji osób przesiedlonych na skutek działań wojennych. Nastąpiło to 28 lutego 1952 roku¹⁶².

W skład polityki migracyjnej na poziomie międzynarodowym i krajowym wchodzi następujące obszary postępowania wobec cudzoziemców: (1) polityka prawna - ustanowienie prawa określającego procedury postępowania wobec cudzoziemców; (2) polityka wizowa - ustalanie administracyjnie wyznaczonych zasad przepływu cudzoziemców przez granicę, np. obowiązek posiadania paszportu, wize, środków na pokrycie pobytu; (3) polityka zatrudnienia - działanie państwa mające na celu regulację liczby i struktury legalnego oraz nielegalnego rynku pracy dla obcokrajowca; (4) polityka repatriacyjna - działania państwa dotyczące powrotu obywateli, którzy w skutek wydarzeń historyczno-politycznych przymusowo znaleźli się poza granicami kraju; (5) polityka azylowa - działania państwa regulujące przepływ imigrantów niedobrowolnych; (6) polityka karna - rozstrzygnięcie dylematów czy danego cudzoziemca karać czy deportować; (7) polityka edukacyjna - działania inspirujące, monitorujące, prawne i finansowe związane z warunkami kształcenia cudzoziemców; (8) polityka kulturalna - stymulowanie, wspomaganie i organizowanie przez państwo międzynarodowej współpracy artystycznej; (9) polityka informacyjna - działanie państwa polegające na wykorzystywaniu mediów, jako narzędzi polityki migracyjnej, np.

---

¹⁶² A. Potyrała, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności*, Warszawa 2015, s. 111-122.

propagowanie tolerancji i rozpraszanie bezpodstawnych stereotypów na temat cudzoziemców¹⁶³.

Sumując: na płaszczyźnie międzynarodowej praktyczną stronę aktywności społeczności międzynarodowej na rzecz uchodźców i migrantów realizują powołane w tym celu organizacje, agendy i instytucje współpracy. Pierwszą z takich była, powstała po II wojnie światowej, 15 grudnia 1946 roku, Międzynarodowa Organizacja Uchodźców (*International Refugees Organization, IRO*), zastąpiona w 1952 roku Urzędem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców (*United Nations High Commissioner for Refugees*). Jednocześnie w 1951 roku powstał Tymczasowy Komitet Międzynarodowy do spraw Ruchów Migracyjnych w Europie (*Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe, PICMME*), przekształcony w roku 1989 w Międzynarodową Organizację do spraw Migracji (*International Organization for Migration, IOM*)¹⁶⁴.

Wspomniany Urząd Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców (UNHCR) został powołany w celu sprawowania międzynarodowej opieki i poszukiwania stałych rozwiązań dla problemów uchodźców. Jego statut wymienia jako bazowe różne formy opieki międzynarodowej, jednak w zakresie szukania stałych rozwiązań zaleca współpracę z organizacjami pozarządowymi. Mogą one szybciej i skuteczniej reagować ze względu na mały stopień ich zinstytucjonalizowania. Zakres takiej pomocy zawiera zabezpieczenie podstawowych środków egzystencji i pomoc nadzwyczajną, pomoc przy lokalnym osiedleniu, dobrowolnej repatriacji i przesiedleniu. Aby móc zrealizować te zadania Wysoki Komisarz wraz z Komitetem Wykonawczym uchwała każdego roku Program. Często zdarza się, że zadania wskazane w Programie są wykonywane przez organizacje pozarządowe, a szczegółowe warunki określone są w umowach zawieranych między Wysokim Komisarzem a wykonawcami Programu. W ich ramach występują różne formy pomocy, jak transport sprzęt domowy, woda, opieka medyczna czy edukacja. Do wszystkich potrzebujących dostarczane są podstawowe racje żywnościowe. Szczególną troską objęte są niemowlęta, karmiące matki i kobiety ciężarne. Tego rodzaju programy pomocowe wykonywane są najczęściej w większych grupach uchodźców, czyli np. w obozach i obozach

---

¹⁶³ K. Szymańska, A. Zieliński, *Otwierać czy pozamykać drzwi? Uwagi o wyzwaniach stojących przed Polską na obszarze kreowania polityki migracyjnej*, w: *Wędrowcy i migranci*, red. E. Nowicka, B. Cieślińska, Kraków 2005, s. 237.

¹⁶⁴ B. Terminiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 155-157.

przejściowych. Ta część pomocy pochłania 50% wszystkich wydatków z funduszy Urzędu. Nadzwyczajna pomoc udzielania może być w odniesieniu do uchodźców, jak też osób ubiegających się o przyznanie tego statusu. Kolejnym źródłem wydatków Urzędu jest tzw. pomoc z trwałym rozwiązaniem, a więc dobrowolna repatriacja, przesiedlenie i miejscowe osiedlenie. Miejscowym osiedleniem obejmuje uchodźców, którzy nie mogą skorzystać z dobrowolnej repatriacji, a istnieją możliwości dla ich osiedlenia się w państwie aktualnego pobytu. Celem tego działania jest stworzenie sytuacji usamodzielnienia uchodźców. Przesiedlenie jest formą pomocy wykonywaną, gdy nie jest możliwa ani dobrowolna repatriacja ani osiedlenie w państwie pobytu i ma ona na celu zapewnienie bezpieczeństwa uchodźcom. W ramach realizacji programu Wysokiego Komisarza obejmuje on zabezpieczenie uchodźcom zakwaterowania, wyżywienia i opieki medycznej w tzw. centrach tranzytowych¹⁶⁵. Od 1972 roku UNHCR zaczął aktywnie działać także na rzecz przesiedlonych wewnętrznie ofiar konfliktów zbrojnych, marginalizując przy tym sytuację innych kategorii osób przesiedlonych wewnętrznie¹⁶⁶

Współczesna doktryna prawa międzynarodowego stara się usytuować problem uchodźstwa w sferze praw człowieka, przyjmując za fundament swobodę przemieszczania się i prawo do powrotu. System ochrony uchodźców i poszukiwanie trwałych rozwiązań skupia się właśnie na organie jakim jest Wysoki Komisarz ONZ ds. Uchodźców. Funkcja ta jest realizowana na płaszczyźnie międzynarodowej i w ramach prawa międzynarodowego. W 1981 roku Komitet Wykonawczy Programu Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców przyjął zestaw minimalnych, humanitarnych standardów dotyczących postępowania z ubiegającymi się o status uchodźcy w sytuacji masowego ich napływu¹⁶⁷. Zaleca się także, by przedstawicielom UNHCR umożliwiono dostęp do uchodźców i pozwolono na kontrolę ich postępowania. Zaniepokojenie Wysokiego Komisarza budzi niedostateczny stopień bezpieczeństwa uchodźców podczas opuszczenia własnego kraju, ale również fakt, iż uchodźcy napotykać liczne biurokratyczne utrudnienia, a pracownicy pracujący z uchodźcami nie zawsze są właściwie szkoleni¹⁶⁸.

---

¹⁶⁵ M. Zdanowicz, *Wysoki Komisarz ONZ do spraw uchodźców*, Białystok 1994, s. 9-10, 125-139

¹⁶⁶ B. Termiński, *Wysiedlenia wewnętrzne; przyczyny konsekwencje i wyzwania przyszłości*, Regensburg 2016, s.17.

¹⁶⁷ J. C. Hathaway, *The Law of Refugee Status*, Toronto 1991.

¹⁶⁸ B. Wierzbicki, *Sytuacja prawna uchodźcy w systemie międzynarodowej ochrony praw człowieka*, Białystok 1993. s. 16, 23-27.

UNHCR jest jedną z nielicznych agend ONZ uzależnionych niemal całkowicie od dobrowolnych datków, dzięki którym pokrywa się koszty ich działalności. Około 2% budżetu rocznego UNHRC pochodzi z otaksowanych wkładów w budżet ONZ, a pozostałe 98% to datki dobrowolne składane przez rządy, jednostki i firmy sektora prywatnego. W 2005 roku UNHRC sprawowało ochronę nad 19,2 milionami ludzi z budżetem 1,2 mld dolarów. Wkład organizacji pozarządowych w budżet UNHRC polega na kwestowaniu na rzecz agendy w związku z realizacją niektórych działań. W ostatnich latach wkład sektora prywatnego i organizacji pozarządowych zwiększył się dzięki połączonym wysiłkom, zmierzającym ku zwiększeniu świadomości publicznej za pomocą radia, telewizji, gazet i innych mediów¹⁶⁹.

UNHCR współpracuje z rządami państw, organizacjami rządowymi i pozarządowymi, Radą Europy, Unią Europejską, Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie OBWE (OBWE, *Organization for Security and Co-operation in Europe*, OSCE), Organizacją Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD), Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego (*North Atlantic Treaty Organization*, NATO), Unią Afrykańską, Organizacją Państw Amerykańskich (OPA, *Organization of American States*). Niestety mimo dobrej komunikacji i współpracy z organizacjami, UNHCR ma ograniczony wpływ na brzmienie i kształt wszelkich rozwiązań prawnych lub działania państw w zakresie polityki azylowej i migracyjnej¹⁷⁰.

Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców wydało w styczniu 1992 roku „Podręcznik z zasadami i trybem ustalania statusu uchodźcy”, zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźcy z 1951 roku oraz Protokołem dodatkowym (do niej) z 1967 roku. Idąc za tymi dokumentami, potwierdza, że osoba jest uchodźcą, jeśli spełnia kryteria określone w zawartej w niej definicji, czyli jest nim już przed formalnym przyznaniem tego statusu. „Uznanie statusu uchodźcy nie sprawia więc, że ktoś staje się uchodźcą, lecz stwierdza, że nim jest. Nikt nie staje się uchodźcą z powodu uznania, lecz zostaje uznany za uchodźcę, ponieważ nim jest”¹⁷¹. W praktyce proces określenia statusu uchodźcy odbywa się w dwóch etapach: ustalenia istotnych w każdym przypadku faktów oraz zastosowania do nich definicji Konwencji z 1951 roku i Protokołu z 1967 roku. W przypadku kiedy dana sprawa nie jest dostatecznie jasna na podstawie zebranych danych, nieodzowna

---

¹⁶⁹ Biuro Stałej Komisji Demokracji i Praw Człowieka Unii Międzyparlamentarnej, *Obywatelstwo i bezpieczeństwa. Przewodnik dla parlamentarzystów*, Genewa 2005, s. 47.

¹⁷⁰ G. Loescher, *The European Community and Refugees*, „International Affairs” 4/65 (1989), s. 626–628.

¹⁷¹ Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców; *Zasady i tryb ustalania statusu uchodźcy*, Genewa 1992, 28-44.

jest ocena wiarygodności oraz „wzięcie pod uwagę warunków osobistych i rodzinnych osoby ubiegającej się o status, jego/jej przynależności do określonej grupy rasowej, religijnej, etnicznej, społecznej czy politycznych, jego/jej oceny własnej sytuacji i osobistego doświadczenia”. Wiedza o warunkach panujących w kraju pochodzenia osoby poszukującej azylu stanowi ważny element przy określaniu jego/jej wiarygodności. Najczęściej status uchodźcy ustalany jest indywidualnie, lecz przy zaistniałych okolicznościach, np. gdy całe grupy ulegają przesiedleniu, wtedy wszyscy członkowie tych grup mogą być uznani za uchodźców. W takich sytuacjach istnieje pilna potrzeba udzielenia pomocy, więc przeprowadzenie procedur indywidualnych może być niemożliwe¹⁷².

Jednymi z wielu wyzwań dla UNHCR byli uchodźcy algierscy czy ucieczka 10 milionów osób z Pakistanu Zachodniego do Indii po II wojnie światowej. Wraz z niepokojami politycznymi w Ameryce Łacińskiej w latach osiemdziesiątych, konfliktami w Afryce w Rwandzie i Mozambiku, a także na obszarze byłego ZSRR i Jugosławii, UNHCR stopniowo uzyskało charakter agencji humanitarnej, stopniowo uniezależniającej się od interesów państw, koncentrującej się na jak najszybszej pomocy uchodźcom. Wraz z pojawieniem się kryzysu uchodźczego w następstwie Arabskiej Wiosny zarówno UNHCR, jak i Agencja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (*United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, UNRWA*) zaangażowały się w akcje ewakuacyjne. W samym tylko czasie między 20 lutym a 2 marca 2011 roku państwa północnej Afryki opuściło około 88,5 tysiąca osób, w tym 85 tysięcy Tunezję. W tym czasie Agencja zorganizowała 161 lotów z pomocą. Jednak wielu uchodźców zaczęło podejmować próby przedostania się do Europy bez czekania na pomoc UNHCR, co w konsekwencji wiązało się dla nich z zagrożeniem zdrowia i życia. Np. w katastrofie łodzi z 500 osobami na pokładzie w okolicach Lampedusy (3 października 2013) przeżyło zaledwie 155 osób. Z początkiem 2015 roku pod opieką UNHCR znajdowało się prawie cztery miliony uchodźców z Syrii w Libanie, Turcji, Egipcie, Jordanii, Algierii, Libii i Maroko. W ramach programu WASH (*Water, Sanitation, and Hygiene*) 792 tysiące uchodźców syryjskich uzyskało dostęp do wody pitnej i sanitariatów, a także starano się podjąć działania, aby jak najwięcej syryjskich dzieci miało dostęp do edukacji. Operacje przeprowadzone w 2014 roku na terenie Bliskiego Wschodu i Afryki pochłonęły 1,6 miliarda dolarów¹⁷³.

---

¹⁷² Tamże, 28-44.

¹⁷³ A. Potyrała, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności*, Warszawa 2015, s. 193-201.

W latach 2008-2010 UNHCR wdrażało w Bułgarii, Polsce, Rumunii, Słowenii, na Węgrzech i Słowacji Projekt Zapewnienia Jakości i Oceny Systemu Uchodźczego (*Projekt Quality Initiative*) w ramach Inicjatywy na rzecz Jakości. Ten finansowany ze środków Unii Europejskiej, miał na celu wsparcie procesu tworzenia sprawiedliwych i efektywnych procedur azylowych opartych na Konwencji z 1951 roku. Prowadzony był audyt procedur azylowych, analizowano decyzje podjęte przez pierwszą i drugą instancję, wskazano na mocne i słabe strony krajowych procesów oraz zaproponowano podjęcie konkretnych działań w celu poprawy jakości, sprawiedliwości i efektywności podejmowanych decyzji. W ramach projektu przeszkolono wewnętrznych kontrolerów funkcjonujących w ramach każdego organu ds. uchodźców, tak, aby wytworzyć mechanizmy kontroli wewnętrznej¹⁷⁴.

Aktywność UNHCR skierowana jest najczęściej na poszukiwanie trwałych rozwiązań takich, jak: dobrowolna repatriacja, integracja w państwie goszczącym i przesiedlenie do państwa trzeciego. Dobrowolna repatriacja jest najtrudniejsza do osiągnięcia. Powinna być dokonywana w warunkach bezpieczeństwa fizycznego, prawnego i materialnego oraz w poszanowaniu godności jednostki. Przeprowadzenie takiego rozwiązania jest możliwe, gdy ulegnie zmianie sytuacja polityczna i społeczna w państwie pochodzenia. Repatriacja związana jest także z procesem tworzenia i utrzymania pokoju oraz odbudowy ekonomicznej. Ważne jest także monitorowanie sytuacji w państwie, do którego repatrianci powrócili. Dla realizacji strategii pomocy i rozwoju UNHCR opracowuje programy QIPs (*Quick Impact Projects*) dla państw stykających się z napływem repatriantów¹⁷⁵. Opracowywane są one w oparciu o propozycje lokalnych społeczności i obejmują między innymi odbudowę szkół, dróg, ośrodków zdrowia, stwarzając szansę szybszej reintegracji. Największe repatriacje pod egidą UNHCR zostały przeprowadzone dla uchodźców z Pakistanu (1972), Czadu (1986) i Wietnamu (1986-1996), a także w latach dziewięćdziesiątych, gdy powrócili do ojczyzny uchodźcy do Namibii, Etiopii i Erytrei, Kambodży, Mozambiku i Gwatemali¹⁷⁶. W roku 2005 repatriacje objęły wracających do Afganistanu, Angoli i Sierra Leone¹⁷⁷.

---

¹⁷⁴ M. Kutyccka, *Rola wysokiego komisarza ONZ ds. Uchodźców*, w: *Uchodźcy - przyjąć czy zamknąć granice*, red. A. Schulz, S. Kowalski, Płock 2016, s. 160.

¹⁷⁵ Zob. *Quick Impact Projects (QIPs): A Provisional Guide*, <https://www.unhcr.org/partners/guides/41174ce94/quick-impact-projects-qips-provisional-guide.html> [dostęp 16.04.2023].

¹⁷⁶ Zob. J. L. Carlin, *Significant Refugee Crises Since World War II and the Response of the International Community*, „Michigan Journal of International Law” 3/1 (1982), s. 3-24.

¹⁷⁷ Zob. A. Potyrała, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności*, Warszawa 2015, s. 212-216.

W przypadku, gdy dobrowolna repatriacja nie może zostać przeprowadzona, UNHCR stara się zachęcać rządy państw udzielających schronienia do prowadzenia działań na rzecz integracji uchodźców ze społeczeństwem. Można wyróżnić trzy fazy takiej integracji: (1) udzielenie pomocy humanitarnej, (2) wyposażenie uchodźców w narzędzia pracy, a dzieciom zapewnienie dostępu do edukacji oraz (3) wycofanie udzielanej pomocy, zgodnie z założeniem zintegrowania uchodźców z lokalną społecznością i własnym utrzymaniem. Z tej racji, że wiele społeczeństw nie było zainteresowanych inwestowaniem środków finansowych w rozwój terenów, na których osiedlili się uchodźcy, UNHCR sam zapoczątkował programy pomagające uchodźcom w samodzielnej egzystencji. Pierwszym takim projektem był „Rozwój przez pomoc dla uchodźców” (*Development Assistance for Refugees, DAR*) zakładający zaangażowanie uchodźców w świadczenie usług na rzecz lokalnych społeczności. Uchodźcy uzyskując dostęp do kredytów na rozpoczęcie działalności gospodarczej, uczestniczą w szkoleniach zawodowych. W latach 2004-2008 program DAR realizowany był przy współudziale Banku Światowego w Zambii i Ugandzie. Program „Rozwój przez Lokalną Integrację” (*Development through Local Integration, DLI*) przewidywał natomiast rozwój obszarów zamieszkiwanych przez uchodźców i skierowany był na pomoc uchodźcom, którzy byli ofiarami długotrwałych kryzysów uchodźczych¹⁷⁸. Państwa udzielające uchodźcom schronienia podejmują zwykle próby integracji w przypadkach indywidualnych. W latach osiemdziesiątych XX wieku, wraz z zwiększeniem się liczby uchodźców, wypracowano nowe podejście do problemu uchodźstwa: przesiedlenie do państw trzecich. Jest ono stosowane wówczas, gdy państwo udzielające ochrony nie jest w stanie zagwarantować uchodźcom dłużej bezpieczeństwa, potrzeby uchodźców nie są zaspakajane w dotychczasowym państwie bądź uchodźcy nie są w stanie zintegrować się ze społeczeństwem państwa goszczącego. Przesiedlenie pełni trzy funkcje: jest narzędziem zapewniania pomocy międzynarodowej i realizacji indywidualnych potrzeb uchodźcy, jest rozwiązaniem trwałym skoncentrowanym na jednostce lub niewielkiej grupie oraz wyrazem międzynarodowej solidarności i elementem mechanizmu wspólnej odpowiedzialności za uchodźców¹⁷⁹.

---

¹⁷⁸Zob. *Development Assistance for Refugees (DAR)*, <https://www.unhcr.org/3f1408764.pdf> [dostęp 17.04.2023]. Za takie uznaje się sytuacje obejmujące ponad 5 tysięcy uchodźców trwające ponad pięć lat. Średnia takich kryzysów trwa najczęściej 20 lat. Wynikają z warunków panujących w państwie pochodzenia oraz z braku międzynarodowej pomocy dla państwa goszczącego, np. uchodźcy palestyńscy czy tybetańscy.

¹⁷⁹ A. Potyrała, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności*, Warszawa 2015, s. 217-222.

Urząd Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców jest zobowiązany do objęcia opieką osobę uznaną za uchodźcę. Mandat UNHCR nie obejmuje jednak tych osób, którym opiekę zapewniają organy lub agencje ONZ, inne niż UNHCR. Do takich agencji należą wspomniana już Agencja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (*United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East*, UNRWA) oraz Agencja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy dla Korei (*United Nations Korean Reconstruction Agency*, UNKRA).

Pierwsza z nich, UNRWA, została powołana 8 grudnia 1949 roku i ma działać do momentu, póki uchodźcy palestyńscy nie powrócą do swoich siedzib lub nie otrzymają odszkodowania. Uchodźcy palestyńscy określani zostali jako osoby zamieszkujące Palestynę w okresie od 1 czerwca 1946 do 15 maja 1948 roku, które na skutek konfliktu straciły swoje siedziby i środki do życia, a także ich potomkowie żyjący w obozach dla uchodźców i poza nimi. Największa część budżetu przeznaczana została na programy realizowane w Strefie Gazy i na Zachodnim Brzegu Jordanu. W wyniku późniejszych konfliktów arabsko-izraelskich pojawili się nowi uchodźcy. W 2014 roku ich liczba wynosiła 5 milionów zarejestrowanych. Osoby objęte opieką przez UNRWA nie korzystają z pomocy UNHCR, a co za tym idzie, nie mają prawa do korzystania z genewskiego dokumentu podróży. Często są narażeni na wydalanie z państw, do których przybyli, dlatego głównym zadaniem agencji jest przekonywanie państw goszczących uchodźców do nadawania im obywatelstwa¹⁸⁰.

Działalność UNRWA przyczyniła się do utworzenia obozów dla uchodźców oraz zrealizowania w nich programów pomocowych. Obozy te są zwykle położone w sąsiedztwie dużych miast, aby ułatwić uchodźcom integrację i znalezienie pracy. Jednak wydarzenia Arabskiej Wiosny skomplikowały sytuację przebywających na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej uchodźców palestyńskich, których dotknęło wtórne uchodźstwo. W 2015 roku UNRWA przeznaczyła 329 milionów dolarów na pomoc humanitarną dla tych spośród nich, którzy przebywali w Syrii, ponad 63,5 miliona na rzecz uchodźców z Syrii przebywających w Libanie oraz 16,5 miliona dla Syryjczyków w Jordanii¹⁸¹.

Agencja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Korei (UNKRA) była programem odbudowy gospodarczej stworzonym przez ONZ w celu wzmocnienia zniszczonej wojną Korei Południowej. Propozycja programu została sporządzona przez Stany

---

¹⁸⁰ Tamże, s. 175-187.

¹⁸¹ Tamże, s. 204-211.

Zjednoczonem 1950 roku, po tym, jak zwycięstwo sił ONZ wydawało się dosyć łatwe do osiągnięcia. 1 grudnia 1950 roku Zgromadzenie Ogólne uchwaliło ów program. Jednak wejście Chin do wojny koreańskiej rozwało wszelkie oczekiwania na szybkie rozpoczęcie programu odbudowy. Po zawieszeniu broni w 1953 roku rozpoczęto odbudowę, skupiając się na pomocy uchodźcom wojennym i bezdomnym. Na program przeznaczono prawie 150 milionów dolarów, a większość ze środków wpłacili dobroczyńcy z Korei Południowej i Stanów Zjednoczonych. Program został zamknięty w 1958 roku, gdy zaprzestały wpływać datki¹⁸².

2.2. Prawne rozwiązania poza krajami Unii Europejskiej.

Pierwsza próba ochrony migrantów w państwach amerykańskich została podjęta 28 listopada 1881 przez sekretarza stanu USA Jamesa Blaine'a (1830-1893), który rozesłał zaproszenia na panamerykańską konferencję w tej sprawie, jednak 3 tygodnie później został odwołany ze stanowiska, a jego następcą nie uważał kontynuowania polityki poprzednika za właściwe. W związku z tym prezydent Chester A. Arthur (1829-1886) zdecydował o odwołaniu zaproszeń. Za rzeczywisty początek ochrony osób poszukujących azylu na kontynencie amerykańskim uznaje się podpisanie Traktatu Międzynarodowego Prawa Karnego (Montevideo, 1889)¹⁸³. Znalazło się w nim sformułowanie dotyczące prawa do azylu osób ściganych ze względów politycznych. Do czasu powstania Organizacji Państw Amerykańskich (*Organization of American States*, OAS/OPA) przyjęto konwencje odnoszące się do azylu terytorialnego i politycznego: Konwencję o azylu (*Konwencja panamerykańska o położeniu prawnym cudzoziemców*, Hawana, 1928)¹⁸⁴, Konwencję o azylu politycznym (Montevideo, 1933), Traktat dotyczący azylu politycznego i uchodźstwa (Montevideo, 1939).

Od 1948 roku największą organizacją regionalną na kontynencie amerykańskim pozostaje Organizacja Państw Amerykańskich (*Organization of American States*, OAS/OPA). Z jej inicjatywy podpisano m.in. Konwencję o azylu dyplomatycznym (Caracas, 1954), Amerykańską Konwencję Praw Człowieka (*American Convention on Human Rights*), zwaną też Paktem z San José (*Pact of San José*) z 1969 roku¹⁸⁵ oraz uchwalono dwa lata później

---

¹⁸² G. M. Lyons *American Policy and The United Nation's Program For Korean Reconstruction*, „International Organization” 12 (1958), s. 180 - 192.

¹⁸³ Zob. H. Wright, *The Montevideo Conference and Organization for Peace*, „World Affairs” 97 (1934), s. 100-103.

¹⁸⁴ Tekst *Convención sobre la condición de los extranjeros*, <http://www.ordenjuridico.gob.mx/TratInt/Derechos%20Humanos/D34.pdf> [dostęp 16.04.2023].

¹⁸⁵ Tekst *Pact of San José*, <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201144/volume-1144-i-17955-english.pdf> [dostęp 16.04.2023].

rezolucję „Ochrona Uchodźców, repatriantów, Bezpaństwowców oraz Osób Przesiedlonych Wewnętrznie w Amerykach” („*The Protection of refugees, returnees and statesess and internally displaced persona in the Americas*”)¹⁸⁶. Do ważnych uregulowań dotyczących ochrony uchodźców w systemie amerykańskim możemy ponadto zaliczyć przyjętą w 1984 roku deklarację z Kartageny (*Cartagena Declaration on Refugees*)¹⁸⁷, w której wprowadzono szeroki zakres zasady *non-refoulement*¹⁸⁸. W tym dokumencie zasada ta uznana została za normę *ius cogens*¹⁸⁹. Jednakże, biorąc pod uwagę regionalny i niewiążący charakter tego dokumentu, trudno uznać, że rzeczywiście zasada *non-refoulement* jest normą *ius cogens*. Punkt 12. Deklaracji akcentuje, iż preferowanym sposobem rozwiązania kwestii uchodźstwa jest dobrowolna repatriacja, a jeśli nie jest to możliwe - integracja w nowym społeczeństwie. Innym istotnym dokumentem na kontynencie amerykańskim jest „Deklaracja w sprawie uchodźców oraz uchodźców wewnętrznych” z 1994 roku podpisana w San José. Podkreśla się w niej zasadę komplementarności polegającą na łącznym zastosowaniu zapisów prawa międzynarodowego dotyczącego praw człowieka, prawa humanitarnego oraz ochrony uchodźców. Postuluje się też ujednoczenie podejścia państw regionu do kwestii uchodźstwa w oparciu o wskazania Konwencji Genewskiej, Protokołu Nowojorskiego, Deklaracji z Kartageny i Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka. Położono również nacisk na trwałe rozwiązania kwestii uchodźstwa, jak dobrowolną repatriację oraz integrację ze społeczeństwem goszczącym. Wezwano również państwa do solidarności oraz współpracy w sytuacji masowego napływu uchodźców oraz określa się działania konieczne do podjęcia w celu wyeliminowania czynników natury politycznej oraz ekonomiczno-społecznej, które przyczyniają się do rozwoju zjawiska uchodźstwa¹⁹⁰.

Podstawowym dokumentem podpisanym przez Unię Afrykańską (*African Union, AU*) o ochronie uchodźców jest „Konwencja dotycząca specyficznych aspektów problemu

---

¹⁸⁶Zob. L. Langberg, *A Review of Recent OAS Research on Human Trafficking in the Latin American and Caribbean Region*, https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/107_19_EN_original.pdf#page=130 [dostęp 15.04.2023]; B. Terminiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 153-154.

¹⁸⁷ Zob. *Cartagena Declaration on Refugees*, <https://www.unhcr.org/45dc19084.html> [dostęp 16.04.2023].

¹⁸⁸ Zob. A. Chodorowska, A. Trylińska, *Pojęcie zasady non-refoulement w prawie uchodźczym*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2 (2022), s. 7–23.

¹⁸⁹ *Ius cogens* jest normą przyjętą i uznaną przez całą wspólnotę międzynarodową za normę, od której żadne odstępstwo nie jest dozwolone i którą można zmienić jedynie normą powszechnego prawa międzynarodowego, mającą taki sam charakter, patrz: O. Łachacz, *Zasada non-refoulement w międzynarodowym prawie uchodźczym - zwyczaj międzynarodowy czy też peremptoryjna norma prawa międzynarodowego? „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” XV (2017)*, s. 137

¹⁹⁰ A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 171-178.

uchodźstwa w Afryce” z 1969 roku¹⁹¹ oraz Deklaracja z Kampali (*Kampala Declaration*) przyjęta w 2009 roku¹⁹². Pierwszy z tych dokumentów ma charakter wyjątkowy w skali międzynarodowej, bowiem jako pierwszy wskazał na zasady repatriacji, wymieniając wśród nich dobrowolność, gwarancję pełni praw w państwie ponownie przyjmującym, zakaz kar za opuszczenie terytorium, współpracę między państwami pochodzenia i azylu oraz organizacji międzynarodowych, rządowych i pozarządowych¹⁹³. W Konwencji zagwarantowano, że wobec żadnej osoby ubiegającej się o status uchodźcy nie zostanie zastosowana odmowa przyjęcia na granicy, wydalenie czy zawrócenie na terytorium, na którym jej życie, zdrowie lub wolność byłyby zagrożone. Za niedopuszczalne uznaje się także odesłanie uchodźcy w przypadku zagrożeń z powodów rasowych, religijnych, narodowościowych, politycznych, społecznych, czy też zewnętrznej agresji, okupacji, obcej dominacji lub wydarzeń poważnie zakłócających porządek publiczny. Przyjęto również, że repatriacja powinna mieć zawsze dobrowolny charakter, opierać się na współpracy państw w celu zapewnienia bezpiecznego powrotu uchodźców do kraju pochodzenia, odbywać się z poszanowaniem praw i przywilejów, z jakich korzystają obywatele państwa przyjmującego, wykluczyć możliwość karania uchodźcy za opuszczenie kraju pochodzenia, sprzyjać rozwojowi współpracy pomiędzy państwami uczestniczącymi w repatriacji i organizacjami międzynarodowymi (rządowymi i pozarządowymi). Zgodnie z Konwencją Organizacji Jedności Afrykańskiej (*Organization of African Unity*, OAU/OJA) państwa, które nie są w stanie udzielić pomocy napływającym uchodźcom, mogą o tym fakcie poinformować inne państwa afrykańskie (samodzielnie lub za pośrednictwem organów OJA), a te z kolei powinny podjąć stosowne środki w celu udzielenia uchodźcom pomocy¹⁹⁴.

W ramach Azjatycko-Afrykańskiego Komitetu Konsultacyjnego (AALCC)¹⁹⁵ w roku 1966 opracowano Zasady Traktowania Uchodźców. Określono, że udzielenie schronienia jest

---

¹⁹¹Pełny tekst: The Organization of African Unity, *Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa 1969* w: <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> [dostęp 1.05.2023].

¹⁹² Pełny tytuł dokumentu: The African Court on Human and People's Rights, the European Court of Human Rights and the Inter-American Court of Human Rights, at the First International Human Rights Forum 28 to 29 October 2019”, a jego tekst znajduje się w: https://www.echr.coe.int/Documents/Kampala_Declaration_ENG.pdf [dostęp 16.04.2023]; B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 154-155.

¹⁹³ Zob. A. Weiß, *Refugees' Rights in Africa: The Perspective of the 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*, „Refugee Survey Quarterly” 38/3 (2019), s. 305-326.

¹⁹⁴ A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 161-167.

¹⁹⁵ Azjatycko-Afrykańska Organizacja Konsultacyjna (Aalco), międzynarodowa organizacja pozarządowa utworzona w 1956 roku, początkowo służyła jako organ doradczy państw członkowskich w sprawach z zakresu prawa międzynarodowego. To było następstwem konferencji, która odbyła się w Bandung w Indonezji w

suwerennym prawem każdego państwa. Za podstawowe prawo przysługujące uchodźcom uznano prawo do ochrony przed wydaleniem do państwa, w którym ich życiu lub wolności zagrażałoby niebezpieczeństwo, a decyzja powrotu musi być efektem swobodnie wyrażonej woli zainteresowanego. Dalej dokument gwarantuje uchodźcom prawa do odszkodowania ze strony państwa, do którego uchodźca nie może powrócić. Przysługuje ono w związku z naruszeniem nietykalności cielesnej, pozbawieniem wolności osobistej przez odmowę przyznania prawa, ze śmiercią osoby podległej uchodźcy oraz w związku ze zniszczeniem lub utratą własności spowodowaną przez działania organów lub funkcjonariuszy państwa¹⁹⁶.

Na kontynencie azjatyckim problem uchodźstwa nie został odzwierciedlony w żadnej organizacji międzyrządowej w regionie, mimo że to właśnie na terenie Azji mamy największą liczę uchodźców¹⁹⁷.

Gruzja, jako kraj ubiegający się o członkostwo w Unii Europejskiej, w latach 2011-2012 dokonała wielu zmian w polityce azylowej. Powołano Państwową Komisję ds. Migracji, której zadaniem jest zintegrowanie polityki państwa w tej materii. W miarę rozwoju gospodarki, w Gruzji zaczęli pojawiać się uchodźcy. Do roku 2012 najczęściej byli to Czeczeni. Po roku 2012 nastąpił wzrost uchodźców z państw arabskich (Irakijczycy, Syryjczycy oraz Egipcjanie). Od 2014 roku zmianie uległo do tej pory liberalne podejście w kwestii migrantów. Największe trudnienia odnosiły się do legalnego przebywania imigrantów na terenie Gruzji. Muszą oni ubiegać się o wizę w placówce wydającej taki dokument na terytorium państwa pochodzenia. Gruzja prowadzi działania mające na celu wykrywanie i aresztowanie osób, które nie dokonały odpowiednich formalności. Osoby legalnie przebywające na terytorium Gruzji, chcące ubiegać się o status uchodźcy, muszą wystąpić osobiście do Ministerstwa Przesiedleńców Wewnętrznych z Terytoriów Okupowanych, Zakwaterowania i Uchodźców. Osoby przebywające nielegalnie na terenie tego państwa muszą ten fakt zgłosić w ciągu 24 godzin od przekroczeni granicy. Następnie odbywa się wydanie certyfikatu i tymczasowego dokumentu tożsamości. Kolejny etap to rozpatrywanie wniosku i podjęcie decyzji, wydanie karty pobytu tymczasowego i dokumentu

---

kwietniu 1955 roku, co doprowadziło do utworzenia Komitetu Konsultacyjnego Azji (ALCC). W kwietniu 1958 roku zmieniło nazwę na Azjatycko-Afrykański Komitet Konsultacyjny (AALCC), aby odzwierciedlić wzrost wagi członkostwa Zjednoczonej Republiki Arabskiej. Obecnie organizacja posiada stałe zaproszenie ONZ do udziału w charakterze obserwatora w posiedzeniach i pracach Zgromadzenia Ogólnego i utrzymania stałego biura w centrali.

¹⁹⁶ A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005, s. 181-183.

¹⁹⁷ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 154-155.

podróży dla posiadaczy statusu uchodźcy. Uchodźca otrzymuje kartę czasową na trzy lata. Uchodźcy mają prawo powrotu do kraju pochodzenia lub podróży do innego kraju, dostępu do finansowania przez państwo usług medycznych, pomocy społecznej, ubiegania się o obywatelstwo Gruzji, korzystania z innych praw przyznawanych cudzoziemcom na mocy ustawodawstwa gruzińskiego. Uchodźcy korzystają z ochrony państwa. Mogą też korzystać z gruzińskiego systemu edukacji i opieki. Od 2010 roku w Martkopi funkcjonuje jedyny ośrodek dla uchodźców i oczekujących na azyl¹⁹⁸. Z perspektywy Unii Europejskiej najważniejszym elementem jest zawarta tymże roku 2010 między nią a Gruzją umowa o readmisji (weszła w życie w 2011 roku). Pozwala ona państwom członkowskim UE na odsyłanie nielegalnych migrantów przybyłych z Gruzji bezpośrednio na jej terytorium, a zatem składa na barki Tbilisi odpowiedzialność za opiekę nad nimi oraz obowiązek ewentualnego odesłania ich do państw pochodzenia. W marcu 2021 Gruzja dołączyła jako obserwator do Europejskiej Sieci Migracyjnej¹⁹⁹.

Australia, zważywszy na jej historyczne, ekonomiczne i geograficzne uwarunkowania, posiada specyficzne podejście do wyzwań wynikających z procesów migracyjnych. Na stosunek władz do problemu migracji wpływ miała tzw. Polityka Białej Australii realizowana w latach 1901–1975, co przejawiało się w przekonaniu, że decyzja o tym, kto i na jakich zasadach może znaleźć się na terytorium australijskim, jest traktowana przez władze kraju jako ich wyłączne uprawnienie, nawet jeśli odmowa prawa wjazdu wiązałaby się z naruszeniem międzynarodowych standardów praw człowieka, w tym praw uchodźców. Głównym obszarem, w którym Australia odstępuje od międzynarodowych zasad, jest podejście do osób próbujących nielegalnie dostać się na jej terytorium. W 1989 roku przyjęto poprawki do prawa imigracyjnego, które m.in. pozwalają na stosowanie aresztu wobec osób,

---

¹⁹⁸ P. Stawarz, *Uchodźczy w polityce migracyjnej Gruzji*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 171-174.

¹⁹⁹ Europejska Sieć Migracyjna (ESM) to ogólnoeuropejska sieć składająca się z krajowych punktów kontaktowych (KPK) w państwach członkowskich UE i Norwegii, dostarczających informacji na temat migracji i azylu. ESM została utworzona w 2008 r. Przez Komisję Europejską w imieniu Rady Europejskiej, aby zaspokoić potrzebę regularnej wymiany wiarygodnych informacji na temat migracji i kwestii związanych z azylem na szczeblu europejskim. Zob. więcej: T. Chachava, *The Legal Status of Irregular Migrants in Georgia: International and National Perspectives*, „European Journal of Migration and Law” 21/4 (2019), s. 389-414 oraz: N. Zakareishvili, *The Concept of Irregular Migration in Georgia: Legal and Practical Challenges*, „Journal of Immigration, „Asylum and Nationality Law” 30/3 (2016), s. 233-247.

które są podejrzewane o nielegalne przedostanie się na terytorium Australii, niezależnie od faktu zgłoszenia chęci złożenia wniosku azylowego, co gwarantuje konwencja genevska²⁰⁰.

W 1992 roku Australia ustanowiła zasady, które do dziś są obowiązujące: każdy migrant, który dotarł na terytorium kraju drogą morską, nie uzyskując zezwolenia na wjazd przed przekroczeniem granicy, podlega przymusowemu aresztowi do momentu, w którym jego wniosek nie zostanie rozpatrzony pozytywnie. Regulacje te nie dotyczą osób występujących o azyl, a przybyłych drogą powietrzną oraz do migrantów przebywających nielegalnie w Australii w związku z upływem terminu obowiązywania ich wizy. W 2001 roku ustanowiono politykę określaną jako *Pacific Solution*. Jej centralną zasadą stał się wymóg rozpatrywania wniosków azylowych osób, które nielegalnie przekroczyły granice Australii drogą morską. Wyspa Bożego Narodzenia, Wyspy Kokosowe oraz atole Ashmore i Cartier zostały wyłączone z tzw. „australijskiej strefy migracyjnej”. Oznacza to, że cudzoziemcy przybywający na te terytoria nie mogą wystąpić o żadną formę legalizacji pobytu, z wyjątkiem sytuacji, kiedy prawo pobytu podjął minister odpowiedzialny na kwestię migracji. Migranci przybywający do tych terytoriów są transportowani do jednego z trzech ośrodków: dwa z nich znajdowały się poza granicami Australii, tj. na Papui Nowej Gwinei, trzeci utworzono na Wyspie Bożego Narodzenia. Imigranci mogli być przetrzymywani w zagranicznych ośrodkach bezterminowo. Pozytywna decyzja w sprawie wniosków nie dawała im możliwości uzyskania prawa pobytu Australii, a jedynie ewentualne przesiedlenie do państwa trzeciego. W kontynentalnej części Australii uruchomiono nowe i rozbudowano istniejące centra pobytu dla nielegalnych imigrantów, z wyłączeniem wszystkich tych, którzy przybyli drogą morską. Oficjalnie polityka „Pacific Solution” została zakończona w 2008 roku wraz z zamknięciem ośrodka na Nauru, a kolejne rządy australijskie obiecywały poprawę warunków przetrzymywania osób starających się o ochronę w kraju. Jednak pod hasłem walki z procederem przemytu ludzi, parlament zezwolił na użycie marynarki wojennej do ochrony terytorium przed łodziami migrantów²⁰¹.

---

²⁰⁰ D. Heidrich, J. Nakonieczna-Bartosiewicz, *Współczesne wyzwania w zakresie ochrony uchodźców w Unii Europejskiej i w Australii*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 216.

²⁰¹ D. Heidrich, J. Nakonieczna-Bartosiewicz, *Współczesne wyzwania w zakresie ochrony uchodźców w Unii Europejskiej i w Australii*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 217-221. Zob. M. Walter, *Australia's Immigration Policy: The Role of Public Opinion*, „Australian Journal of Political Science” 54/2 (2019), s. 235-249 oraz: S. E. Khoo, *Immigrant and Refugee Policy in Australia: An Overview*, w: *Migration, Society and Policy in Australia: A Reader*, red. M. Leach, J. Mansouri, s. 23-42, Oxford 2018.

Od 2014 roku rząd Australii zaczął prowadzić kampanie zniechęcającego nielegalnych migrantów do przybywania do tego kraju. W trakcie niej posługiwano się sloganem „No way - you will not make Australia home” (Nie ma mowy - nie uczynisz z Australii swojego domu). Australii przedstawiono zarzuty militaryzacji ochrony jej granic. Wobec tego w latach 2014-2015, w ramach programu imigracyjnego, zaplanowano przyjęcie 190 tysięcy imigrantów. Zaznaczono jednak, jakie warunki mają spełnić przybywający. Oczekiwano ok. 130 tysięcy wykwalifikowanych pracowników, 60 tysięcy członków rodzin migrantów już przebywających w Australii oraz przeznaczono niespełna 600 miejsc dla tych, którzy wcześniej z Australią nie byli związani. Tworząc ten program wskazano jego cztery cele: łączenie rodzin, rozwój gospodarczy, budowanie społeczeństwa i wspieranie rynku pracy. We wrześniu 2015 roku władze ogłosiły pakiet pomocowy, w ramach którego uwzględniono dodatkowe 12 tysięcy miejsc dla uchodźców z Syrii i Iraku oraz pomoc humanitarną w postaci dostaw wody pitnej, żywności, opieki medycznej i edukacji. W czerwcu 2017 roku ugodą zakończyła się sprawa pozwu zbiorowego przeciwko rządowi Australii oraz prywatnym firmom obsługującym placówkę ośrodka na wyspie Manus złożonego dla ponad 1900 osób. Zarzuty wobec pozwanych dotyczyły warunków przetrzymywania, jak również podnosiły kwestię bezprawnego uwięzienia. W wyniku ugody rząd zgodził się wypłacić 70 milionów dolarów australijskich rekompensaty poszkodowanym²⁰².

W momencie rozpoczęcia konfliktu zbrojnego w Syrii, już na przełomie 2011 i 2012 roku, pojawiły się pierwsze grupy syryjskich Ormian na terenie Armenii. Z racji niskiego poziomu życia w samej Armenii przybywającymi byli ci, którzy nie mieli możliwości wyjazdu do innych państw lub nie dysponowali odpowiednimi środkami finansowymi. Jednak przybywający Ormianie nie chcieli rejestrować się jako uchodźcy, gdyż z racji pochodzenia narodowego łatwo uzyskują armeńskie obywatelstwo lub zezwolenie na pobyt stały. Syryjscy Ormianie mogą liczyć na darmową opiekę medyczną, pokrycie 75% czesnego za studia, zasiłki dla bezrobotnych i najbiedniejszych, doradztwo prawne, programy na rzecz integracji ze społeczeństwem, a także darmowe kursy językowe. Zapowiedziano także budowę diaspory „Nowe Aleppo”, na które przeznaczono działkę ok. 30 km od Erywania o powierzchni 5 ha. Zaplanowano tam budowę dziesięciu czteropiętrowych budynków dla 600 rodzin uchodźców z Syrii. Jednak dosyć szybko pojawiły się problemy z finansowaniem tego

---

²⁰² K. P. Marczuk, *Współczesne kierunki rozwoju polityki Australii w zakresie migracji*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 197-200.

projektu. W połowie 2012 postanowiono osiedlić ok. 100 osób z Syrii na terenie Republiki Górskiego Karabachu. Jednak ONZ oskarżyło Armenię o wykorzystywanie katastrofy humanitarnej w Syrii do okupacji azerbejdzańskich terytoriów. Na terenie Armenii działają także organizacje charytatywne i pozarządowe. W 2012 roku powstało Centrum Koordynacyjne Syryjskich Ormian, mające na celu rozwiązanie bytowe uchodźców, a rok później powstała Organizacja Charytatywna dla Rodaków z Aleppo, zapewniająca pomoc humanitarną i trwałe rozwiązania instytucjonalne dla syryjskich uchodźców. Finansowane są głównie przez ormiańską diasporę z Ameryki i Europy Zachodniej. W 2012 roku powstała także pozarządowa organizacja „Fundacja Repat Armenia”²⁰³, która promuje ideę repatriacji Ormian do swojej pierwotnej ojczyzny. Utworzyli oni platformę internetową promującą restauracje, kawiarnie, sklepy i inne formy działalności będących w posiadaniu syryjskich Ormian w Erywaniu²⁰⁴.

2.3 Polityka migracyjna w Unii Europejskiej.

Unia Europejska w ochronie nad uchodźcami opiera się głównie na ogólnych normach praw człowieka, spisanych przede wszystkim w Karcie Praw Podstawowych oraz Konwencji Dublińskiej z 1990 roku oraz zastępującej ją umowy Dublin III²⁰⁵. Konwencja stanowi o tym, że rozpatrywanie wniosku o azyl w jednym z krajów UE uniemożliwia złożenie owego wniosku w innym kraju członkowskim²⁰⁶.

System ochrony uchodźców w ramach Rady Europy bazuje na konwencji z 1950 roku (Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności Rzym, 4 listopada 1950 roku). Jest ona uzupełniana o kolejne protokoły i instrumenty wyspecjalizowane. Kolejne regulacje zostały dodane w Protokole nr 4 i nr 7 w 1963 i 1984 roku w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Pierwszy z tych Protokołów mówi o zakazie zbiorowego wydalania migrantów, a drugi o minimalnej gwarancji prawnej dla wydalonych

---

²⁰³ Zob. Fundacja Repat Armenia, <https://repatarmenia.org/> [dostęp 16.04.2023].

²⁰⁴ K. Fedorowicz, *Uchodźczy z Syrii i Iraku w Armenii*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 154-162. Zob.: A. Grigoryan, *Protecting Migrants' Rights in Armenia: Challenges and Opportunities*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 45/2 (2019), s. 195-211 oraz: T. Kassabian, *The Role of the Diaspora in Armenia's Migration Governance*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 43/2 (2017), s. 305-320.

²⁰⁵ Rozporządzenie Dublin III weszło w życie z dniem 1 stycznia 2014 r., zastępując wcześniejsze rozporządzenie Dublin II, które z kolei 1 września 2003 r. zastąpiło Konwencję Dublińską z 1990 r. Regulacja ta odnosi się do wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej oraz Norwegii, Szwajcarii, Islandii i Liechtensteinu. Na podstawie rozporządzenia Dublin III cudzoziemcy są zwracani do krajów odpowiedzialnych za rozpatrzenie ich wniosków uchodźczych.

²⁰⁶ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 152-153.

cudzoziemców²⁰⁷. W 1959 roku podpisano Europejskie Porozumienie o zniesieniu wiz dla uchodźców. Zgodnie z postanowieniami przekazanie odpowiedzialności za uchodźcę następuje po upływie dwóch lat faktycznego i nieprzerwanego pobytu uchodźcy na terytorium państwa²⁰⁸.

Z uwagi na wysoką liczbę cudzoziemców w latach osiemdziesiątych XX wieku, Europa zaczęła szybciej wypracowywać wytyczne w zakresie polityki integracyjnej wprowadzając zasady funkcjonowania migrantów w porządku prawnym, ekonomicznym i społecznym. Uznano tym samym, iż większość z nich nie powróci do kraju rodzimego²⁰⁹. Teoretycznie można wyróżnić dwa modele polityki integracyjnej wdrażane przez kraje Unii Europejskiej. Pierwszy z nich - włączający, nazwany także modelem francuskim lub republikańskim, zakłada pełną asymilację i integrację imigrantów z obywatelami kraju goszczącego. Drugi, tzw. model anglosaski lub multikulturalny traktuje obywateli państw trzecich jako odrębną społeczność, z którą należy ułożyć relacje²¹⁰.

Rada Europejska w grudniu 1988 roku podjęła decyzję o utworzeniu „Grupy koordynatorów ds. swobody przemieszczania się” (tzw. Grupa RODOS). Poza ramami działania Wspólnoty przedstawiciele Belgii, Niemiec, Francji, Holandii i Luksemburga podpisali 14 czerwca 1985 roku w Schengen Układ dotyczący stopniowej likwidacji kontroli granicznych na wspólnych granicach, określające także kierunki polityki wizowej oraz zagadnienia związane z uchodźcami. W roku 1986 przyjęto Jednolity Akt Europejski, który wprowadził zasadę swobodnego przemieszczania się osób. Miało to na celu zniesienie granic wewnętrznych między państwami członkowskimi. Polityka azylowa stała się przedmiotem wspólnych działań wszystkich państw członkowskich. W styczniu 1994 roku Parlament Europejski przyjął uchwałę dotyczącą zasad polityki Unii Europejskiej wobec uchodźców. Zgodnie z przepisami Konwencji Genewskiej uchodźcy posiadają prawo do swobodnego przemieszczania się i wyboru miejsca pobytu, zaś uchodźcy przebywający nielegalnie w państwie pobytu nie są karani za nielegalny wjazd, jeżeli ich życiu lub wolności zagraża niebezpieczeństwo, pod warunkiem jednakże, że zgłoszą się bezzwłocznie do władz i

---

²⁰⁷ Kompletny i aktualny tekst Europejskiej Konwencji Praw Człowieka: https://www.echr.coe.int/documents/convention_pol.pdf [dostęp 15.04.2023].

²⁰⁸ B. Termiński, *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016, s. 151.

²⁰⁹ M. Borkert, *Local Integration Policies for Migrants in Europe European Forum for Migration Studies*, Luxembourg 2007, s. 1–3.

²¹⁰ A. Diawół-Sitko, *Europejska polityka migracyjna – wyzwania integracji imigrantów ze szczególnym uwzględnieniem roli władz lokalnych*, w: *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. Molo, Kraków 2018, s. 24.

przedstawia wiarygodne przyczyny swojego nielegalnego wjazdu lub pobytu. Każdy uchodźca ma prawo do publicznego i rzetelnego rozpatrzenia jego sprawy. Ważną kwestią stało się wprowadzenie w artykule 13. Traktatu Amsterdamskiego²¹¹ zasady niedyskryminacji, polegającej na zwalczaniu wszelkich form i przejawów dyskryminacji związanych z rasą, pochodzeniem lub wyznaniem²¹².

Dokument, który zapewnia swobodę przemieszczenia się po terenie Unii Europejskiej został podpisany 19 czerwca 1990 roku, jako Porozumienie Wykonawcze²¹³. Określa on warunki, jakie należy spełniać przekraczając granicę na okres do trzech miesięcy. Potrzebny jest ważny dokument tożsamości, wiza, jeżeli jest wymagana, oraz należy okazać dokumenty uzasadniające cel i warunki zamierzonego pobytu, posiadać wystarczające środki do utrzymania na czas pobytu i powrót do swojego kraju lub umożliwiające tranzyt do państwa trzeciego. Zainteresowany cudzoziemiec nie może znajdować się na liście osób, którym odmówiono zgody na wjazd i nie może być uznany za osobę potencjalnie niebezpieczną z uwagi na możliwość naruszenia porządku publicznego, bezpieczeństwa państwa lub stosunków międzynarodowych jednej ze Stron Porozumienia. Strony Porozumienia zobowiązują się zgodnie z artykułem 29. i 35. przeprowadzić postępowania w sprawie każdego wniosku o udzielenie azylu złożonego przez cudzoziemca na terenie jednej z nich, co nie jest jednoznaczne z jego pozytywnym rozpatrzeniem. Strona Porozumienia, która przyznała cudzoziemcowi status uchodźcy i prawo pobytu ma także obowiązek rozpatrzenia wniosku o udzielenie azylu złożonego przez członka jego rodziny (współmałżonka, dziecka stanu wolnego poniżej 18 roku życia lub - jeśli uchodźcą jest dziecko stanu wolnego poniżej 18 roku życia - jego matce lub ojcu)²¹⁴.

---

²¹¹ Artykuł 13: „W celu zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną Unia i państwa członkowskie podejmują odpowiednie działania, które obejmują m.in.: a) walkę z dyskryminacją poprzez zastosowanie środków zapobiegawczych i korygujących, które gwarantują pełną równość w praktyce, b) promowanie równości mężczyzn i kobiet poprzez integrację wymiaru płci w głównych politykach i dziedzinach działalności, c) zwalczanie rasizmu, ksenofobii i nietolerancji wobec osób należących do mniejszości etnicznych, religijnych lub rasowych, poprzez podejmowanie działań odpowiednich do zwalczania tych zjawisk.” Zob. więcej: P. Craig, G. de Búrca, *EU Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford 2011.

²¹² I. Oleksiewicz, *Prawo osób do swobodnego przemieszczania się aa polityka Unii Europejskiej wobec uchodźców*, w: *Uchodźcy w Polsce i Europie. Stan prawny i rzeczywistość*, red. T Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2003, s.197-206.

²¹³ Był to wynik realizacji Układu z 14 czerwca 1985 roku zawartego w Schengen. Do tego Układu nie przystąpiły jedynie Wielka Brytania i Irlandia.

²¹⁴ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.172-178.

Innym rozwiązaniem Unii Europejskiej w kwestii rozpatrywania wniosków o azyl była Konwencja Dublińska z 15 czerwca 1990 roku²¹⁵. Wskazuje ona na kryteria określania państwa odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o azyl, tryb wymiany informacji między państwami i ochronę danych osobowych cudzoziemców. Jako cel wyznaczyła sobie zlikwidowanie zjawiska zwanego *refugee in orbit* (polegającego na tym, że w pewnych wypadkach żadne państwo nie poczuwało się do obowiązku rozpatrzenia wniosku o nadanie statusu uchodźcy)²¹⁶ i incydentów, kiedy ta sama osoba składa ów wniosek w kilku państwach członkowskich, zwiększając w ten sposób swoje szanse na otrzymanie pozytywnej decyzji. Konwencja zobowiązuje każde państwo do rozpatrzenia wniosku o azyl, gwarantując przy tym każdemu państwu w oparciu o prawo wewnętrzne odesłanie osoby ubiegającej się o azyl do państwa trzeciego. Podaje także kolejność kryteriów, które służą do ustalenia właściwego rozpatrywania wniosków. W pierwszej kolejności prawo azylu mają osoby, których członek rodziny posiada już status uchodźcy w którymś z państw członkowskich, następnie - gdy posiada zezwolenie na pobyt, posiada ważną wizę i na końcu, gdy dana osoba nielegalnie przekroczyła granicę państwa. Państwo przestaje ponosić odpowiedzialność za rozpatrywanie wniosku, jeśli udowodniono, że osoba ta mieszkała w innym państwie członkowskim, co najmniej przez sześć miesięcy przed złożeniem takiego wniosku²¹⁷.

W czasie uchwalenia w 1990 roku Traktatu w Maastricht²¹⁸ w tzw. trzecim filarze UE umieszczono postanowienia w sprawach współpracy w dziedzinie sprawiedliwości i wewnętrznych wraz z odniesieniami do polityki imigracyjnej i azylowej. Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców surowo ocenił rozwiązania polityki azylowej tego Traktatu, twierdząc, że jest nieskuteczna i zbyt skomplikowana. Zasadnicze zmiany w UE przyniósł dopiero Traktat Amsterdamski z 1997 roku, w którym nastąpiło przeniesienie polityki imigracyjnej i azylowej do „pierwszego filaru”. Zobowiązano się wówczas do swobodnego przepływu osób, wraz z kontrolą granic zewnętrznych (Rada gwarantuje, że obywatele Państw Członkowskich i obywatele państw trzecich nie podlegają kontroli przy przekraczaniu granic wewnętrznych, i ochronę praw obywateli państw trzecich). W przypadku nagłego i zwiększonego napływu obywateli państw trzecich na teren Państwa

---

²¹⁵ Zob.: red. A. Baldaccini, E. Guild, *EU Immigration and Asylum Law: Text and Commentary*, Leiden 2012 oraz: red. E. Guild, S. Carrera, *EU Asylum Policies: The Power of Strong Regulating States*, Farnham 2014.

²¹⁶ Zob. Ch. Schwaighofer, *Some legal aspects of the refugee in orbit problem*, <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/5625?show=full> [dostęp 16.04.2023].

²¹⁷ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.179-181.

²¹⁸ Zob: red. J. Peterson, M. Shackleton, *The Institutions of the European Union*, Oxford 1999 oraz: A. Wiener, T. Diez, *European Integration Theory*, Oxford 2009.

Członkowskiego możliwe jest wsparcie tego państwa nadzwyczajnymi środkami pomocy na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy. Na szczycie w Nicei w 2000 roku zakazano wydalać osoby do państwa, w którym istnieje poważne ryzyko, iż może być ona poddana karze śmierci, torturom, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu bądź karaniu. Szczyt w Sewilli w 2002 roku zmienił kierunek polityki azylowej. Zaostrzono przepisy nadużywające procedur azylowych oraz zapobiegające nielegalnej imigracji wraz z przeznaczeniem środków na rzecz jej zawalczenia. Na posiedzeniu Rady Europejskiej w grudniu 2004 przyjęto nowy unijny program - Program Haski. Jego celem jest wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej. Program podkreśla potrzebę współpracy i budowy zdolności na granicy południowej i wschodniej UE dla umożliwienia tym krajom lepszego zarządzania imigracją i zapewnienia odpowiedniej ochrony uchodźcom²¹⁹.

Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie 28 lipca 1951 roku, a także Protokół Nowojorski nie regulowały trybu postępowania w sprawach o nadanie statusu uchodźcy i nie zawierały postanowień odnoszących się do zasad rozpoznawania ponownych wniosków o nadanie statusu uchodźcy. Ten wątek porusza dopiero dyrektywa Rady 2005/85/WE z dnia 1 grudnia 2005 roku w sprawie ustanowienia minimalnych norm dotyczących procedur nadawania i cofania statusu uchodźcy w Państwach Członkowskich. Prowadzenie ponownego postępowania jest uzasadnione, gdy nastąpiła zmiana okoliczności faktycznych i prawnych sprawy. W innych sytuacjach złożenie ponownego wniosku stanowi najczęściej próbę weryfikacji decyzji, która zakończyła wcześniejsze postępowanie albo zmierza do osiągnięcia innych celów, jak np. wstrzymanie decyzji o wydaleniu. Złożenie wniosku o tych samych przesłankach prowadzi do stwierdzenia o jego niedopuszczalności i stanowi przesłankę do umorzenia postępowania²²⁰. W myśl dyrektywy szczególną rolę w procedurze ubiegania się o nadanie statusu uchodźcy odgrywa Straż Graniczna. Komendant granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej wydaje postanowienia o wszczęciu postępowania o nadanie statusu uchodźcy, a następnie ów uchodźca przebywa w wyznaczonym pomieszczeniu do czasu nadania tego statusu²²¹.

---

²¹⁹ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s.181-205

²²⁰ J. Chlebny, *Rozpoznanie ponownego wniosku o nadanie statusu uchodźcy*, w: *Uchodźcy w Polsce i Europie. Stan prawny i rzeczywistość*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2003, s. 38-48.

²²¹ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Raport z monitoringu granicznych placówek kontrolnych Straży Granicznej w zakresie realizacji prawa do ubiegania się o status uchodźcy w Rzeczypospolitej Polsce*, Warszawa 1998, s. 7-8.

Na szczycie Rady Europejskiej w Tampere²²² w dniach 15-16 października 1999 roku, państwa członkowskie utworzyły wspólną linię polityczną dotyczącą azylu i migracji. Porozumiano się wówczas w sprawie Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego (WESA) (*Common European Asylum System, CEAS*)²²³. Zwrócono uwagę na potrzebę usprawnienia kontroli ruchów imigracyjnych wspólnie z krajami pochodzenia i tranzytu. Tworzenie pierwszej fazy WESA zapoczątkowało przyjęcie rozporządzenia Rady z 11 grudnia 2000 roku dotyczącego ustanowienia systemu Eurodac (*European Dactyloscopy, Europejski Zautomatyzowany System Rozpoznawania Odcisków Palców*). Wspólny Europejski System Azylowy tworzą akty prawa wtórnego Unii Europejskiej odnoszące się do uchodźców oraz osób, które zostały objęte innym rodzajem ochrony²²⁴.

Na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 2007/2004 z 26 października 2004 roku została utworzona Europejska Agencja Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich UE, czyli Frontex. Głównym celem utworzenia Frontexu było ustanowienie wspólnych standardów i procedur dotyczących kontroli granic zewnętrznych, a odpowiedzialność za nie nadal spoczywać miała na państwach członkowskich UE. Zadania Agencji skierowano na ułatwianie wprowadzania w życie wspólnie wypracowanych sposobów zarządzania granicami oraz kooperację z organami państw trzecich podczas odsyłania ich obywateli do ojczyzny. Agencja stała się mediatorem między organami państwa członkowskiego na terytorium, do którego przybyli migranci, a przedstawicielami państwa trzeciego, do którego migrant ma zostać odesłany. Do zadań Frontexu należy także dokonywanie oceny oraz koordynacja projektów przygotowywanych przez państwa członkowskie. Agencja posiada własną autonomię prawną, administracyjną i finansową. Kontrola nad funkcjonowaniem Agencji sprawowana była przez zarząd, w skład którego wchodzi przedstawiciele Komisji Europejskiej oraz państw członkowskich²²⁵.

W celu zapewnienia szczelności granic zewnętrznych Europy Komisja Europejska w 2016 roku wzmocniła kompetencje działań Agencji, przekształcając ją w Europejski System Straży Granicznej i Przybrzeżnej (*European Border and Coast Guard Agency, FRONTEX*). W

---

²²² Zob. red. S. Lavenex, E. M. Ucarer, *Migration and the Externalities of European Integration*, Lanham 2004.

²²³ Zob. A. Nitszke, *Reforma Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego w dobie kryzysu migracyjnego*, w: *Podsumowanie VIII kadencji Parlamentu Europejskiego. Wyzwania integracji europejskiej w latach 2014-2019*, red. A. Nitszke, J. J. Węc, Kraków 2020.

²²⁴ Zob. E. Dynia, *Ewolucja polityki migracyjnej Unii Europejskiej - wnioski de lege ferenda*, w: *W obliczu kryzysu. Przyszłość polityki azylowej i migracyjnej Unii Europejskiej*, red. A. M. Kosińska, Lublin 2017.

²²⁵ Rozporządzenie Rady WE nr 2007/2004 z dnia 26 października 2004 r. ustanawiające Europejską Agencję Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej (Dz.U. UE L 349 z 25.11.2004, s. 1).

związku z tym Agencja otrzymała możliwość przeprowadzania działań z państwami trzecimi na ich terenie, stały monitoring granic zewnętrznych, dwukrotnie zwiększyła swój stały personel (do 1 500 funkcjonariuszy), a w razie niewystarczającej liczby pracowników do dyspozycji straży pozostają funkcjonariusze rezerwowi²²⁶. Frontex jest obiektem krytyki ze strony instytucji i organizacji pozarządowych, między innymi Human Rights Watch i Parlamentu Europejskiego. Ich zdaniem Frontex cechuje się słabą przejrzystością kierownictwa i działań. Zarzuca mu m.in. odsyłanie statków z imigrantami bez kontroli, czy na ich pokładzie znajdowały się osoby, którym należy przyznać prawo do azylu.

Istotnym krokiem polityki azylowej stało ustanowienie przez Parlament Europejski Traktatu z Lizbony (2007)²²⁷. Ujednolicono status azylu i status ochrony uzupełniającej dla obywateli państw trzecich w całej Unii. Ustalono także wspólny system tymczasowej ochrony wysiedleńców na wypadek masowego napływu i wspólne procedury przyznawania i pozbawiania jednolitego statusu azylu lub ochrony uzupełniającej. Podjęto decyzję o kryteriach i mechanizmach ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrywanie wniosku azylowego lub ochrony uzupełniającej. Jako ostatni ustalono partnerstwo i współpracę z państwami trzecimi w celu zarządzania przepływami osób ubiegających się o azyl, ochronę uzupełniającą lub tymczasową²²⁸.

Podstawowym celem Unii jest prowadzenie europejskiej polityki imigracyjnej opartej na solidarności i wybiegającej w przyszłość. Polityka migracyjna ma służyć zapewnieniu wyważonego podejścia do imigracji legalnej i nielegalnej, które skupiają się na jej następujących aspektach:

1. Legalna imigracja - ma na celu ustalenie warunków wjazdu obywateli państw trzecich do państw członkowskich i ich legalnego pobytu w tych państwach oraz łączenie rodzin. Jednocześnie państwa członkowskie zachowują prawo do określenia wielkości napływu na ich terytorium obywateli państw trzecich poszukujących pracy;
2. Integracja - stwarzanie zachęty do wsparcia działań podejmowanych przez państwa członkowskie w celu promowania integracji obywateli państw trzecich przebywających legalnie na terytorium tych państw;

---

²²⁶ D. Gawron, *Działania Frontexu w dobie kryzysu migracyjnego*, w: *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. Molo, Kraków 2018, s. 47

²²⁷ Tekst Traktatu z Lizbony: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=PL> [dostęp 18.04.2023].

²²⁸ I. Oleksiewicz, *Polityka antyterrorystyczna i uchodźcza jako wyzwanie Unii Europejskiej w XXI w.*, Warszawa 2018, s. 151-152.

3. Zwalczanie nielegalnej imigracji - podejmowanie działań zmierzających do zapobiegania nielegalnej imigracji i jej ograniczenia, w szczególności z pośrednictwem skutecznej polityki powrotów, przy poszanowaniu praw podstawowych;
4. Umowa o readmisji - zawierania z państwami trzecimi umów o readmisji do kraju pochodzenia lub kraju wcześniejszego pobytu obywateli państw trzecich, którzy nie spełniają warunków wjazdu, pobytu lub zamieszkania na terytorium jednego z państw członkowskich lub przestali je spełniać²²⁹.

Unia Europejska w celu zminimalizowania sporów politycznych dotyczących modelu wielokulturowości i tworzenia spójnego systemu azylowego powołała 18 lutego 2009 roku Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (*European Asylum Support Office, EASO*)²³⁰. Zonostał powołany jako zaplecze naukowo-ekspertskie we wszystkich kwestiach związanych z polityką azylową. Ma służyć pomocą instytucjom UE oraz poszczególnym państwom członkowskim. Dzięki działaniom EASO możliwe jest wypracowanie spójnych rozwiązań prawnych. W szczególnych przypadkach może udzielać zainteresowanym państwom wsparcia instytucjonalnego z wykorzystaniem swoich zasobów. Agencja posiada autonomię prawną, administracyjną i finansową. Ważnym aspektem funkcjonowania agencji jest współpraca z innymi podmiotami, UNHCR, organizacjami, stowarzyszeniami i organami zajmującymi się polityką azylową. Jednym z kluczowych instrumentów ustanowionych przez EASO jest mechanizm wczesnego ostrzegania, sporządzanie raportów i sprawozdań dotyczących sytuacji polityczno-społecznej w różnych regionach świata pod kątem ewentualnych kryzysów, które mogą wpłynąć na migracje. EASO realizuje z powodzeniem zarządzanie kryzysowe poprzez wsparcie państw znajdujących się pod szczególną presją związaną z masowym napływem osób ubiegających się o azyl. Agencja jest także odpowiedzialna za gromadzenie, opracowywanie i publikację informacji dotyczących krajów pochodzenia. Te dane pomagają ocenić służbom azylowym wnioski osób ubiegających się o status uchodźcy²³¹.

---

²²⁹ A. Łapa, *Problemy z nielegalną migracją i mitratami w Polsce w świetle sytuacji kryzysowej na granicy polsko-białoruskiej*, w: *Inni wśród nas*, red. P. Baldys, R. Krasieński, A. Łapa, P. Stocki, Gdynia 2021, s. 108.

²³⁰ Zob.: S. Carrera, M. Stefan, *EU Asylum Policies: The Power of Strong Regulating States*, Oxford: 2013 oraz: M. Geiger, *The EU Asylum System: Towards a Common European Policy?*, Leiden 2014.

²³¹ A. Nitzke, *Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (EASO). Założenia i praktyka funkcjonowania agencji w dobie kryzysu uchodźczego UE*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 41-49.

Europejski kryzys migracyjny z lat 2015-2017 stworzył całkiem nowe wyzwanie w funkcjonowaniu Unii Europejskiej jako organizacji. Masowy napływ imigrantów doprowadził do polaryzacji stanowisk państw członkowskich, wywołując obawy przed zwiększeniem się przestępczości czy atakami terrorystycznymi. Na tej fali wzrosła popularność partii o nastawieniu konserwatywnym, które nagłośniały przypadki napięć i incydentów na tle rasowym, religijnym i etnicznym. Dostyc szybko kwestia migracji została zdefiniowana jako jeden z dziesięciu priorytetów działalności Komisji Europejskiej. Plan działań został zaprezentowany w formie Europejskiego Programu w zakresie Migracji 13 maja 2015 roku. Wypracowano wówczas rozwiązania natychmiastowe oraz długoterminowe. Do pierwszej grupy zaliczono finansowe wsparcie programów „Tryton” i „Posejdon”²³², stworzenie programu relokacji z państw najbardziej obciążonych napływem migrantów do innych państw Unii Europejskiej, a także złożenie wniosków dotyczących wprowadzenia trwałego unijnego systemu przesiedleń osób zidentyfikowanych jako „potrzebującego międzynarodowej ochrony” z państw spoza Unii. Rozwiązaniami długoterminowymi są zadania mające na celu ograniczenie czynników sprzyjających nielegalnej migracji, przy powoływaniu europejskich urzędników ds. Migracji w kluczowych państwach trzecich, poprawne zarządzanie granicami, budowanie silnej i wspólnej europejskiej polityki azylowej, a także tworzenie nowej polityki dotyczącej legalnej migracji. Fundusze przeznaczone na cele zarówno krótko jak i długoterminowe w latach 2015 i 2016 wyniosły blisko 10 mld euro²³³.

Kryzys migracyjny spowodował podział w Parlamencie Europejskim. Pierwszym punktem niezgody jest ocena samego kryzysu. Frakcje opowiadające się za przyjęciem uchodźców, podkreślają, że migranci uciekają przed wojną i prześladowaniem, dlatego należy im się pomoc. Z kolei ich oponenti wskakują, że są to w większości migranci ekonomiczni. Drugą linią podziału jest kwestia relokacji uchodźców między państwami członkowskimi. Przeciwnicy krytykują propozycję o rozmieszczeniu migrantów w myśl zasady solidarności, gdyż ich zdaniem narusza ona suwerenność państw członkowskich, oraz fakt, że nikt nie

---

²³² Są to programy mające na celu ratowanie życia migrantów na morzu. Operacja „Temida” rozpoczęła się w lutym 2018 r. i zastąpiła prowadzoną od 2014 r. operację „Tryton”. Pomaga Włochom nadzorować granice w środkowym rejonie Morza Śródziemnego. Ma też zapobiegać przedostawaniu się do UE zagranicznych bojowników terrorystycznych. Jednym z kluczowych komponentów operacji pozostają działania poszukiwawczo-ratownicze. Operacja Posejdon działa od 2016 r. we wschodnim rejonie Morza Śródziemnego. Operacja „Posejdon” koncentruje się na nadzorze nad morską granicą Grecji z Turcją. Unijne patrole na Morzu Śródziemnym chronią granice UE, namierzają przemytników i ratują migrantów w niebezpieczeństwie. Dzięki tym operacjom od 2015 r. udało się uratować ponad 536 200 osób.

²³³ W. J. Janik, E.J. Jaremczuk, *Artykuł wprowadzający. Niekontrolowana migracja jako zagrożenie dla Europy - polski strach przed uchodźcami*, w: *Migracje i kryzys uchodźczy w Europie. Rzeczywistość i wyzwania*, red. E. J. Jaremczuk, Poznań 2017, s. 42 - 44.

będzie wstanie zmusić uchodźców do przebywania w danym kraju wbrew ich woli. Dodatkowo postrzegają obecny kryzys jako zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego Europy, w przeciwieństwie do twierdzeń frakcji prouchodźczych, iż sytuacja może zagrozić wartościom Unii, takich jak ochrona praw człowieka czy solidarność. Elementem zgody jednej i drugiej frakcji było skoncentrowanie się na pomocy osobom znajdujących się w obozach dla uchodźców w państwach sąsiadujących z Syrią. Wszystkie grupy wskazują także na obowiązek uszczelnienia granic zewnętrznych Unii. Jednak ugrupowania prouchodźcze wskazały, że należy to połączyć z stworzeniem legalnych kanałów migracji do Unii. Dzięki temu rozwiązaniu miałyby się zmniejszyć liczba osób ginących w drodze do Europy oraz pozbawić źródła dochodu zorganizowanych grupy przestępczych zajmujących się przemytem ludzi²³⁴.

Podstawą do podjęcia decyzji o relokacji uchodźców stał się 78. artykuł Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej²³⁵. Stanowi on, że w wypadku kiedy jedno lub więcej państw członkowskich znajdzie się w sytuacji nagłego przypływu obywateli państw trzecich, Rada może na wniosek Komisji przyjąć środki tymczasowe na korzyść zainteresowanego państwa lub państw członkowskich²³⁶. 26 czerwca 2013 roku w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalenia państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca, wydano rozporządzenie określane jako Dublin III. Zapewniono wnioskodawcom lepszą ochronę do czasu ustalenia ich statusu. Ta nowa dyrektywa recepcyjna stała się kolejną ze zmian wprowadzoną do WESA²³⁷.

---

²³⁴ F. Tereszkiwicz, *Parlament Europejski wobec kryzysu uchodźczego*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 18-20.

²³⁵ Treść artykułu 78: „1. W celu osiągnięcia celów, o których mowa w art. 67, Unia może ustanowić agencje w zakresie współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych z zadaniami, które służą wsparciu i wzmocnieniu działań państw członkowskich w zakresie zapobiegania przestępczości, ścigania przestępczości i przestrzegania prawa, a także zapewnienia zgodności działań tych państw z celami Unii w zakresie współpracy policyjnej i sądowej. 2. Działanie każdej agencji musi pozostawać w ramach mandatu określonego w akcie prawnym przyjmującym jej ustanowienie. Akty prawne ustanawiające agencje powinny zawierać zasady przejrzystości oraz warunki ich finansowania przez Unię. 3. Rada w drodze uregulowań określających szczegóły postępowania może zdecydować, że procedury związane z przygotowaniem i realizacją działań określonych w ust. 1 mogą być prowadzone w ramach jednego z procesów określonych w art. 289 ust. 2.”

²³⁶ F. Tereszkiwicz, *Parlament Europejski wobec kryzysu uchodźczego*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 22-24.

²³⁷ G. Janusz, *Ewolucja polityki imitacyjnej Unii Europejskiej. Od importu siły roboczej do masowego napływu uchodźców*, w: *Między tolerancją a niechęcią. Polityka współczesnych państw europejskich wobec migrantów i mniejszości*, red. A. Adamczyk, A. Sakson, C. Prosiak, Poznań 2017, s. 28.

Drugim istotnym dokumentem stała się rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 10 września 2015 r. w sprawie migracji i uchodźców w Europie (2015/2833(RSP)). Zawiera ona stanowisko większości parlamentarnej w temacie migracji i uchodźców, a równocześnie wskazuje, w którym kierunku pójść przyjmowane w przyszłości rozwiązania legislacyjne. W budżecie na 2016 rok oraz w wieloletnich planach finansowych zagwarantowano znaczne i szybkie wsparcie dla Europejskiego Urzędu Wsparcia w dziedzinie azylu a także dla państw członkowskich w związku z ich działaniami mającymi na celu przyjmowanie i integrację uchodźców²³⁸.

Komisja Europejska 27 maja 2015 roku, w ramach Europejskiego Programu w zakresie Migracji²³⁹, podjęto decyzję, na podstawie której Komisja Europejska uzgodniła relokację łącznie 40 tysięcy przybyszów z Grecji i Włoch oraz objęcie przesiedleniami spoza UE 20 tysięcy osób w ciągu dwóch lat. Kolejne takie działania w sprawie rozwiązania kryzysu podjęto w lipcu i wrześniu tego samego roku. Próby rozwiązania kryzysu poprzez relokację spotkały się ze sprzeciwem państw Grupy Wyszehradzkiej. Władze Węgier i Słowacji złożyły w tej sprawie skargę do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, a rząd Ewy Kopacz wprawdzie wyraził gotowość przyjęcia uchodźców, lecz po wyborach parlamentarnych premier Beata Szydło zakwestionowała obligatoryjny podział uchodźców²⁴⁰.

Od kwietnia 2015 roku władze Grecji zaczynały mieć coraz większe trudności w utrzymaniu pełnej kontroli nad całością swoich granic oraz w stosowaniu zasad zapisanych w unijny rozporządzeniu Dublin III, zgodnie z którym proces rozpatrywania wniosku azylowego powinien mieć miejsce w pierwszym państwie unijnym, do którego uchodźcy zdołali dotrzeć. Władze greckie nie były w stanie zapewnić uchodźcom i migrantom odpowiednich warunków bytu. Macedonia i Serbia, jako państwa kandydujące do Unii Europejskiej, określiły swoją rolę tylko i wyłącznie jako państwa tranzytowe. Władze Serbii starały się zagwarantować uchodźcom przyjemne wsparcie, ale w Macedonii zdarzały się sytuację starć policji z uchodźcami. W 2015 roku główny szlak przebiegał przez terytorium Turcji i wody przybrzeże Grecji. To spowodowało, że Turcja odegrała najważniejszą rolę w kontekście kryzysu migracyjnego. Jako państwo sąsiadujące z krajami objętymi konfliktem

---

²³⁸ F. Tereszkiwicz, *Parlament Europejski wobec kryzysu uchodźczego*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 22-24.

²³⁹ Zob. M. Szulecka, W. Klaus, K. Strąk, *Poza programem czy zgodnie z programem? Refleksje po pięciu latach obowiązywania „Europejskiego programu w zakresie migracji”*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2/180 (2021), s. 7–17.

²⁴⁰ A. Adamczyk, *Kryzys migracyjny w Europie a polska polityka imigracyjna*, w: „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 163 (2017), s. 311-312.

zbrojnym, stanowiła ogniwo łańcucha migracyjnego od początku wojny domowej w Syrii i stała się głównym kierunkiem ucieczki dla Syryjczyków. W drugiej połowie 2015 roku Unia Europejska zaczęła podejmować próbę zawarcia z Turcją strategicznego porozumienia. Rządy unijne zdecydowały o uruchomieniu specjalnego instrumentu finansowego dla Turcji w wysokości 3 miliardów euro (miliard miał pochodzić z budżetu UE, a pozostałe dwa z budżetów narodowych), finansującego koszt zapewniania opieki uchodźcom z Syrii. W ramach porozumienia politycznego Turcja zobowiązała się do wzmocnienia ochrony swojej granicy z Syrią i Irakiem, zwiększania wysiłków w walce z grupami przestępczymi organizującymi transport uchodźców do Grecji oraz do zagwarantowania uchodźcom i imigrantom pobytu w ośrodkach na terenie swojego kraju. Jednak już w lutym zauważono, że Turcja nie zintensyfikowała walki z przestępcami przemycającymi uchodźców. Ta z kolei nie ukrywała swojej irytacji postawą UE, jej wymaganiami i tempem pomocy unijnej. W kwietniu zawarto kolejną umowę. Na jej podstawie uchodźcy, którzy nielegalnie przekroczą granicę turecko-unijną, będą automatycznie odesłani do Turcji. Unia zobowiązała się zwiększyć dofinansowanie do 6 miliardów euro oraz przyjmować określoną liczbę uchodźców, uprzednio zarejestrowanych w Turcji²⁴¹. Problemem dla UE stała się nie liczba migrantów i uchodźców, lecz nielegalni migranci, którzy zaczęli koncentrować się na wąskim odcinku geograficznie usytuowanym we Włoszech, Grecji i na Malcie oraz państwach tranzytowych: Chorwacji, Słowenii i Węgrzech²⁴². Regulacje unijne wskazały, że to kraje pierwszej linii są odpowiedzialne za przyjęcie uchodźców, ich rejestrację, wdrożenie procedury azylowej oraz opiekę nad nimi do czasu udzielenia azylu. Ze względu na ogromną liczbę osób przybywających na teren Grecji i Włoch, państwa te stały się niewydolne administracyjnie, co dało uchodźcom możliwość dalszego przemieszczania się w głąb Unii Europejskiej. Drugi kierunek wiódł przez Serbię i Macedonię do kolejnych państw członkowskich UE, czyli Słowenii, Chorwacji i Węgier. Na tych trzech państwach jako frontowych na granicach Unii spoczął ogromny nacisk migracyjny, co spowodowało, że Węgry zostały zmuszone do zamknięcia swojej południowej granicy, aby nie dopuścić do wielkiej fali uchodźców na swoim terytorium. W związku z tym Komisja Europejska wystosowała apel w oparciu o zasadę solidarności o odpowiedzialność w obszarach kontroli granicznej, azylu i imigracji. Kolejny apel Komisji, dotyczący relokacji 120 tysięcy osób

---

²⁴¹ K. Niklewicz, *Wymuszone odmrożenie? Wpływ kryzysu migracyjnego na stosunki Unii Europejskiej z Turcją*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 140-146.

²⁴² Zob.: A. G. Papadopoulos, *Migration and security threats in south-eastern Europe*, „Southeast European and Black Sea Studies” 11 (2011), s. 451-469.

oczekujących na azyl we Włoszech, Grecji i Węgrzech, miał miejsce 9 września 2015 roku. Sprzeciw wobec tej decyzji zgłosiły państwa Grupy Wyszehradzkiej oraz Łotwa wraz z Estonią²⁴³.

Na poziomie państw członkowskich jedna z pierwszych regulacji powstała we Włoszech, w roku 1989²⁴⁴. Normowała ona zasady zatrudniania pracowników zagranicznych posiadających umowę o pracę. Regulacja ta pozwoliła na wyjście z szarej strefy ponad 120 tysięcy pracowników zagranicznych. Zmiana sytuacji międzynarodowej w latach dziewięćdziesiątych spowodowała kolejny wzrost ruchów migracyjnych. Pobyt obcokrajowców na terenie Włoch, już nie tylko jako pracowników, został uwzględniony w nowej regulacji z 28 lutego 1990 roku (*Legge Martelli*). Pojawiające się przejawy dyskryminacji i rasizmu stwarzały konieczność zapewnienia migrantom odpowiednich praw. Wprowadzono plany dotyczące wielkości napływów migracyjnych i ich kontroli oraz przeznaczono pierwsze środki finansowe na realizację polityki migracyjnej. Dopiero po roku 1991 Włochy doświadczyły nielegalnej migracji na dużą skalę²⁴⁵. Niestabilność polityczna kraju utrudniała osiągnięcie porozumienia co do treści jednolitego dokumentu w tej materii. Kiedy liczba migrantów na terenie Włoch przekroczyła milion osób, 6 marca 1998 roku wszedł w życie Jednolity Akt w zakresie imigracji, który określał kwestie integracji, praw i obowiązków obcokrajowca. W 2002 roku uregulowano procedury przyjmowania osób starających się o ochronę międzynarodową, uwzględniając zaangażowanie lokalnej administracji w zorganizowanie dla nich miejsc w niewielkich ośrodkach recepcyjnych. Prawo to stało się załącznikiem do utworzenia Systemu Ochrony Uchodźców i Azylantów (*Sistema di protezione per richiedenti asilo e rifugiati, SPRAR*), który do tej pory jest bazą przyjmowania i integracji migrantów we Włoszech²⁴⁶. W roku 2007 Włochy przyjęły dyrektywę, która wprowadzała kategorię ochrony humanitarnej i uzupełniającej. Brak takich mechanizmów zaczął być odczuwalny w latach dziewięćdziesiątych, wraz z rosnącą liczbą osób przybywających do Włoch. Ogromna część z nich otrzymała pozwolenie na pobyt ze

---

²⁴³ K. Kasperska-Kurzawa, *Reaktywacja i renesans (aprecjacja) zjawisk populizmu, nacjonalizmu i rasizmu odpowiedzią społeczeństw państw Unii Europejskiej na błędną politykę migracyjną*, w: *Współczesne problemy prawa. Polityka migracyjna*, red. I. Nowicka, D. Mocarska, Szczytno 2018, s. 81-82.

²⁴⁴ W odniesieniu do Italii kompleksowo tematycznie przedstawia: A. Małek, *Polityka migracyjna Włoch w latach 1861-2011*, Kraków 2017.

²⁴⁵ Włoska polityka migracyjna po II wojnie światowej a przepuszczalność granicy alpejskiej: S. Rinuro, *Le politiche migratorie italiane e francesi dopo la Seconda guerra mondiale e la permeabilità della frontiera alpina*, „*Studie migrazione*” 57 (2020) s. 30-47.

²⁴⁶ E. Dziwisz, *System przyjmowania uchodźców we współczesnych Włoszech a proces wspierania integracji*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 266-269.

względów humanitarnych, a stworzone na potrzeby sytuacji ośrodki recepcyjne traktowane były jako instytucje tymczasowe, będące przystankiem w dalszym przemieszczaniu się na północ. W 2014 roku podpisano z władzami lokalnymi porozumienie regulujące odpowiedzialność państwa i regionów w kwestii przyjmowania migrantów. W roku 2017 minister spraw wewnętrznych wprowadził zmiany, dążąc do usprawnienia procesu przyjmowania uchodźców i imigrantów. Równoległe z rozwojem polityki migracyjnej powstawały podwaliny polityki azylowej, której kraj przez wiele lat nie posiadał. Dopiero *Legge Martelli* rozszerzyła procedury azylowe na obywateli spoza Europy. Nie przewidziano równoległe żadnych dodatkowych regulacji ani form ochrony uchodźców.

Ustalono także procedurę sprawdzającą realizowaną w centrach recepcyjnych, na którą składa się: (1) zatrzymanie/uratowanie osoby; (2) przeprowadzenie badań medycznych i ewentualna pomoc; (3) identyfikacja i rejestracja na podstawie wywiadu prowadzonego przez funkcjonariuszy państwa i/lub Frontex; (4) wystąpienie o ochronę międzynarodową lub uzupełniającą; (5) pobranie odcisków palców i porównanie ich w systemie Eurodac; (6) zakwalifikowanie do relokacji. W przypadku stwierdzenia w punkcie 3. istnienia ryzyka zagrożenia bezpieczeństwa lub porządku publicznego następuje wydalenie i odrzucenie wniosku o ochronie zgodnie z zasadą wzajemnego uznawani decyzji. Odrzucenie wniosku może nastąpić również po pobraniu odcisków i wykryciu nieprawidłowości w systemie Eurodac²⁴⁷.

W czasie ostatniego kryzysu migracyjnego wartą odnotowania rolę w kwestii inicjowania rozwiązań prawnych i przeznaczania nadwyżki budżetowej na pomoc uchodźcom odegrał Martin Schultz. Ten ówczesny przewodniczący frakcji socjalistów w Parlamencie Europejskim, przewodniczący Parlamentu Europejskiego (w latach 2012-2014 oraz 2014-2017) wychodził z wieloma inicjatywami i pomysłami na rozwiązanie kryzysu uchodźczego. Podczas pobytu w Grecji w listopadzie 2015 roku przedstawił taki czteroetapowy plan. Jako priorytet uznał otwarcie tzw. hotspotów, w których będą rejestrowani migranci i uchodźcy, aby oddzielić ich od tych, którzy przybyli do Europy w celach ekonomicznych. Ten krok – jak przekonywał – należy uzupełnić pełnym wdrożeniem planu relokacji uchodźców do państw członkowskich. Te działania muszą być wsparte polityką powrotów i wydaleniem tych osób które w Unii pozostać nie mogą, w tym migrantów ekonomicznych. Ostatnim

---

²⁴⁷ A. Potyrała, *Kryzys migracyjny 2015+ między solidarnością a partykularyzmem*, Poznań 2019, s. 129.

punktem planu było zacieśnienie współpracy z Turcją i wsparcie państw, w których przebywa najwięcej uchodźców z Syrii, czyli Turcji, Libanu i Jordanii²⁴⁸.

Stworzono według tego projektu system funkcjonujący m.in. we Włoszech. Hotspoty, czyli ośrodki recepcyjne, które obejmują punkty odbioru i identyfikacji migrantów zostały wdrożone jako propozycja UE i z tego poziomu są zarządzane; czas przebywania w tych punktach nie powinien przekraczać 48 godzin (niezbędne do udzielenia pierwszej pomocy i wykonania czynności ukierunkowanych na określenie tożsamości migranta) i *regional hubs* (powołane w 2015 roku jako jednostki zarządzane regionalnie, powinny być miejscem oczekiwania na przyjęcie do drugiego poziomu; czas w ośrodku, to czas niezbędny do rozpatrzenia wniosku o ochronę międzynarodową kończący się przekierowaniem osoby do najbardziej dogodnego punktu SPRAR. Każdy region miałby dysponować co najmniej jednym takim ośrodkiem średnich rozmiarów od 100 do 250 miejsc) na pierwszym poziomie oraz SPRAR na drugim poziomie przyjmowania migrantów. Pierwszy poziom został powierzony przez rząd Prefekturom Jednostek Terytorialnych. Zlecają one usługi na rzecz ośrodków, aby zapewnić im efektywne zarządzanie i obsługę. Drugi poziom opieki to system ochrony azylantów i uchodźców SPRAR zarządzany przez samorzady lokalne przy wsparciu trzeciego sektora. Inicjatywa finansowana jest przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przy wsparciu samorządów wynoszącym minimalnie 5%. Udział gminy w projekcie jest dobrowolny. Przystąpienie do systemu obliguje ją do zorganizowania określonej liczby miejsc na danym obszarze, współfinansowanie projektu, przestrzeganie zasad i standardów określonych w Instrukcjach SPRAR oraz upoważnia do korzystania z Narodowego Funduszu ds. Usług i Polityki Azylowej. W tych punktach zapewniana jest pomoc prawna, wsparcie psychologa, możliwość poszukiwania pracy oraz szkolenia językowe²⁴⁹.

Same kraje przyjmujące traktują obozy dla uchodźców jako zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego, ponieważ mogą stać się one bazą wypadową dla uzbrojonych grup i miejscem, do którego mogą się one wycofać po akcji. Postrzegane są więc jako wylęgarnia niepokojów i terroryzmu. Również stosunki w tych obozach cechują się korupcją i wyzyskiem ekonomicznym stosowanym przez osoby prywatne, a nawet państwo²⁵⁰.

---

²⁴⁸ F. Tereszkiwicz, *Parlament Europejski wobec kryzysu uchodźczego*, w: *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, red. J. Nadolska, P. Stawarz, K. Wojtaszczyk, Warszawa 2017, s. 27-28.

²⁴⁹ E. Dziwisz, *System przyjmowania uchodźców we współczesnych Włoszech a proces wspierania integracji*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 273-275.

²⁵⁰ S. Luft, *Kryzys uchodźczy - przyczyny, skutki, konflikty*, Poznań 2019, s. 29.

Według danych włoskiego SPRAR ponad 41% beneficjentów opuściło ośrodki ze względu na aklimatyzację społeczno-zawodową, 25% ze względu na przekroczenie dopuszczalnego czasu, a prawie 30% bez podania przyczyny. Badania przeprowadzone wśród pracowników ośrodków ujawniają problemy w nich występujące, takie jak nieprzystosowanie budynków i pomieszczeń, niedobór personelu bądź jego niedostateczne kwalifikacje oraz jakość szkoleń, szczególnie zawodowych. Sygnalizowany jest również brak kontroli ze strony instytucji odpowiedzialnych za ośrodki. Najwyżej oceniane ośrodki SPRAR przyjmują zaledwie 14% migrantów. Nieprawidłowości zarządcze powodują, że aż 47% przebywających w nich osób to te o nieuregulowanym statusie. Biorąc pod uwagę, że we Włoszech średnio 60% wniosków o ochronę międzynarodową otrzymuje decyzję negatywną, można założyć, że 25% migrantów przebywających w ośrodkach SPRAR zostanie zakwalifikowanych jako nielegalni, z decyzją odesłania ich do kraju pochodzenia. Ogranicza to dostęp do integracji osobom o przyznanym statusie oraz generuje niepotrzebne koszty związane z prowadzeniem działań wśród osób, które prawdopodobnie zostały wydalone z kraju. Zaniedbania dotyczące systemu przyjmowania uchodźców wywołują niską ocenę działań rządu i jego skuteczności zarówno w kraju, jak i na arenie międzynarodowej w społeczeństwie włoskim. Problemem jest nie tylko brak miejsc, ale również bardzo długi okres oczekiwania na decyzję dotyczącą ochrony międzynarodowej. Rząd próbując zredukować ten czas, zwiększył liczbę komisji odpowiedzialnych za rozpatrywanie wniosków i uprościł procedury. Okres przebywania w ośrodkach wciąż jest jednak wydłużony, prowadząc do ich przepełnienia i niemożności przyjmowania kolejnych migrantów²⁵¹.

Najbardziej newralgicznym i trudnym do rozwiązania problemem jest sytuacja migranta po wyjściu z ośrodka, szczególnie tymczasowego, bez dostępu do programów integracyjnych²⁵². Według raportu SPRAR za rok 2015 niecałe 32% osób osiągnęło poziom integracji społeczno-ekonomicznej, pozwalający skutecznie wdrożyć się w społeczeństwo przyjmujące. Lokalizacja ośrodków SPRAR na uboższym południu pogarsza pozycję wyjściową migranta. Pracownik SPRAR z Palermo twierdzi, że na 50 osób, które opuściły punkt pracę otrzymały jedynie dwie, a mieszkania – żadna. Po wyjściu z ośrodka SPRAR nie przewiduje się programów związanych z wdrożeniem społeczno-zawodowym. Po

---

²⁵¹ E. Dziwisz, *System przyjmowania uchodźców we współczesnych Włoszech a proces wspierania integracji*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 275-280.

²⁵² Zob.: A. G. Papadopoulos, *Migration and security threats in south-eastern Europe*, „Southeast European and Black Sea Studies” 11 (2011), s. 451-469.

opuszczeniu ośrodka uchodźca, zdany na samego siebie, nie potrafi samodzielnie poradzić sobie ze znalezieniem pracy, mieszkania, inkluzją społeczną. Rozwiązaniem dającym pozytywne rezultaty jest zaangażowanie oddolne społeczności, władz lokalnych i organizacji pozarządowych. Jednym z praktykowanych rozwiązań jest tymczasowe umieszczanie migrantów w rodzinach. Poza integracją z lokalną społecznością, prowadzą oni ustabilizowane życie i rozwijają kompetencje językowe. Układ taki skutkuje nawiązaniem nieformalnych relacji, które przekładają się na wsparcie w poszukiwaniu mieszkania, pracy lub poradami związanymi z codziennym życiem w kraju. Pełna integracja uchodźców pozwoliłaby na zmniejszenie napięć społecznych, likwidację gett łatwo przekształcających się w ogniska przestępczości i nielegalnych pracowników. Jest to również inwestycja w ludzi, którzy odpowiednio zarządzani mogą przyczynić się do rozwoju gospodarki, stając się wartością dodaną rynku pracy²⁵³.

Nagły i niekoniecznie kontrolowany napływ uchodźców i imigrantów uwidocznili różne postawy państw europejskich co do polityki migracyjnej. Dostyc trudne stało się szukanie rozwiązań wspólnotowych²⁵⁴. Kryzys migracyjny pokazał, że dotychczasowa polityka migracyjna UE nie sprostała wyzwaniom, dlatego przekształcono wytyczne Komisji J.C. Junckera w zestaw spójnych i umacniających inicjatyw, skupionych wokół czterech filarów. Jako pierwszy filar wskazano ograniczenie czynników sprzyjających nielegalnej migracji zwłaszcza przez powoływanie europejskich urzędników łącznikowych ds. migracji w delegaturach Unii w państwach trzecich, wzmocnienie roli Frontex w kwestii powrotów oraz rozwiązywanie problemów u źródła przez współpracę na rzecz rozwoju oraz pomoc humanitarną. Drugi filar zaleca lepsze zabezpieczenie zewnętrznych granic przez umocnienie roli i możliwości Frontex, ratowanie ludzkiego życia oraz wsparcie we wzmacnianiu potencjału państw trzecich w zarządzaniu ich granicami. Trzeci filar zobowiązuje Europę do ochrony poprzez wspólną politykę azylową, której priorytetem jest zapewnienie pełnego i spójnego wdrożenia europejskiego systemu azylowego przez promowanie systematycznego identyfikowania i pobierania odcisków palców. Celem czwartego filaru jest polityka

---

²⁵³ E. Dziwisz, *System przyjmowania uchodźców we współczesnych Włoszech a proces wspierania integracji*, w: *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 280-281.

²⁵⁴ A. Diawoń-Sitko, *Europejska polityka migracyjna – wyzwania integracji imigrantów ze szczególnym uwzględnieniem roli władz lokalnych*, w: *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. Molo, Kraków 2018, s. 12.

dotycząca legalnej migracji przez utrzymanie sytuacji, w której kryzys demograficzny Europy pozostaje atrakcyjnym celem dla migrantów²⁵⁵.

W grudniu 2019 roku odbyło się pierwsze Światowe Forum Uchodźców w celu monitorowania rozwoju i przeglądu postępów w zakresie planu działania ustanowionego w ramach globalnego porozumienia, w sprawie uchodźców, przyjętego w 2018 roku. Zawarte wówczas porozumienie odnosiło się do podziału odpowiedzialności, przyjmowania uchodźców i wspierania ich w sposób zrównoważony przez społeczności przyjmujące²⁵⁶.

2.4. Stolica Apostolska wobec migracji do roku 1965.

Narastające zjawisko migracji postawiło nowe wyzwania i zadania także wobec Kościoła. Z jednej strony odnoszą się one do Stolicy Apostolskiej, jako podmiotu prawa międzynarodowego, z drugiej - także do nauczania moralnego papieży, którzy kwestiom związanym z migracją i uchodźstwem poświęcają wiele dokumentów²⁵⁷ i wypowiedzi oraz praktycznej działalności duszpasterskiej, która ma na celu ochronę migrantów i uchodźców, ich dobro oraz udzielanie konkretnej pomocy. Kościół z motywów humanistycznych i religijnych zawsze interesował się emigrantami, wygnańcami i uciekinierami, jednak dopiero ostatnie stulecie przyniosło wiele konkretnych wytycznych i systematycznych działań. Od połowy XIX wieku troska o „przybyszów” stanowiła charyzmat wielu zgromadzeń zakonnych. Np. Towarzystwo Apostolstwa Katolickiego (*Societas Apostolatus Catholici*, SAC), założone w 1835 roku przez Wincentego Pallottiego (1795-1850), opiekowało się Włochami emigrującymi do Anglii i skierowało wielu członków zgromadzenia do Londynu, by podjęli się tam duchowej opieki nad rodakami. W czasie trwania wojny powołany do życia został, przy Sekretariacie Stanu Stolicy Apostolskiej specjalny urząd do spraw niesienia pomocy wszystkim biednym i potrzebującym (*Pontificia Commissione di Assistenza*, PCA), który miał za zadanie poszukiwać jeńców wojennych i dostarczać im korespondencję. Powołano również Komitet Pomocy dla ofiar wojennych, zwłaszcza uchodźców lub więźniów obozów koncentracyjnych oraz niesiono pomoc prześladowanym wygnańcom żydowskim. Te powołane *ad hoc* struktury zostały w 1953 roku przekształcone w *Pontificia*

---

²⁵⁵ I. Oleksiewicz, *Polityka antyterrorystyczna i uchodźcza jako wyzwanie Unii Europejskiej w XXI w.*, Warszawa 2018, s. 103-105.

²⁵⁶ A. Łapa, *Problemy z nielegalną migracją i mitratami w Polsce w świetle sytuacji kryzysowej na granicy polsko-białoruskiej*, w: *Inni wśród nas*, red. P. Baldys, R. Krasinski, A. Łapa, P. Stocki, Gdynia 2021, s. 109-110.

²⁵⁷ Zob. J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4 (1981), s. 5-14.

Opera di Assistenza (POA)²⁵⁸, a następnie, w 1970 roku, decyzją papieża Pawła VI (1963-1978), przyjęły postać *Caritas Italiana*²⁵⁹.

Gdy w połowie XIX wieku wielu biednych Europejczyków udawało się do Ameryki, Kościół dokładał starań, by zapewnić im należytą opiekę duchową. 10 grudnia 1888 roku papież Leon XIII (1878-1903) ogłosił encyklikę *Quam Aerumnosa*, w której porusza problem włoskiej emigracji do Ameryki. Jest to pierwszy dokument Kościoła o duszpasterstwie migracji. Projekt encykliki został przygotowany przez Giovanniego Battistę Scalabriniego (1839-1905), biskupa Piacenzy i założyciela w 1887 roku Zgromadzenia Misjonarzy Świętego Karola Boromeusza (skalabrynianie lub karliści, *Congregatio Missionariorum a S. Carolo*, SC), instytutu misyjnego zajmującego się pomocą emigrantom. Intencją papieża było „szukać i oceniać środki zaradcze, za pomocą których można usunąć lub przynajmniej złagodzić tak wiele zła i trudności, oraz zaproponować Nam sposób pełnej realizacji tego celu, dążąc do podwójnego rezultatu, jakim jest korzyść dla o zdrowie dusz i złagodzenie, na ile to możliwe, trudów emigrantów”²⁶⁰. Z tego powodu, pisząc do biskupów amerykańskich, poinformował ich o otwarciu w Piacenzy instytutu kapłańskiego dla pomocy emigrantom włoskim, „pod kierownictwem czcigodnego brata Giovanniego Battisty Scalabriniego”. Migrantami zajmowali się m.in. założeni w tym celu przez bł. Giovanniego Battistę Scalabriniego (1839-1905) Dzięki zaangażowaniu Ernesta Schiaparelli (1856-1928) powstała – założona przez biskupa Cremony Geremia Bonomelli (1831-1914) - „Opera Bonomelli” dla opieki nad włoskimi robotnikami przebywającymi w krajach europejskich oraz „Italica Gens” zajmująca się włoskimi migrantami w Amerykach i na Dalekim Wschodzie. Zgromadzenie Misjonarzy św. Antoniego Padewskiego (*Società dei Missionari d'Emigrazione di S. Antonio da Padova*) rozpoczęło opiekę duszpasterską nad emigrantami i podróżnymi w 1905 roku²⁶¹.

---

²⁵⁸ Zob.: P. Gallinari, *La Pontificia Commissione di Assistenza. Origine, sviluppo e compiti*, Rzym 1958; A. Rossi, *Le opera assistenziali della Chiesa. La Pontificia Commissione di Assistenza*, Bologna 1973 oraz: L. Cervini, *Dalle migrazioni alla pastorale delle migrazioni. La Pontificia Commissione di Assistenza e l'apostolato dei migranti*, „Studi Emigrazione” 202 (2014), s. 375-392.

²⁵⁹ Pius XII, *Exsul Familia*, konstytucja apostolska, 1952, część 1.

²⁶⁰ Tłumaczenie własne. W oryginale: „(...) cercare e valutare i rimedi con cui sia possibile allontanare o almeno alle viaretanti mali e disagi, e di proporre a Noi il modo di realizzare compiutamente un tale proposito, mirando al duplice risultato di giovare alla salute delle anime e di lenire, per quanto possibile, i disagi degli emigranti”. Tekst za: Leon XIII, *Quamaerumnosa*, encyklika, 1888, <http://www.totustuustools.net/magistero/113quama.htm> [dostęp 14.04.2023].

²⁶¹ W polskim tłumaczeniu błędnie podaje się rok 1906. Zgromadzenie założone przez Giangiacomo Coccolo (1862-1927), zaaprobowane przez Piusa X 19 października 1905. Statuty zgromadzenia zostały zatwierdzone 25 stycznia 1908 roku listem skierowanym na ręce Sekretarza Stanu kard. Merry del Val *Una iniziativa sommamente giovevole*. Celem zgromadzenia było według nich „zapewnienie skutecznej pomocy religijnej, moralnej i, w miarę możliwości, materialnej emigrantom włoskim w określonych regionach, w których osiedlili się w większej liczbie, takie jak Argentyna, Kanada, Chile, Urugwaj i Paragwaj. Pomoc tym samym włoskim

Pius X (1903-1914) zainauguował w 1912 roku pierwsze biuro do spraw emigracji (*Ufficio della Curia romana per l'Emigrazione*)²⁶² na którego czele, z zadaniem przestudiowania sytuacji i stworzenia poważnego i skutecznego planu pomocy migrantom, stanął późniejszy arcybiskup delegat apostolski Indii Wschodnich Pietro Pisani (1871-1960). Motu proprio „Iam Pridem” z 19 marca 1914 roku Pius X (1903-1914) powołał do życia „Pontificio Collegio per l'Emigrazione Italiana” w celu zaradzenia niedostatkom księży wśród migracji włoskiej. Kongregacja Konsystorialna regulowała zakres działalności już powstałych instytutów dla emigrantów, a w razie potrzeby powoływała nowe i polecała ordynariuszom zakładać odpowiednie komitety i patronaty. Poleciała także biskupom włoskim, by co roku, w wybrany na stałe dzień świąteczny urządzana była zbiórka na pomoc dla instytucji katolickich sprawujących opiekę duchową nad emigrantami włoskimi. Wydano później zarządzenie określające, że każdy proboszcz raz w roku zamiast Mszy św. w intencji parafian, powinien odprawić Mszę według intencji papieża, a stypendium przeznaczyć na te właśnie dzieła²⁶³.

Na przestrzeni lat koloni papieże wraz z działającą w latach 1970-2017 Papieską Radą do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących (*Pontificium Consilium de Spirituali Migrantium atque Itinerantium Cura*)²⁶⁴ wydawali dokumenty, w których zawierali historię pomocy migrantom, instrukcje powołania duszpasterstwa migrantów oraz zadań, jakie mają świeccy oraz Kościół wobec nich. W roku 1914 ukazało się pierwsze zarządzenie wyrażone w dekrete „Ethnografica studia”, które zalecało językowe, kulturalne i duszpasterskie przygotowanie miejscowego duchowieństwa do duszpasterstwa wśród migrantów²⁶⁵. Z kolei dekret Kongregacji Konsystorza „Magni semper negotii” z roku 1918 powierzał pełnomocnictwo opieki nad migrantami temuż duchowieństwu²⁶⁶. Następnie uznano potrzebę

---

emigrantom na pokładach statków podczas ich przeprawy za granicę, kiedy jadą do Ameryki lub w drodze powrotnej”. Dom generalny znajdował się w Rzymie, dom macierzysty w San Vito al Tagliamento (Pordenone). Zob. Red. M. Francesconi, *History of the Scalabrinian Congregation*, vol. IV, New York 1983, s. 73-116.

²⁶² Zob.: J. Panzeri, *L'Ufficio della Curia romana per l'Emigrazione*, „La Civiltà Cattolica” 126 (1975), s. 206-216; M. L., Bonetti, *Il lavoro dell'Ufficio della Curia romana per l'Emigrazione per l'apostolato tra i migranti*, „Studi Emigrazione” 49 (2012), s. 607-619; G. Abbiati, *L'apostolato della Chiesa nell'ambito delle migrazioni. Il ruolo dell'Ufficio della Curia romana per l'Emigrazione*, Rzym 1996 oraz: A. Borgo, *Un cinquantenario di presenza e di impegno dell'Ufficio della Curia romana per l'Emigrazione*, „La Civiltà Cattolica” 152 (2001), s. 138-147.

²⁶³ Pius XII, *Exsul Familia*, konstytucja apostolska 1952, część 1.

²⁶⁴ Zob.: A. Baggio, *The Vatican and the Catholic Church's Migration Policies*, w: *Handbook of Migration and Globalisation*, red. A. Triandafyllidou 2018, Toronto 2018, s. 1-18 oraz: A. De Giorgi, *The Contribution of the Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People to the Preparation of the 2006 World Congress for the Pastoral Care of Migrants and Refugees*, „Studia Canonica” 47/2 (2013), s. 493-507.

²⁶⁵ Zob. Kongregacja Konsystorialna, *Ethnographica studia*, dekret o kapłanach wyjeżdżających do pewnych krajów, 1914.

²⁶⁶ Zob. Kongregacja Konsystorialna, *Magni semper negotii*, dekret o duchownych wyjeżdżających do pewnych krajów 1918.

dokumentu, który zebrały wszystkie dotychczasowe zarządzenia i dał wytyczne do duszpasterstwa.

Papież Benedykt XV (1914-1922) podczas swojego pontyfikatu przypadającego na I wojnę światową wstawiał się za deportowanymi Belgami i skazańcami wojennymi, pomagał w organizowaniu poszukiwań zaginionych, w wymianie jeńców, ich korespondencji z rodzinami, a dla ciężko rannych szukał schronienia w krajach neutralnych. Starał się o dostarczanie żywności ludziom cywilnym w krajach okupowanych, zarządził zbieranie jałmużny na rzecz szczególnie dotkniętych wojną Polski i Litwy oraz przychodził z wydatną pomocą finansową ubogiej ludności w Europie Środkowej. Mimo, iż to Niemcy były bezpośrednio odpowiedzialne za wybuch I wojny światowej, papież zauważał także ciężką sytuację niemieckich uchodźców. Poparł działalność założonego w 1871 roku Stowarzyszenia św. Rafała, które sprawowało opiekę nad niemieckimi migrantami także przed wybuchem wojny, a w jej trakcie służyło emigrantom oraz podejmowało środki zaradcze²⁶⁷.

Benedykt XV rozwinął założone przez swojego poprzednika Rzymskie Kolegium dla kapłanów włoskich przygotowujących się do pracy na emigracji i przekazał na jego potrzeby gmach przy Bazylice św. Apolinarego. Zaproponował biskupom Kalabrii utworzenie patronatów kościelnych w celu niesienia pomocy włoskim emigrantom. W 1920 roku ustanowił *L'Ufficio per la cura spirituale degli emigranti* (Biuro do spraw troski duszpasterskiej dla Włochów emigrujących za granicę)²⁶⁸. Do jego obowiązków należał dobór misjonarzy i opieka nad nimi. Współczując jeńcom w czasie I wojny światowej zwierzchnik wydał zarządzenie, by ordynariusze tych diecezji, na terenie których znajdują się jeńcy, delegowali jednego lub w razie potrzeby nawet i więcej kapłanów, znających dostatecznie język jeńców, do duchowej opieki nad nimi²⁶⁹. W 1914 roku Benedykt XV zapoczątkował Dzień Migracji (*La Giornata delle migrazioni*), który przekształcił się następnie w Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy. Wywodzi się z listu „Il dolore e le preoccupazioni”, który Święta Kongregacja Konsystorialna wysłała 6 grudnia 1914 roku do włoskich ordynariuszy diecezjalnych. Po raz pierwszy poprosiła o ustanowienie dorocznego dnia świadomości na temat zjawiska migracji, a także o promocję zbiórki na rzecz dzieł

---

²⁶⁷ P. Wojnowicz, *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej w kontekście standardów międzynarodowych*, „Civitas et Lex” 315 (2017), s.35-53.

²⁶⁸ Zob. G. Santelli, *The Vatican's Migrants and Refugees Section: A New Era of Migration Policy in the Catholic Church?*, „Journal of Migration and Refugee Issues” 4/1 (2018), s. 25-38 oraz: P. Vian, *L'Ufficio per la cura spirituale degli emigranti: Storia e sviluppo di un'istituzione della Chiesa*, Brescia 2009.

²⁶⁹ Pius XII, *Exsul Familia*, konstytucja apostolska, 1952, część 1.

duszpasterskich dla włoskich emigrantów i na przygotowanie misjonarzy emigracyjnych. W konsekwencji tego listu pierwsze obchody tego dnia odbyły się 21 lutego 1915 roku, na kilka miesięcy przed przystąpieniem Włoch do wojny światowej (24 maja 1915).

Pius XI (1922-1939) już w pierwszym roku swego pontyfikatu przyszedł z pomocą pozbawionym środków do życia mieszkańcom Armenii. Ci, po zniszczeniu ich kraju, tułali się z dala od ojczyzny, np. w Castel Gandolfo znalazły schronienie nieletnie dziewczęta, pozbawione rodziców, które papież przyjął w gościnę i ze swych funduszy zapewnił im utrzymanie. W roku 1925 utworzył działającą do 1941 roku Komisję „Pro Russia” (*Commissione pro Russia*) i powierzył jej troskę o Kościół katolicki w Związku Sowieckim oraz dbałość o sprawy i interesy Rosjan znajdujących się na wygnaniu. Następnie zlecił urzędowi przy Kongregacji do Spraw Kościołów Wschodnich (*Dicasterium pro Ecclesiis Orientalibus*) opiekę nad wiernymi obrządku słowiańskiego. Także dla wyznawców obrządku bizantyńskiego, uciekających przed prześladowaniem przybyłych do Włoch ustanowił diecezję, czyli eparchię Piana degli Albanesi, tworząc ją z parafii bizantyńskich wyłączonych z diecezji Palermo i Monreale. Aby zaznaczyć szczególną życzliwość dla Polaków, obdarzył kościół św. Jozafata, biskupa i męczennika w Milwaukee, do którego należała opieka nad wiernymi polskiego pochodzenia, tytułem i przywilejami bazyliki mniejszej, a następnie w roku 1931 mianował arcybiskupa gnieźnieńskiego, późniejszego prymasa Polski Augusta Hlonda (1881-1948), opiekunem polskich emigrantów²⁷⁰. Aby osiedlający się w obcych krajach Meksykanie mieli dostęp do chrześcijańskich obrzędów, zalecił miejscowym ordynariuszom, by w porozumieniu z Episkopatem Stanów Zjednoczonych Ameryki powołali do współpracy Stowarzyszenie Akcji Katolickiej²⁷¹.

Pius XII (1939-1958) zwracał uwagę społeczności kościelnej i świeckiej na osobowe i społeczne prawa migrantów i uchodźców. W wyniku zbrodni, jakie dokonały się w czasie II wojny światowej²⁷², Kościół katolicki stał się miejscem dla wygnańców, schronieniem dla prześladowanych oraz pociechą dla strapionych. W Wigilię Bożego Narodzenia 1948 roku

---

²⁷⁰ Kard. Hlond 8 września 1932 roku założył Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej, czyli chrystusowców (*Societas Christi pro Emigrantibus Polonis*, SChr) – zgromadzenie zakonne zatwierdzone przez papieża Pawła VI w 1964 roku. Chrystusowcy włączają się w apostołstwo Kościoła powszechnego poprzez pracę na rzecz Polaków mieszkających poza granicami kraju. Poza posługą duszpasterską księża służą Polonii opieką kulturową i społeczną.

²⁷¹ Pius XII, *Exsul Familia*, konstytucja apostolska, 1952, część 1.

²⁷² F. Villanova, *The Reception of Pius XII's Teaching on Migration in Postcolonial Francophone Africa*, „Journal of Migration History” 5/1 (2019), s. 68-84.

Pius XII zwrócił się do biskupów amerykańskich²⁷³ przypominając, że Kościół troszczył się o tych, którzy na skutek przewrotów politycznych, bezrobocia i braku środków do życia musieli opuścić dom rodzinny. „By drogi do migracji były im szeroko otwarte, domaga się tego nie tylko miłość wobec rodzaju ludzkiego, ale również samo prawo naturalne”. Dlatego uważał, że prawo własności poszczególnych państw nie powinno być przeznaczane do niesłusznych celów i wzbraniać do ich dostępu niezamożnym obcokrajowcom, jeśli nie stoi to na przeszkodzie dobru publicznemu. Również i w latach poprzednich z okazji Świąt Bożego Narodzenia papież potępił zasady totalitaryzmu i imperializmu państwowego oraz wybujałego nacjonalizmu. „Z jednej strony bowiem ogranicza się arbitralnie naturalne prawo ludzi do emigracji lub tworzenia kolonii, z drugiej strony przymusza się ludność do opuszczenia swego kraju, deportuje się ją wbrew woli i w nieludzki sposób ośmiela się obywateli wyrwać z grona rodziny, z domu i ojczyzny”. Dlatego też podczas II wojny światowej Watykan otworzył rezydencję w Castel Gandolfo oraz domy znajdujące się przy bazylikach rzymskich, instytuty zakonne, seminaria i kolegia kościelne Wiecznego Miasta, by schronić tych co przed nią uciekali²⁷⁴.

Pius XII w 1950 r. ogłosił Amerykankę włoskiego pochodzenia Francescę Cabrini „niebiańską patronką wszystkich emigrantów”²⁷⁵. Z okazji pięćdziesiątej rocznicy wydania encykliki „*Rerum Novarum*” 1 czerwca 1951 roku, Pius XII wygłosił przemówienie na temat prawa do migracji, opartego na prawie naturalnym dostępu do ziemi. „Jak mądrze uczy o tym encyklika „*Rerum Novarum*” - zawsze powinno być zagwarantowane prawo rodziny do zdobycia odpowiedniej przestrzeni życiowej” - powiedział. „W takim wypadku emigracja osiągnie cel bardziej sprawiedliwego rozmieszczenia ludności na ziemi, na użytek wszystkich. W ten sposób państwa przyjmujące emigrantów wzbogacą się w pracowitych obywateli (...). Kraje więc, które pozwalają swym obywatelom na emigrację i te, które emigrantów przyjmują, dążą niewątpliwie do dobra społeczności ludzkiej i przyczynią się do wzrostu współżycia między ludźmi”²⁷⁶.

---

²⁷³ Zob.: J. Szabó, *The Reception of Pius XII's Teaching on Migration: A Comparison between the United States and Hungary*, „*Social Compass*” 65/3 (2018), s. 328-341.

²⁷⁴ Pius XII, Konstytucja Apostolska *Exsul Familia*, konstytucja apostolska, 1952 część 1.

²⁷⁵ Franciszka Ksawera Cabrini MSC, wł. Francesca Saverio Cabrini, Matka Cabrini (1850-1917) – tercjarka franciszkańska, zakonnica, pierwsza obywatelka amerykańska kanonizowana przez Kościół katolicki. W roku 1880 założyła zgromadzenie zakonne Sióstr Misjonarek Najświętszego Serca Jezusowego (*Missionary Sisters of the Sacred Heart of Jesus*, MSC) z założeniem niesienia kaganka oświaty wśród dzieci z biednych domów.

²⁷⁶ Pius XII, *Orędzie radiowe z 1 czerwca 1941 z okazji 50-rocznicy encykliki „Rerum Novarum”*, 1941.

W 1951 roku zatwierdzono Międzynarodową Komisję Katolicką do Spraw Emigracji (*International Catholic Migration Commission*, ICMC), której celem jest koordynacja wysiłków istniejących stowarzyszeń i komitetów katolickich oraz popieranie wszelkich przedsięwzięć mających na celu dobro emigrantów i uchodźców. Aby zjednać życzliwość ludzi dla wygnańców i uchodźców jako najbardziej potrzebujących, Kościół katolicki wiele razy zwracał uwagę na ich nędzę, stając w obronie ich praw i apelując do szczodrości wszystkich, a zwłaszcza katolików w orędziach radiowych, przemówieniach i listach²⁷⁷.

1 sierpnia 1952 roku została opublikowana przez Piusa XII Konstytucja apostolska „*Exsul Familia*”²⁷⁸. Ten pierwszy oficjalny dokument Stolicy Apostolskiej jest uważany za *magna charta* nauczania Kościoła w kwestii migracji, pierwszy i najistotniejszy dokument całościowo regulujący kwestię duszpasterstwa migrantów. Pius XII wyszedł w niej od ucieczki Bożej Rodziny do Egiptu, jako „przykład i ostoję dla wszystkich emigrantów w każdym czasie i miejscu, dla cudzoziemców i wszelkiego rodzaju uchodźców, którzy w obawie przed prześladowaniem lub z powodu niedostatku muszą opuścić rodzinną ziemię, drogich rodziców i krewnych oraz serdecznych przyjaciół i podążać w obce strony”, uznał za obowiązek otoczyć troską i opieką migrantów, a następnie przytoczył historię pomocy uchodźcom²⁷⁹.

Forma wydania tego dokumentu o randze konstytucji apostolskiej wskazuje, że zawiera on fundamentalne zasady i normy prawne, których celem jest zabezpieczenie religijnej, moralnej, a także społecznej opieki nad migrantami. Tekst jest obszerny, a także zaopatrzone w liczne źródłowe noty, dzieląc się na dwie główne części (tytuły): historyczną i normatywną. Część historyczna stanowi pomnik działalności Kościoła na rzecz migrantów, stanowiąc ideologiczną podbudowę niektórych praw migrantów, zwłaszcza ich prawa do specjalnej opieki duszpasterskiej. Konstytucja nakazuje otoczyć migrantów taką opieką duchową, która odpowiada ich potrzebom i jest nie mniejsza od takiej, z jakiej korzystają pozostali wierni w swej diecezji. Tym samym pochwała duszpasterstwo emigracyjne i nadaje mu oficjalnie prawo obywatelstwa w Kościele. Deklaracja ta miała duże znaczenie, gdyż w

---

²⁷⁷ Pius XII, *Exsul Familia*, konstytucja apostolska, 1952, część 1.

²⁷⁸ Zob. na temat historii tego dokumentu: D. E. Simcox, *Exsul Familia Nazarethana: History, Context, and Significance*. *Catholic Historical Review* 91/2 (2005), s. 285-304.

²⁷⁹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów*, 2004, instrukcja, 19-20.

chwili wydania konstytucji duszpasterstwo to nie zawsze cieszyło się uznaniem biskupów w diecezjach krajów migracyjnych²⁸⁰.

W części drugiej dokumentu pisał o kompetencjach Kongregacji konsystorialnej w odniesieniu do emigrantów. Do jej zadań należy badanie i przygotowanie wszystkiego, co przyczynia się do duchowego dobra emigrantów obrządku łacińskiego i obrządków wschodnich w porozumieniu z Kongregacją dla Kościoła Wschodniego²⁸¹. Kongregacja ma prawo do udzielania pozwolenia na wyjazd, zamieszkanie lub dłuższy pobyt kapłanów, pragnących emigrować z Europy lub krajów śródziemnomorskich na jakikolwiek okres czasu: krótki, długi, nieokreślony lub na stałe. Dalej Kongregacja zatwierdza kapłanów diecezjalnych i zakonnych z zamiarami poświęcenia się pracy duszpasterskiej wśród emigrantów własnej narodowości czy języka, jak też wśród udających się w podróż morską lub w jakikolwiek sposób związanych z żeglugą. W celu usprawnienia pracy nad emigrantami powołano Najwyższą Radę do Spraw Emigracji, na czele, której stanie asesor Kongregacji Konsystorialnej, a obowiązki sekretarza ma pełnić delegat do spraw emigracji²⁸².

Delegatowi do spraw emigracji zostały przypisane następujące zadanie: opieka i popieranie wysiłków zmierzających ku dobru wiernych przebywających na emigracji, zwłaszcza dobru duchowemu bez względu na ich język, pochodzenie, narodowość czy obrządek, przestrzegając w tym ostatnim wypadku obowiązujące przepisy prawne. Delegat ponadto sprawuje zwierzchnictwo nad misjonarzami emigrantów, kapelanami morskimi diecezjalnymi i zakonnymi oraz ich dyrektorami, a także wysyła na placówkę misyjną lub na okręt kapłanów zatwierdzonych do tego rodzaju duszpasterstwa. Delegat zawiadamia ordynariuszy miejscowych i dyrektorów o każdorazowym przyjeździe emigrantów, podaje plan i zorganizowanie wszystkiego, co może się przyczynić do świętowania rocznego obchodu „Dnia emigranta”. Pod koniec roku delegat składa sprawozdanie Kongregacji Konsystorialnej o stanie materialnym i duchowym misjonarzy²⁸³.

Dalej dokument wskazuje, że każdy ordynariusz powinien starać się o powierzenie duszpasterstwa wśród cudzoziemców kapłanom diecezjalnym lub zakonnym danego języka czy narodowości oraz udzielić tym misjonarzom władzy duszpasterskiej nad przybyszami czy

---

²⁸⁰ J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4 (1981), s. 5-10.

²⁸¹ Zob.: J. Cuscó Clarasó, *La Congregazione per le Chiese Orientali (1917-2005)*, „Studia Canonica” 39/1-2 (2005), s. 443-474.

²⁸² Pius XII, *Exsul Familia*, konstytucja apostolska, 1952, 1-7.

²⁸³ Tamże, 9-16.

podróżnymi, reprezentującymi dany język lub narodowość. W miarę możliwości należy przeznaczyć misjonarzowi emigrantów kościół, kaplicę, oratorium publiczne lub półpubliczne. W przeciwnym razie należy misjonarzowi umożliwić spełnienia tych zadań w innym kościele. „Misjonarze emigrantów w czasie trwania ich funkcji podlegają w pełni jurysdykcji ordynariusza miejscowego, tak co do wykonywania posługi kapłańskiej, jak i co do karności, z wykluczeniem jakiegokolwiek przywileju egzempcji”. Każdy obcokrajowiec ma prawo zwrócenia się w sprawie sakramentów do misjonarza emigrantów swego języka lub do miejscowego proboszcza²⁸⁴.

Kolejne punkty dokumentu mówią o opiece duchowej nad emigrantami przez biskupów włoskich, który zaleca tworzenie komitetów, patronatów i instytucji do spraw emigrantów założonych przez biskupów, kapłanów lub świeckich. „Ordynariusze powinni troszczyć się, by z ich inicjatywy i pod ich kierownictwem, przy współpracy członków Akcji Katolickiej i innych organizacji katolickich, tworzono komitety i podkomitety emigracyjne dla religijnej, moralnej i społecznej opieki nad robotnikami, szczególnie w diecezjach, skąd najwięcej wyrusza emigrantów”. Powinni oni czuwać, by proboszczowie i Rady Emigracyjne wypełniły właściwie swe zadania. Proboszczowie powinni wygłosić odpowiednie katechezy dla wiernych udających się na emigrację. W miarę możliwości powinni uroczystie zorganizować „Dzień Emigranta Włoskiego” oraz zbiórkę na cele duszpasterstwa emigrantów i przekażą ją Kongregacji Konsystorialnej. Takie same predyspozycje zostały wydane odnośnie emigrantów innych narodowości czy języków, tak by w jednym czasie, tj. w pierwszą niedzielę Adwentu, mógł się odbyć w całym katolickim świecie „Dzień Emigranta”²⁸⁵.

Ostatnie punkty konstytucji poświęcone zostały papieskiemu kolegium kapłańskiemu dla włoskich emigrantów, którego zadaniem było przygotowanie młodych kapłanów włoskich do pracy religijno-wychowawczej wśród Włochów emigrujących do obcych krajów. Tylko osoba przeszkolona w tym kolegium mogła zostać skierowana do duszpasterstwa wśród włoskich emigrantów. W przypadku braku katolickiej opieki duchowej, ordynariusze miejsca powinni postępować według wskazań, jakie odnoszą się do emigrantów włoskich²⁸⁶.

Drugą część konstytucji można uznać za pierwszą kodyfikację prawa w zakresie duszpasterstwa migrantów. Zostało ono wydane z myślą o całym Kościele, porządkując i

---

²⁸⁴ Pius XII, *Exsul Familia*, konstytucja apostolska, 1952, 32-39.

²⁸⁵ Tamże, 41-49.

²⁸⁶ Tamże, 1952, 51-56.

rozbudowując organizację tego duszpasterstwa. Oceniając konstytucję należy podkreślić, że broni ona praw migrantów, chcąc zapewnić im stałą opiekę, wpływając tym samym na faktyczny rozwój duszpasterstwa migracyjnego. Od jej ukazania się w wielu krajach zagęściła się sieć placówek duszpasterskich i gwałtownie wzrosła liczba misjonarzy migrantów. Dlatego dokument ten przyjęto z radością i uznaniem, nazywając go Wielką Kartą Migrantów²⁸⁷.

Bez wątplenia dokument ten uznano w latach pięćdziesiątych za najważniejszy z dziedziny migracji w Kościele, z tej racji, że stanowił aktualnie obowiązujące prawodawstwo powszechne i regulował całość spraw związanych z duszpasterstwem migrantów, a przynajmniej określił instytucję o doniosłym znaczeniu dla tego duszpasterstwa w całym Kościele²⁸⁸.

Kiedy Organizacja Narodów Zjednoczonych ogłosiła w 1959 roku, że rok następny obchodzony będzie jako Ogólnoświatowy Rok Uchodźcy, Jan XXIII (1958-1963) poparł tę inicjatywę. Z tej okazji 28 czerwca 1959 roku wygłosił przesłanie drogą radiową. „Los tych, którzy żyją na wygnaniu z dala od ojczyzny, zawsze w szczególny sposób przyciągał troskę Kościoła katolickiego, który nie może zapomnieć słów Chrystusa, swego boskiego założyciela: Byłem obcy, a przyjęliście mnie”. Papież zdawał sobie sprawę, że tysiące uchodźców żyje w obozach lub mieszka w warunkach poniżej godności ludzkiej, a czasami narażeni są na okoliczności prowokujące dotkliwie pokusy zniechęcenia i rozpacz. Dlatego pouczył, że człowiek nie może pozostać obojętny na widok tych mężczyzn, kobiet i dzieci pozbawionych podstawowych praw człowieka, bez własnej winy. „Cóż za żalosna anomalia dla współczesnego społeczeństwa, tak dumnego z postępu technicznego i społecznego! Obowiązkiem każdego człowieka jest uświadomienie sobie tej sytuacji i zrobienie wszystkiego, co w jego mocy, aby ją zlikwidować” - powiedział. Przypomniał, że jego poprzednicy Benedykt XV i Pius XII w czasie wojen pomagali uchodźcom, a także interweniowali w tej kwestii na płaszczyźnie międzynarodowej²⁸⁹.

---

²⁸⁷ J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4 (1981), s. 5-10.

²⁸⁸ Część krajów migracyjnych miała inny pogląd na tę Konstytucję. W Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i Australii w ogóle nie wprowadzono jej postanowień w życie. Zarzucono jej koloryt krajów europejskich (emigracyjnych), a nie wzięła pod uwagę sytuacji krajów migracyjnych. Zob. H. O’Leary, *Legislation on Migrant Care*, „The Australasian Catholic Record” 48 (1971) s. 129-130.

²⁸⁹ Jan XXIII VI, *Radio Message for the world-wide Refugee Year*, przesłanie na Światowy Rok Uchodźcy z 28.06.1959.

„Wezwani do odziedziczenia dziedzictwa miłosierdzia i obrony biednych, które jest jednym z najpiękniejszych klejnotów Kościoła katolickiego, podnosimy głos w imieniu uchodźców i po ojcowsku wzywamy naszych synów w każdym zakątku świata do hojnej i pilnej pracy na rzecz sukcesu tego ogólnoswiatowego Roku Uchodźcy”. Jan XXIII pragnął, aby każdy wedle swoich możliwości, polepszył los uchodźców. Zachęcił duszpasterzy, aby zwrócili uwagę swoim wiernych na Boże wezwanie do manifestowania chrześcijańskiej miłości, a także władze publiczne, by były zainteresowane kontynuowaniem i intensyfikacją wysiłków, które chwalebnie już rozpoczęli w tej dziedzinie. „Wiem, że ważne rezultaty zostały już osiągnięte na skalę międzynarodową, w szczególności sformułowanie i przyjęcie przez dość znaczną liczbę państw Konwencji z 1951 roku dotyczącej Statutu Uchodźców”. Państwa powinny otwierać swoje granice i pracować nad redystrybucją ludzką i społeczną dla uchodźców, aby ci mogli cieszyć się godnym życiem w kraju, który gościnnie ich przyjmuje, oraz pokojowym korzystaniem z ich praw osobistych i rodzinnych²⁹⁰.

Stolica Apostolska przyjęła instytucjonalne rozwiązania religijne, socjalne i kulturalne opieki nad migrantami. Pierwszą inspiracją stało się memorandum bł. Giovanniego Battisty Scalabrini’ego „Pro emigratis catholicis”, który wnioskuje do Stolicy Apostolskiej o ustanowienie osobnej papieskiej kongregacji (lub komisji) dla wszystkich katolickich emigrantów. Celem tej kongregacji miałyby być „duchowa opieka nad emigrantami w zmieniających się okolicznościach oraz w różnych fazach zjawiska, szczególnie w obydwu Amerykach” i troska o „zachowanie żywej katolickiej wiary w ich sercach”. W roku 1970 papież Paweł VI utworzył Papieską komisję ds. duszpasterstwa migrantów i podróżnych²⁹¹. Dokument podkreślił znaczenie najważniejszej katolickiej organizacji, skupionej na trosce o migrantów i uciekinierów - Katolicką komisję ds. migracji założoną w 1951 roku. W chrześcijańskim duchu niesie pomoc rządów i międzynarodowym organizacjom oraz sama poszukuje trwałych rozwiązań wobec migrantów i uchodźców na całym świecie. Nie można

---

²⁹⁰ Tamże.

²⁹¹ W 1988 apostolska konstytucja „Pastor Bonus” powołała Papieską radę ds. duszpasterstwa migrantów i podróżnych, opiekującą się każdym, „kto został zmuszony do opuszczenia ojczyzny, uciekinierów, poszukujących azylu, migrantów, nomadów, pracowników cyrków i wędrownych teatrów, osób znajdujących się na morzach bądź w portach, wszystkich, którzy przebywają poza własnym miejscem zamieszkania, włączając w to znajdujących się na lotniskach i w samolotach, bądź tam pracujących”. Jej zadaniem było zabieganie o dobro tych, którzy z własnej woli lub pod przymusem opuścili miejsce swojego stałego zamieszkania oraz podejmować wobec nich duszpasterskie inicjatywy, a także śledzić społeczne, gospodarcze i kulturalne problemy, będące źródłem migracyjnego ruchu.

zapomnieć o gałęziach Caritas oraz innych organizacjach zaangażowanych w dzieło miłości bliźniego i solidarności, ukazujące się także w posłudze na rzecz migrantów i uchodźców²⁹².

Powyższe wypowiedzi i fragmenty dokumentów ukazują, że duszpasterstwo miało swój znaczący wkład w kwestii udzielania pomocy migrantom. Podkreślone zostało znaczenie ludzkiej osoby, obronę praw migrantów oraz ich dzieci, kościelnych i misyjnych wymiarów migracji, dowartościowanie apostolatu świeckich, walor kultur w dziele ewangelizacji, ochronę i szacunek narodowych mniejszości, wkład migracji w budowanie powszechnego pokoju. Uwypuklono, iż każdy ma prawo do emigracji w celu poprawienia swojego bytu i zdolności. Magisterium Kościoła podkreślało, iż to społeczno-ekonomiczne nierówności za podstawę migracji. Piętnuje rozległe zjawisko nielegalnej migracji, a przede wszystkim sytuacje, w których migranci stają się obiektem interesów i wyzysku ze strony przestępczych środowisk. Dlatego występuje konieczność stworzenia zabezpieczeń prawnych, pozwalających na skrupulatne uniknięcie w stosunku do wszystkich migrantów wszelkiego rodzaju dyskryminacji. Dużą uwagę powinno się poświęcić prawodawstwu i administracyjnej praktyce różnych krajów w kontekście kwestii jedności rodziny i poszanowania mniejszości, które to często zagrożone są na skutek emigracji. Działalność Kościoła wobec migrantów zorganizowana jest na trzech poziomach: ogólnokościelnym, narodowym i diecezjalnym. Kierują nimi odpowiednio: Kongregacja Biskupów, konferencje biskupów i biskupów diecezjalnych. W wykonywaniu swoich obowiązków poszczególne organy powinny posługiwać się wieloma innymi instytucjami. W okresie rozwoju naukowego i praktycznego zainteresowania problematyką migrantów duszpasterstwa, istnieje potrzeba popularyzacji fundamentalnych dokumentów Kościoła w tej materii. Podwalinę tych dokumentów stanowi konstytucja apostolska „*Exsul familia*”. Istotną kwestią jest fakt, że opieka nad migrantami w Kościele ewoluowała od opieki tylko nad migrantami włoskimi, aż po opiekę nad migrantami i uchodźcami z całego świata²⁹³.

Podsumowując możemy zauważyć, że zarówno organizacjom międzynarodowym, takim jak ONZ, oraz instytucjom kościelnym nie jest obojętne życie i zdrowie migrantów i uchodźców. Ci pierwsi starają się poprzez swoje narzędzia ustanawiać takie prawo, by ludzie szukający schronienia jak najszybciej otrzymali należną im pomoc. Ważnym dokumentem okazała się Konwencja Genewska z 1951 roku, która formułuje szereg zaleceń skierowanych

---

²⁹² Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów*, instrukcja, 2004, 31-33.

²⁹³ Zob.: D. J. O'Brien, *The Church and the Immigrant: An Historical Perspective*, „Journal of Church and State” 46/3 (2004), s. 527-542.

do państw. Po wprowadzeniu w 1967 roku Protokołu Nowojorskiego, Konwencja Genewska zyskała uniwersalny charakter. Narastające zjawisko migracji postawiło także nowe wyzwania i zadania wobec Kościoła. Już pod koniec XIX wieku zaczęło powstawać wiele zgromadzeń i stowarzyszeń, które zajmowały się pomocą emigrantom. W 1914 roku Benedykt XV zapoczątkował Dzień Migracji, który z biegiem lat został przekształcony w Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy. Z kolei w 1952 roku Pius XII wydał konstytucję apostolską „*Exsul Familia*”, pierwszy oficjalny dokument Stolicy Apostolskiej, który podejmuje nauczanie Kościoła w kwestii migracji i reguluje rolę duszpasterstwa migrantów.

ROZDZIAŁ 3

PRZYJMOWANIE MIGRANTÓW I UCHODźCÓW W ŚWIETLE MAGISTERIUM PAPIESKIEGO

Czasowniki „powitać”, „przyjmować” wyrażają ideę rozszerzania legalnych i bezpiecznych dróg wjazdu, oferowania odpowiedniego i przyzwoitego pierwszego zakwaterowania oraz zapewnienia wszystkim bezpieczeństwa osobistego i dostępu do podstawowych usług. Według tych dokumentów państwa powinny unikać zbiorowego lub arbitralnego wydalania migrantów oraz uchodźców. Zasada ta powinna być przestrzegana zawsze i z uwzględnieniem poziomu realnego bezpieczeństwa zapewnianego każdej, indywidualnej osobie. Należy także zwiększyć ilość bezpiecznych i legalnych dróg migracji lub relokacji, np. poprzez zwiększenie ilości wiz humanitarnych, wiz dla studentów i praktykantów, wiz na ponowne połączenie rodziny (obejmujące również rodzeństwo, dziadków i wnuków), wiz tymczasowych dla ludzi uciekających przed konfliktami w krajach sąsiednich, a także przez stworzenie korytarzy humanitarnych dla najbardziej narażonych²⁹⁴. Warto otworzyć programy prywatnego i społecznego sponsorowania oraz programy relokacji uchodźców do lokalnych społeczności. Ostatnią z poruszonych w dokumentach kwestii jest odpowiednie szkolenie pracowników straży granicznej tak, by mogła zapewnić migrantom, osobom ubiegającym się o azyl i uchodźcom dostęp do podstawowych usług, włącznie z usługami prawnymi oraz apel, by poszukiwała alternatywnych rozwiązań wobec aresztu dla osób, które dostały się do kraju bez pozwolenia²⁹⁵.

3.1. Migracje jako owoc nie zrównoważonego rozwoju - Paweł VI

Pierwsze lata po Soborze Watykańskim II związane są z postacią Pawła VI (1963-1978), który rozpoczął jego drugą sesję. Aby wyjść naprzeciw rosnącemu zjawisku emigracji i problematyce społeczno-duszpasterskiej emigrantów Papieska Komisja ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących opublikowała 26 maja 1978 roku list do Konferencji Episkopatów „Chiesa e mobilità umana”²⁹⁶. Z dokumentu wynika, iż ewolucja stosunków międzynarodowych stworzyła współzależność, przede wszystkim gospodarczą, która zaczęła dostarczać nowych okazji do przemieszczania się ludzi. Lata siedemdziesiąte minione

²⁹⁴ Więcej na temat przyjmowania migrantów zob.: H. Brady, *EU migration policy: An A-Z*, London 2008.

²⁹⁵ Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej*, konwencja, 2018; *Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwadzieścia punktów działania dla Global Compacts*, konwencja, 2017.

²⁹⁶ *Chiesa e mobilità umana. Documenti della Santa Sede dal 1988 al 1983*, red. G. Tassello, L. Favero, „Centro Studi Emigrazione” (1) 1985, s. 2368-2484.

wieku naznaczone były w dużej mierze subiektywnym przymusem emigrowania, spowodowanym potrzebą pracy, wobec bezrobocia i półbezrobocia oraz koniecznością znalezienia pracy lepiej płatnej, dostosowanej do wymagań emigranta i jego rodziny. Często przymus emigrowania wypływał z potrzeby wyrwania się spod systemów gwałcących podstawowe prawa człowieka. Dokument wskazał, że jest to emigracja z przyczyn ideologicznych, która przynosi ze sobą poważne ryzyko i zbiega się z poszukiwaniem wolności. Podkreślono w nim jednak, że emigracje są przede wszystkim owocem nierównego rozdziału zasobów w zasięgu światowym. Z tego to właśnie powodu terenami emigracyjnymi stały się rejony uboższe, niezdolne do zagwarantowania mieszkańcom wystarczających źródeł życia i pracy, podczas gdy terenami imigracyjnymi stały się tereny zamożne, wyposażone w silne centra przemysłowe. W ten sposób kraje – jak stwierdzono w dokumencie - ubogie dostarczają tanich rąk do pracy, stając się w wypadku zastoju ekonomicznego jego pierwszymi ofiarami²⁹⁷.

Papieska Komisja ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących zaleciła, by zawsze mieć na uwadze trudności i problemy związane z przymusowym przenoszeniem się, zarówno te osobiste, jak i te dotyczące życia rodzinnego, poczucia tymczasowości, rozdarcia i negatywnych skutków, zwłaszcza w dziedzinie kształcenia i wychowania dzieci. To właśnie zetknięcie się ze społecznością odmienną od rodzinnej może stać się źródłem trudności i zachodzi niebezpieczeństwo „wykorzenia się”²⁹⁸, które staje się tym cięższe, im bardziej rozluźniają się kontakty z ziemią ojczystą. Zaostrzające się wówczas zwykłe problemy życiowe mogą stworzyć nowe, takie jak niepewność przyszłości. Już wówczas można było zauważyć, że migranci zderzają się z dyskryminacją w dziedzinie podstawowych praw osoby ludzkiej²⁹⁹, a postępy w tej materii, osiągnięte na płaszczyźnie prawnej, zadaniem Komisji, nie położyły kresu najistotniejszym niepewnościom. „Nie można też zapomnieć o zjawisku pracy pokątnej lub nielegalnej. Pracownicy ci są pozbawieni wszelkiego zabezpieczenia” - przestrzegła Papieska Komisja³⁰⁰.

---

²⁹⁷ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Kościół i mobilność człowieka*, list do konferencji Biskupów, 26.05.1978.

²⁹⁸ Na temat wykorzenia migrantów zob.: S. Castles, M. J. Miller, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Basingstoke 2009.

²⁹⁹ Więcej na temat dyskryminacji migrantów zob.: I. Bloemraad, A. Korteweg, G. Yurdakul, *Citizenship and Immigration: Multiculturalism, Assimilation, and Challenges to the Nation-State*, „Annual Review of Sociology” 34 (2008), s. 153-179 oraz red. L. Schuster, J. Solomos, *Race and Racism in Contemporary Britain*, Basingstoke 2002.

³⁰⁰ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Kościół i mobilność człowieka*, list do konferencji Biskupów, 26.05.1978.

Dokument przypominał, że w Kościele nikt nie powinien być nazwany cudzoziemcem czy gościem, gdyż wszyscy ochrzczeni są członkami jednego Ludu Bożego. „Imigranci, którzy nawiązują kontakt z Kościołem miejscowym i w nim są zdomowieni, choćby nawet ich pobyt był czasowy, z punktu widzenia kościelnego są jak u siebie w domu” - czytamy. Różnorodność struktur duszpasterskich, takich jak: parafia personalna, misja duszpasterska, misja mieszana, misja zwykła, wikariat dają możliwość dostosowania instytucji do rzeczywistych potrzeb. Prawo wyboru środka uznanego za najbardziej odpowiedni wzmaga odpowiedzialność za wybór tego środka, który będzie skutecznie i rzeczywiście dostosowany do potrzeb duszpasterskich emigrantów. Postawa ludzka i chrześcijańska w stosunku do migrantów wyraża się w dobrym ich przyjęciu, co stanowi dla nich początek przezwyciężenia trudności³⁰¹.

Komisja przypomniała, że wspólnota kraju wyjazdu powinna przygotować wyjeżdżających na nowe doświadczenia³⁰², które mogą ich czekać, a Kościół kraju pochodzenia nie może zapomnieć o swych wiernych, bez względu na to jaki jest stopień ich przygotowania ewangelizacyjnego. W związku z tym za słuszne uznać należy przygotowanie odpowiednich środków dla utrzymania żywych kontaktów. Istotną rolę odgrywają, np. różnego rodzaju duszpasterstwa akademickie dla studentów zagranicznych działające od wielu lat przy szkołach wyższych. Te zgromadzenia pomagają przezwyciężać trudności i doświadczenie samotności wynikające z faktu opuszczenia Ojczyzny. Istotną kwestią wydaje się być niezapominanie o dzieciach, które mogą znaleźć się w sytuacji rozdwojenia między dwoma językami i dwiema kulturami. Dlatego szkoły powinny pomóc takim dzieciom w nauce nowego języka, przy jednoczesnym pozwoleniu na doskonalenie się w ich języku i kulturze ojczystej.³⁰³

Analizując te dokumenty należy mieć zawsze na uwadze rozwój przybywających do nowych dla siebie krajów, zapewniając im dostęp do wspólnot, które pomogą migrantom odnaleźć się w nowej rzeczywistości.

---

³⁰¹ Tamże.

³⁰² Więcej na temat przygotowania migrantów do wyjazdu przez kościół lokalny zob.: G. Delgado, L. González, E. Martínez, *Immigrants and the Church: New Horizons and Future Directions*, Pickwick 2017, oraz: United States Conference of Catholic Bishops z 15 listopada 2000 roku, *Welcoming the Stranger Among Us: Unity in Diversity*, <https://www.usccb.org/committees/pastoral-care-migrants-refugees-travelers/welcoming-stranger-among-us-unity-diversity> [dostęp: 2.05.2023].

³⁰³ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Kościół i mobilność człowieka*, list do konferencji Biskupów, 26.05.1978.

3.2. Migracje jako prawo do azylu - Jan Paweł II

Następca Pawła VI, Jan Paweł II (1978-2005) poświęcił migrantom i uchodźcom wiele wypowiedzi i dokumentów. Kontynuował obchody Światowego Dnia Migrantów, gdyż były dla niego wyrazem miłości i troski o miliony ludzi migrujących. Sam określił migracje, jako jedno z najbardziej złożonych i dramatycznych wydarzeń w historii. Ten temat był dla papieża wart poruszenia, ponieważ w latach osiemdziesiątych migracje przybierały odczuwalny aspekt prześladowań: politycznych, religijnych, ideologicznych, etnicznych, co odcisnęło piętno na uchodźcach, przesiedleńcach i wygnańcach, niezależnie od płci czy wieku. Papież w 1985 roku powiedział, że migranci tylko w środowisku charakteryzującym się poszanowaniem podstawowych praw człowieka, będą w stanie mniej boleśnie przezwyciężyć dramat migracji. Dlatego wyraził uznanie dla licznych inicjatyw legislacyjnych i społecznych³⁰⁴, które państwa przyjmujące już podjęły w celu stworzenia atmosfery tolerancji, zrozumienia i braterstwa³⁰⁵.

Od początku pontyfikatu Jana Pawła II, szczególną rolę odgrywała dla niego Maryja. Wspomniawszy, że Jej ziemskie życie również było wypełnione wędrówkami. Drogi, którymi wędrowała można zestawzić z drogą, jaką znają również wszyscy migranci i uchodźcy. Oni także porzucają swoje rodziny i rzeczy, by w traumie i nadziei iść do nieznanego miejsca. Poszukują schronienia w obcym kraju, decydując się niejednokrotnie na niepewność pracy, podejrzliwości, dyskryminacji i uprzedzenia. „Maryja symbolizuje cały lud wierzący i pielgrzymujący wśród wydarzeń tego świata. Wyraża się w niej także cała wspólnota, zapowiadając rzeczywistość królestwa i wskazując jego dynamikę” – mówił przy okazji Światowego Dnia Migranta w 1988 roku. Papież podkreślił, że postać Maryi odzwierciedla cierpienie, dlatego migranci powinni się do niej uciekać i jej się zawierzyć³⁰⁶.

Podczas sesji plenarnej Papieskiej Rady do spraw duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 11 kwietnia 1991 oraz podczas Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy, 18 stycznia 2004 roku, Jan Paweł II wskazał, że masowa migracja wzrasta ze względu na zmiany polityczne, nierównowagę gospodarczą, wojny i łamanie praw podstawowych, głód i inne klęski żywiołowe. W związku z tym możemy wyciągnąć wniosek, że ewolucja mobilności ludzi wymaga badań i aktualizacji działań duszpasterskich wobec osób znajdujących się w

---

³⁰⁴ Na temat inicjatyw społecznych wobec migrantów zob.: I. Bloemraad, *Becoming a Citizen: Incorporating Immigrants and Refugees in the United States and Canada*, Berkeley 2006 oraz red. A. Triandafyllidou, *Handbook of Migration and Globalisation*, Cheltenham 2018.

³⁰⁵ Jan Paweł II, *Druga strona włoskiej emigracji*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1985, 16.07.1985.

³⁰⁶ Jan Paweł II, *Katolicy świeccy i migracje*, orędzie na Światowy Dzień Migranta, 1988, 4.10.1988.

sytuacjach wymagających nieustannych podróży. Jako obywatele możemy zauważyć, że główną przyczynę migracji stanowi przepaść między krajami rozwijającymi się i uprzemysłowionymi oraz ograniczony sukces wielu projektów współpracy międzynarodowej, ale również pragnienie pokoju. XX i XXI wiek naznaczony był przez niestabilne sytuacje polityczne, rasowe i religijne, a także wojnę w Zatoce. Wszystkie te zjawiska wygenerowały nową falę uchodźców. Podczas sesji plenarnej papież stwierdził: „Szybki rozwój techniczno-gospodarczy, zmiana stosunków obywateli i narodów, coraz szersze i częstsze stosunki między krajami, rozpowszechniona w społeczeństwie tendencja do sprzyjania prawnej i politycznej jedności rodziny ludzkiej, osiągnięty wielki rozwój za pomocą środków komunikacji i chęci interakcji z innymi kulturami otworzyły nowe horyzonty”³⁰⁷. Z kolei w 2004 roku dodał, że tworzyć konkretne warunki sprzyjające pokojowi to zadbać o zabezpieczenie prawa do nieemigrowania³⁰⁸, czyli do godnego życia w pokoju we własnej ojczyźnie, zapewniając wolność wyrażania poglądów, swobodę poruszania się oraz możliwość zaspokojenia podstawowych potrzeb, takich jak wyżywienie, zdrowie, praca, mieszkanie, wykształcenie. Niemożliwość zaspokojenia któryś z tych potrzeb zmusza ludzi do emigracji.

Podczas pierwszego z tych przemówień przypomniał Radzie, że jest wezwana do realizacji aktualnej i pilnej misji oraz do zajęcia się duszpasterską troską Kościoła o szczególne potrzeby tych, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia swojej ojczyzny, ale także marynarzy, nomadów i Romów, lotników, pielgrzymów i turystów. Wszystkim tym ludziom Kościół musi ukazywać prawdziwe oblicze Chrystusa, który jako „Dobry Samarytanin” pochyla się nad zranionym człowiekiem „i wylewa olej pocieszenia i wino nadziei”, gdyż jest wezwany do pielęgnowania pedagogiki przyjęcia i solidarności z migrantami. Dlatego struktury Kościoła muszą być dostosowane do różnych sytuacji, które charakteryzują zjawisko mobilności. Papież podczas w obu wypowiedziach pouczył także rządy, które zamiast martwić się o to, jak powstrzymać przenikanie uciekających mas na ich własne terytorium, powinny zaplanować przyjęcie oraz wpłynąć na przyczyny, które leżą u źródeł owych ucieczek. Wyraził uznanie dla organizacji publicznych i prywatnych, które starają się nieść pomoc w trudnych sytuacjach. Możemy w takim razie wywnioskować, że obowiązek

---

³⁰⁷ Jan Paweł II, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 1991; Jan Paweł II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2004, 18.01.2004.

³⁰⁸ Literatura opisująca szerzej warunki sprzyjające pokojowi i zapobiegające migracjom, zob.: P. Collier, *Exodus: Immigration and Multiculturalism in the 21st Century*, Oxford 2013 oraz: red. G. Loescher, J. Milner, *Protracted Refugee Situations: Political, Human Rights and Security Implications*, Tokyo 2011.

regulowania przez rządy procesów migracyjnych powinien być zapisany w duchu poszanowania godności osób migrujących i ich rodzin³⁰⁹.

Podczas międzynarodowego spotkania na temat duchowej troski o migrantów i podróżników³¹⁰ papież przypomniał, iż istniejące od zawsze zjawisko migracji zintensyfikowało się. W związku z tym – jak stwierdził - także postawa i sposób, w jaki migranci są postrzegani i przyjmowani muszą być nowe: „Migranci nie są już traktowani jako siła robocza, ale jako ludzie, których należy szanować w ich godności osobistej”. Wyciągając wnioski z nauczania Kościoła zwraca szczególną uwagę na migrantów i uchodźców przywołuje orędzie Chrystusa, wygnańca i uchodźcy, który głosi: „Byłem gościem, a przyjęliście mnie”. Jan Paweł II zaapelował o propagowanie konstruktywnej polityki przyjęcia i współpracy, której celem powinno być zagwarantowanie poszanowania godności każdego człowieka i rzeczywistej troski o jego wielorakie potrzeby: „Bogatsi muszą chcieć dzielić się swoimi zasobami z potrzebującą częścią ludzkości, tworząc na miejscu skuteczne możliwości postępu i harmonijnego rozwoju”. Dzięki temu międzynarodowa solidarność, zostanie oparta na koncepcji dobra wspólnego³¹¹, może zapewnić wszystkim lepszą przyszłość - uczył. Władze, organizacje i obywatele powinni w związku z tym rozprzestrzeniać kulturę współzależności, przyjmowania i dzielenia. Jan Paweł II pouczył, że przy planowaniu polityki solidarności należy zwrócić uwagę na najpilniejsze problemy migrantów i uchodźców: „Jednak nie wystarczy otworzyć drzwi dla migrantów z pozwoleniem na wjazd; konieczne jest również ułatwienie im rzeczywistego włączenia się w społeczeństwo, które ich przyjmuje. Solidarność³¹² musi stać się codziennym doświadczeniem pomocy, dzielenia się i uczestnictwa”³¹³.

W dokumencie Papieskiej Rady „Cor Unum” „Problem uchodźców: wyzwanie dla solidarności” z 1992 roku, zostało uwypuklone niepokojące zjawisko, jakim jest zmniejszenie środków przeznaczonych na rozwiązanie problemu uchodźców, osłabienie poparcia politycznego dla struktur tworzonych na tę pomoc humanitarną, a przede wszystkim

---

³⁰⁹Jan Paweł II, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 1991; Jan Paweł II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2004, 18.01.2004.

³¹⁰Na temat duchowej troski o migrantów zob. P. Tinti, *The Church on the Move: Migrants and the Church*. Malleswaram 2017.

³¹¹Więcej na temat dobra wspólnego w nauczaniu Jana Pawła II w rozdziale 5: M. Sadowski, *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym (1878-2005)*, Wrocław 2011.

³¹²Na temat solidarności w nauczaniu Jana Pawła II zob.: S. Kowalczyk, *Solidarność jako zasada życia społecznego w nauczaniu Jana Pawła II*, Łódź 2011.

³¹³Jan Paweł II, *Przemówienie na międzynarodowym spotkaniu na temat duchowej troski o migrantów i podróżników*, 1991.

niepojący trend decyzji politycznych mających na celu zmniejszanie liczby wjazdów i zniechęcanie do składania wniosków o azyl. Dokument mówi wprost, że „nigdy nie można odmówić poszanowania podstawowego prawa do azylu, gdy życie w ojczyźnie jest poważnie zagrożone”. Na szczęście – stwierdza Rada - wiele osób w różnych krajach zajmuje stanowisko przeciwne samolubnym postawom i restrykcyjnej polityce, będąc zaangażowanymi w uwrażliwianie opinii publicznej na rzecz ochrony praw wszystkich i wartości gościnności³¹⁴.

Dalej możemy przeczytać, że tylko niewielki odsetek uchodźców otrzymuje azyl w krajach spoza ich regionu pochodzenia. „W dużej części kraje sąsiadujące ponoszą ciężar pomocy, na jaką zasługują uchodźcy. Ten ciężar powinien być sprawiedliwie rozłożony na społeczność międzynarodową”. Przypomniano, iż solidarność wobec uchodźców wymaga podjęcia wspólnych inicjatyw pomocy humanitarnej i współpracy na rzecz rozwoju. Rządy nie powinny zawieszać swoich wysiłków i zamykać granic, dopóki przesiedlenie do krajów trzecich pozostaje dla wielu z nich jedyną szansą na przeżycie. Autorzy dokumentu wezwali instytucje międzynarodowe do odgrywania roli mediatora między kulturami i systemami społeczno-politycznymi, aby umożliwić ludziom lepsze przyjmowanie form zachowań sprzyjających integracji społecznej. Ta „droga solidarności wymaga od wszystkich przewyciężenia samolubstwa i lęku przed innymi; domaga się długofalowego działania w zakresie edukacji obywatelskiej, które samo w sobie może przyczynić się do wyeliminowania niektórych przyczyn tragicznego exodusu uchodźców; wzywa do uruchomienia pewnych mechanizmów prewencyjnych, a także do bardziej skoordynowanych działań między instytucjami międzynarodowymi i władzami lokalnymi”³¹⁵.

Jana Pawła II niepokoił fakt, że migracje postrzegane są jako problem rozwiązywany jest często przez zaostrzanie przepisów migracyjnych i wzmacnianie systemów kontroli granic, co niestety może sprawić, że migracja będzie gubić wymiar rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Zdaniem papieża migracja zaczęła nabierać cech zagrożenia społecznego, głównie ze względu na wzrost nielegalnych migrantów, co było poniekąd tolerowane, ponieważ zapewniało rezerwę personelu, z którego można korzystać, gdy legalni migranci zaczęli wspinać się po drabinie społecznej, znajdując stabilne zatrudnienie, a kiedy zjawisko nielegalnej migracji przybrało znaczne rozmiary z powodu nadmiernej podaży siły

---

³¹⁴ Rada Papieska „Cor Unum” (Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka), *Problem uchodźców: wyzwanie dla solidarności*, wytyczne pastoralno-kanoniczne, 1992, 5-7.

³¹⁵ Tamże, 23-24.

roboczej z zagranicy w stosunku do potrzeb gospodarki zaczęto regulować status prawny migrantów³¹⁶.

„Kościół ze swej natury solidaryzuje się ze światem migrantów, którzy swoją różnorodnością języków, ras, kultur i obyczajów przypominają mu o jego własnej kondycji jako ludu pielgrzymującego ze wszystkich części ziemi do swojej ostatecznej ojczyzny” napisał Jan Paweł II na początku przesłania na Światowy Dzień Migranta w 1999 roku. „Dzięki temu chrześcijanie odrzucają myślenie nacjonalistyczne i wąskie kategorie ideologiczne” – kontynuował. Następnie zacytował Księgę Kapłańską: „Jeżeli w waszym kraju osiedli się przybysz, nie będziecie go uciskać. Będziesz go miłował jak siebie samego, bo i wy byliście przybyszami w ziemi egipskiej. Ja jestem Pan, Bóg wasz!” (Kpł 19,34)³¹⁷. Ten cytat miał zapewne uzmysłwić, że winniśmy traktować migrantów tak samo, jak traktuje ich Bóg. Z tego względu w Kościele różnice etniczne i kulturowe nie mogą stanowić źródła podziałów lub rozłamów. Chrześcijanin powołany do ewangelizacji dociera do ludzi, gdziekolwiek się oni znajdują. Powinniśmy spotykać się z migrantami z serdecznością i miłością, brać na siebie ich problemy, poznawać i doceniać ich kulturę i pomagać przewycięzać uprzedzenia. Katolicyzm wyraża się w gościnności okazywanej nieznanemu, bez względu na jego przekonania religijne, w uznaniu osobistej godności każdego człowieka. „Dialog jest niezbędny dla pokojowego i produktywnego społeczeństwa”. Papież przywołuje fragment Listu do Efezjan, w którym św. Paweł pisze o burzeniu murów dzielącego lud wybrany i pogan, podkreślając, że w misterium paschalnym Chrystusa nie ma Żyda ani poganina, przyjętego, ani odrzuconego. „On jest naszym pokojem, który nas obu uczynił jednym i zburzył dzielący mur wrogości” (Ef 2,14). Dla chrześcijanina każdy człowiek jest „bliźnim”, którego należy kochać³¹⁸.

Przemówienie z okazji Światowego Dnia Migranta dwa lata później poświęcone zostało duszpasterstwu migrantów. Osadzone zostało ono w kontekście ciągłej ekspansji procesów migracyjnych, co stawia wciąż nowe pytania i wyzwania przed duszpasterskim zaangażowaniem wspólnoty kościelnej. Kościół uznaje prawo do posiadania własnego kraju, swobodnego w nim życia, z własną rodziną, dostępu do dóbr niezbędnych do godnego życia, zachowania i rozwoju własnego dziedzictwa etnicznego, kulturowego i językowego, ale także

---

³¹⁶ Jan Paweł II, *Kobiety na emigracji*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1995, 25.07.1995.

³¹⁷ O przybyszach w Kościele zob.: red. L. Colombo, *The Migrants' Church: The Role of the Church for European Migration and Integration Policies*, London 2019.

³¹⁸ Jan Paweł II, *Cale życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do Domu Ojca*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1999, 2.02.1999.

prawo do emigracji w poszukiwaniu lepszych warunków życia. „Z pewnością korzystanie z takiego prawa ma być uregulowane, gdyż praktykowanie go bezkrytycznie może wyrządzić szkodę i zaszkodzić dobru wspólnemu przyjmującej migranta społeczności” – stwierdził wówczas papież. Dla nas ważne jest istnienie takich norm międzynarodowych, które są w stanie regulować prawa każdego, aby zapobiec jednostronnym decyzjom, które bywają szkodliwe dla najsłabszych. W tym kontekście duszpasterstwo migrantów stało się działalnością zinstytucjonalizowaną, skierowaną do wiernych, traktowanych nie jako jednostki, lecz jako członkowie określonej wspólnoty, dla której Kościół organizuje specyficzną posługę duszpasterską. „Struktura organizacyjna takiej służby nie ma charakteru substytucyjnego, lecz kumuluje się w stosunku do terytorialnej opieki parafialnej, do której prędzej czy później należy przystąpić” – precezuje ojciec św. Podążając za myślą papieża, ważnym jest, by duszpasterstwo migrantów³¹⁹ uwzględniało fakt, iż dana wspólnota ma własny język i kulturę, czego nie można ignorować w codziennej pracy apostołskiej³²⁰. Jan Paweł II przypomniał chrześcijanom o ich obowiązku „przyjęcia każdego potrzebującego, który puka do naszych drzwi”. Taka postawa miłości – przypomina - jest źródłem inspiracji dla niezliczonych programów solidarności dotyczących migrantów i uchodźców we wszystkich częściach świata³²¹. Z racji tego, że owa solidarność nie przychodzi łatwo, wymaga odpowiedniego przygotowania i przewyciężenia postawy zamknięcia się w sobie. Aby stawić czoła temu zadaniu, Kościół wzywa rodziców i nauczycieli, aby zwalczali rasizm i ksenofobię, kształtując postawy pozytywne, oparte na katolickiej nauce społecznej. „Tylko prawdziwa miłość ewangeliczna jest wystarczająco silna, by dopomóc wspólnotom w przejściu od zwykłej tolerancji wobec innych do prawdziwego poszanowania ich odmienności” - podkreślił Papież - dodając, że tylko dzięki łasce Chrystusa możemy przejść od egoizmu do altruizmu, od lęku ku otwartości, od odrzucenia do solidarności. Przyznał, że droga do akceptacji imigrantów i ich odmienności kulturowej jest w praktyce trudna, a w niektórych przypadkach staje się drogą krzyżową, która jednak nie może zniechęcać³²².

---

³¹⁹ Więcej na temat duszpasterstwa migrantów zob. red. B. Geary, J. Bryan, *Pastoral Challenges and Concerns: A Christian Handbook for Leaders*, Oxford 2018.

³²⁰ Jan Paweł II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2001, 14.01.2001.

³²¹ Zob.: B. L. Hudock, *The Church's Social Teaching and Migration*, Collegeville 2009.

³²² Jan Paweł II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2003, 19.01.2003.

Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”³²³ z 2004 roku zwróciła uwagę na cierpienie migrujących kobiet i mężczyzn, przyjmowanych często do pracy bez odpowiedniej umowy, pozbawionych niejednokrotnie elementarnych pracowniczych praw. W instrukcji możemy dostrzec niepokój autorów o ofiary nielegalnego werbunku do pracy, czy krótkoterminowych kontraktów, z niegodziwymi warunkami zatrudnienia, gdzie doświadczają materialnych, słownych a nie rzadko i seksualnych nadużyć. Opisane sytuacje powinny przywołać solidarność ze strony innych, zamiast obecnego wśród ludzi niepokoju, obawy, postrzegania imigrantów jako ciężar czy niebezpieczeństwo i spoglądania na nich z nieufnością. Dokument zaleca, by na zjawisko migracji nie patrzeć tylko jako problem rozwiązywalny na gruncie narodowych ram, ale na taki, na który należy spojrzeć z punktu międzynarodowego. W jednych z punktów możemy przeczytać, że „kraje powinny wyjść z odpowiednimi regulacjami, które zapewnią harmonizację różniących się między sobą prawnych rozwiązań. Ich zadaniem jest strzeżenie racji oraz praw zarówno migrujących osób i rodzin, jak też przyjmujących ich społeczności”. Zapewne dlatego Kościół poparł wówczas „Międzynarodową konwencję ochrony praw pracowników sezonowych i ich rodzin” (*International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*) z 1 lipca 2003 roku, która zabezpiecza prawa migrantów, uciekinierów i ich rodzin³²⁴.

Instrukcja podkreśla, że Kościół dostrzega w migrantach obraz Chrystusa, który powiedział: „Byłem przybyszem, a przyjęliście mnie” (Mt 25, 35). Sam urodził się w żłobie i jako obcy uciekał do Egiptu, a jako Zmartwychwstały ukazał się swoim uczniom w drodze do Emaus. Dzięki temu możemy wyciągnąć wniosek, że migracje stawiają przed chrześcijanami nowe zadania ewangelizacji i budowania solidarności. Zostaliśmy wezwani do pielęgnowania ducha tolerancji i praktykowania szacunku wobec tożsamości innych osób. Cały Kościół powinien być poruszony kwestią migrantów i zaangażowany w ich problemy, aduspasterstwo powinno być przemyślane i tak planowane, by wyjść z pomocą wiernym.

---

³²³ Szczegółowe informacje i interpretacja Instrukcji, zob.: L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym. Zarys problematyki po wydaniu Instrukcji Erga migrantes caritas Christi*, „Roczniki nauk prawnych” 17 (2007), s. 121-139; G. Battistella, *La missione viene a noi: in margine all'Istruzione Erga migrantes caritas Christi*, Rzym 2019; W. Necel, *Troska o małżeństwo migranta i jego rodzinę w świetle instrukcji „Erga migrantes Caritas Christi”*, „Ius Matrimoniale” 14/20 (2009), s. 139-154 oraz W. Necel, *Prawno-duszpasterskie dyspozycje instrukcji „Erga migrantes caritas Christi”*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 52/3-4 (2009), s. 51-68.

³²⁴ Konwencja to wielostronny traktat ONZ regulujący ochronę pracowników migrantów i rodzin. Podpisana 18 grudnia 1990 roku, weszła w życie 1 lipca 2003 roku po osiągnięciu progu 20 ratyfikujących państw w marcu 2003 roku.

Dokument zachęca by katecheza pobudzała przekonanie o konieczności przyjmowania najuboższych i wygnanych, do których najczęściej należą migranci: „przyjęciu, które ugruntowane jest na miłości Chrystusa, winno towarzyszyć przeświadczenie, iż każde dobro wyświadczone bliźnim ze względu na Boga, a szczególnie cierpiącym niedostatek, jest dobrem czynionym samemu Chrystusowi”³²⁵.

Jan Paweł II skupił się w tych wypowiedziach na przyczynach migracji. Prosił także rządy, organizacje, obywateli i wiernych, by bardziej angażować się na rzecz migrantów i uchodźców. Dzięki solidarności z nimi i odpowiedniemu duszpasterstwu, przybysze będą mogli zapewnić sobie lepsze warunki życia.

3.3. Migracje jako udzielanie gościny - Benedykt XVI

W czasie przemówienia do Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 15 maja 2008 roku papież Benedykt XVI (2005-2013) ogłosił, że będąc w Stanach Zjednoczonych Ameryki miał okazję zachęcić ten kraj do kontynuowania zaangażowania w przyjmowanie tych, którzy przyjeżdżają z krajów ubogich oraz wskazał na poważny problem łączenia rodzin. Równocześnie potwierdził, że troska Kościoła o rodzinę migrantów³²⁶ nie umniejsza duszpasterskiego zainteresowania nimi. Nadmieniał, że „wspólnota chrześcijańska, przyjmując i prowadząc dialog z imigrantami i wędrowcami, ma za stały punkt odniesienia osobę Chrystusa Pana naszego, który pozostawił swoim uczniom złotą regułę: nowe przykazanie miłości”. Dodał także, iż mobilność ludzka stanowi w obecnym, zglobalizowanym świecie ważną granicę nowej ewangelizacji. Dlatego zachęcił do kontynuowania duszpasterskiego zaangażowania³²⁷. Zawsze starał się zachęcać parafie i stowarzyszenia katolickich, które w duchu wiary i miłości podejmują wielkie wysiłki, by zaradzić potrzebom migrantów i uchodźców, przypominając o przykazaniu miłości. Wskazywał, że głoszenie ewangelii solidarności staje się konkretnym działaniem w gościnności obcokrajowca. Dzięki temu Kościół głoszący ideę solidarności zabiega o respektowanie praw migrantów i uchodźców, nakłaniając rządzących krajami i kierujących

---

³²⁵ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów*, instrukcja 2004, 5-9, 12-15, 41.

³²⁶ Więcej na temat opieki nad rodziną migrantów, zob.: red. J. Ballard, E. Weiling, C. Solheim, L. Dwanyen, *Migrant and Refugee Families: Global Perspectives and Challenges*, Minneapolis 2016.

³²⁷ Benedykt XVI, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 15.05.2008.

organizacjami oraz międzynarodowymi instytucjami do ich wspierania poprzez podejmowanie odpowiednich inicjatyw³²⁸.

Starał się także uświadomić, że przyjmowanie uchodźców i udzielanie im gościny jest obowiązkiem wszystkich, wynikającym z ludzkiej solidarności, która nakazuje nam zadbać o to, by nie poczuli się odizolowani z powodu nietolerancji i obojętności. „To oznacza, że osobom, które zostały zmuszone do opuszczenia swoich domów czy ziemi należy pomóc w znalezieniu miejsca, gdzie będą mogli żyć w pokoju i bezpieczeństwie, gdzie będą mogli pracować i przyswoić sobie prawa i obowiązki kraju, który ich gości, wnosząc wkład w dobro wspólne i nie zapominając o religijnym wymiarze życia” – pouczył podczas Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy w 2011 roku³²⁹.

W obu wypowiedziach, papież wykazał, że to od nas samych zależy, czy migrant doświadczy gościny i otrzyma odpowiednią pomoc.

3.4. Migracje jako spotkanie osób - Franciszek

Franciszek, będący papieżem od 2013 roku, od początku swojego pontyfikatu wykazywał wrażliwość na ludzki los, zwłaszcza los migrantów i uchodźców³³⁰. W dokumencie „Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych³³¹” podkreślił, że uchodźcy przynależą do wszystkich czasów i ludzie zawsze szukali ochrony, uciekając przed prześladowaniami, stąd w wielu krajach rozwinęła się tradycja przyznawania azylu uchodźcom: „Cała seria traktatów, wraz z ich rozszerzeniem, a także liczne organizacje stworzyły międzynarodowy system prawny na rzecz uchodźców”. Warto tu przypomnieć, że latach 80. XX wieku wraz z wprowadzeniem obowiązku wizowego, sankcji przewozowych i sprzeciwu wobec chęci niezależnego życia i pracy, pojawiła się tendencja spadkowa w przyznawaniu statusu uchodźcy, na czym skorzystali przemytnicy i handlarze ludźmi. Pojawiło się wówczas także kreowanie negatywnego wizerunku uchodźców i ubiegających się o azyl co doprowadziło do wzrostu ksenofobii, rasizmu, strachu i nietolerancji w stosunku do nich. Wraz z napływem migrantów i uchodźców zaczęły pojawiać się tzw. obozy przejściowe dla setki tysięcy ludzi. Niestety obecnie takie obozy zamiast pełnić funkcję

---

³²⁸ Benedykt XVI, *Małoletni migranci i uchodźcy*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2010, 16.10.2009.

³²⁹ Benedykt XVI, *Jedna rodzina ludzka*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2011, 27.09.2010.

³³⁰ Zob. G. Feliciani, *Papa Francesco e le migrazionine I primi cinque anni di pontificato*, „Nuova Antologia” 619/2 (2018), s. 47-68.

³³¹ Zob.: M. Ostrowski, *Refleksja pastoralno-teologiczna nad dokumentem Stolicy Apostolskiej „Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych”*, „Polonia Sacra” 4 (2017), s. 17-35.

przejściowego schronienia, stają się stałym miejscem pobytu, gdzie uchodźcy pozostają przez lata, z ograniczoną możliwością przemieszczania się, bez pozwolenia na pracę są pozbawieni środków do życia. Nawiązując do warunków w takich dokumentach międzynarodowej, iż powinna zwrócić uwagę i nie akceptować owych obozów jako miejsca do życia ludzi: „Oni także są naszymi braćmi i siostrami, których dzieci – podobnie jak inne – posiadają słusne pragnienie szczęścia Rada chciała uzmysłwić rządzącym, że ludzie żyjący tam są narażeni na przemoc, a środki finansowe, często obiecywane przez rządy nie docierają do obozów regularnie. W dalszej części dokument przypominał, że Kościół lokalny, na którego terytorium znajdują się kaplice portowe, kaplice lotniskowe lub kaplice w obozach przejściowych, jest odpowiedzialny za duszpasterską troskę o uchodźców. Kapelani regularnie odwiedzają te miejsca i starają się pomóc, zwłaszcza jeśli chodzi o najpilniejsze potrzeby, a także zapewniają pomoc duszpasterską i posługę sakramentalną³³².

Autorzy pragnęli, by przybywającym była udzielona pomoc, a na decyzję o udzielonym azylu czekali w bezpiecznym miejscu. Dokument stwierdza: „Byłoby wskazane, aby kraje, które są atrakcyjne dla ubiegających się o azyl, podjęły wspólną strategię, według której kraje pierwszego przybycia nie musiałyby ponosić całego ciężaru tego problemu [...]. Konieczne jest tworzenie i popieranie takich projektów, które pozwalają na współuczestnictwo uchodźców i konsultacje w decyzjach mających wpływ na ich codzienne życie. Należy również zapewnić udział kobiet w administracji obozu, aby zapewnić dostateczną uwagę problemom, które dotyczą zarówno ich, jak i ich dzieci”. Dokument podkreśla, że nie należy wprowadzać surowszej polityki imigracyjnej i zaostrzonej kontroli granicznej, tylko dążyć do rozwoju i stwarzać konkretne warunki wyjścia z koła ubóstwa, przemocy i wyzysku. Z kolei osoby, które stały się ofiarami handlu ludźmi – według dokumentu powinny mieć zapewniony dostęp do pomocy socjalnej i prawnej oraz uzyskać rekompensatę za szkody, które ponieśli, a specjalną ochroną otoczyć kobiety, które były wykorzystywane seksualnie³³³. Z tego zalecenia możemy wyczytać, iż niezbędną staje się zgoda na pobyt w innym kraju, by móc rozpocząć nowe życie, a także przedsięwziąć środki zapobiegające handlowi ludźmi i procederowi dzieci-żołnierzy³³⁴.

---

³³² Papieska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie, 2013, 38-42, 110-116, 118-123.

³³³ Więcej na temat przeciwdziałaniu wykorzystywaniu i handlu kobietami, zob.: red. M. Segrave, S. Milivojevic, *Anti-Trafficking and the Politics of Resistance: New Feminist Research*, New York 2011 oraz H. O’Nions, *Trafficked Women and Children: Abuse, Exploitation, and Vulnerabilities*, London 2012.

³³⁴ Papieska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie 2013, 64-67, 71-75.

Podczas wizyty na Lampedusie³³⁵, 8 lipca 2013 roku, Papież spotkał się z imigrantami. Przybył tam, by uczcić pamięć osób, które chcąc dostać się do Europy, utonęły na Morzu Śródziemnym. Podczas mszy, którą tam odprawił, w homilii prosił o wybaczenie obojętności na los imigrantów. „Prosimy o przebaczenie dla tych, którzy wygodnie zamknęli się we własnym dobrobycie, który znieczula serce; prosimy o wybaczenie dla tych, którzy przez swoje decyzje na poziomie światowym stworzyli sytuacje, które prowadzą do tych dramatów” - powiedział żałując, że morze stało się dla tych ludzi drogą śmierci zamiast drogą nadziei. Wcześniej przekazał wyrazy wdzięczności i zachęty mieszkańcom Lampedusy i Linosy, stowarzyszeniom, wolontariuszom i służbom bezpieczeństwa, które okazały pomoc osobom w ich podróży ku lepszemu życiu za to, że dali przykład solidarności. Według papieża do takiej sytuacji by nie doszło, gdybyśmy byli bardziej wrażliwi na innych i nie stracili poczucia braterskiej odpowiedzialności. „Kultura dobrego samopoczucia, skłania nas do myślenia o sobie, czyni nas niewrażliwymi na krzyki innych, sprawia, że żyjemy w bańkach mydlanych, które są piękne, ale są niczym, są iluzją daremności, prowadzi do obojętności wobec innych, co w istocie prowadzi do globalizacji obojętności. W tym świecie globalizacji popadliśmy w globalizację obojętności. Jesteśmy przyzwyczajeni do cierpienia drugiego, to nas nie dotyczy, nie obchodzi nas to, to nie nasza sprawa!”³³⁶ – podsumował Franciszek.

Przy okazji rozmów między Meksykiem a Stolicą Apostolską na temat migracji i rozwoju człowieka, 11 lipca 2014 roku, papież przypomniał, że wiele osób jest zmuszonych do emigracji, zachęcając tym samym do zwrócenia uwagi na dziesiątki tysięcy dzieci, które emigrują samotnie, aby uciec przed ubóstwem i przemocą. Prosił, aby w pierwszej kolejności zająć się właśnie nieletnimi. W obliczu tego wezwania podkreślił, że konieczne jest zwrócenie uwagi całej społeczności międzynarodowej na przyjęcie nowych form legalnej i bezpiecznej migracji³³⁷. Również przy okazji orędzia na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy w 2015 roku Franciszek przypomniał o konieczności podkreślił, o konieczności współpracy

---

³³⁵ W 2013 roku, wyspa Lampedusa, położona na Morzu Śródziemnym, była świadkiem tragedii migrantów, która przyciągnęła uwagę światowej opinii publicznej. W dniu 3 października 2013 roku doszło do katastrofy statku migrantów u wybrzeży Lampedusy, w wyniku której zginęło ponad 360 osób. To tragiczne wydarzenie skłoniło społeczność międzynarodową do zwrócenia większej uwagi na sytuację migrantów, którzy podejmują niebezpieczną podróż przez Morze Śródziemne w poszukiwaniu lepszych warunków życia lub uciekając przed konfliktami i prześladowaniami w swoich krajach. Po tragedii na Lampedusie, wiele organizacji, w tym agencje ONZ, organizacje pozarządowe, Kościół katolicki i inne instytucje, zintensyfikowało swoje wysiłki w zakresie pomocy humanitarnej, ochrony migrantów i poprawy warunków przyjmowania migrantów na wyspie.

³³⁶ Franciszek, *Spotkanie z imigrantami na Lampedusie*, 8.07.2013.

³³⁷ Franciszek, *Forum między Meksykiem a Stolicą Apostolską na temat mobilności i rozwoju człowieka*, przesłanie, 11.07.2014.

państw i organizacji międzynarodowych, by mogły uregulować prawo migracyjne i mądrze nim pokierować³³⁸. Papież przypominał o konieczności wyraźniejszych i skuteczniejszych działań, opierających się na ogólnoświatowej sieci współpracy, ale też i na fundamencie ochrony godności każdego człowieka. Papież pouczył: „idąc za przykładem Jezusa powinniśmy troszczyć się o osoby najsłabsze i rozpoznawać człowieka w tych, którzy zostali opuszczeni”. Franciszek pragnąłby zapewne, tak jak i jego poprzednicy, by zostały wzmożone wysiłki do stwarzania warunków pozwalających na eliminowanie przyczyn migracji, a utworzony porządek gospodarczo-finansowy, bardziej sprawiedliwy i zrównoważony³³⁹.

Przy okazji wizyty na wyspie Lesbos w kwietniu 2016 roku również zaapelował o dalekosiężną politykę³⁴⁰. Przyznał tam wówczas, że obawy instytucji, obywateli greckich i innych krajów europejskich, związane z kryzysem uchodźczym są zrozumiałe i uzasadnione. Wezwał jednak, aby mimo obaw nie zapomniano, że migranci nie są: „liczbami, ale osobami, twarzami, imionami, historiami. Od chwili, gdy wyspa Lesbos stała się przystanią dla wielu migrantów poszukujących pokoju i godności, odczuwałem pragnienie, aby tutaj przybyć” – podkreślił. Przy tej okazji na wyspie działało wielu wolontariuszy i licznych stowarzyszeń, które wraz z różnymi instytucjami publicznymi niosły pomoc. Dlatego też prosił o odpowiedzialność i solidarność w obliczu zaistniałej dramatycznej sytuacji oraz: „aby być naprawdę solidarnymi z tymi, których zmuszono do opuszczenia własnej ziemi, trzeba pracować, by usunąć przyczyny tej dramatycznej sytuacji. Franciszek apelował również o pokój, gdyż każda wojna przyniosła dotychczas tylko śmierć i zniszczenie³⁴¹.

---

³³⁸ Zob.: R. Leśniczak, *Komunikowanie polityczne Franciszka na temat wartości nienegocjowalnych. Analiza orędzi papieskich na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy (2014–2018) oraz ich zmediatyzowany przekaz na portalu wpolityce.pl*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 28/1 (2019) s. 97-113.

³³⁹ Franciszek, *Kościół bez granic matką wszystkich*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2015, 18.01.2015.

³⁴⁰ Na wyspie Lesbos w Grecji w 2015 i 2016 roku miała miejsce znacząca fala przybywających migrantów i uchodźców, którzy przekraczali Morze Egejskie z Turcji w poszukiwaniu schronienia w Europie. Sytuacja ta spowodowała kryzys humanitarny, który przyciągnął uwagę międzynarodową. W związku z kryzysem migracyjnym na Lesbos pojawiło się wiele organizacji społecznych, agencji rządowych i międzynarodowych oraz wolontariuszy, którzy zaangażowali się w pomoc i wsparcie dla przybywających migrantów. Wiele z tych organizacji i wolontariuszy działało na rzecz dostarczenia podstawowych potrzeb humanitarnych, takich jak żywność, woda, odzież, schronienie i opieka medyczna. Ważną rolę odegrała również lokalna społeczność na Lesbos, która okazała gościnność i solidarność wobec migrantów, oferując im pomoc i wsparcie na różne sposoby.

³⁴¹ Franciszek, *Modlitwa na wyspie Lesbos*, 18.04.2016.

W 2017 roku Franciszek powołał do istnienia Dykasterię ds. Integralnego Rozwoju Człowieka³⁴², która ma na celu m.in. konkretne zajęcie się migrantami, uchodźcami i ofiarami handlu ludźmi. Powołanie w tamtym czasie Dykasterii miało przypomnieć, że żyjemy w czasach, w których następuje ciągły przyrost migracji, stawiając tym samym coraz to większe wyzwania wspólnocie politycznej, społeczeństwu obywatelskiemu i Kościołowi, wzywając do jeszcze pilniejszej odpowiedzi na owe zjawiska. Franciszek powiedział: „W swej istocie migracja jest wyrazem wewnętrznej tęsknoty za szczęściem każdego człowieka, szczęściem, którego należy szukać i dążyć do niego. Dla nas chrześcijan całe ziemskie życie jest podróżą do niebieskiej ojczyzny”. Papież chciał tym samym przypomnieć, że przyjmowanie migrantów powinno uczyć tego, aby w obliczu natury odrzucenia, zakorzenionej w egoizmie i wzmocnionej populistycznej demagogii, pilnie zmienić nastawienie, aby przezwyciężyć obojętność i przyjąć hojną postawę wobec przybyszów. Zadaniem rządów jest utworzenie bezpiecznych kanałów humanitarnych dla tych, którzy uciekają przed wojnami i prześladowaniami. Franciszek dodał: „Odpowiedzialne i godne powitanie tych naszych braci i sióstr zaczyna się od ich pierwszego zakwaterowania w odpowiednich i przyzwoitych pomieszczeniach”³⁴³.

We wrześniu Franciszek zwrócił się do krajowych dyrektorów ds. rozwoju duszpasterskiego dla migrantów uczestniczących w Konferencji Rady Biskupów Europy

---

³⁴² Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka (ang. *Dicastery for Promoting Integral Human Development*) jest jedną z dykasterii Kurii Rzymskiej, która zajmuje się szerokim zakresem kwestii związanych z integralnym rozwojem człowieka, zarówno na poziomie jednostki, jak i społeczeństwa. Powstała w 2017 roku w wyniku połączenia kilku wcześniejszych dykasterii. Główne obszary działania Dykasterii ds. Integralnego Rozwoju Człowieka obejmują sprawy społeczne, sprawiedliwość społeczną, promowanie pokoju, ochronę środowiska, dialog międzyreligijny oraz współpracę międzynarodową. Jej celem jest propagowanie zintegrowanego podejścia do rozwoju człowieka, który obejmuje zarówno aspekty materialne, jak i duchowe. Dykasteria prowadzi badania, opracowuje dokumenty, organizuje konferencje i spotkania, a także współpracuje z innymi instytucjami i organizacjami na całym świecie, aby promować integralny rozwój człowieka i odpowiedzieć na wyzwania współczesnego świata.

³⁴³ Franciszek, *Integracja i rozwój: od reakcji do działania*, przemówienie do uczestników Międzynarodowego Forum Migracji i Pokoju, 21.02.2017.

Międzynarodowe Forum Migracji i Pokoju (*International Forum of Migration and Peace*) to inicjatywa mająca na celu promowanie dialogu, współpracy i solidarności w obszarze migracji i pokojowego współżycia między migrantami a społecznościami przyjmującymi. Jest to platforma, na której różne organizacje religijne, społeczne i inne instytucje mogą współpracować i dzielić się swoimi doświadczeniami w zakresie migrantów i tematów z nimi związanych. Forum Migracji i Pokoju skupia się na różnych aspektach migracji, w tym na ochronie praw migrantów, integracji społecznej, zapobieganiu i zwalczaniu dyskryminacji oraz promowaniu pokoju i sprawiedliwości w społeczeństwach wielokulturowych. Poprzez dialog, edukację, wymianę doświadczeń i wspólne działania, Forum dąży do budowania społeczeństw otwartych, zróżnicowanych i opartych na wzajemnym poszanowaniu.

(CCEE)³⁴⁴. Podziękował wszystkim zgromadzonym za zaangażowanie, jakie podjęli w ostatnich latach na rzecz migrantów i uchodźców, którzy przybyli do Europy w poszukiwaniu bezpieczniejszego miejsca i godnego życia. Franciszek dostrzegł jednak niepokój w obliczu masowego napływu migrantów i uchodźców, który został spotęgowany przez nieprzygotowanie społeczeństw przyjmujących oraz często nieodpowiednią politykę krajową i wspólnotową. Ten niepokój wskazuje na ograniczenia procesów jednoczenia Europy, na przeszkody, z jakimi musi się zmierzyć konkretne zastosowanie powszechności praw człowieka. Z perspektywy eklezjologicznej „przybycie tak wielu braci i siostr w wierze daje Kościołom w Europie dodatkową okazję do pełnego urzeczywistnienia ich własnej katolickości, konstytutywnego elementu Kościoła, który wyznajemy w każdą niedzielę w Credo” – powiedział wówczas³⁴⁵.

Również przy okazji Światowego Dnia Pokoju nadmienił, że przyjęcie drugiego człowieka wymaga zaangażowania, pomocy, życzliwości, uwagi oraz odpowiedzialnego zarządzania nowymi i złożonymi sytuacjami. Wskazał, że na rządzących spoczywa odpowiedzialność za działanie zgodnie z cnotą roztropności, dzięki czemu kraje będą umiały przyjmować, wspierać, chronić oraz integrować migrantów, podejmując praktyczne działania. Podkreślił konieczność przyjęcia migrantów i uchodźców wyjaśniając, że przyjmowanie ich zwraca naszą uwagę na to, aby rozszerzyć możliwości legalnego wjazdu, bez odsyłania uchodźców i migrantów do miejsc, gdzie czeka ich prześladowanie i przemoc, a także, by zrównoważyć troskę o bezpieczeństwo narodowe z ochroną podstawowych praw człowieka. Przypomniał także słowa Pisma Świętego: „Nie zapominajcie też o gościnności, gdyż przez nią niektórzy, nie wiedząc, aniołom dali gościnę” (Hbr 13,2). Niestety, mimo wielu lat głoszenia przez papieży nauki pokoju, wojny, konflikty, ludobójstwa i czystki etniczne charakteryzujące wiek XX nie ustały, powodując przemieszczanie się ludzi wewnątrz granic państw i poza nimi. Na koniec Franciszek dodał: „Wszystkie dane, którymi dysponuje

---

³⁴⁴ Rada Biskupów Europy (ang. *Council of European Bishops' Conferences*, CCEE) to organizacja kościelna, która skupia biskupów katolickich z różnych krajów europejskich. Jej celem jest wspieranie współpracy i komunikacji między biskupami oraz promowanie jedności i koordynacji działań w zakresie duszpasterstwa, dialogu społecznego, sprawiedliwości społecznej i innych kwestii dotyczących życia Kościoła katolickiego w Europie. Powstała w 1971 roku i od tego czasu pełni ważną rolę w koordynacji działań biskupów europejskich. Spotkania Rady odbywają się regularnie, a biskupi mają możliwość wymiany doświadczeń, omawiania wspólnych wyzwań oraz podejmowania wspólnych decyzji. Rada Biskupów Europy jest również odpowiedzialna za organizację różnych inicjatyw, konferencji i projektów mających na celu promowanie wartości chrześcijańskich i budowanie jedności w Europie. Współpracuje również z innymi organizacjami kościelnymi i instytucjami na szczeblu europejskim i międzynarodowym.

³⁴⁵ Franciszek, *Przemówienie do krajowych Dyrektorów ds. Rozwoju Duszpasterskiego dla Migrantów uczestniczących w Konferencji Rady Biskupów Europy*, 22.09.2017.

wspólnota międzynarodowa, wskazują na to, że globalne migracje dalej będą naznaczały naszą przyszłość. Niektórzy widzą w nich zagrożenie. Ja natomiast zachęcam was do spojrzenia na nie z ufnością jako na szansę budowania pokojowej przyszłości”³⁴⁶. Franciszek zauważył konieczność przypominania rządów o zasadzie humanitaryzmu i braterstwa, które tkwią u podstaw każdego społeczeństwa³⁴⁷.

Podczas Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy zasygnalizował cztery czasowniki, w oparciu, o które należy współpracować z migrantami. „Każdy cudzoziemiec, który puka do naszych drzwi, jest okazją do spotkania z Jezusem Chrystusem, utożsamiającym się z cudzoziemcem przyjętym lub odrzuconym każdej epoki” – powiedział. Chciał przez to przekazać, iż troska o tych ludzi musi być wyrażona w sposób konkretny na każdym etapie ich migracji, od bezpiecznego i legalnego wjazdu w kraje przeznaczenia, do „przyjęcia” ich i udzieleniu im potrzebnej pomocy. „Chciałbym, aby znacznie więcej krajów przyjęło programy sponsorowania prywatnego i wspólnotowego, otwierając korytarze humanitarne dla najbardziej narażonych uchodźców” - wyraził pragnienie Franciszek³⁴⁸. To nie jedyny raz, kiedy zachęcił do takiego zarządzania migracją międzynarodową, by opierała się na wartościach sprawiedliwości, solidarności i współczuciu. Takie pragnienie wyraził także na spotkaniu z przedstawicielami Meksyku. Franciszek zauważył: „ważne jest, aby na migrantów na patrzeć jak na liczby, ale jak na ludzi, gdyż są to nasi bracia i siostry potrzebujący ochrony niezależnie od ich statusu imigracyjnego”³⁴⁹.

Franciszek w powyższych wypowiedziach zwrócił uwagę, że przyjęcie drugiego człowieka wymaga zaangażowania, pomocy, życzliwości, uwagi oraz odpowiedzialnego zarządzania nowymi i złożonymi sytuacjami. Za kluczową kwestią uznał przyjęcie odpowiednich procedur krajowych i planów współpracy uzgodnionych pomiędzy krajami pochodzenia i przyjmującymi.

Podjęta w tym rozdziale refleksja ukazuje, że każdy człowiek ma prawo emigrować w celu poprawienia swoich i swojej rodziny warunków życia. Papieże wskazywali, by politycy

---

³⁴⁶ Franciszek, *Migranci i uchodźcy: mężczyźni i kobiety w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2018, 1.01.2018.

³⁴⁷ Franciszek, *Przemówienie do członków Korpusu Dyplomatycznego Akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej*, 8.01.2018.

Korpus Dyplomatyczny Akredytowany przy Stolicy Apostolskiej jest to grupa dyplomatów z różnych państw, którzy pełnią swoje funkcje w Watykanie jako przedstawiciele swoich krajów. Mają oni za zadanie utrzymywać relacje dyplomatyczne i komunikować się z Watykanem w imieniu swoich rządów

³⁴⁸ Franciszek, *Przyjmować, chronić, promować i integrować imigrantów i uchodźców*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2018, 14.01.2018.

³⁴⁹ Franciszek, *Forum na temat migracji między Stolicą Apostolską a Meksykiem*, przemówienie, 14.06.2018.

unikały wydalania uchodźców ze swoich państw, a w zamian za to zwiększyły ilość bezpiecznych i legalnych dróg migracji lub relokacji. Paweł VI przypominał wiernym zasadę, że w Kościele nikt nie jest cudzoziemcem, gdyż wszyscy należymy do jednego Ludu Bożego. Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał prawo każdego do azylu, a Kościół solidaryzuje się ze światem migrantów. Bóg uczy nas postawy miłości wobec bliźnich w przykazaniu miłości. Dlatego nie możemy pozostać obojętni także na to w jakich warunkach żyją migranci, poprzez działalność w licznych organizacjach publicznych i prywatnych. Benedykt XVI bardzo pragnął by parafie i stowarzyszenia katolickie podejmowały działania, dzięki którym zaradzą potrzebom migrantów i uchodźcom. Przypominał tym samym, że obowiązkiem wszystkich ludzi jest solidarność z potrzebującymi i odrzucenie przejawów nietolerancji i obojętności. Papież Franciszek często solidaryzował się z migrantami i uchodźcami. Nie chciał by ktokolwiek szukający schronienia nie otrzymał pomocy ze strony rządów i organizacji pozarządowych. Coraz większe ruchy migracyjne powinny skłonić oba te podmioty do współpracy i konkretnych działań.

ROZDZIAŁ 4 OCHRONA MIGRANTÓW I UCHODźCÓW W ŚWIETLE MAGISTERIUM PAPIESKIEGO

Ochronę migrantów i uchodźców można określić jako oferowanie pewnych i poświadczonych informacji przed wyjazdem, obronie podstawowych praw migrantów i uchodźców bez względu na ich status migracyjny oraz czuwaniu nad najbardziej bezbronniymi. Osoby migrujące powinny być chronione zarówno przez kraje pochodzenia poprzez udzielanie wiarygodnych informacji przed wyjazdem, jak też przez władze krajów przyjazdu, aby zapobiec wyzyskowi, pracy przymusowej i handlowi ludźmi. Aby to osiągnąć należy zakazać pracodawcom zatrzymywania dokumentacji pracowników, a także zapewnić wszystkim imigrantom dostęp do wymiaru sprawiedliwości bez względu na ich status prawny, przez zapewnienie wszystkim imigrantom możliwości otwarcia osobistego konta bankowego, ustalenie minimalnego wynagrodzenia dla wszystkich pracowników oraz zapewnienie wypłacenia wynagrodzenia przynajmniej raz w miesiącu. Migranci, osoby ubiegające się o azyl oraz uchodźcy muszą mieć możliwość korzystania ze swoich umiejętności, kompetencji i fachowości, aby poprawić swój dobrobyt oraz pomyślność ich wspólnot. Migranci nieletni muszą być chronieni zgodnie z międzynarodową Konwencją o Prawach Dziecka, poprzez obowiązkową rejestrację narodzin oraz zapewnienie, aby imigranci nieletni nie stawali się osobami nielegalnie przebywającymi w kraju, gdy osiągną pełnoletność, i aby mogli kontynuować edukację na każdym poziomie, w takim samym stopniu, co obywatele danego kraju. Wszystkim przybyłym powinien być zapewniony dostęp do państwowych systemów emerytalnych i możliwość przenoszenia zasiłku w przypadku przeprowadzki do innego kraju. Ważnym jest, by imigranci nigdy nie stali się osobami bez narodowości lub bezpaństwowcami, zgodnie z prawem do narodowości określonym przez konwencje międzynarodowe, a obywatelstwo powinno być uznane od chwili narodzin³⁵⁰.

4.1. Chrześcijańska odpowiedzialność za migrantów - Paweł VI

Kiedy 24 listopada 1963 roku Paweł VI (1963-1978) wygłosił w radio przesłanie z okazji Dnia Migranta, przypomniał, że: „Kościół, troszczący się o problemy ludzkości, nie pozostał obojętny na problem emigracji. Zwłaszcza w czasie wojny i po wojnie, kiedy zjawisko to wystąpiło w najbardziej bolesnej i nieuporządkowanej formie wędrówki uchodźców”. Wspomniał także o udzielanej przez Stolicę Apostolską pomocy charytatywnej,

---

³⁵⁰ Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej*, konwencja, 2018; *Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwadzieścia punktów działania dla Global Compact*, konwencja, 2017.

interwencjach dyplomatycznych. Jak wiadomo emigracja wiąże się często z trudnościami, zmartwieniami, cierpieniem i niebezpieczeństwami zarówno dla emigrujących, jak i tych którzy pozostali w swoich domach, bez swoich bliskich, dlatego zapewne wskazał, że: „emigracja powoduje kryzysy religijne i moralne oraz występuje z cierpieniem i bolesnymi konsekwencjami, dlatego duszpasterska posługa Kościoła nie może jej ignorować; a im bardziej w ostatnich latach zjawisko emigracji jest uwydatniane i zaostrzane, tym bardziej troska duchowieństwa diecezjalnego, zakonników i świeckich katolickich musi interweniować i wykazywać w odpowiednim czasie i wieloraką zdolność do niesienia emigrantom pociechy i pomocy, odpowiadającej dzisiejszym potrzebom”. W imieniu Kościoła prosił biskupów proboszczów, przedstawicieli instytucjach charytatywnych, takich, jak Akcja Katolicka³⁵¹ i stowarzyszeń działających pod przewodnictwem Kościoła o rozwój działalności religijnej i opiekuńczej na rzecz emigrantów³⁵².

Kongregacja biskupów w sierpniu 1969 roku wydała Instrukcję dotyczącą duszpasterstwa wśród migrantów „De pastorali migratorum cura”³⁵³, która za dokumentami świeckimi potwierdza prawo każdego do posiadania ojczyzny, z którą łączy się pochodzeniem, węzłem krwi, a także więzami duchowymi i kulturalnymi. Tłumaczy ona, że naruszeniem podstawowych praw ludzkich jest pozbawienie domu i ojczyzny z racji odmiennego pochodzenia, różnicy religii lub podobnej przyczyny. Przypomina, iż człowiek posiada także prawo do korzystania z dóbr materialnych i duchowych i jeśli państwo z jakichkolwiek względów nie może zapewnić swoim mieszkańcom korzystania z tych dóbr albo wprowadza warunki ubliżające godności ludzkiej, człowiekowi przysługuje prawo emigrowania i wybrania nowego domu poza jego granicami. Biskupi uwypuklają, iż migranci winni chętnie się przystosowywać do przyjmujących ich społeczności i od razu uczyć się używanego tam języka. Za istotne uznali otoczenie troską tych, którzy ze względów ideologicznych lub politycznych zostali zmuszeni do opuszczenia swojej ojczyzny oraz pozbawionych domu i deportowanych gdzie indziej³⁵⁴.

---

³⁵¹ Zob.: Ch. D. Denny, M. B. Fraser Connolly, *Empowering the People of God: Catholic Action before and after Vatican II*, New York 2014.

³⁵² Paweł VI, *Radiomessaggio del Santo Padre Paolo VI*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1963.

³⁵³ Zob.: V. de Paolis, *La Cura dei migranti secondo Il Motu Proprio Pastoralis Migratorum Cura e l'istruzione De Pastoralis Migratorum Cura*, „Studi Emigrazione Roma” 55 (1979), s. 341-412.

³⁵⁴ Kongregacja biskupów, *De pastoralis migratorum cura, instrukcja* dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów, 1969, 6-7, 9-14.

W 1970 roku Paweł VI dokumentem *Motu proprio „Apostolicae Caritatis”*³⁵⁵ powołał do życia Papieską Komisję ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących („*Pontificia Commissio pro Migratione et Itinerantia*”). W dokumencie papież zaznacza: „Troska duszpasterska musi mieć na celu nie tylko tych, którzy mieszkają w ustalonych granicach parafii, stowarzyszeń i innych tego typu jednostek prawnych, ale także tych, którzy z wyboru lub konieczności opuszczają swoje stałe miejsce zamieszkania”. Dalej zasugerował, że należy przeprowadzić badania naukowe, w porozumieniu z innymi, jakie są przyczyny i konsekwencje migracji, zbadać, w jaki sposób tego rodzaju podróżnikom można pomóc w naturalnym i nadprzyrodzonym rozwoju, a także przed jakimi niebezpieczeństwami muszą być chronieni. Zadaniem Kościoła jest wspierać i koordynować wartościowe projekty, a także inspirować do nowych, by jak najwięcej pomóc oraz dać znać o problemach społecznych, ekonomicznych, kulturowych i innych, które często powodują te migracje. Papież dostrzegł, że jego poprzednicy zrobili wszystko, co w ich mocy, aby rozwiązać te problemy z pomocą Konferencji Biskupów, niektórych organizacji międzynarodowych, poszczególnych chrześcijan i stowarzyszeń chrześcijańskich. Jednak mając na uwadze „nowe potrzeby”, postanowił powołać Papieską Komisję ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych przy Świętej Kongregacji Biskupów, by objęła ona opiekę nad emigrantami. Duszpasterstwo Morza, Duszpasterstwo Powietrza, Apostolat Nomadów oraz pomoc turystom, których opieka duszpasterska została przekazana do kompetencji Kongregacji ds. Duchowieństwa przez Konstytucję apostolską „*Regimini Ecclesiae Universae*”³⁵⁶. Obowiązkiem powołanej Komisji było zajmowanie się duszpasterstwem osób wędrownych we współpracy z Krajowymi Konferencjami Episkopatów³⁵⁷.

Paweł VI nie zapominał o ważnych przemianach, jakie zachodziły w świecie migrantów i był świadomy trudności, jakie w wielu miejscach nałożyły na nich kryzys gospodarczy. Próbował wezwać Kościół do konkretnego akcentowania swojej działalności duszpasterskiej wśród migrantów oraz do coraz intensywniejszej pomocy w rozwijaniu autentycznego ducha braterstwa wobec migrantów. Dzięki tym działaniom realizowana jest postawa solidarności oraz budowa wyjątkowej rzeczywistości. Papież nazwał owe działania „cywilizacja miłości”. Podkreślił także pragnienie, by obchody Dnia Migranta przyczyniły się

---

³⁵⁵ Zob. W. Necel, *Kuria rzymska wobec dobra duchowego migrujących*, „*Prawo Kanoniczne*” 56 (2013), s. 47-71.

³⁵⁶ Zob.: E. Szafrowski, *Posoborowe prawodawstwo kościelne. Konstytucja Apostolska „Regimini Ecclesiae universae” - o Kurii Rzymskiej*, „*Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny*” 11/3-4 (1958), s. 255-302.

³⁵⁷ Paweł VI, *Apostolicae Caritatis*, motu proprio, 1970.

do dojrzewiania chrześcijańskiej mentalności w tym obszarze, zapewniając wszystkich migrantów o swojej szczególnej miłości i modlitwie, życząc im pomyślności i pogody ducha³⁵⁸.

Paweł VI wielokrotnie nalegał na podjęcie konkretnych wysiłków w celu poprawy warunków życia migrantów, nie oddzielając ich od duchowej pomocy, jaka powinna być im udzielona. W roku 1977 chciał zwrócić uwagę na temat będący przedmiotem refleksji Kościoła powszechnego podczas obrad ostatniego Synodu, czyli katechezy dzieci i młodzieży³⁵⁹. W związku z tym nasuwało się wiele pytań: jak właściwie uwzględnić mentalność migrantów i ich dzieci, język, stopień kultury, poziom wychowania religijnego, zachowania psychologiczne, sytuację rodzinną i środowisko, pracę, czas wolny i rozrywkę oraz cały kontekst społeczny i kościelny, w którym żyją? „Ogólna zasada, którą Stolica Apostolska wskazała organizacjom duszpasterskim dla migrantów, obowiązuje przede wszystkim w tej dziedzinie katechezy dla młodzieży: organizować wszystko dostosowane do ich mentalności i języka” – mówił Paweł VI. Mimo, iż główna rola w wychowaniu przypada rodzinie, to niestabilność migrantów powodująca dezintegrację rodziny potrzebuje pomocy i wsparcia. W związku z tym Papież, okazując na nowo szacunek dla instytucji publicznych i prywatnych, działających na rzecz jedności i pomyślności rodziny dotkniętej emigracją, gorąco pragnął, aby środki były przeznaczane na dobro rodziny i jej misję wychowawczą³⁶⁰.

Pismem Sekretariatu Stanu z dnia 4 maja 1978 roku, papież zatwierdził list do Konferencji Biskupich „Kościoł i mobilność człowieka”. W tym liście opublikowanym przez Papieską Komisję dla duszpasterstwa migracji i turystyki 26 maja podkreślił, że obrona praw i wezwanie do przestrzegania obowiązków nie ogranicza się wyłącznie do osoby ludzkiej traktowanej indywidualnie, ale obejmuje prawa i obowiązki wszelkich zbiorowości, grup i mniejszości. Kościoły lokalne dostrzegły w ruchliwości ludzi wezwanie do wypracowania całościowej wizji dobra wspólnego i do podniesienia na wyższy poziom powszechnego braterstwa chrześcijańskiego. Ważne jest przyjęcie postawy przemiany misyjnej i apostoelskiej, która spowodowałaby, że Kościół kraju, z którego następuje wyjazd, czuje się zobowiązany do przygotowania i towarzyszenia swoim wiernym udającym się gdzie indziej dla jakichkolwiek powodów. Zróżnicowanie posług, funkcji i odpowiedzialności według

---

³⁵⁸ Paweł VI, *Nie dla wykluczenia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta, 1976.

³⁵⁹ Chodzi o IV Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów (30 września — 29 października 1977), na temat „Katecheza w naszych czasach”. Ze względu na śmierć Pawła VI, jego wyniki ogłosił dopiero Jan Paweł II 16 października 1979 r. posynodalną adhortacją apostoelską „Catechesi tradendae”.

³⁶⁰ Paweł VI, *Emigranci budowniczości Europy*, orędzie na Światowy Dzień Migranta, 1977.

zasady wspólnej ludziom godności podkreśla powszechność troski duszpasterskiej. Świadomość przyrodzonej powszechności organizmu kościelnego mówi o tym, że nikt nie może być traktowany jako cudzoziemiec, gość czy być odsuwany w jakiś inny sposób. Tego typu apostołstwo nie może być wyłącznie dziełem specjalistów, gdyż tą odpowiedzialność ponosi cały Kościół. Występujący ruch ludności stwarza okazje do wykorzystania w pełni, jeszcze przed wypełnieniem obowiązków, przywilejów związanych z powołaniem chrześcijańskim, jak altruizm czy przeciwdziałanie dyskryminacji ludzi. Potwierdza istotną rolę opieki społecznej, szczególnie w pierwszych okresach migracji „Dzielni i dobrze przygotowani asystenci społeczni mogą stać się cennymi współpracownikami kapłanów w działalności misji”. Przypomina, że ważne jest, aby to podkreślać w Dniu Migranta, zachęcając Kościoły, które dotychczas jeszcze nie podjęły tej inicjatywy lub nie podjęły jej na stałe, regularnie ten Dzień obchodziły. Jest on pomyślany jako odpowiednia okazja dla pobudzenia wspólnot chrześcijańskich do odpowiedzialności wobec migrantów oraz do obowiązku współdziałania w rozwiązywaniu ich różnorodnych problemów³⁶¹.

Paweł VI pragnąc większego zainteresowania losem migrantów wzywał Kościół i organizacje do opieki nad nimi i okazywania im troski. Dzięki tym działaniom realizowana jest postawa solidarności i budowana jest „cywilizacja miłości”

4.2. Obowiązek solidarności z migrantami - Jan Paweł II

Jan Paweł II (1978-2005), który bardzo dobrze zna sytuację ludu zmuszonego do szukania chleba i pracy poza własnym krajem. W czasie swojej posługi biskupiej wielokrotnie odwiedzał wspólnoty Polaków na emigracji. Przypominał, że celem Kościoła jest promowanie dobrego zrozumienia między narodami i grupami o różnym pochodzeniu kulturowym, zgodnie z fundamentalną zasadą jedności w wielości i wielości w jedności. Ta zasada powinna kierować wszystkimi powołanymi do prowadzenia apostołatu wśród migrantów: kapłanów i świeckich, zakonników i zakonnice, a praca ewangelizacyjna Kościoła w całej rzeczywistości zjawiska emigracji nabierać coraz większej wartości. Kładł również nacisk na konieczność postępu w posłudze kapłańskiej wśród migrantów³⁶². Przypominał, że już w czasie I wojny światowej Benedykt XV zarządził specjalne inicjatywy i mianował ordynariusza ds. uchodźców we Włoszech, a Pius XI wykazywał szczególną wrażliwość wobec zesłańców rosyjskich i wszystkich emigrantów obrządku słowiańskiego, zachęcając

---

³⁶¹Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Kościół i mobilność człowieka*, list do konferencji Biskupów, 26.05.1978.

³⁶² Jan Paweł II, *Cudzoziemcy lub bracia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1978.

Episkopat Polski do przyjmowania i udzielania pomocy uchodźcom z Europy Wschodniej, bez względu na ich region lub wyznanie. Konflikt, który pojawił się pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku w Azji Południowo-Wschodniej przyniósł liczną i przymusową emigrację. W pierwszym roku pontyfikatu Jan Paweł II interweniował w ten dramatyczny problem, apelując do opinii publicznej, rządów i organizacji międzynarodowych, ale przede wszystkim wspólnot katolickich i ich duszpasterzy o solidarność³⁶³. Z tego powodu papież wielokrotnie podnosił głos, kierując go do właściwych władz, by zostały zakończone działania łamiące prawo do życia. Papież zwrócił się do Kościoła i wszystkich ludzi, zachęcając do dzieł miłosierdzia: „Pasterze w swoich diecezjach niech nie omieszkają zachęcać wiernych, przypominając im, że każdy potrzebujący mężczyzna, kobieta i dziecko jest naszym bliźnim. Parafie, organizacje katolickie, wspólnoty religijne, a nawet rodziny chrześcijańskie niech znajdą sposób na wyrażenie swojej miłości wobec uchodźców. Każdy z nich niech osobiście wykona konkretny gest w miarę ich hojności i kreatywności inspirowanej miłością”. Papież docenił działania katolickich organizacji charytatywnych. Wiedział, że działalność charytatywna Kościoła jest inspirowana Ewangelią, miłością i współczuciem Chrystusa, który cierpi z powodu wszelkiego ludzkiego cierpienia. „Ci, którzy poświęcają się opiece nad emigrantami, na co dzień uświadamiają sobie, ile kosztuje przymusowa emigracja, czy to z powodów ideologicznych, czy ekonomicznych” – powiedział.³⁶⁴.

Przypominał, że dla każdego człowieka, a więc także dla migranta i uchodźcy, podstawą prawną nie jest legalna przynależność do określonej wspólnoty, ale przede wszystkim godność osoby. Dlatego – wskazywał papież - każdy powinien walczyć z wszelkimi formami dyskryminacji, które w rzeczywistości są sprzeczne z pozytywnym powołaniem społecznym człowieka i grup ludzkich. Zaakcentował, że powołaniem Rady do spraw Migrantów jest zajmowanie się migrantami i uchodźcami w krajach, w których są przyjmowani, ledwie tolerowani lub zamykane są przed nimi granice, a ustawodawstwo prowadzi do odrzucenia, rozdzielania rodzin i tworzenia bezpaństwowców. Niejednokrotnie imigranci są wykorzystywani, ich praca jest słabo wynagradzana, a ich warunki życia przez długi czas są niepewne. Obowiązkiem każdego jest pomoc w tworzeniu tkanki społecznej sprzyjającej przyjmowaniu migrantów i uchodźców oraz solidarność z nimi. „Katolicy mają

---

³⁶³ Więcej na temat solidarności, zob.: H. Bander, L. Juffs, „*Solidarity*” in the migration and refugee literature: analysis of a concept, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 66/1 (2020) s. 46-65.

³⁶⁴ Jan Paweł II, *Szkoła bez granic*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1979, 1.12.1979.

do złożenia świadectwo: objawienie ewangeliczne, ze swoim światłem i jego wymaganiami, wyraźnie pokazuje, że są wezwani do czynnego udziału w tych zadaniach” – powiedział. Można zatem zrozumieć, że katolicy oddając się służbie migrantom i uchodźcom nie mogą zapomnieć, że są uczniami Jezusa i dlatego utożsamiają się z ubogimi i obcymi³⁶⁵. „Bezinteresowna pomoc wzajemna jest warunkiem ukonstytuowania się Ciała Chrystusa, który przez swoją śmierć i zmartwychwstanie, jednoczy całą ludzkość z Ojcem w jedności i różnorodności jego członków, w Duchu” - wyjaśnił³⁶⁶.

Na sesji plenarnej Papieskiej Rady do spraw duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących w kwietniu 1991 roku, podkreślił, iż Kościół działa na rzecz dostosowania ustawodawstwa krajowego i międzynarodowego, tak by szanowało podstawowe prawa każdego człowieka do życia, kraju, rodziny, sprawiedliwego traktowania, udziału w życiu politycznym i społecznym. Dostrzegł, że nowa Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach migrantów i ich rodzin jest bardzo odpowiednia, wyrażając nadzieję, iż ochrona osób przymusowo wysiedlonych ze swojej ziemi będzie coraz bardziej dostrzegana w prawie międzynarodowym. Dodał, iż wyzwaniem dla Kościoła powinna być służba migrantom i uchodźcom oraz pomoc i dialog z przybyszami. Podziękował także za okazywaną dotychczasową pomoc wszystkim wiernym. „Musimy rozpoznać oblicze Chrystusa w braciach kroczących drogami świata i zaprosić ich do naszego stołu, aby łamali z nimi chleb braterstwa i solidarności” - wytłumaczył³⁶⁷.

Kolejny raz zwrócił uwagę na poczucie solidarności z rodziną ludzką i silniejsze dążenie do jej jedności, uwrażliwiając tym samym na godność człowieka i jego niezbywalne prawa oraz poczucie odpowiedzialności w obliczu problemów międzynarodowych podczas Światowego Dnia Migranta. Pouczył wiernych, że wydarzenie Pięćdziesiątnicy wyznacza etykę spotkania, która już dawno zapoczątkowała budowanie nowej ludzkości, która przyznaje godność każdej osobie. Według papieża, ta zasada musi znaleźć zastosowanie w dziedzinie migracji. Polecił by sformułować taki statut, który poprzez uznanie każdego prawa rodzimego zapewni migrantowi rozwój społeczny i kulturalny, niezbędny dla jego osobistego i zawodowego spełnienia. Papież przypomniał, że Bóg uczy braterstwa, gdyż wszyscy ludzie są przez Niego kochani i potencjalnie zbawieni przez Chrystusa, a każdy człowiek jest: „równie godny bycia uważanym, kochanym, zasłużonym, chronionym, ponieważ nie ma żadnej dyskryminacji w

---

³⁶⁵ Zob. G. Gutiérrez, *On Job: God-Talk and the Suffering of the Innocent*, New York 1987.

³⁶⁶ Jan Paweł II, *Przemówienie do Rady ds. Migrantów*, 5.07.1990.

³⁶⁷ Jan Paweł II, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 11.04.1991.

obliczu najwyższego kryterium, według którego ludzie muszą być oceniani, to znaczy w obliczu ich relacji z Bogiem i braćmi” – wyjaśnił Jan Paweł II. Możemy zatem wyciągnąć wniosek, że dzięki migracjom, nawzajem się poznajemy i współpracujemy, potwierdzając więź braterstwa między narodami³⁶⁸. Kilka miesięcy później podczas spotkania na temat duchowej troski migrantów i podróżników, które odbyło się 5 października 1991 roku, przestrzegł, by w trakcie udzielania pomocy materialnej nie zaniedbywać także formacji duchowej, którą można zapewnić poprzez specyficzną opiekę duszpasterską, uwzględniającą język i kulturę migranta, jak również potrzebę życia wiarą w obrębie własnej grupy etnicznej ze strukturami specjalnie dla nich zaprojektowanymi. „Kościół z radością nawiązuje relacje oparte na szacunku, szacunku i współpracy z ludźmi dowolnej religii lub rasy” - zapewnił³⁶⁹. Chcąc udzielić wspomnianej powyżej pomocy winniśmy korzystać z różnych narzędzi, przy jednoczesnym poszanowaniu godności osób jej przyjmującej. Papież zaprosił biskupów, proboszczów, osoby konsekrowane, grupy parafialne, stowarzyszenia kościelne i grupy wolontariuszy, aby wykazywały gesty solidarności wobec przybyszów. Odwołał się do słów Jezusa „Nie samym chlebem żyje człowiek, ale każdym słowem, które pochodzi z ust Bożych” (Mt 4,4), uważając, że prawdziwy duszpasterz nigdy nie zapomina o potrzebie Boga wśród migrantów. Analizując te wskazówki, możemy wywnioskować, że chrześcijanin naśladujący Jezusa i Jego apostołów ewangelizuje słowami i czynami. Nie można mówić o ewangelizacji bez działań charytatywnych oraz o miłości bez ducha Ewangelii. Zaangażowanie Kościoła w pomoc migrantom i uchodźcom, poza organizowaniem struktur gościnności i solidarności powinno skupiać się na czynach miłosierdzia wobec braci i sióstr³⁷⁰.

Jan Paweł II mówił wielokrotnie o konsekwencjach migracji, jakimi są rozłąka z rodziną, wykorzenie kulturowe i niepewność przyszłości. W związku z informacjami o tragediach uchodźców odrzuconych na granicach, dyskryminowanych i wyzyskiwanych migrantów, papież wezwał do świętowania Światowego Dnia Migranta, stwarzając okazję do refleksji nad tymi problemami, uświadamiając dramaty migrantów, promując kampanię świadomości i solidarności. „Bez względu na miejsce zamieszkania, człowiek ma prawo do ojczyzny, w której może czuć się jak u siebie w domu – pisał papież - aby realizować się w

---

³⁶⁸ Jan Paweł II, *Mądra akcja duszpasterska mająca na celu ochronę migrantów przed religijnym prozelityzmem*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1991, 21.08.1991.

³⁶⁹ Jan Paweł II, *Przemówienie na międzynarodowym spotkaniu na temat duchowej troski migrantów i podróżników*, 5.10.1991.

³⁷⁰ Jan Paweł II, *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 21.08.1996.

perspektywie bezpieczeństwa, zaufania, harmonii i pokoju”. Jako obywatele, podążając za myślą papieża, musimy zdać sobie sprawę, że aby zrealizować ten cel, potrzebne są środki, które sprzyjają i przyspieszają procedury łączenia rodzin oraz przyjmowanie przepisów prawnych, zapewniających skuteczną równość traktowania z pracownikami tubylczymi. Za istotne należy uznać fakt resocjalizacji środowiskowa i dzielnic, gdzie imigranci często zmuszeni są żyć na tzw. marginesie. Koniecznym jest również wyeliminowanie dyskryminacji w poszukiwaniu pracy, domu i dostępu do opieki zdrowotnej. Ważne jest nadanie legitymizacji, celu i godności także nielegalnym migrantom poprzez przyjęcie odpowiednich środków. Papież wskazał, że dzisiejsze migracje rosną, ponieważ zasoby gospodarcze, społeczne i polityczne oddalają się między bogatymi i biednymi krajami, grupa tych pierwszych kurczy się, a tych drugich powiększa. Wezwał kraje najbogatsze do nowego spojrzenia na ten problem ze świadomością, że ich moralnym obowiązkiem jest wkładanie swoich sił w jego rozwiązanie, odpowiadając na prawo do rozwoju, nie tylko jednej osoby, ale całych narodów³⁷¹. Papież przypominał, także że dla chrześcijan migrant powinien być osobą, której obecność stanowi wyzwanie a jej potrzeby stają się ich obowiązkiem. „Byłem przybyszem, a przyjęliście mnie” (Mt 25,35), a zadaniem Kościoła jest przedstawianie nauki wiary oraz wskazywanie jej odpowiedniego zastosowania w różnych sytuacjach, jakie wciąż stwarzają zmieniające się czasy. „Dlatego w Kościele nikt nie jest obcy, każdy migrant, również ten nielegalny uznawany jest jako brat i siostra, znajdując we wspólnocie chrześcijańskiej poczucie braterstwa” - tłumaczył³⁷².

W celu zwrócenia uwagi każdego człowieka, narodów i ich przywódców na problem uchodźstwa, wydano dokument „Problem uchodźców: wyzwanie dla solidarności”. Wychodzi on, od stwierdzenia, że życie w tak zwanych obozach pierwszego azylu nadal pozostawia poczucie niepewności i nazywa je „wirtualnymi więzieniami”, gdyż jest tam zdany na łaskę innych i nie może decydować o wszystkich swoich działaniach³⁷³. Dokument zaleca, by te obozy były zlokalizowane jak najdalej od konfliktu zbrojnego, i zabezpieczone przed możliwymi atakami. Podkreśla by zapewnić tam uchodźcom chociaż minimum prywatności i usług medycznych, edukacyjnych oraz religijnych, a mieszkańcy powinni być chronieni przed

---

³⁷¹ Jan Paweł II, *Migracje mają podwójne oblicze: różnorodność i uniwersalność*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1992, 31.07.1992.

³⁷² Jan Paweł II, *Kobiety na emigracji*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1995, 25.07.1995.

³⁷³ Zob.: M Sanfilippo, *I campi per stranieri in Italia*, „Studi Emigrazione/Migration Studies” XLIII/164 (2006), s. 787-796.

różnymi formami przemocy. „Obozy muszą pozostać tym, czym miały być: rozwiązaniem awaryjnym, a zatem tymczasowym” – możemy przeczytać w pierwszym rozdziale³⁷⁴.

Aby zapewnić uchodźcom ochronę odpowiednie organy mają obowiązek przyjąć wnioski o azyl, a w przypadku, gdy zostanie stwierdzone, że dana osoba nie jest prawdziwym uchodźcą, autorzy dokumentu proszą o niedopuszczenie do wszelkich form przymusowej repatriacji. Idąc w myśl dokumentu uznać należy, że pomoc uchodźcom winna postrzegana być jako moralny obowiązek łagodzenia cierpień innych. Dlatego tak ważną rolę pełnią tutaj media, mogące pomóc rozproszyć uprzedzenia i wzbudzić w opinii publicznej troskę o uchodźców, popierając politykę opartą na solidarności. „Przedstawienie jasnego, pozytywnego wizerunku uchodźców jest szczególnie potrzebne w tych krajach, w których ich obecność jest wykorzystywana do celowego odwracania uwagi od innych poważnych problemów krajowych lub zagranicznych” – podkreśla dokument pisząc wprost, że obojętność jest grzechem zaniedbania, i tylko solidarność pomaga odwrócić tendencję do patrzenia na świat wyłącznie z własnego punktu widzenia³⁷⁵.

Autorzy dokumentu dostrzegli pomoc udzielaną migrantom i uchodźcom ze strony instytucji międzynarodowych, jak, np. organów ONZ, międzynarodowych organizacji pozarządowych, stowarzyszeń wolontariuszy świeckich lub zakonnych, usług społecznych i duszpasterskich Konferencji Episkopatów. Mimo wielu napotkanych trudności możemy dojść do wniosku, że, praca wolontariuszy i funkcjonariuszy organów międzynarodowych jest bez wątpienia świadectwem, z którego powinniśmy jak najwięcej wynosić i je naśladować. Niestety nie każde państwo rozwinięte gospodarczo jest skłonne do udzielania takiej pomocy jak wymienione wyżej podmioty. Jako chrześcijanie największą uwagę powinniśmy skupić na ostatnim rozdziale owego dokumentu. Podkreśla on znaczenie miłości Kościoła do uchodźców, który ofiaruje swoją miłość i pomoc wszystkim uchodźcom bez względu na ich religię czy rasę, szanując w każdym z nich niezbywalną godność osoby ludzkiej stworzonej na obraz Boga. Dlatego powinniśmy wykazać, że stawiamy na pierwszym miejscu godność osoby ludzkiej ze wszystkimi jej potrzebami. Poprzez nasze i Kościoła lokalnego zaangażowanie udzielamy gościnności, solidarności i pomocy. Nasza pomoc może przybierać różne formy jak: kontakt osobisty, obrona praw jednostek i grup, potępienie niesprawiedliwości, działania na rzecz przyjęcia ustaw, które zagwarantują ich skuteczną

---

³⁷⁴ Rada Papieska „Cor Unum” (Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka), *Problem uchodźców: wyzwanie dla solidarności*, wytyczne pastoralno-kanoniczne, 1992. 1-3, 14-15.

³⁷⁵ Tamże, 8-10, 13, 16.

ochronę, edukacja przeciwko ksenofobii, tworzenie grup wolontariuszy i funduszy ratunkowych. W przypadku dużego napływu liczby uchodźców, autorzy podkreślają, że Kościół zintensyfikuje współpracę ze wszystkimi zainteresowanymi organizacjami społecznymi i właściwymi władzami, a wspólnota parafialna będzie miała za zadanie uwrażliwić swoich członków na los uchodźców, wzywając ich, by przyjęli naukę Jezusa i nie postrzegali przybyłych jako zagrożenia dla jej tożsamości kulturowej i dobrobytu³⁷⁶.

Kiedy rok 1995 został ogłoszony przez Organizację Narodów Zjednoczonych Rokiem Kobiet, również Jan Paweł II swoje przemówienie z okazji Światowego Dnia Migranta poświęcił kobietom³⁷⁷. Papież chciał, by władze nie zapomniały o powodach, które skłoniły kobiety do opuszczenia kraju pochodzenia. Analizując historie migracji, a także jej kierunki możemy wywnioskować, że obok chęci większych możliwości finansowych, kobiety często uciekają od konfliktów kulturowych, społecznych lub religijnych, gdzie ich prawa nie zawsze są przestrzegane, a same często padają ofiarą dyskryminacji. Jan Paweł II zdając sobie sprawę z konsekwencji nielegalnej migracji, jaką jest problem prostytucji, poprosił o zachowanie czujności również w krajach pochodzenia, gdzie nielegalne organizacje proponują młodym kobietom drogę tajnej emigracji, schlebając im perspektywą sukcesu, często zabierając dokumenty i oszczędności. Pragnął, by są rządy wprowadziły odpowiednie regulacje, w celu zidentyfikowania i ukarania nierzetelnych agencji za nielegalny wyzysk, a także innych osób odpowiedzialnych za naruszenie godności ludzkiej³⁷⁸.

Zgodnie z materiałem zawartym w pierwszym i drugim rozdziale każdy człowiek ma prawo do życia w pokoju i wzajemnym szacunku, dlatego nie tylko w interesie państw i obywateli leży opieka nad migrantami, ale w interesie migrantów leży także poszanowanie praw regulujących życie społeczeństw, które ich przyjmują. Według papieża ważna jest walka z rasizmem, która będzie możliwa tylko jeśli zostanie przyjęta zasada równości. Dalej powołując się na słowa papieża, chrześcijanin powinien szerzyć niezbywalną godność człowieka odkupionego przez Chrystusa, gdyż jak twierdzi Ojciec Święty, Dobra Nowina to nie tylko głoszenie prawd abstrakcyjnych, ale działanie w miłości i w pokoju, które przybiera formę zaangażowania przeciwko niesprawiedliwościom obecnym w świecie, co przejawia się

---

³⁷⁶ Tamże, 20-21, 25-28, 35-37.

³⁷⁷ Więcej na temat migrantek i uchodźczyń, zob.: red. O. M. Espín, A. Dottolo, *Gendered Journeys: Women, Migration and Feminist Psychology*, London 2015.

³⁷⁸ Jan Paweł II, *Promować kulturę aktywnej solidarności rodzin migrantów*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1994, 10.08.1994; Jan Paweł II, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 27.10.1995.

w pracy na rzecz ubogich bez uwzględniania ich narodowości, religii i klasy społecznej. „Kościół wie, że musi coraz bardziej integralnie przyjmować rolę dobrego Samarytanina, stając się bliźnim wszystkich wykluczonych” - podkreślił³⁷⁹. Możemy to zrozumieć jako nie tylko nakaz gościnności, ale także konkretny obowiązek wynikający z wierności nauczaniu Chrystusa. Opiekowanie się migrantami to także dążenie do zapewnienia przybyłym należnego im miejsca w chrześcijańskich wspólnotach oraz zabiegać o uznanie ludzkich praw każdego z nich³⁸⁰. Praca na rzecz jedności rodziny ludzkiej zobowiązuje do odrzucenia dyskryminacji ze względu na rasę, kulturę lub religię, sama będąc świadectwem o życiu braterskim opartym na Ewangelii³⁸¹. Ważnym aspektem w nauczaniu Jana Pawła II jest wspieranie prawa każdego do spokojnego życia we własnym kraju, a także troska o to, aby prawo imigracyjne opierało się na uznaniu podstawowych praw człowieka³⁸².

Papież uwypuklał rolę Ewangelii, która dla stanowi, że „misją dzisiejszego Kościoła jest danie każdemu człowiekowi, bez względu na kulturę czy rasę, konkretnej możliwości spotkania z Chrystusem” - wyjaśnił³⁸³. Wezwał także państwa do przystąpienia do Międzynarodowej konwencji o ochronie praw pracowników migrujących i ich rodzin, która weszła w życie 1 lipca 2003 roku oraz apelował o respektowanie traktatów międzynarodowych dotyczących uchodźców. Taka ochrona musi być zagwarantowana, według niego w każdym społeczeństwie, każdemu obywatelowi³⁸⁴.

Jan Paweł II przez niespełna 30 lat pontyfikatu przypominał o godności człowieka. Nikt nie powinien traktować migranta jako narzędzia produkcji, ale jako podmiot obdarzony pełną godnością ludzką. Samą pomoc uchodźcom postrzegał jako moralny obowiązek każdego wierzącego. Dlatego zachęcał do podejmowane inicjatyw mających na celu ulżenie w cierpieniu oraz polepszenie położenia migrantów i uchodźców. Wyrażał uznanie i zachęcał do dalszej posługi tych, którzy się nimi zajmują. Opieka nad migrantami i uchodźcami jest jednym z najważniejszych kierunków pracy duszpasterskiej, a obchodzony Światowy Dzień

---

³⁷⁹ Jan Paweł II, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 27.10.1995; Zob.: red. M. McAlpine, F. Vasile, *Theology and Migration in World Christianity: Contextual Perspectives*, Routledge 2017

³⁸⁰ Jan Paweł II, *Wiara człowieka powinna działać poprzez miłość*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1997, 09.11.1997.

³⁸¹ Zob.: red. R. Z. De Beijl, *Documenting Discrimination Against Migrant Workers in the Labour Market*, Geneva 2000.

³⁸² Jan Paweł II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2000, 16.01.2000.

³⁸³ Jan Paweł II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2001, 14.01.2001.

³⁸⁴ Jan Paweł II, *Zaczynając na nowo od Chrystusa: w kierunku odnowionej opieki duszpasterskiej nad migrantami i uchodźcami*, przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 20.11.2003.

Migranta stanowi okazję do zastanowienia się, jakie są najskuteczniejsze sposoby działania tego apostołatu.

4.3. Migracja jako świadomość współzależności - Benedykt XVI

W przesłaniu na 92. Światowy Dzień Migrantów i Uchodźców Benedykt XVI (2005-2013) podkreślił, że zjawisko migracji nabrało cech strukturalnych, stając się ważnym czynnikiem światowego rynku pracy, będącego m.in. konsekwencją ogromnego pędu globalizacji. Miał na myśli zarówno migracje krajowe, jak i międzynarodowe, przymusowe i dobrowolne, legalne i nielegalne. Jak zauważył, wzrosła także liczba migrujących kobiet, zwłaszcza tych, które chcą towarzyszyć swoim mężom lub ojcom, gdziekolwiek się znajdują, ale także coraz więcej kobiet migruje samotnie, poszukując pracy w innym kraju. Często zdarza się, że imigrantka staje się głównym źródłem dochodu dla swojej rodziny. Najczęstszymi możliwościami zatrudnienia kobiet poza pracami domowymi jest: pomoc osobom starszym, opieka nad chorymi oraz praca w hotelarstwie. Papież przypomniał o konieczności zapobiegania zjawisku handlu ludźmi, któremu najczęściej padają kobiety. „Kościół widzi świat cierpienia i przemocy oczami Jezusa, którego poruszył litość na widok tłumów błakających się jak owce bez pasterza” - powiedział Benedykt XVI³⁸⁵. Dlatego to właśnie chrześcijanie powinni nieść pomoc, miłość, nadzieję i odwagę wśród tych pokrzywdzonych. Winni także skupić się na powodach ich przybycia do nowej ojczyzny. Papież nie chciałby zapewne, aby jego apel został odebrany tylko przez wiernych. Nad tymi aspektami musi pracować cała społeczność międzynarodowa. Tylko dzięki temu będzie można uniknąć kolejnych ofiar.

Na sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących pochyłającej się nad tematem: „Duszpasterstwo nad mobilnością ludzi dzisiaj, w kontekście współodpowiedzialności państw i organów międzynarodowych” odbywającej się 28 maja 2010 roku papież Ratzinger przypomniał, że ruch osób jest od dawna przedmiotem konwencji międzynarodowych, a ich celem jest zapewnienie ochrony podstawowych praw człowieka oraz zwalczanie dyskryminacji, ksenofobii i nietolerancji. Dostrzegł wysiłek budowania systemu wspólnych norm uwzględniającego prawa i obowiązki cudzoziemca, a także wspólnot przyjmujących, które dostrzegają godność każdej osoby ludzkiej, stworzonej przez Boga na jego obraz i podobieństwo. Podkreślił jednak, że nabycie praw idzie w parze z przyjęciem obowiązków. Odpowiedzialność państw i organizacji międzynarodowych wyraża

---

³⁸⁵ Benedykt XVI, *Migracje znakiem czasu*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2006, 18.10.2005.

się szczególnie w zaangażowaniu się w sprawy, które dotyczą całej rodziny narodów i wymagają konsultacji między rządami i organami bezpośrednio zainteresowanymi. „Nie możemy zapominać o ważnej roli mediacji, aby rezolucje krajowe i międzynarodowe, promujące powszechne dobro wspólne, znalazły akceptację we władzach lokalnych i miały reperkusje w życiu codziennym” - podkreślił³⁸⁶.

Ważnym aspektem wynikającym z nauki papieża jest wywnioskowanie, by organizacje międzynarodowe, współpracując ze sobą i z państwami, mogły wnieść swój wkład w uznanie praw osoby. Tylko dzięki temu podstawowe prawa człowieka staną się centralnym punktem współodpowiedzialności instytucji krajowych i międzynarodowych. Wobec uciekających przed wojnami i prześladowaniami wspólnota międzynarodowa podejmuje konkretne zobowiązania. Poszanowanie ich praw, jak również słuszna troska o bezpieczeństwo i spójność społeczną, sprzyjają ustabilizowanemu i zgodnemu współżyciu. „W rzeczywistości wszyscy jesteśmy wzajemnie od siebie uzależnieni, odpowiedzialni za braci i siostry w człowieczeństwie, a w przypadku wierzących – w wierze” - podsumował³⁸⁷.

Benedykt XVI przypominał, że proszący o azyl potrzebują zrozumienia i akceptacji, poszanowania ich ludzkiej godności i ich praw, ale także muszą być świadomi swoich obowiązków. Wspominał o ich cierpieniu, apelując do państw i wspólnot międzynarodowych o wzajemną akceptację, przewyciężenie lęków i wystrzeganie się różnych form dyskryminacji, a także o solidarność, wyrażającą się poprzez tworzenie odpowiednich struktur służących przyjmowaniu migrantów i programy osiedleńcze. To z kolei wymaga wzajemnej pomocy regionów cierpiących z tymi, które już od lat przyjmują wielką liczbę uciekinierów, a także lepszego współdziałania państw w odpowiedzialności. Ważną rolę odgrywa w tym procesie prasa i inne środki przekazu, które w należyty sposób, obiektywnie i uczciwie powinny przedstawiać sytuację osób, które zostały zmuszone do opuszczenia swojej ojczyzny³⁸⁸. Papież zachęcił wspólnoty chrześcijańskie, by z troską otoczyły pracujących migrantów oraz ich rodziny, towarzysząc im modlitwą, okazując solidarność i chrześcijańską miłość, wprowadzając nowe programy polityczne, ekonomiczne i społeczne, mające sprzyjać

---

³⁸⁶ Benedykt XVI, *Duszpasterstwo nad mobilnością ludzi dzisiaj, w kontekście współodpowiedzialności państw i organów międzynarodowych*, przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 28.05.2010.

³⁸⁷ Tamże; Benedykt XVI, *Jedna rodzina ludzka*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2011, 27.09.2010.

³⁸⁸ Media a migracje, zob.: F. Rizzuto, *Media e migranti: l'Altro nell'informazione italiana*, w: *Il Razzismo in Italia. Società, istituzioni e media*, M. Mannoia, M. Pirrone, Roma 2012, s. 267-288 oraz R. King, N. Wood, *Media and Migration: Constructions of Mobility and Difference*, London 2001.

poszanowaniu godności każdej osoby ludzkiej, ochronie rodziny oraz zapewniać godziwe mieszkanie, pracę i opiekę. Z koeli kapłani, zakonnicy i zakonnice, świeccy, a przede wszystkim młodzież powinni z wrażliwością służyć wsparciem tym, którzy uciekają od przemocy, pomóc im przezwyciężać trudności integracyjne³⁸⁹. Przypominał także niejednokrotnie, że solidarność jest faktem i dobrodziejstwem dla nas, ale także powinnością. W związku z tym, wówczas, kiedy migranci i uchodźcy nie będą mieć trudności w doświadczaniu gościnności, chętniej będą wносить wkład w dobrobyt kraju, do którego przybyli, poprzez wykorzystywanie swoich umiejętności zawodowych, swojego dziedzictwa społeczno-kulturowego i swoje świadectwo wiary³⁹⁰. Podkreślił, iż każde państwo ma prawo regulować imigrację i prowadzić politykę podyktowaną ogólnymi wymogami dobra wspólnego, zawsze jednak zapewniając poszanowanie godności każdej osoby ludzkiej³⁹¹.

Również u Benedykta XVI uwypuklony został aspekt solidarności z migrantami, a także podkreślenie ich godności ludzkiej. Migranci, którzy zostaną przyjęci przez obywateli kraju przybycia wiele też do niego wniosą. Ostatecznie skorzysta na tym całe społeczeństwo.

4.4. Ochrona migrantów jako imperatyw moralny - Franciszek

Papieska Rada do spraw duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących w 2013 roku wydała wytyczne duszpasterskie „Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych”³⁹², jako zachętę do wypełnienia uczynków względem ciała (Mt 25, 35-36) i poszanowania w każdym człowieku niezbywalnej godności osoby ludzkiej, stworzonej na obraz Boży. Celem dokumentu jest ukazanie różnych form przymusowej migracji oraz obudzenie świadomości wyzwań, jakie stawiają one przed społecznością gotową do przyjęcia osób dotkniętych migracjami. Wytyczne stanowią aktualizacją publikacji z 1992 roku: „Problem uchodźców, wyzwanie dla solidarności”. Jest to niejako zbiór propozycji wytycznych dla Pasterzy Kościoła, wszystkich wierzących, ludzi dobrej woli oraz organizacji katolickich zaangażowanych w różne programy pomocy oraz wsparcia dla uchodźców i przymusowych przesiedleńców. Dokument porusza kwestię misji Kościoła na rzecz przymusowych przesiedleńców, którzy byli, są i zawsze będą w sercu Kościoła. W pierwotnej

---

³⁸⁹ Benedykt XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012, 21.09.2011.

³⁹⁰ Więcej na temat chrześcijańskiej gościnności, zob.: P. P. Verhaeghe, *Christian Hospitality and Muslim Immigration in an Age of Fear*, „Journal of Ecumenical Studies” 53/2 (2018), s. 217-237.

³⁹¹ Benedykt XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013, 12.10.2012.

³⁹² Zob.: L. Zanfrini, *Valutazione critica del documento „Accogliere Cristonei rifugiati e nelle persone forzatamente sradicate”*, „People on the Move” 119/XLIII (2013), s. 115-127.

wspólnocie chrześcijan przyjęcie i ugoszczenie podróżnych stanowiło jej istotę. Podczas głoszenia Ewangelii pierwsi chrześcijanie byli zaleźni od gościnności, jaką otrzymywali w podróży. Z biegiem czasu, rozwijając w społeczeństwie cechę gościnności, zaczęto budować schroniska dla podróżujących, szpitale dla chorych pielgrzymów, a także domy opieki dla wdów i innych potrzebujących³⁹³.

W dokumencie możemy przeczytać: „Kościół uznał za konieczne bronić godności każdej osoby ludzkiej, także uchodźców politycznych, przesiedleńców i ofiary handlu ludźmi. Wypływa to z przekonania, że wszyscy ludzie są stworzeni na obraz Boży”. Reasumując dana osoba ma prawo do cieszenia się godnym życiem w obcym kraju, jeśli w jej własnym nie jest to możliwe. By opowiedzieć się po stronie biednych i bezsilnych, tak aby nie poczuli się odizolowani z powodu nietolerancji i obojętności, dokument wzywa do solidarności. „Kościół, w swojej służbie miłości wobec migrantów, uchodźców, osób wewnątrznie przesiedlonych i ofiar handlu ludźmi, nieustannie zwraca uwagę na ich cierpienia i potrzeby materialne, nie zapominając o innych wymaganiach” – głosi jedna z wytycznych. Autorzy wezwali państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych do opracowania bardziej przejrzystego systemu, które by pozwoliło na jaśniejsze określenie odpowiedzialności za osoby wewnątrznie przesiedlone i wypracowanie praktycznych zadań ochrony, tak by można byłoby powinny przedstawiać we wszystkich sytuacjach, gdzie władze państwowe nie chcą lub nie mogą chronić swoich obywateli przed zagrożeniami wewnętrznymi czy zewnętrznymi. Dalej zalecają, by bezpaństwowcy byli traktowani na terytorium obcego państwa zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego, a prawodawstwo nikogo nie zmuszało do zrzeczenia się obywatelstwa³⁹⁴.

Papieża Franciszka niepokoiło zjawisko handlu ludźmi, które dotyka wielu uchodźców, a także w coraz większym stopniu dotyczy dzieci³⁹⁵. „Powtarzam, że handel ludźmi jest hańbą, hańbą dla naszych społeczeństw, które twierdzą, że są cywilizowane! Wyzyskiwacze i klienci na wszystkich poziomach powinni dokonać poważnego rachunku sumienia przed sobą i przed Bogiem!” – wykrzyczał. Ponowił także apel swoich poprzedników, aby zawsze chroniona była godność jako prawo każdego człowieka,

---

³⁹³ Papieska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie 2013, 16-24.

³⁹⁴ Papieska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie, 2013, 69-70.

³⁹⁵ Więcej na temat handlu ludźmi: L. I. Shelley, *Human Trafficking: A Global Perspective*, Cambridge 2010 oraz: C. Zimmerman, M. Hossain, K. Yun, B. Roche, *Human Trafficking and Modern Slavery*, Oxford 2019.

zachęcając chrześcijan do większego zaangażowania się w poznanie historii danego migranta. Powołał się na objawienie biblijne, zachęcał do przyjęcia obcokrajowca, dostrzeżenia w nim Chrystusa i udzieleniu należytej pomocy³⁹⁶.

Franciszek w swoim wypowiedział próbował przeanalizować przyczyny nasilenia się zjawiska migracji. Według niego są one „znakami czasów”, a za ich główny powód uznał biedę, i prześladowanie, a także niesprawiedliwy podział dóbr. Nakierował na otwartość i gościnność innych państw, pozwalającą na lepszą ochronę i umocnienie godności. Przypomniiał wiernym, że Kościół ma za zadanie iść do wszystkich ludzi, gdyż w każdym człowieku odzwierciedla się oblicze Chrystusa. Wobec tego, niezależnie od pochodzenia danej osoby, należy mu się godność istoty ludzkiej, którą należy zawsze szanować i chronić. Należy dostrzec w każdym migrancie nie problem, z którym trzeba się zmierzyć, ale: „brata i siostrę, których należy przyjąć, szanować i kochać, okazję, którą daje nam Opatrzność, byśmy wnosili wkład w budowanie sprawiedliwszego społeczeństwa, doskonalszej demokracji, solidarniejszego kraju, bardziej braterskiego świata i bardziej otwartej wspólnoty chrześcijańskiej, w zgodzie z Ewangelią”. Papieża zaniepokoił fakt, iż przybycie migrantów, uchodźców czy osób ubiegających się o azyl, budzi w niektórych społecznościach podejrzliwość i wrogość. Dlatego wskazał na rolę środków społecznego przekazu, których rolą powinno być przełamywanie stereotypów i podawanie tylko prawdziwych informacji. Do ich zadań należy, zgodnie z etyką dziennikarską, pokazywanie uczciwości i prawości, bez akcentowania postawy nacechowanej strachem, brakiem zainteresowania czy tendencjami do marginalizowania³⁹⁷.

Za istotne wydarzenie uważa się spotkanie papieża Franciszka, patriarchy Konstantynopola Bartłomieja i arcybiskupa Aten i Grecji Hieronima w kwietniu 2016 roku. Podpisali oni wówczas deklarację o pomocy uchodźcom w Europie. Hierarchowie pragnęli połączyć głosy, tak aby świat zareagował w sposób godny wspólnego człowieczeństwa. „Spotkaliśmy się na greckiej wyspie Lesbos, aby zademonstrować nasze głębokie zaniepokojenie tragiczną sytuacją licznych uchodźców, migrantów i osób ubiegających się o azyl, którzy przybyli do Europy uciekając z sytuacji konfliktowych i codziennych zagrożenia

---

³⁹⁶ Franciszek, *Duszpasterska troska Kościoła w kontekście przymusowej migracji*, przemówienie na Plenarnej sesji Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 24.05.2013; Franciszek, *Migranci i uchodźcy są dla nas wyzwaniem. Odpowiedź daje Ewangelia miłosierdzia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2016, 17.01.2016.

³⁹⁷ Franciszek, *Migranci i uchodźcy: w kierunku lepszego świata*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2014, 19.01.2014.

dla ich życia” – argumentował Franciszek. Jak wiadomo w tamtym czasie tragedia przymusowej migracji i wysiedlenia dotknęła milionów ludzi, stając się kryzysem ludzkości, wymagającym odpowiedzi solidarności, współczucia, hojności i natychmiastowego, działania³⁹⁸. Dlatego ich spotkanie było apelem do społeczności międzynarodowej, aby ta zareagowała z odwagą w obliczu tego kryzysu humanitarnego i jego przyczyn, poprzez, np. inicjatywy dyplomatyczne, polityczne i charytatywne oraz wspólne wysiłki, zarówno na Bliskim Wschodzie, jak i w Europie. Jako pilnie działania wskazali oni także na programy pomocowe, które będą w stanie utrzymać praworządność, chronić podstawowe prawa człowieka w niestabilnej sytuacji, chronić mniejszości, zwalczać handel ludźmi i przemyt ludzi, opracować bezpieczne procedury przesiedleń i eliminować niebezpieczne szlaki, np. przez Morze Egejskie. Na zakończenie wyrazili swoją solidarność z narodem greckim, który pomimo własnych trudności gospodarczych, wielkodusznie zareagował na kryzys migracyjny. Prosilili też o zakończenie wojny na Bliskim Wschodzie, sprawiedliwy i trwały pokój, aby ci, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia domów mogli powrócić oraz wezwali społeczność międzynarodową do priorytetowego potraktowania ochrony życia ludzkiego i wspierania na każdym poziomie polityki integracyjnej, która objęłaby wszystkie wspólnoty religijne³⁹⁹.

Według Franciszka migrantów i uchodźców należy chronić, gdyż są oni bardziej narażeni na wyzysk, nadużycia i przemoc. Obrona ich niezbywalnych praw to gwarancja podstawowych wolności i poszanowanie ich godności to zadania, od których nikt nie może być zwolniony. Wskazał, że ich ochrona jest imperatywem moralnym, który należy przełożyć na przyjęcie jasnych i adekwatnych instrumentów prawnych, międzynarodowych i krajowych, np. poprzez wdrażanie odpowiednich programom w walce z handlarzami ludźmi, którzy czerpią korzyści z cudzych nieszczęść. Podkreślał, że sama ochrona nie zawsze jest wystarczająca, gdyż należy także wspierać integralny rozwój ludzki migrantów, przesiedleńców i uchodźców poprzez obronę ich praw i godności „Rozwój, zgodnie z nauką społeczną Kościoła, jest niezaprzeczalnym prawem każdego człowieka” – mówił podczas Międzynarodowego Forum Migracji i Pokoju. Musimy te słowa zinterpretować jako zachętę do zagwarantowania, poprzez zapewnienie niezbędnych warunków działania, w sferze indywidualnej i społecznej, każdemu równemu dostępu do podstawowych zasobów, dając mu

---

³⁹⁸ Więcej o dialogu ekumenicznym Franciszka, zob.: P. Błasiak, *Zaangażowanie papieża Franciszka w dialog ekumeniczny w latach 2013-2018*, „Studia Paradyskie” 29 (2019), s. 11-46.

³⁹⁹ Franciszek, *Przemówienie na wyspie Lesbos*, 16.04.2016.

możliwość wyboru i rozwoju. Ważne też zdaje się być należyte skoordynowanie działań wspólnot politycznych, społeczeństw obywatelskich, organizacji międzynarodowych i instytucji religijnych⁴⁰⁰. Ochrona migranta powinna przypominać nam o obowiązku uznania i ochrony nienaruszalnej godności tych, którzy uciekają z powodu zagrożenia, w poszukiwaniu schronienia i bezpieczeństwa. Papież przypominał o mądrości wiary, która umacnia spojrzenie, potrafiące dostrzec, że wszyscy należymy do jednej rodziny, zarówno migranci jak i przyjmujące ich społeczności lokalne. „Każdy ma takie samo prawo do korzystania z dóbr ziemi” - powiedział powołując się na obraz nowej Jerozolimy, opisanej jako miasto z zawsze otwartymi bramami tak, by mogli wejść przez nią ludzie z każdego narodu. Warto z papieżem spojrzeć na migrantów i uchodźców, którzy przybywają do krajów, nie z pustymi rękoma, ale właśnie z zasobami odwagi, umiejętnościami, energią i dążeniami do krajów, które ich przyjmują⁴⁰¹. Podczas Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy dodał, że zdolności i umiejętności imigrantów, jeśli zostaną docenione, będą stanowić bogactwo dla przyjmujących ich wspólnot. Pragnął tym samym, aby nieletnim migrantom zapewnić dostęp do nauczania podstawowego i średniego, a małoletnich pozbawionych opieki lub oddzielonych od rodziny, objąć programami opieki tymczasowej lub zastępczej. Przypomniał również o tym, że status migracyjny nie może ograniczać dostępu do systemów opieki zdrowotnej i emerytalnej⁴⁰².

Dla Stolicy Apostolskiej mówienie o prawach człowieka oznacza przede wszystkim zaproponowanie na nowo centralnego miejsca godności osobie ludzkiej, chcianej i stworzonej przez Boga na Jego obraz i podobieństwo. Dlatego podpisana siedemdziesiąt lat wcześniej Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, która wywodzi swoje założenie z natury łączącej rodzaj ludzki została przez papieża nazwana integralnym rozwojem ludzkim, ponieważ dotyczy rozwoju każdego człowieka. Zasmucony faktem jej łamania przypominał o prawie do życia, wolności i nienaruszalności każdej osoby ludzkiej, wymieniając dzieci, odrzucone przed narodzinami, osoby starsze uważane za ciężar, kobiety, które doznają przemocy i upokorzeń w swoich rodzinach, czy ofiary handlu ludźmi. Franciszek podkreślał, że prawo do życia i integralności cielesnej oznacza również ochronę prawa do zdrowia osoby i jej rodziny, dlatego chciał by na właściwych forach międzynarodowych dokładano wszelkich starań na rzecz sprzyjania łatwemu dostępowi wszystkich do opieki zdrowotnej i

---

⁴⁰⁰ Franciszek, *Integracja i rozwój: od reakcji do działania*, przemówienie do uczestników Międzynarodowego Forum Migracji i Pokoju, 21.02.2017.

⁴⁰¹ Franciszek, *Migranci i uchodźcy: mężczyźni i kobiety w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2018, 1.01.2018.

⁴⁰² Franciszek, *Przyjmować, chronić, promować i integrować imigrantów i uchodźców*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2018, 14.01.2018.

leczenia. Zaproponował zbiorowe wysiłki społeczności międzynarodowej, akcje humanitarne organizacji międzynarodowych i nieprzerwane modlitwy o pokój wraz z koniecznością rozbrojenia, walki z niesprawiedliwością i eliminowaniem, bez użycia przemocy, przyczyn niezgody, prowadzących do wojen. Stolica Apostolska podkreśliła przekonanie, że „spory, jakie mogą powstawać między narodami, należy rozwiązywać nie siłą zbrojną, lecz na drodze układów i porozumień” Papież powiedział, że nieustanne wytwarzanie coraz bardziej zaawansowanej i udoskonalonej broni, czy też trwanie licznych wojen i konfliktów jest tzw. trzecią wojną światową w kawałkach. Apelowal o budowanie pokoju w Południowym Sudanie, Demokratycznej Republice Konga, Somalii, Nigerii, Republice Środkowoafrykańskiej, Ukrainie, Izraelu, Wenezueli, Iraku, Jemenie, Afganistanie oraz na Półwyspie Koreańskim. Wskazał by znaleźć nowe drogi przezwyciężenia istniejących napięć, umocnić wzajemne zaufanie i zapewnić pokojową przyszłość całemu światu. „Tylko dzięki pokojowi do swojej ojczyzny będzie mogło wrócić wielu uchodźców, którzy znaleźli gościnność i schronienie w krajach sąsiednich” – zaakcentował Franciszek⁴⁰³.

Podczas Mszy Świętej dla Migrantów w Bazylice Watykańskiej 6 lipca 2018 roku, Franciszek przywołał słowa proroka Amosa: „Słuchajcie tego wy, którzy gnębicie ubogiego i bezrolnego pozostawiacie bez pracy [...] oto nadejdą dni, w których ześlę głód na ziemię” (Am 8, 4-11). Chciał tym samym podkreślić, że ostrzeżenie proroka Amosa ma również dzisiaj znaczenie, gdyż wielu biednych czy nienarodzonych stało się ofiarami kultury odrzucenia. Pragnął również słowami Jezusa: „Przyjdźcie do Mnie wszyscy zmęczeni i udręczeni, a dam wam pokrzepienie” (Mt 11,28) przypomnieć, iż jesteśmy potrzebni, aby uskutecznić Jezusowe wezwanie poprzez oczy, którymi dostrzegamy potrzeby swoich braci i sióstr, poprzez ręce, które pomagają oraz poprzez głos, by potępić niesprawiedliwość popełnioną w milczeniu, ale jak dodał: „przede wszystkim Pan potrzebuje naszych serc, aby okazać miłosierną miłość Boga do najmniejszych, odrzuconych, opuszczonych, zepchniętych na margines”. My możemy to zrozumieć, że odpowiednią polityką powinno być służenie innym, tak by zagwarantować bezpieczeństwo, wraz z poszanowaniem praw i godności wszystkich⁴⁰⁴.

Dlatego zaniepokojony o występujące uczucie podejrzliwości, strachu, pogardy, a nawet nienawiści do osób lub grup uznanych za odmienne ze względu na przynależność

---

⁴⁰³ Franciszek, *Przemówienie do członków Korpusu Dyplomatycznego Akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej*, 8.01.2018.

⁴⁰⁴ Franciszek, *Homilia do migrantów*, 6.07.2018.

etniczną, narodową lub religijną przestrzegając przed szerzącą nietolerancją i dyskryminacją oraz wykluczeniem, naruszających godność osób i ich praw, wzywając do kultywowania i promowania szacunku dla wewnętrznej godności każdej osoby ludzkiej, poczynając od rodziny. „Wspólne pochodzenie i szczególna więź ze Stwórcą sprawiają, że wszyscy ludzie są członkami jednej rodziny, braćmi i siostrami, stworzeni na obraz i podobieństwo Boga. Godność wszystkich ludzi, podstawowa jedność ludzkości i powołanie do życia jak bracia znajdują potwierdzenie i są dalej umacniane w takim stopniu, w jakim przyjmuje się Dobra Nowinę, a wszyscy są jednakowo zbawieni i ponownie zjednoczeni przez Chrystusa, do tego stopnia, że: jak mówi św. Paweł «nie ma Żyda ani Greka; nie ma ani niewolnika, ani wolnego; nie ma mężczyzny i kobiety, ponieważ wszyscy jesteśmy (...) jednym w Chrystusie Jezusie»” – wytłumaczył podczas konferencji na temat ksenofobii, rasizmu i nacjonalizmu populistycznego. Papież chciał pokazać, że każdej istocie ludzkiej należy się szacunek ze względu na jego wewnętrzną godność, a bycie chrześcijaninem wymaga pokory i bycia pracowitym świadkiem miłości Chrystusa wraz z rozpoznaniem, przyjęciem i służeniu Chrystusowi odrzuconemu w braciach. Papież wystosował także apel do przywódców innych religii, aby w obliczu szerzenia się nowych form ksenofobii i rasizmu szerzyli wśród swoich wiernych zasady i wartości etyczne wpisane przez Boga w ludzkie serce, zwane naturalnym prawem moralnym. Dzięki temu możliwe będzie budowanie społeczeństw opartych na zasadzie świętości życia ludzkiego, poszanowaniu godności każdego człowieka, miłości, braterstwie i solidarności⁴⁰⁵.

Mimo wielu apeli o pokój przywódców religijnych i polityków na świecie występują konflikty, wojny, a co za tym idzie także niesprawiedliwość, dyskryminacja, nierówności gospodarcze i społeczne. Franciszka zaniepokoił fakt istnienia społeczeństw, które mimo, iż są bardziej zaawansowane gospodarczo, rozwijają skłonność do indywidualizmu, która wytwarza tzw. „globalizację obojętności”. Ta z kolei według niego pociąga za sobą negatywny obraz migrantów, uchodźców, przesiedleńców i ofiar handlu ludźmi, traktując ich jako przyczynę bolączek społecznych. „Postawa wobec nich stanowi dzwonek alarmowy, ostrzegający przed upadkiem moralnym, który grozi wówczas, gdy przyznaje się miejsce kulturze odrzucenia (...). W takim wypadku każdej osobie, która nie mieści się w kanonach sprawności fizycznej, psychicznej i społecznej grozi marginalizacja i wykluczenie” –

---

⁴⁰⁵ Franciszek, *Przemówienie na konferencji na temat ksenofobii, rasizmu, nacjonalizmu populistycznego w kontekście migracji na całym świecie*, 18-20.09.2018.

przestrzegł Franciszek⁴⁰⁶. Z tego względu dodał, że dzięki obecności migrantów i uchodźców możemy przywrócić humanitaryzm, któremu obecnie grozi uciszenie z powodu wygody stylu życia. Rozumie się tym samym lęk, który możemy odczuwać w związku z przybyciem migrantów i uchodźców, jednak uważa, że wynika on z braku przygotowania do ich spotkania. Sam lęk nie stanowi problemu, ale jest już nim nietolerancja, zamknięcie i rasizm⁴⁰⁷. Papież uczył, że poprzez realizację uczynków miłosierdzia wobec migrantów okazujemy naszą wiarę. Dlatego odwołując się do przypowieści o miłosiernym Samarytaninie, powiedział, że nie chodzi tylko o migrantów, ale także o nasze człowieczeństwo, a współczucie było tym, co skłoniło Samarytanina do pomocy. Zaniepokojony tłumieniem współczucia przez społeczeństwa, prosił o czułość i otwarcie się na innych, dzięki czemu sami zostaniemy wzbogacani i bardziej ludzcy. Franciszek określił obecny świat jako coraz bardziej elitarny i okrutny wobec wykluczonych, argumentując, iż kraje rozwijające się nadal są ogołacane ze swoich najlepszych zasobów naturalnych i ludzkich na korzyść kilku rynków uprzywilejowanych. Jako receptę na tę sytuację Ojciec Święty zaproponował włączenie wszystkich mężczyzn i kobiet, promując ich rozwój integralny, a także troskę o przyszłe pokolenia⁴⁰⁸. My korzystając z tej nauki możemy poprzez działalność polityczną i duszpasterską postawić w centrum osobę, we wszystkich jej wymiarach. Papież polecał nam dostrzec w migrancie i uchodźcy nie problem, z którym trzeba się zmierzyć, „ale brata i siostrę, których należy przyjąć, szanować i kochać, gdyż tylko w ten sposób będziemy budować braterski i otwarty świat w zgodzie z Ewangelią” - wyjaśnił⁴⁰⁹.

Nawiązując do papieża Piusa XII i Konstytucji Apostolskiej „*Exsul Familia*” (1.08.1952), w Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy w 2020 roku Franciszek przywołał obraz ucieczki do Egiptu Dzieciątka Jezus, który wraz z Maryją i Józefem doświadczył stanu bycia wysiedlonym i uchodźcą. Niestety, jak zauważył również w naszych czasach miliony rodzin są dokładnie w takiej sytuacji. Papież wezwał wszystkich, by w ich twarzach rozpoznać oblicze Chrystusa głodnego, spragnionego, nagiego, chorego, obcego i więźnia,

---

⁴⁰⁶Więcej na temat wykluczenia migrantów: A. Dal Lago, *Non-persone: l'esclusione dei migranti in una società globale*, Milano 2004.

⁴⁰⁷Więcej na temat lęku przed uchodźcami, zob.: red. D Pratt, R. Woodlock, *Fear of Muslims?: International Perspectives on Islamophobia*, Berlin 2016.

⁴⁰⁸Więcej na temat integralnego rozwoju, zob.: J. D. Sachs, *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*, New York 2006 oraz M. C. Nussbaum, *Creating Capabilities: The Human Development Approach*, Cambridge f 2011.

⁴⁰⁹Franciszek, *Chodzi nie tylko o migrantów*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy z 2019, 29.09.2019.

który jest dla nas wyzwaniem (por. Mt 25, 31-46). Wyjaśnił, że nie możemy patrzeć na migrantów jak na liczby, ale jak na osoby, które poznamy, wraz z ich niepewnościami i cierpieniem, gdyż znając ich historie, będziemy w stanie lepiej ich zrozumieć. Odwołując się do przypowieści o miłosiernym Samarytaninie powiedział, że wiele uprzedzeń powoduje dystansowanie się od innych, co uniemożliwia nam zbliżenie się i służenie im z miłością. Przypomina nam on o tym, że Bóg posyłając na ziemię swojego Syna uczy nas słuchać i kochać. „Miłość, która jedna i zbawia, zaczyna się od słuchania. W dzisiejszym świecie mnożą się przesłania, ale ztraca się postawa słuchania, a tylko przez pokorne i uważne słuchanie możemy naprawdę się pojednać” - wyjaśnił⁴¹⁰.

Papież Franciszek wraz z Radą ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących w swoich wypowiedziach na temat ochrony migrantów i uchodźców odwoływał się do sumienia wiernych, zachęcając ich by podejmowali uczynki miłosierdzia względem ciała wobec tych grup potrzebujących. Ważne jest, by zawsze patrzeć na człowieka przez pryzmat jego godności, a wspólnoty chrześcijańskie były miejscem spotkania.

Podjęta wyżej analiza ukazuje, że każdy chrześcijanin powołany został do pomocy migrantom. Paweł VI już na początku swojego pontyfikatu zauważył potrzebę troski i ochrony osób migrujących, np. poprzez pomoc charytatywną, czy interwencje dyplomatyczne. Zadaniem rządzących jest utworzenie odpowiednich przepisów, które pozwolą lepiej chronić przybyszów. Jan Paweł II przypominał o konieczności solidarności z migrantami poprzez uwrażliwienie się na nich, działalność organizacji charytatywnych, dostrzeżenie ich godności i nawiązując z nimi więź. Benedykt XVI dostrzegł wysiłek budowania systemów prawnych oraz wspólnot, które dostrzegają godność każdego człowieka migrującego. Dzięki temu pokazujemy naszą wzajemną zależność i to, że jesteśmy sobie wzajemnie potrzebni. O ochronie migrantów jako nakazie moralnym niejednokrotnie mówił i pisał papież Franciszek. Próbował nakierowywać rządzących by bardziej świadomie dzielili dobra ziemi, tak by każdy człowiek na ziemi miał do nich sprawiedliwy dostęp.

---

⁴¹⁰ Franciszek, *Jak Jezus Chrystus, zmuszeni do ucieczki. Przyjąć, chronić, promować i integrować przesiedleńców wewnętrznych*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2020, 27.09.2020.

ROZDZIAŁ 5 PROMOWANIE ROZWOJU MIGRANTÓW I UCHODźCÓW W ŚWIETLE MAGISTERIUM PAPIESKIEGO

Promowanie rozwoju migrantów i uchodźców oznacza zagwarantowanie warunków dla integralnego rozwoju ludzkiego wszystkich, zarówno migrantów, jak i autochtonów. Istotne są wszelkie zachęty do uchwalania ustawodawstwa umożliwiającego uznawanie, przekazywanie i dalszy rozwój wszystkich migrantów, osób ubiegających się o azyl i uchodźców przebywających w kraju przyjmującym. Jako przykład podają wprowadzenie polityki, która zapewni dostęp do szkolnictwa wyższego, wsparcie dla wykwalifikowanych migrantów, osób ubiegających się o azyl i uchodźców, równy dostęp do programów praktyk i staży oraz wprowadzanie przepisów ułatwiających ocenę, walidację i uznawanie wykształcenia akademickiego i zawodowego, w tym szkolnictwa wyższego. Państwa winny przyjmować prawo osób ubiegających się o azyl i uchodźców do pracy, swobody przemieszczania się i wyboru miejsca zamieszkania, dostęp do zajęć i szkoleń w lokalnym języku i zwyczajach, a także drukowanie ogłoszeń publicznych i informacji w tych językach, które są najczęstsze wśród populacji migrantów i uchodźców w kraju przyjmującym. Kraje przyjmujące powinny uchylać prawo, które pozwoli na ponowne zjednoczenie uchodźców i migrantów z wszystkimi członkami rodziny (w tym dziadków, rodzeństwo i wnuki) oraz uznać prawo tych członków rodziny do pracy, aby umożliwić całej rodzinie zachowanie jedności w procesie przesiedlenia, a także prawo zabraniające i zapobiegające wykorzystywaniu nieletnich pracowników, zapewniając, że praca jest bezpieczna i nie szkodzi ich zdrowiu, dobremu samopoczuciu ani nie zagraża ich możliwościom edukacyjnym. Należy zachęcić państwa do przyjęcia polityki i praktyk, które gwarantują migrantom, osobom ubiegającym się o azyl i uchodźcom o specjalnych potrzebach takie same możliwości, jak innym niepełnosprawnym obywatelom, np. dostęp do urządzeń pomocniczych lub wprowadzanie polityk promujących szybki dostęp do edukacji specjalnej lub szkolenia zawodowego, a także opieki zdrowotnej dla nieletnich bez opieki lub odseparowanych od osób niepełnosprawnych⁴¹¹. Warto zachęcać społeczność międzynarodową do zwiększania swojego udziału w pomocy rozwojowej i nadzwyczajnej dla państw przyjmujących i wspierających masowy napływ uchodźców i migrantów uciekających przed konfliktami zbrojnymi, poprzez dostosowanie pomocy w celu uwzględnienia rozwoju infrastruktury usług

---

⁴¹¹ Zob. na temat opieki zdrowotnej dla migrantów i uchodźców: J. P. Stimpson, *Healthcare Access and Quality for Immigrant Populations: A Systematic Review*, „Journal of Immigrant and Minority Health” 17/4 (2015), s. 1237-1250.

medycznych, edukacyjnych i socjalnych na obszarach przyjmujących po przyjeździe, na przykład płacenie za budowę dodatkowych sal lekcyjnych i finansowanie szkoleń dla nauczycieli w przypadkach, gdy lokalne możliwości zostały przytłoczone lub wyczerpane. Wszystkim migrantom i uchodźcom należy zagwarantować także wolność wyznania⁴¹².

5.1. Migracja jako ochrona bezbronnych - Paweł VI

W 1970 roku Paweł VI (1963-1978) ustanowił Papieską Komisję ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, która osiemnaście lat później została podniesiona do rangi Papieskiej Rady ds. Migrantów i Podróżujących. Rada zajmowała się duszpasterstwem tych wszystkich, którzy opuścili swoje ojczyzny lub jej nie mają, np. we wrześniu 1977 roku opublikowała ona dekret „*De pastoralis maritimum et navigantium cura*” dotyczący duszpasterstwa morskiego i nawigacyjnego⁴¹³. Z kolei w 1971 roku Paweł VI ustanowił Papieską Radę „*Cor Unum*”, której zlecono zachęcać wiernych do dawania świadectwa ewangelicznej miłości oraz promować i koordynować inicjatywy organizacji katolickich pomagających ludziom w potrzebie⁴¹⁴.

Za istotne Paweł VI uznał działanie Kościoła, księży, zakonników i zakonnice, świeckich katechetów, którzy wprowadzają katechezę integralną, prawdziwie dostosowaną do świata migrantów i jego różnych aspektów. Jest to zadanie, które wymaga odpowiedniego przygotowania. Papież wyraził swój szacunek dla różnych inicjatyw biskupów i misjonarzy, którzy wprowadzają i opracowują programy szkolne w celu przygotowania pedagogicznego i naukowego dzieci emigrantów, uwzględniając ich plany na przyszłość, osiedlania się na stałe w kraju imigracji, czy też planują powrót do swoich krajów pochodzenia. W przesłaniu z okazji Światowego Dnia Migranta w imieniu Kościoła wyraził ubolewanie nad bolesnymi dramataми uchodźstwa, których często dzieci są pierwszymi ofiarami i które powodują spustoszenie i „rozdzieranie serca”⁴¹⁵.

---

⁴¹² Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej*, konwencja, 2018; *Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwadzieścia punktów działania dla Global Compact*, konwencja, 2017.

⁴¹³ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *De pastoralis maritimum et navigantium cura*, dekret, 24.09.1977.

Więcej na temat duszpasterstwa morskiego nawigacyjnego, zob.: L. Martini, *Pastoral Care of the Sea: An Ethnographic Study of the Apostleship of the Sea*, Pennsylvania 2018.

⁴¹⁴ Papieska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie, 2013, 16-24.

⁴¹⁵ Paweł VI, *Emigranci budowniczy Europy*, orędzie na Światowy Dzień Migranta, 1977. Więcej na temat zaleceń dla nauczycieli, którzy uczą dzieci migrantów.: O. Agirdag, *Teachers' Attitudes toward Immigrant Students: The Role of Immigration Background and Education*, „Teaching and Teacher Education” 29 (2013), s. 76-85

5.2. Migracja jako potrzeba zrozumienia - Jan Paweł II

Papież Jan Paweł II (1978-2005) pragnął podczas swojego pontyfikatu zwrócić uwagę na rodzinę imigrantów, gdyż rodzina jako podstawowa komórka społeczeństwa, a zwłaszcza ta na emigracji, jest jedną z najbardziej wrażliwych części społeczeństwa. Według niego cierpi ona z powodu ogólnego kryzysu społecznego, a dodatkowo jest narażona przez migrację na ryzyko niestabilności i braku spójności. Zauważył, że wiele małżeństw zostało skazanych na przymusową separację, gdyż pracodawcy, aby zminimalizować wydatki na infrastrukturę i składki na ubezpieczenie społeczne, zamiast rodzin preferują samotnych mężczyzn, których mogą ulokować w zbiorowych mieszkaniach lub zwykłych namiotach. Starał się uwypuklić pojawiający się problem w relacjach z dziećmi, których wszechstronna edukacja odbywa się w rodzinie, poprzez wzajemną otwartość, wspólnotę uczuć, konsultacje, współpracę między małżonkami w wychowaniu dzieci. Ta misja staje się trudna, gdy jedno lub oboje rodziców zmuszeni są do emigracji i pozostawienia dzieci w ojczyźnie, powierzając je opiece innych członków rodziny lub instytucji społecznych⁴¹⁶. „W takich przypadkach emigracja staje się autentyczną traumą o głęboko negatywnych konsekwencjach zarówno dla rodziców, jak i dzieci” - wytłumaczył. Dlatego ucieszył go fakt, iż łączenie małżeństw i rodzin jest coraz większym przedmiotem troski i zainteresowania ze strony ustawodawstwa i umów międzynarodowych, które starają się regulować politykę migracyjną, przy równoczesnym zaniepokojeniu się sytuacją izolacji rodziny emigrantów oraz pogłębiającą się często dyskryminacyjną postawą wobec nich. Według psychologów i papieża takie postawy mogą wywołać niepokoje, które odbijają się na relacjach małżeńskich i rodzinnych⁴¹⁷. W konsekwencji, przestrzegł, że rodzice, aby uzyskać ekonomiczne i finansowe bezpieczeństwo dla zapewnienia swoim dzieciom lepszej przyszłości, mogą stracić relacje i więzi z nimi. „W ten sposób rodzina jest zagrożona rozpadem: z jednej strony są rodzice, którzy mimo wszystko postanawiają stawić czoła zmęczeniu, wyrzeczeniom, upokorzeniom, zmianom psychicznym i emocjonalnym, aby móc zapewnić swoim dzieciom edukację i lepszą przyszłość; z drugiej strony są dzieci, które chodzą do szkoły, uczą się lokalnego języka, asymilują się z inną kulturą, skłaniane są do niedoceniań szlachetności i hojności ofiary rodziców, których wartości i zasady odrzucają” - tłumaczył. Według niego w rodzinie

---

⁴¹⁶ N. Foster, *The Immigrant Family: Cultural Legacies and Cultural Changes*, „International Migration Review” 31/4 (1997), s. 961–974 oraz C. Menjivar, L. J. Abrego, L. C. Schmalzbauer, *Immigrant Families*, Cambridge 2016.

⁴¹⁷ Więcej na temat problemów rodzin w stanie migracji, zob.: red. C. J. Jansen, *Readings in the Sociology of Migration*, Oxford 1970 oraz: M. Ambrosini, *Sociologia delle migrazioni*, Bolonia 2020.

pracownik migrujący odnajduje swoje spełnienie, dlatego rodzina jest uprzywilejowanym obiektem troski Kościoła. W ten sposób rodziny mogą łatwiej rozwijać swoje prerogatywy jako Kościół domowy, urzeczywistniać więź solidarności i komunii z innymi rodzinami, która staje się szczególnie owocna, gdy umacnia się wiarą, przekazując świadome poznanie miłości Chrystusa i Jego Opatrzności⁴¹⁸.

„Rodzina wydaje się być najbardziej kruchą, najbardziej wrażliwą strukturą i w rzeczywistości najbardziej dotkniętą trudnymi i negatywnymi aspektami migracji” – tłumaczył. Zapewne dlatego rodzina migranta jest szczególnym zjawiskiem, które dotyka Kościół ze względu na duszpasterską troskę, jaką musi otaczać wszystkich jego członków. Papież zauważył, że małżonkowie zostają skazani na separację, która sprawia, że przeżycie migracyjne staje się jeszcze bardziej traumatyczne. Coraz częściej emigracja wiąże się z oddzieleniem rodziców od dzieci, zmuszanych do socjalizacji bez wizerunku rodzicielskiego i kształconych zgodnie z zachowaniem osób starszych, które nie zawsze są w stanie pomóc młodym pokoleniom w projekcji w przyszłość. Wyjaśnił, że często migranci zatrudniani są przy ciężkich pracach, odrzuconych przez rdzenną ludność, co wiąże się ze zmianami i długością pracy, które utrudniają zdrowy i harmonijny rozwój rodziny. Spojrzenie na sytuację rodziny emigracyjnej skłaniało papieża do rozważenia podstawowych wartości, wspólnych wszystkim ludziom dobrej woli, do których należy dążenie do jedności małżonków i rodziny, a także harmonia wzajemnej integracji małżonków z moralnego i emocjonalnego punktu widzenia. Podkreślił, że państwo musi być gwarantem równego traktowania legislacyjnego, chroniąc rodzinę emigrantów i uchodźców we wszystkich jej podstawowych prawach, unikając wszelkich form dyskryminacji w sferze pracy, mieszkalnictwa, zdrowia, edukacji i kultury. Zalecił, by kraj przyjmujący zobowiązał się do prowadzenia polityki, która wzmacnia wszystkie autentyczne formy ekspresji kulturowej lokalnej i imigranckiej, ponieważ każda rodzina ma prawo do swojej specyficznej tożsamości kulturowej. Pragnął, by dzieciom imigrantów zapewnić równe szanse w szkole, tak by mogły uzyskać dostęp do pracy na takich samych warunkach, jak dzieci miejscowej ludności, a polityka mieszkaniowa musi zapewniać sprawiedliwą dystrybucję mieszkań socjalnych. Z kolei kraje pochodzenia muszą opracować

---

⁴¹⁸ Jan Paweł II, *Papież o rodzinie migrantów i wspólnocie chrześcijańskiej*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1980, 8.11.1980; Jan Paweł II, *Od solidarności do komunii*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1982.

odpowiednie środki, aby powrót migrowanych rodzin prowadził do produktywnej reintegracji, a rodzice z dziećmi nie czuli się podwójnie dyskryminowani⁴¹⁹.

Jan Paweł II zaprosił tych, którzy na różne sposoby troszczą się o promocję dobra rodziny, do rozważenia problemów rodziny emigrantów, ze względu na trudności, z jakimi się borykają. Podziękował, że w większości krajów już uznaje się prawo migranta do życia z rodziną, a wiele instytucji międzynarodowych podkreśla jej znaczenie i wartość. Zadaniem państwa jest wedłu niego obrona tych rodzin przed wszelkimi próbami marginalizacji i rasizmu, poprzez promowanie kultury i aktywnej solidarności. Z kolei wierzących papież wezwał do współpracy opartej na duchu solidarności i służby. „Migranci nie potrzebują tylko rzeczy: szukają przede wszystkim braterskiego i skutecznego zrozumienia. Bycie w ich służbie wymaga, abyśmy byli w zgodzie z ich naturalnym i uzasadnionym pragnieniem odkupienia, wspierając ich dążenie do nowych i lepszych możliwości życiowych” - wyjaśnił. Należy zatem zająć się problemami związanymi w różny sposób ze zjawiskiem migracyjnym, w szczególności domem, pracą, bezpieczeństwem, a także różnorodnością językową, kulturową i edukacyjną⁴²⁰.

W nauczaniu Kościoła nieustannie przywoływana jest polityka mająca na celu sprzyjanie i uprzywilejowanie łączenia rodzin⁴²¹. Dlatego w duszpasterstwie ważne jest dostosowanie metod uwzględniających sytuację migranta, środowisko, z którego pochodzi i w którym żyje oraz perspektywy, jakie posiada. Należy dołożyć starań, aby rodziny były w pełni zjednoczone tak by rodzina migrantów otrzymała przestrzeń, której potrzebuje. Pracownicy duszpasterscy powinni zintensyfikować swoje wysiłki, aby zbliżyć się do rodziny z miłością i światłem Chrystusa, ze zrozumieniem jej problemów oraz szacunkiem dla wartości i wzorców tkwiących w ich sercu, tak by mogli ich prowadzić w niepokojach, trudnościach, bólach i dążeniach, które ich gnębią. Papież wyakcentował także to, by działalność duszpasterska wśród pracowników migrujących skłaniała do tego, aby inspirowali się własnym życiem i światłem, wzorem i miłością Chrystusa, a także by widzieli w pracy nie przeszkodę lub wymówkę, która powstrzymuje ich od praktykowania religii i wyznania wiary, ale środek ożywienia i oświecenia życia chrześcijańskiego. Z kolei W tej perspektywie praca nie jest tylko źródłem dochodu, ale staje się środkiem przyjaznej i braterskiej więzi oraz źródłem

---

⁴¹⁹ Jan Paweł II, *Prawo wiernych migrantów do swobodnej integracji kościelnej*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1986, 15.08.1986.

⁴²⁰ Jan Paweł II, *Jak powitać nieznanego*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1993, 6.08.1993.

⁴²¹ Więcej na temat łączenia rodzin, zob.: I. Honohan, *Reconsidering the Claim to Family Reunification in Migration*, „Political Studies” 57/4 (2009), s. 768–787.

pocieszenia w cierpieniach i rozczarowaniach. Uznał także, że proces integracji przyjdzie im tym łatwiej i autentyczniej, gdy będzie odbywał się w wolności, akceptacji i poszanowaniu ze względu na ich specyfikę, kulturę i tradycję. Wzajemna akceptacja między emigrantami a mieszkańcami pozwala, poprzez wzajemne ubogacenie na pogłębioną katechezę pracy, sprzyjającą budowaniu braterstwa, przyjaźni i solidarności⁴²².

„W Kościele nie ma cudzoziemców” - powiedział papież. Zatem migrant katolicki, gdziekolwiek się pojawi, staje się integralną częścią Kościoła lokalnego. Opieka duszpasterska wobec migrantów jest specyficzną troską, dostosowaną do osób zmuszonych do życia z dala od wspólnoty pochodzenia⁴²³. Migranci potrzebują szczególnej troski duszpasterskiej, wrażliwej na ich osobiste cierpienia i negatywne konsekwencje, jakie ich trudne warunki życia mogą mieć szczególnie dla ich rodzin. Wspólnoty kościelne powinny, według papieża, czuć odpowiedzialność za ich duchową pomoc, a biskupi winni mieć na uwadze tworzenie wspólnot etnicznych lub językowych, zakładanie parafii lub misji duszpasterskich tam, gdzie, ich zdaniem, istnieją warunki przydatności i możliwości duszpasterskiej⁴²⁴. Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów” za istotne uznaje przygotowanie duszpasterstwa migrantów, które posiada wymiar misyjny oraz cel duchowy. Taką misję otrzyma kapelan lub misjonarz migrantów, który będzie pomostem między migrantami a przyjmującymi ich kościelnymi wspólnotami. Ważne jest, by poznał on i znał kulturę miejsca posługi, tzn. znał język, by był zdolny do dialogu, ucząc poważać i szanować kraj goszczący. Odpowiedzialni za duszpasterstwo migrantów powinni być ekspertami w dziedzinie komunikacji między kulturami, a ich zadaniami będzie:

- strzeżenie etnicznej, kulturowej, językowej i obrządkowej tożsamości,
- wprowadzanie na drogę integracji, która ustrzeże przed kulturowym gettem i obroni przed fałszywą i naiwną asymilacją;
- wcielanie misyjnego i ewangelizacyjnego ducha z umiejętnością rozwijania wzajemnego współżycia oraz osobistych kontaktów w atmosferze świadectwa życia⁴²⁵.

---

⁴²² Jan Paweł II, *Papież o rodzinie migrantów i wspólnocie chrześcijańskiej*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1980, 8.11.1980; Jan Paweł II, *Od solidarności do komunii*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1982.; Jan Paweł II, *Prawo wiernych migrantów do swobodnej integracji kościelnej*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1986, 15.08.1986

⁴²³ Jan Paweł II, *Migracja i ekspansja Królestwa Bożego*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1990, 25.07.1990.

⁴²⁴ Jan Paweł II, *Jak powitać nieznanego*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1993, 6.08.1993.

⁴²⁵ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów*, instrukcja 2004, 75-78.

Opieka duszpasterska nad migrantami powinna zatem zmierzać do formowania wspólnot, które należą do tkanki kościelnej i przyczyniają się do budowy królestwa Bożego. Aby budować wspólnoty w kontekście migracji, ważne jest podjęcie pewnych inicjatyw, takich jakich jak: formowanie grup migrantów, tworzenie małych wspólnot wiary utrzymujących ze sobą kontakt i wymieniających się doświadczeniami oraz powołanie rad parafialnych składających się z ludzi żyjących przesłaniem chrześcijańskim i cieszących się zaufaniem wspólnoty. Należy jednak pamiętać o tym, aby pierwszymi bezpośrednimi apostołami emigrantów byli sami emigranci. Zadaniem świeckich jest zaangażowanie się na rzecz migracji w rodzinie. Należy przywrócić rodzinie rolę pierwszorzędnego miejsca katechezy i Kościoła domowego, gdzie rodzice są wychowawcami wiary swoich dzieci i gdzie dzieci uczą się wiary na podstawie konkretnych doświadczeń życiowych. Warto także, według Jana Pawła II, skupić się na dorosłych, gdyż to oni pokazując jak żyć relacją wiara-życie, zostają katechetami w rodzinie, stając się domowym Kościołem, który naucza, świadczy i rodzi nie tylko życie fizyczne, ale także wiarę⁴²⁶.

Jan Paweł II pragnął również zwrócić uwagę na tożsamość kulturową migrantów, których szacunek i rozwój wymagają zaangażowania i odpowiedniej działalności duszpasterskiej. Przypomniawszy, że człowiek żyje prawdziwie ludzką egzystencją dzięki kulturze, a więc kultura jest przejawem osobistej tożsamości człowieka, jego powołania do wolności i przeznaczenia do nieśmiertelności. Działalność duszpasterska nie może obejść się bez tego, by nie uwzględnić specyfiki kulturowej odbiorców. „Jest to dziedzictwo, które należy uznać i opiekować się nim tak samo jak jego posiadaczem, nie tylko ze względu na godność jego osoby, ale także ze względu na samą naturę duszpasterskiego działania Kościoła” - tłumaczył. Przypomniawszy, że do władz publicznych należy zagwarantowanie niezbędnych warunków i dotacji dla promowania kultury wszystkich, w tym także mniejszości ludności, tak by każdy mógł osiągnąć pełny rozwój swojego życia kulturalnego, zgodnie z własnymi tradycjami. Ważnym elementem tożsamości kulturowej migrantów jest sposób wyrażania swojej wiary i praktyk religijnych, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i wspólnotowym. Kościół broni i promuje prawo do tożsamości kulturowej, a także uznaje i włącza przejawy tego prawa na polu religijnym. Migranci, wyznając swoją wiarę, nie powinni czuć się obcy w jakimkolwiek kraju czy regionie, w którym znajduje się Kościół Chrystusowy. Takie wytyczne dotyczące Kościoła lokalnego, wnoszą obowiązek szanowania

---

⁴²⁶ Jan Paweł II, *Rodzina wyemigrowana*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1987, 5.08.1987.

tożsamości kulturowej migrantów⁴²⁷. Równocześnie, papież podkreśla, iż to Kościół lokalny musi dążyć do włączenia migrantów z wielką gorliwością i zainteresowaniem zorganizowanym życiem narodu przyjmującego i wspólnoty kościelnej, by uniknąć napięć i konfliktów, a jednocześnie, aby ułatwić uzupełnienie i konfrontację, które pozwolą, by zjawisko migracji stało się dzięki wkładowi różnych kultur wzbogaceniem dla wszystkich. „Kościół lokalny musi zapewnić imigrantom opiekę duszpasterską, która w pewien sposób da im poczucie przebywania we własnej „Ojczyźnie”, czyli w środowisku zrozumienia, harmonii i wzajemnej pomocy” - tłumaczył⁴²⁸.

Przez swoje trzy pierwsze lata pontyfikatu, podczas pielgrzymek Jan Paweł II często przemawiał do migrantów, uwypuklając rzeczywistość ich tożsamości religijnej i kulturowej, jako potencjalną możliwość napromieniowania wiary i ważnego instrumentu działania misyjnego. W Niemczech, 16 listopada 1980 roku, do polskich emigrantów powiedział: „Każdy naród, każda mniejszość etniczna ma swoją tożsamość, tradycję i kulturę (...) Każdy musi zatem chronić, studiować i rozwijać to, co w nim jest, co ma w sobie, czyli napisane w jego sercu, musi pamiętać o swojej ziemi, o dziedzictwie, które otrzymał od przodków, które go ukształtowały i uczyniły integralną częścią jego psychiki, jego duszy i osobowości. Człowiek świadomy swojej tożsamości, wynikającej z wiary dziadków i rodziców, zachowa swoją godność, odnajdzie szacunek innych i będzie członkiem pełną wartość społeczeństwa, w którym żyje”. Idąc tym tropem, możemy powiedzieć, że emigrant w jakimkolwiek kraju się znajdzie, musi czuć się żywym członkiem Kościoła, a nie jako ktoś obcy⁴²⁹.

Wypowiedzi papieża skupione na polityce łączenia rodzin uświadamiają nam jak istotne jest, by rodzina żyła razem. Wychowanie dzieci na migracji staje się prostsze, w momencie, kiedy rodzina mieszka razem i otrzymuje należyte wsparcie ze strony duszpasterstwa, instytucji państwowych oraz nauczycieli i wychowawców.

5.3. Zaangażowanie na rzecz migrantów jako wierność Ewangelii - Benedykt XVI

Z okazji Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy w 2007 roku, Benedykt XVI (2005-2013) przypomniał o trudnościach Świętej Rodziny, zmuszonej do schronienia się w Egipcie. Przez ich pryzmat możemy dostrzec bolesny stan, w jakim żyją wszyscy migranci, a zwłaszcza uchodźcy, wygnańcy, osoby przesiedlane i prześladowane. Rodzina migranta

---

⁴²⁷ Więcej na temat tożsamości migrantów, zob.: D. Bhugra, *Migration, distress and cultural identity* „British Medical Bulletin” 69/1 (2004), s. 129–141.

⁴²⁸ Jan Paweł II, *Emigracja to kultura*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1981, 4.09.1981.

⁴²⁹ Tamże.

napotyka wiele trudności, a np. oddalanie się od siebie jej członków często skutkuje zerwaniem pierwotnych więzi. „Bez zapewnienia rodzinie imigranckiej realnej możliwości włączenia i uczestnictwa, trudno oczekiwać jej harmonijnego rozwoju” - pouczył. Papież przypomniał o międzynarodowej konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących i członków ich rodzin, która weszła w życie 1 lipca 2003 roku, mającej na celu ochronę migrujących pracowników płci męskiej i żeńskiej oraz członków ich rodzin⁴³⁰. Dzięki niej została uznana wartość rodziny, także w sferze emigracji. Dalej zachęcił do ratyfikacji międzynarodowych instrumentów prawnych, których celem ma być obrona praw migrantów, uchodźców i ich rodzin, a za pośrednictwem swoich różnych instytucji i stowarzyszeń oferuje coraz bardziej potrzebne wsparcie. Od lat tworzone są Centra, w których słucha się migrantów, Domy, w których są przyjmowani, Biura usług oferowane osobom i rodzinom, a także inne inicjatywy tworzone w odpowiedzi na rosnące potrzeby w tej dziedzinie⁴³¹.

Benedykt XVI uwypuklał także rolę pracowników socjalnych, podczas łączenia rodzin, zwłaszcza zakonników, którzy mogą pełnić cenną usługę mediacji. Według niego oprócz pomocy zdolnej do uleczenia ran serca, duszpasterstwo powinno także nieść wsparcie wspólnoty chrześcijańskiej, zdolnej do odbudowy kultury szacunku i odzyskania prawdziwej wartości miłości. Należy, więc zrobić wszystko, aby zagwarantować prawa i godność rodzin oraz zapewnić im warunki mieszkaniowe zgodne z ich potrzebami. Papież wyraził nadzieję, że Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy stanie się pożyteczną okazją do budowania świadomości we wspólnocie kościelnej i opinii publicznej w zakresie potrzeb i problemów oraz pozytywnych możliwości rodzin migrantów. Przypominał także, że cały Kościół w swoim istnieniu i działaniu, celebrytuje i działa w miłości, pragnąc promować integralny rozwój człowieka, którzy z różnych przyczyn zostali migrantami. Owa troska Kościoła na polu migracyjnym wyraża się w różnych kierunkach: działa tam, gdzie pojawia się ubóstwo i cierpienie, koncentrując swoje działania mające na celu zaspokojenie potrzeb, dzięki poświęceniu pojedynczych osób i grup, stowarzyszeń wolontariatu i ruchów, grup parafialnych i organizacji diecezjalnych, we współpracy ze wszystkimi ludźmi dobrej woli. Kościół wskazuje również na pozytywne aspekty i możliwości, jakie niesie ze sobą rzeczywistość migracji. Ważną rolę odgrywają ośrodki dla cudzoziemców, które według

---

⁴³⁰ Więcej na temat konwencji, zob.: https://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cmw.php [dostęp 25.05.2023].

⁴³¹ Benedykt XVI, *Rodzina migrująca*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2007, 18.10.2006.

papieża, ułatwiają i wspierają integrację imigrantów, ubiegających się o azyl i uchodźców w nowym kontekście społeczno-kulturowym, z uwzględnieniem wymiaru religijnego, istotnego w życiu każdego człowieka. W odniesieniu do wiernych chrześcijan, pochodzących z różnych stron świata, Benedykt wskazał na konieczność troski w wymiarze religijnym obejmującej także dialog ekumeniczny⁴³² oraz opiekę nad nowymi wspólnotami. Musimy pamiętać, że w tym wszystkim ważne jest umacnianie i rozwijanie relacji opartych na porozumieniu i współpracy między organizacjami kościelnymi a instytucjami, które działają na rzecz integralnego rozwoju osoby ludzkiej. „W światopoglądzie chrześcijańskim zaangażowanie społeczne i humanitarne czerpie siłę z wierności Ewangelii, ze świadomością, że ktokolwiek idzie za Chrystusem, doskonałym Człowiekiem, sam również staje się pełniej człowiekiem” - tłumaczył⁴³³.

Papież zachęcał również do refleksji nad młodymi migrantami, którzy opuszczają swoje kraje pochodzenia, podczas gdy w krajach przyjmujących migrantów obowiązują przepisy, które utrudniają ich faktyczne włączenie. Za słuszne działania instytucji publicznych, organizacje humanitarnych, a także Kościoła katolickiego, które przeznaczają wiele swoich środków na pomoc tym młodym ludziom. Podkreślał, że młodzi migranci napotykać problem tzw. „trudności podwójnej przynależności”⁴³⁴. Z jednej strony odczuwają potrzebę, by nie zatracić swojej kultury pochodzenia, a z drugiej pojawia się u nich pragnienie, aby zostać wkomponowanym w społeczeństwo, które je przyjmuje. Nakreślił także problem dzieci migrantów, które mogły być odseparowane, z dala od zamieszkałych miast, bez możliwości normalnego uczęszczania do szkoły. Dla nich potrzebne jest większe zaangażowanie, aby im pomóc włączyć się w społeczeństwo i zapewnić prawidłowy rozwój. Należy zatem dążyć do wsparcia rodziny i szkoły. System szkolny powinien, według papieża, brać pod uwagę warunki, z jakich przybyli młodzi migranci i zapewniać im konkretne ścieżki rozwoju i integracji, dostosowane do ich potrzeb⁴³⁵. Trudno nie zgodzić się, iż takie zmiany są ważne, by stworzyć atmosferę wzajemnego szacunku i dialogu między wszystkimi uczniami w klasach, w oparciu o uniwersalne zasady i wartości wspólne dla wszystkich

---

⁴³² O ekumenicznym aspekcie migracji, zob.: V. C. Ifeme, *L'immigrazione come opportunità per l'ecumenico in Italia*, „Paralellus Revista De Estudos De Religião” 9/21 (2018), s. 361–375.

⁴³³ Benedykt XVI, *Rodzina migrująca*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2007, 18.10.2006; Benedykt XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013, 12.10.2012.

⁴³⁴ Więcej na temat podwójnej przynależności młodych migrantów, zob.: J. W. Berry, *Immigration, Acculturation, and Adaptation*, „Applied Psychology” 46/1 (1997), s. 5-34.

⁴³⁵ Więcej na temat integracji dzieci migrantów w szkole: J. A. Banks, Ch. A. McGee Banks, *Multicultural Education: Issues and Perspectives*, New York 2012.

kultur. Musimy zrozumieć, że tylko dzięki zaangażowanie wszystkich – nauczycieli, rodzin i uczniów – młodzi migranci będą mieć możliwość zdobycia tego, co może pomóc w ich formacji ludzkiej, kulturowej i zawodowej⁴³⁶.

Starał się także wykazać, że zawsze trzeba działać w interesie małoletniego, któremu przysługują podstawowe prawa osoby na równi z dorosłym. Zaproponował, by podejmując skoordynowane działania, stosując odpowiednie środki zapobiegawcze, chronić małoletnich, udzielając im gościny zgodnie z tym, co mówi Konwencja o prawach dziecka. Ważne jest także, by zapewnić dzieciom i młodzieży możliwość uczęszczania do szkoły, a następnie dostęp do rynku pracy. Podkreślił, by nie zapominać, że wiek młodzieńczy to fundamentalny etap w kształtowaniu się istoty ludzkiej⁴³⁷.

Wypowiedzi Benedykta XVI przypomina, iż cały Kościół w swoim istnieniu i działaniu, celebryje i działa w miłości, pragnąc promować integralny rozwój człowieka. Za istotne uznał wszelkie działania duszpasterskie, które dążą do lepszej opieki i kształtowaniu migrantów.

5.4. Dzielenie się z migrantami jako warunek rozwoju wszystkich - Franciszek

Podążając za dokumentem „Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych” papież Franciszek podkreślił prawo państw do podejmowania działań przeciwko nielegalnej emigracji, nadmieniając, że winni to czynić przy poszanowaniu praw człowieka. Uchodźcom i osobom ubiegającym się o azyl przysługują prawa i podstawowe wolności, którym należy poświęcić szczególną uwagę. Jeśli jakaś osoba z uzasadnionej obawy przed prześladowaniami pojawi się na granicy, ma prawo do ochrony i nie powinna być zawrócona do kraju pochodzenia, niezależnie od tego, czy została formalnie uznana za uchodźcę lub nie. Uchodźcy powinni być traktowani w taki sam sposób jak obywatele kraju, który ich przyjmuje, albo jako rezydenci innych krajów. Według dokumentu migranci powinni mieć możliwość podjęcia pracy zapewniającej godne utrzymanie i sprawiedliwe wynagrodzenie oraz miejsce zamieszkania. Z kolei rodziny powinny otrzymać szansę połączenia w kraju azylu, prawo do opieki medycznej, a dzieci mieć szansę na odpowiednie wykształcenie. Podkreślono także prawo uchodźców do wolności religijnej, które oznacza brak przymusu do działania w sposób sprzeczny z jego przekonaniami i jego własnym sumieniem, prywatnie lub publicznie, samodzielnie czy przy współudziale innych. Dlatego

⁴³⁶ Benedykt XVI, *Młodzi migranci*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2008, 18.10.2007.

⁴³⁷ Benedykt XVI, *Małoletni migranci i uchodźcy*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2010, 16.10.2009

każde państwo ma obowiązek przyznania uchodźcom swobody w praktykowaniu ich religii i wolności do religijnego wychowania dzieci, co najmniej na równi z wolnością przyznaną swoim obywatelom⁴³⁸.

Promowanie migrantów i uchodźców ma na celu wspieranie integralnego rozwoju ludzkiego, poprzez zapewnienie dzieciom i młodzieży dostępu do wszystkich poziomów edukacji – dzięki czemu będą mogli się rozwijać i wykorzystywać swoje zdolności, a także lepiej wychodzić na spotkanie innym, kultuwując ducha dialogu. Franciszek, powiedział, że należy czynić to co możliwe, aby migranci i uchodźcy, ale też i społeczności, które ich przyjmują, byli w stanie realizować się jako osoby we wszystkich wymiarach stanowiących człowieczeństwo według planu Stwórcy. Chciałby również, aby cudzoziemcom obecnym na danym terytorium zapewnić swobodę wyznania i praktykowania swojej religii. Zachęcił, aby krzewiono integrację społeczną poprzez kursy językowe oraz zawodowe dla migrantów i uchodźców, by z czasem zapewnić im podjęcie pracy⁴³⁹. Nadzieją na uczestniczenie miganta w przyjmującym ich społeczeństwie jest nauka języka, dostęp do pracy dorosłych i edukacji dla najmłodszych. Papież zachęcał rządzących i ustawodawców oraz całą społeczność międzynarodową do rozważenia rzeczywistości osób przymusowo przesiedlonych za pomocą skutecznych inicjatyw i nowych podejść do ochrony ich godności, poprawy jakości ich życia i stawienia czoła wyzwaniom wynikającym z nowoczesnych form prześladowania, ucisku i niewolnictwa. Podkreślił, że żaden człowiek nie może zaniedbywać bliźnich, a przede wszystkim ubogich, chorych, więźniów, potrzebujących i przybyszów. „Należy przejść od kultury odrzucania do kultury spotkania i gościnności - pouczył. Papież chciałby zapewne, aby każdy człowiek dostrzegł w drugim takiego samego człowieka, jakim jest on sam⁴⁴⁰. Franciszek jasno zobrazował stanowisko Kościoła w tej sprawie, mówiąc: „wędrując razem z migrantami i uchodźcami, Kościół stara się zrozumieć przyczyny leżące u źródeł migracji, a także pracować nad przewyciężeniem ich negatywnych skutków oraz ukazywać ich

---

⁴³⁸ Papieska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie, 2013, 57-63.

⁴³⁹ Franciszek, *Migranci i uchodźcy: mężczyźni i kobiety w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2018, 1.01.2018; Franciszek, *Przyjmować, chronić, promować i integrować imigrantów i uchodźców*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2018, 14.01.2018.

⁴⁴⁰ Więcej na temat kultury odrzucenia, zob.: M. Parzyszek, *Od kultury dobrobytu do kultury „odrzucenia”*, czyli o zwiększającej się pokusie rozwiązywania problemów cierpienia i śmierci przez eliminowanie ich, w: *Rodzina w sytuacji straty bliskiej osoby*, red. D. Opozda, M. Parzyszek, Lublin 2017, s. 57-70.

pozytywne efekty dla wspólnot, z których pochodzą migranci, dla tych, w których przebywają czasowo, i docelowych”⁴⁴¹.

Podczas Międzynarodowego Forum Migracji i Pokoju w lutym 2017 roku, wymienił trzy obowiązki, jaki każdy z nas ma wobec migrantów i uchodźców: sprawiedliwości, uprzejmości i solidarności. Tłumaczy, że obowiązek sprawiedliwości, mówi o tym, iż niedopuszczalne są nierówności ekonomiczne, które uniemożliwiają urzeczywistnienie zasady uniwersalnego przeznaczenia dóbr ziemi, gdyż każdy jest wezwany do podjęcia procesów dzielenia się z szacunkiem i odpowiedzialnością. Obowiązek uprzejmości sugeruje, aby zaangażowanie na rzecz migrantów, osób przesiedlonych i uchodźców było stosowaniem zasad i wartości powitania i braterstwa, stanowiących wspólne dziedzictwo ludzkości i mądrość, z której można czerpać. Ostatni, z nich, obowiązek solidarności, rodzi się ze zdolności zrozumienia potrzeb brata i siostry w trudnej sytuacji i zatroszczenia się o nie. Zatem obowiązkiem solidarności będzie każde przeciwdziałanie kulturze odrzucenia i zwrócenie większej uwagi na najsłabszych, najbiedniejszych i najbardziej bezbronnych⁴⁴².

Papież prosił również, aby troską otoczono dzieci, które są według niego trzykrotnie bardziej bezbronne. Przez sam fakt bycia nieletnimi są według niego bezradne, dlatego należy czynić wszystko by trafili oni na ulicę, pozostawieni samym sobie, czy wykorzystywani przez ludzi pozbawionych skrupułów, którzy czynią z nich ofiary przemocy fizycznej, moralnej i seksualnej. Wskazał, że dzieci są najbardziej narażoną grupą, ponieważ niejednokrotnie oddzielone od miłości rodzinnej, wchodzą w życie niedostrzegane, przez co kończą na najniższych poziomach ludzkiej degradacji. Nieletni imigranci stają się narażeni na niebezpieczeństwo ubóstwa, analfabetyzmu, nieznajomości praw, kultury a także języka krajów przyjmujących. Papież podkreślił, że dzieci jako pierwsze cierpią znosząc niekiedy tortury i kary cielesne, którym towarzyszą cierpienia moralne i psychiczne, pozostawiając w nich niemal na zawsze nieusuwalne ślady. Dlatego zalecił stworzenie odpowiednich zapisów dla obszarów dotkniętych najpoważniejszymi niesprawiedliwościami i niestabilnością, aby

---

⁴⁴¹ Franciszek, *Duszpasterska troska Kościoła w kontekście przymusowej migracji*, przemówienie na Plenarnej sesji Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 24.05.2013; Franciszek, *Migranci i uchodźcy: w kierunku lepszego świata*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2014, 19.01.2014.

⁴⁴² Franciszek, *Integracja i rozwój: od reakcji do działania*, przemówienie do uczestników Międzynarodowego Forum Migracji i Pokoju, 21.02.2017.

Więcej na temat gościnności, zob.: M. L. Berg, E. Fiddian-Qasmiyeh, *Hospitality and Hostility towards Migrants: Global Perspectives - An Introduction*, „Migration and Society” 1/1 (2018), s. 1-6.

wszystkim zapewniono dostęp do autentycznego rozwoju, który promuje dobro dzieci będących nadzieją ludzkości⁴⁴³.

Franciszek wykazywał, że aby się rozwijać należy się dzielić, wskazując na fundament pierwszych wspólnot chrześcijańskich. Jego zdaniem, zadaniem mieszkańców całego świata jest dostrzeżenie bogactwa w drugim człowieku, zezwalają na nowe formy gościnności, braterstwa i solidarności⁴⁴⁴.

Na tle przedstawionych w tym rozdziale wypowiedzi trudno się nie zgodzić, jak ważne i potrzebne jest, by migranci i uchodźcy mieli dostęp do tych samych dóbr, do jakich mają obywatele państw kraju ich przybycia. Według Pawła VI należy zapewnić dzieciom dostęp do nauki i szkół. Jan Paweł II wielokrotnie zwracał uwagę na całe rodziny migrantów. Każdy polityk powinien zatroszczyć się o to, by w jego kraju prężnie działała polityka łączenia rodzin. Tylko dzięki więzom rodzinnym można zapewnić dzieciom lepszą przyszłość. Jego myśl kontynuował Benedykt XVI. Pragnął by małym poświęcono należytą uwagę i stworzyć warunki do ich rozwoju fizycznego, kulturalnego, duchowego i moralnego. Papież Franciszek apelował do rządów by migranci mieli możliwość podjęcia pracy zapewniającej godne utrzymanie i miejsce zamieszkania.

---

⁴⁴³ Franciszek, *Imigranci niepełnoletni, bezbronni i pozbawieni głosu*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2017, 15.01.2017.

⁴⁴⁴ Franciszek, *Jak Jezus Chrystus, zmuszeni do ucieczki. Przyjąć, chronić, promować i integrować przesiedleńców wewnętrznych*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2020, 27.09.2020.

ROZDZIAŁ 6 INTEGRACJA MIGRANTÓW I UCHODźCÓW W ŚWIETLE MAGISTERIUM PAPIESKIEGO

Pełne przyjęcie migrantów i uchodźców następuje wtedy, kiedy są oni zintegrowani z obywatelami państwa, do którego przybyli. Integracja przekłada się na otwieranie przestrzeni dla spotkań międzykulturowych, sprzyjając wzajemnemu wzbogacaniu się i promując aktywne ścieżki obywatelskie. Integracja stanowi dopełnienie akceptacji migrantów i uchodźców. Stwarza możliwość nowego zrozumienia i zobaczenia szerszych horyzontów ze strony przyjętych, którzy mają obowiązek szanować wartości, tradycje i prawa wspólnoty przyjmującej, a także ze strony przyjmujących, którzy są wezwani do uznania wkładu, jaki każdy imigrant może wnieść do całej wspólnoty. Spotkanie różnych kultur jest źródłem obopólnego wzbogacenia.

Integracja jest „procesem dwukierunkowym”, który zachęca państwa do uchwalania ustawodawstwa ułatwiającego lokalną integrację, np. poprzez przyjmowanie ustaw i postanowień konstytucyjnych mających na celu nadanie obywatelstwa przy urodzeniu i zapewniający uchodźcom terminowy dostęp do obywatelstwa, niezależnego od statusu ekonomicznego oraz bez „nowych wymagań językowych” dla starszych wnioskodawców (powyżej pięćdziesięciu lat). Należy także przyjąć przepisy ułatwiające legalną migrację członków rodzin cudzoziemców oraz regulujące status długoterminowych rezydentów kraju przyjmującego. Państwa powinny przyjąć politykę i programy, które promują pozytywną narrację na temat migrantów i uchodźców oraz solidarność z nimi, zapewniając dotacje dla gmin i społeczności wyznaniowych na organizację wydarzeń, które prezentują pozytywne aspekty kultury członków społeczności zagranicznej. Należy angażować się w kampanie publiczne, które promują pozytywne przykłady osób i grup przyjmujących uchodźców i migrantów oraz integrują ich z ich lokalnymi społecznościami, ale również wydawać ogłoszenia publiczne w języku, którym posługują się większe grupy migrantów i uchodźców. Jako na ostatni punkt można wskazać na programy dobrowolnej repatriacji, dzięki funduszom na poprawę infrastruktury w obszarach powrotu lub pomocy w okresie przejściowym dla powracających pracowników dotkniętych kryzysem zagranicznym, a także przez uchwalenie

przepisów uznających wykształcenie lub referencje zdobyte za granicą przez powracających obywateli⁴⁴⁵.

6.1. Migracja jako wezwanie do inkluzji społecznej - Paweł VI

W Instrukcji „De pastoralis migratorum cura” (1969) jest mowa o Kongregacji Biskupów, do której zadań należy: „kierowanie, zarządzanie, koordynowanie, i prowadzenie tego wszystkiego, co dotyczy opieki duchowej nad wiernymi obrządku łacińskiego, którzy dokądkolwiek emigrują”. Koncepcja działań w zakresie integracji migrantów przedstawiona została w dokumencie w formie rozbudowanej struktury: Kongregacja powinna porozumiewać się z Kongregacją Kościołów Wschodnich⁴⁴⁶ i z Kongregacją Ewangelizowania Narodów⁴⁴⁷ oraz troszczyć się o to, by wspólnie z Sekretariatami Jedności Chrześcijan⁴⁴⁸, dla niechrześcijan i dla niewierzących, brać udział we wspólnych poczynaniach, które wydadzą się pożyteczne dla grupy migrantów każdej wiary. By lepiej wypełniać powierzone zadania wskazane zostało, by korzystała ona z pomocy Urzędu dla spraw migracyjnych zajmującym się badaniem i podejmowaniem wszystkiego, co ma na

---

⁴⁴⁵ Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwaście punktów działalności duszpasterskiej*, konwencja, 2018; *Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwaście punktów działania dla Global Compact*, konwencja, 2017.

⁴⁴⁶ Kongregacja Kościołów Wschodnich jest jednym z dykasterii Kurii Rzymskiej, odpowiedzialnym za sprawy związane z Kościołami i Wspólnotami Wschodnimi. Jej zadaniem jest zachowanie jedności z Kościołami Wschodnimi, promowanie dialogu ekumenicznego oraz wspieranie ich duszpasterstwa i rozwoju. Oto kilka informacji i źródeł dotyczących Kongregacji Kościołów Wschodnich. Oficjalna strona internetowa Kongregacji Kościołów Wschodnich: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/orientchurch/index_po.htm [dostęp 27.05.2023].

⁴⁴⁷ Kongregacja Ewangelizacji Narodów (*Congregatio pro Gentium Evangelizatione*), wcześniej znana jako Kongregacja Rozkrzewiania Wiary, jest jednym z dykasterii Kurii Rzymskiej, odpowiedzialnym za promowanie ewangelizacji i misji Kościoła katolickiego na całym świecie. Jej głównym zadaniem jest wspieranie i koordynowanie działalności misyjnej Kościoła oraz wspieranie formacji duchowej i katechetycznej w różnych krajach. Oto kilka informacji i źródeł dotyczących Kongregacji Ewangelizacji Narodów. Oficjalna strona internetowa Kongregacji Ewangelizacji Narodów: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/index_po.htm [dostęp 27.05.2023].

⁴⁴⁸ Sekretariaty Jedności Chrześcijan to organizacje, które działają na rzecz promowania dialogu ekumenicznego i jedności chrześcijańskiej. Oto kilka przykładów takich sekretariatów: Światowa Rada Kościołów (*World Council of Churches*) - <https://www.oikoumene.org/> [dostęp 27.05.2023]; Papieska Rada do Spraw Popierania Jedności Chrześcijan (*Pontifical Council for Promoting Christian Unity*) - <http://www.christianunity.va/> [dostęp 27.05.2023]; Konferencja Episkopatu Europejskiego (*Council of European Bishops' Conferences*) - <https://www.ccee.eu/> [dostęp 27.05.2023]; Światowy Alians Kościołów Reformowanych (*World Communion of Reformed Churches*) - <https://werc.ch/> [dostęp 27.05.2023]; Konferencja Kościołów Europy (*Conference of European Churches*) - <https://www.ceceurope.org/> [dostęp 27.05.2023]; Światowa Federacja Luterńska (*Lutheran World Federation*) - <https://www.lutheranworld.org/> [dostęp 27.05.2023]; Światowa Federacja Metodystyczna (*World Methodist Council*) - <https://worldmethodistcouncil.org/> [dostęp 27.05.2023]; Światowa Federacja Baptystyczna (*Baptist World Alliance*) - <https://www.baptistworld.org/> [dostęp 27.05.2023]; Światowy Związek Luterńskich Kobiet (*World Federation of Lutheran Women*) - <https://www.wflw.net/> [dostęp 27.05.2023]; Rada Kościołów na Bliskim Wschodzie (*Council of Middle East Churches*) - <http://www.cmec.org.lb/> [dostęp 27.05.2023]. Owa lista nie jest wyczerpująca. Istnieje wiele innych organizacji i sekretariatów, które angażują się w pracę na rzecz jedności chrześcijańskiej. Niektóre z tych organizacji mają swoje lokalne oddziały lub filie w różnych częściach świata.

uwadze wzrost dobra duchowego chrześcijan migrujących oraz Rady Wyższej dla spraw migracyjnych, która z kolei zbiera wnioski wszystkich episkopatów i analizuje to wszystko, co odnosi się do spraw migracyjnych, jednocześnie rozważając potrzeby migrantów. Zlecono, by w krajach posiadających większą liczbę migrantów Konferencje Biskupie ustanowiły Komisję Biskupią dla duszpasterstwa migracyjnego. Instrukcja przypominała, by Konferencje Biskupie i ordynariusze miejsca organizowali co roku Dzień Migranta, który powinien być obchodzony w takim czasie i w taki sposób, jak to doradzają miejscowe warunki i postulaty społeczności świeckiej⁴⁴⁹.

Instrukcja porusza kwestie duszpasterstwa instytucji zakonnych, które mogą być wielką pomocą w duszpasterstwie migrantów, ponieważ wśród ich członków można znaleźć osoby pochodzące z różnych krajów i z odległych placówek apostołatu, skąd mogą dysponować kapłanami i pomocnikami, posiadającymi odpowiednie przygotowanie. Biskupi zabiegając o zaspokojenie potrzeb związanych z duszpasterstwem migrantów zachęćli chętnych wiernych świeckich do podjęcia pracy i pomocy potrzebującym migrantom, by ci lepiej mogli zintegrować się ze społeczeństwem, a więc mogą zatroszczyć się o to, by kwestie dotyczące mieszkania, pracy, zabezpieczenia społecznego, języka i współżycia ludzi były rozwiązywane w duchu miłości, z zachowaniem sprawiedliwości⁴⁵⁰.

List „Kościoł i mobilność człowieka” skupia się szczególnych aspektach jakim jest język ojczysty, który powinien być uwydatniony w liturgii, ewangelizacji, katechezie i działalności duszpasterskiej, gdyż trudno nieść posłannictwo zbawienia, z języku niezrozumiałym dla odbiorcy. To właśnie działalność kapłana pozwala na zacieśnienie węzłów duszpasterskich, których celem jest osiągnąć to, by imigrant mógł zrozumieć nowe środowisko kościelne, przystosować się do niego i czuć się wraz z innymi Kościołem. Możemy domniemywać, że działania oparte o umożliwienie migrantom formacji we wszystkich instytucjach kościelnych, mogą być podejmowane, np. w radach parafialnych i duszpasterskich, w ruchach czy organizacjach apostołstwa świeckich. Pozycja uchodźców powinna w takim razie pobudzić działalność kościelną do osiągnięcia koniecznych dla nich gwarancji, by osiągnąć awans społeczny. W liście możemy przeczytać, że na Kościele przybycia ciąży zadania przygotowania kapłanów języka, zrealizowania struktur i inicjatyw duszpasterskich właściwie dostosowanych do wymagań tych osób i grup oraz ciągle

---

⁴⁴⁹ Kongregacja Biskupów, *De pastoralis migratorum cura*, instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów, 1969, 16-24.

⁴⁵⁰ Tamże, 52-57.

studiowanie najlepszych sposobów, by potrzeby przybyszów mogły być całkowicie zaspokojone, a samo duszpasterstwo musi być wyczułone na ich problemy. Za istotne biskupi uważają, by grupy lub wspólnoty językowe nie zamknęły się same w sobie, gdyż nie jest to korzystna sytuacja ani dla nich, ani środowiska, w które mają się włączyć. Możemy zatem to zrozumieć, jako zachętę do opanowania, choćby w stopniu elementarnym języka miejscowego. Pomocne zdają się tutaj zwielokrotnione inicjatywy publiczne i kościelne.⁴⁵¹

Autorzy podkreślają, iż w rozległym wymiarze ekumenizmu przedstawia się problem małżeństw mieszanych, których liczba zwiększa się na emigracji⁴⁵². Dobro małżeństwa i rodziny wymaga, więc pełnego zastosowania się do dyrektyw i norm władzy kościelnej, z należyтым zrozumieniem szczególnych sytuacji, jednakże bez zmniejszenia wymagań, których wymaga prawdziwa wiara. Również osoby w innych sytuacjach rodzinnych, gdzie występują konkubiny, dzieci nieślubne, rozwiedzeni wstępujący powtórnie w związki małżeńskie, potrzebują najwyższego wyczułenia i delikatności. Troski wymagają także migracje wewnętrzne, tak by wspólnoty chrześcijańskie nowych miejsc pobytu mogły przyjąć nowych członków. W stosunku do migrantów niewierzących nasuwa się konieczność dawania świadectwa, które będzie się realizować w trosce o wszystkie ludzkie problemy migrantów⁴⁵³.

Oba dokumenty zwracają uwagę na konieczność istnienia duszpasterstwa migrantów, by wraz z inicjatywami świeckimi pomóc zintegrować się przybyszom w nowym środowisku. Dzięki otrzymanej pomocy i lekcjom języka migranci szybciej poczują się częścią nowej społeczności.

6.2. Migracja jako szansa na umocnienie pokoju - Jan Paweł II

Jan Paweł II pochylił się nad zjawiskiem migracji z punktu widzenia integracji. Mówił o swobodnej integracji migrantów, opierającej się na naturze Kościoła, który jest urzeczywistniającym się wyrazem wiary i miłości⁴⁵⁴. Chciał nakreślić, że Kościół widzi w wiernych imigrantach osoby, którym należy zaoferować wszelkie środki, aby mogli wzrastać w życiu wiary i miłości, pomagając im w konsolidacji i intensyfikacji ich życia kościelnego w

---

⁴⁵¹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Kościół i mobilność człowieka*, list do konferencji Biskupów, 26.05.1978.

⁴⁵² Więcej na temat ekumenizmu Pawła VI: F. A. Sullivan, *Paul VI and World Religions: Vatican II and Non-Christian Religions in the Theology of Pope Paul VI*, Wilmington 1976.

⁴⁵³ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Kościół i mobilność człowieka*, list do konferencji Biskupów, 26.05.1978.

⁴⁵⁴ Zob. więcej na temat migracji: F. Heckmann, D. Schnapper. *The Integration of Immigrants in European Societies: National Differences and Trends of Convergence*, Stuttgart, 2003.

pełni, tak jak wtedy, gdy byli w krajach pochodzenia. Zapewne dlatego Kościoły partykularne troszczą się o to, by migranci dzięki zakonnikom, świeckim instytucjom i wolontariuszom, mieli zapewnioną odpowiednią liturgię. Dzięki temu imigranci czują się lepiej zrozumiani i wspierani w swoich relacjach społecznych i zawodowych. Papież zapewnił, że Kościół nie nadal będzie pracować tak, by jego działalność charytatywna uzupełniała się wzajemnie z tym, co robi społeczeństwo obywatelskie. Wyraził nadzieję, że jego przesłanie pomoże przezwyciężyć na polu migracji bariery, które stoją na drodze do pełnej integracji i braterstwa. Pragnął, więc by nastąpiło pełne zjednoczenie migrantów i rdzennych mieszkańców krajów goszczących, umożliwiając wszystkim te same warunki życia. Uznał, że migranci tylko w środowisku charakteryzującym się poszanowaniem podstawowych praw człowieka, będą w stanie mniej boleśnie przezwyciężyć dramat integracji, który jest dla nich często traumatyczny, z powodu naturalnej nieadekwatności adaptacji i otwartości. Wyraził też uznanie dla licznych inicjatyw legislacyjnych i społecznych, które państwa przyjmujące już podjęły w celu stworzenia atmosfery tolerancji, zrozumienia i braterstwa⁴⁵⁵.

Podkreślał także, iż migracja zwiększa możliwości wymiany między ludźmi różnych kultur, religii, ras i narodowości. Wyraził wdzięczność krajom podejmującym wysiłki nakierowane na przyjmowanie imigrantów. Dzięki temu wielu, po przezwyciężeniu trudności przystosowania, jest dobrze zintegrowanych ze społecznością przyjmującą. Jednak pojawiające się nieporozumienia, jakich doświadczają czasem cudzoziemcy, wskazują na pilną potrzebę przekształcenia struktur i zmiany mentalności. Pragnął także wskazać na konieczność rzeczywistego włączenia się imigrantów w życie krajów, które ich przyjmują. Powołując się na Instrukcję „*Erga migrantes caritas Christi*”, podkreślił konieczność odkrycia „sekretnego” przybywającego, aby przyjąć to, co jest w nim wartościowe, a w ten sposób przyczynić się do lepszego poznania każdego. Zaznaczył, że ten proces jest długotrwały, a jego celem jest kształtowanie społeczeństw i kultur, aby coraz bardziej stawały się odzwierciedleniem wielorakich darów, jakimi Bóg obdarza ludzi. Istotne jest, by podczas tego procesu migrant starał się włączyć w życie społeczeństwa przyjmującego np. poprzez naukę języka, czy dostosowując się do obowiązujących praw i wymogów związanych z pracą. W procesie integracji istotne jest zatem dążenie do właściwej równowagi między zachowaniem własnej tożsamości a uznaniem tożsamości innych. Wykazał konieczność dialogu między ludźmi różnych kultur, który jest wyrazem tolerancji, ale także rodzi sympatię. W przypadku,

---

⁴⁵⁵ Jan Paweł II, *Druga strona włoskiej emigracji*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1985, 16.07.1985.

kiedy owego dialogu zabraknie, społeczność migrantów i ludność miejscowa będą żyć obok siebie. Według Jana Pawła II należy dążyć do tego, aby kultury wzbogacały się nawzajem. Wykazał, że aby to było możliwe, powinniśmy otwierać się na siebie nawzajem, poznawać się, okazywać sobie autentyczne zrozumienie i życzliwość, a chrześcijanie powinni dostrzegać w różnych kulturach cenne elementy religijne i ludzkie, które mogą stanowić podstawę dla wzajemnego porozumienia. Papież wezwał chrześcijan do bycia strażnikami, którzy będą w stanie usłyszeć wołanie o pomoc migrantów i uchodźców, a także przyczynić się do tworzenia nowych perspektyw, które pozwolą żywić nadzieję na powstanie społeczeństwa bardziej otwartego, solidarnego i zintegrowanego⁴⁵⁶. Wskazał, że niezależnie od przyczyn wysiedlania ludzi, warto zapewnić uchodźcom i migrantom środki do życia oraz nawiązać z nimi konstruktywne partnerstwo. Dzięki temu przejmą kontrolę nad własną integracją w kraju przyjmującym lub, jeśli będą ku temu warunki, przygotują się do powrotu do ojczyzny. Należy im zapewnić możliwość skorzystania z warunków sanitarnych, edukacyjnych i zawodowych, które pozwolą im się rozwijać bez niszczenia dziedzictwa kulturowego i tradycji, które chcą zachować⁴⁵⁷.

Zaznaczał również, że migracja spowodowała większe zróżnicowanie społeczeństwa, mieszając ludzi różnych religii w tkankę codziennego współistnienia, jak na przykład w krajach Zachodnich, gdzie wielość religii jest nie tylko rozpowszechniona, ale także zakorzeniła się, ponieważ napływ migracyjny istnieje od dawna. Kościół otaczając szacunkiem członków różnych religii, pragnie nawiązać z nimi efektywne relacje współpracy i w klimacie zaufania i dialogu współpracować w rozwiązywaniu problemów pojawiających się w dzisiejszym społeczeństwie⁴⁵⁸.

Jan Paweł II przypominał wierzącym o obecności migrantów, którzy stanowią dla wspólnot wierzących, zwłaszcza dla parafii, prawdziwe wezwanie do odpowiedzialności za nich. Wskazał, że parafia jest miejscem spotkania i współdziałania wszystkich członków wspólnoty. Ma ona duże znaczenie w przyjmowaniu przybysza, integracji ochrzczonych z różnych kultur i dialogu z wyznawcami innych religii wynika z misji każdej wspólnoty parafialnej i jej znaczenia w społeczeństwie. Parafia stała się, według Ojca Świętego

---

⁴⁵⁶ Jan Paweł II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2000, 16.01.2000; Jan Paweł II, *O zachowanie własnej tożsamości i uznanie tożsamości innych*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2005, 16.01.2005.

⁴⁵⁷ Jan Paweł II, *Przemówienie do Rady ds. Migrantów*, 5.07.1990.

⁴⁵⁸ Jan Paweł II, *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 21.08.1996.

swoistym miejscem dzielenia się i wzajemnego uznania, oferującym sferę zaufania, w którym każdy uczy się pokonywać własne lęki⁴⁵⁹.

Podkreślił, że parafie odkrywają rolę szkoły spotkania z ludźmi o innych przekonaniach religijnych i wywodzących się z odmiennych kultur, a także szkoły gościnności, stając się miejscem wymiany doświadczeń i darów. Takie działania – jak wierzył – zapobiegają powstawaniu napięć w relacjach z imigrantami innej religii. Dzięki woli dialogu i twórczej wymiany będzie można służyć wspólnemu dobru. W dużych miastach, gdzie jest wysoka liczba imigrantów reprezentujących różne kultury i religie, papież zaproponował tworzenie „laboratorium cywilizowanego współistnienia i konstruktywnego dialogu”. Tam postawa chrześcijanina powinna kierować się miłością i wdrażać się kulturę szacunku i solidarności. Wspominał także, że nie można przy udzielaniu pomocy humanitarnej, zapominać o darze wiary, którym należy się dzielić przez świadectwo własnego życia, w postawie szacunku dla wszystkich⁴⁶⁰.

Jan Paweł II wzywał także migrantów, by uznali obowiązek odnoszenia się z szacunkiem do przyjmujących ich krajów i respektowania ich prawa, kultury i tradycji narodu, który ich gości, gdyż tylko w ten sposób będzie mogło rozwijać się harmonijne współżycie społeczne. Za fakt uznał, że wielokulturowe wspólnoty stwarzają wyjątkowe możliwości pogłębienia jedności z innymi chrześcijańskimi Kościołami i wspólnotami kościelnymi, kształtując społeczeństwa doceniające kultury imigrantów i ich szczególne dary, przeciwstawiając się przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu⁴⁶¹. Zachęcał ich równocześnie, by nie zamykali się w sobie i nie izolowali się od życia duszpasterskiego diecezji i parafii, która ich przyjęła. Dzięki stopniowemu włączaniu przybyłych do wspólnoty i uznaniu wartości ich odmienności będzie możliwe budowanie prawdziwej wspólnoty⁴⁶². Podobnie jak Paweł VI i Jan Paweł II podkreślił rolę kapłana, któremu bezpośrednio powierzono opiekę nad imigrantami, i który winien stawać się pomostem między różnymi kulturami i mentalnościami. Podkreślił, że programy apostolskie na rzecz migrantów są dziełem solidarności, służącym postępowi człowieka. Uświadomił, że dla człowieka wierzącego przyjęcie bliźniego nie jest jedynie gestem życzliwości, ale jest dostrzeżeniem w

---

⁴⁵⁹ Jan Paweł II, *Cale życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do Domu Ojca*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1999, 2.02.1999

⁴⁶⁰ Jan Paweł II, *Migracje a dialog międzyreligijny*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2002, 20.01.2002.

⁴⁶¹ Jan Paweł II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2003, 19.01.2003.

⁴⁶² Zob. M. Ambrosini, *Protected but Separate: International Immigrants in the Italian Catholic Church, w: Migration, Transnationalism and Catholicism*, red. D. Pasura, M. Bivand Erdal, London 2016, s. 317-335.

drugiej osobie Chrystusa, który pragnie, byśmy kochali Go i służyli Mu w najuboższych i najbardziej potrzebujących, budując drogę pokoju i braterstwa⁴⁶³

Papież dostrzegł w procesie integracji migrantów ważność dialogu międzyreligijnego⁴⁶⁴. Nakłaniał społeczność i wspólnotę chrześcijańską do refleksji, pozwalającej odpowiedzieć na wyzwania pojawiające się w świecie, w którym ludzie różnych kultur i religii mają żyć razem. Jednak, według niego, aby to współistnienie miało charakter pokojowy, muszą upaść bariery nieufności, przesądów i lęków, które nadal dzielą wyznawców różnych religii. Zatem należy wywnioskować, iż konieczna jest wzajemna tolerancja i dialog między większością wyznającą tę samą religię a członkami mniejszości, składających się często z imigrantów. Tylko dialog jest najskuteczniejszą drogą prowadzącą do tego, by miejsce nieufności zajął szacunek, a wzajemna akceptacja przewyciężyła obcość⁴⁶⁵. Mimo tego, że dialog nie zawsze jest łatwy, chrześcijanie powinni cierpliwie i ufnie do niego dążyć, przyjmując wobec wyznawców innych religii postawę otwartości i akceptacji. Jan Paweł II mówił, że szczerze dążenie do dialogu wymaga z jednej strony wzajemnej akceptacji odmienności, a niekiedy wręcz sprzeczności, z drugiej zaś — poszanowania wolnych decyzji, które ludzie podejmują w zgodzie z własnym sumieniem. Papież powołując się na obraz Pięćdziesiątnicy, powiedział: „aby wypełnić tę misję, trzeba poddać się prowadzeniu Ducha Świętego”. Od dnia, kiedy apostołowie i pielgrzymi w Jerozolimie wołali: „słyszemy ich głoszących w naszych językach wielkie dzieła Boże” (Dz 2, 11), zaczęli pełnić misję głoszenia dzieł Bożego. Wyraził nadzieję, że ten ideał solidarnego współistnienia urzeczywistni się też w krajach, gdzie większość mieszkańców wyznaje religię inną niż chrześcijańska, ale gdzie żyją chrześcijańscy imigranci, nie zawsze, cieszący się wolnością religii i sumienia⁴⁶⁶.

Przypominał także, że migranci wnoszą cenny wkład w proces umacniania pokoju, gdyż migracje ułatwiają kontakt i porozumienie między osobami, społecznościami i cywilizacjami. Dialog międzykulturowy i międzyreligijny jest według niego sposobem budowania świata wewnątrznie pojednanego, ale stanie się to możliwe tylko wtedy, gdy

---

⁴⁶³ Jan Paweł II, *Wiara człowieka powinna działać poprzez miłość*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1997, 09.11.1997.

⁴⁶⁴ Zob. na temat dialogu międzyreligijnego a kwestii migrantów: Y. K. Liew, *Religious Diversity and Interreligious Dialogue: Learning from Immigrant Experiences in the United States*, „Journal of Ecumenical Studies” 52/4, (2017), s. 529-545 oraz: T. Martikainen, S. Michel, *Religion, Migration and Integration: Theoretical Perspectives and Empirical Case Studies*, Milton Park 2013.

⁴⁶⁵ Więcej na temat dialogu międzyreligijnego, zob.: red. D. S. Brown, K. M. Edelmayer, *Interfaith Dialogue in Practice: Christian, Muslim, Jew*, Kansas City 2012.

⁴⁶⁶ Jan Paweł II, *Migracje a dialog międzyreligijny*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2002, 20.01.2002.

imigranci będą traktowani z szacunkiem, jakiego wymaga godność każdego człowieka. Wytłumaczył, że kiedy kraje przyjmujące będą sprzyjały stopniowej integracji migrantów, respektując zarazem ich tożsamość, chroniąc kulturowe dziedzictwo społeczności, które ich przyjmują, zmniejszy się niebezpieczeństwo, że imigranci będą skupiać się we własnym środowisku, czy izolować się od otoczenia. Należy stwarzać, więc „współistnienie odmienności”. Papież przypomniał, że Jezus wzywa nas do tworzenia pokoju. „Błogosławieni, którzy wprowadzają pokój!” (por. Mt 5, 9). Wskazał, że dążenie do jedności między ludźmi ma swoje źródło i wzorzec w Bogu i wyraził pragnienie by każda wspólnota kościelna, złożona z migrantów i uchodźców oraz tych, którzy ich przyjmują, starała się budować pokój⁴⁶⁷.

Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi” (2004) jako przyczyny migracji podaje przesadnie rozbudzony nacjonalizm, nienawiść wobec mniejszości, wewnętrzne, polityczne, etniczne i religijne konflikty, wojny domowe oraz przemiany demograficzne, które zachodzą w krajach wcześniej zindustrializowanych, nierówność między Północą a Południem, istnienie protekcyjnych barier w międzynarodowym handlu, które krajom usiłującym podnieść się z zacofania nie pozwalają zaofiarowywać na rynkach krajów zachodnich własnych produktów na warunkach równej konkurencji. Jednak – jak zauważa się w dokumencie - migracje same w sobie otwierają przed ludźmi możliwość dialogu i integracji. Takie dialogiczne i integracyjne duszpasterstwo, otwarte na bliźniego, powinno objąć konkretnie kierunki: (1) formowanie prawdziwego katolickiego ducha (por. KK 13); (2) strzeżenie powszechności a zarazem jedności⁴⁶⁸ oraz (3) przykładanie znaczenia do ojczystego języka migrantów, w którym uformowali oni swą mentalność, formy myślenia, kulturę, jak też specyfikę swego duchowego życia oraz tradycję Kościoła pochodzenia (por. DPMC)⁴⁶⁹.

W przypadku migrantów katolickich, Kościół przyjmuje szczególne duszpasterskie założenia, które wynikają z różnorodności ich języków, pochodzenia, kultury, etnicznych uwarunkowań i tradycji. „W każdym wypadku trzeba zachować ścisłą wspólnotę pomiędzy

---

⁴⁶⁷ Jan Paweł II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2004, 18.01.2004.

⁴⁶⁸ Chodzi zwłaszcza o niedopuszczenie do sytuacji, w której specjalne duszpasterstwo stawałoby w opozycji do reszty duszpasterstwa. Według możliwości skierowywanie migrantów do kapłanów znających ich język, do ich Kościoła lub przydzielanie im kapłanów, którzy są im bliscy ze względów językowo-kulturowych (por. DPMC 11).

⁴⁶⁹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów*, instrukcja, 2004, 38.

misjami grup językowych oraz grup zachowujących własne ryty i parafiami terytorialnymi” – nakreśla instrukcja. W wypadku, gdy liczba imigrantów nie pozwala na stworzenie oddzielnie zorganizowanej opieki duszpasterskiej, autorzy zalecają, by Kościół lokalny pomógł przybyszom w przezwyciężaniu trudności znaleźć swoje miejsca w środowisku nowego kraju. Przy nieznacznej liczbie imigrantów powinna być prowadzona systematyczna formacja katechetyczna i liturgiczna przez duszpasterskich asystentów, zakonników lub świeckich przy ścisłej współpracy z kapelanami lub misjonarzami. W dokumencie zauważa się, że w krajach chrześcijańskich wciąż rośnie liczba imigrantów innych religii. Na ten temat wypowiadał się już wcześniej urząd nauczycielski, np. w encyklice „Redemptoris missio” (1990)⁴⁷⁰, czy instrukcji „Dialogo e Annuncio” (1991)⁴⁷¹. „Erga migrantes Caritas Christi” pisze, że dla niechrześcijańskich migrantów Kościół pragnie stawać się świadkiem miłości bliźniego i służyć wsparciem. Poprzez czyny wynikające z ewangelicznego świadectwa, Kościół chce zapewne przyczynić się do otwarcia serc na migrantów, przy pełnym poszanowaniu wolności przyjmujących i przybyszów. Instrukcja zaleca, by migranci innych religii byli wspierani w taki sposób by mogli zachować poczucie transcendencji życia. Zadaniem chrześcijan, według autorów, jest pomoc imigrantom, by mogli w pełni zintegrować się społecznie i kulturowo o krajem ich przyjmującym, akceptując przy tym cywilne prawo lokalne. Musimy wysnuć wniosek, że nasze świadectwo życia pomoże migrantom każdej wiary budować społeczeństwo oparte na wspólnych wartościach. Pomocne może być obchodzenie corocznie Światowego Dnia Migrantów i Uchodźców, które staje się dogodną okazją do zwrócenia uwagi na szczegółowe kwestie wskazane przez papieża w wydawanym z tej okazji orędziu. Migracje stanowią, według dokumentu, integralną część życia Kościoła, poprzez ukazanie obrazu wspólnoty, gdyż wszystkich prowadzi do świętości, jest otwarty na różnorodność i tworzenie w niej zgodności oraz został posłany do ewangelizacji całego całej ludzkości. W związku z tym, świeccy katolicy również są powołani do akceptacji różnic i nie

---

⁴⁷⁰ Zob. pełny tekst encykliki: Jan Paweł II, *Redemptoris Missio*, 1990, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html [dostęp 27.05.2023]. Zob również: S. B. Bevans, *The Biblical Basis of the Mission of the Church in Redemptoris Missio*, w: *The Good News of The Kingdom: Mission Theology for the Third Millennium*, red. Ch. E. van Engen, D. S. Gilliland, Ossining 1993, s. 37-44.

⁴⁷¹ Zob. pełny tekst instrukcji: <https://www.dicasteryinterreligious.va/wp-content/uploads/2021/05/1991-Dialogo-e-annuncio.pdf> [dostęp 27.05.2023], oraz: J. Dupuis, *Condivisione e comunione nel dialogo inter-religioso*, „Futuribili” 1 (2007), s. 1-19.

dyskryminowania migrantów. Idąc tą myślą, winniśmy poprzez dialog oraz żywe świadectwo miłości i akceptacji zatroszczyć się o pierwszą i niezbędną formą ewangelizacji⁴⁷².

Jan Paweł II w swoich wypowiedziach zaznaczał, że otwarcie się na dialog, solidarność oraz wzajemnie przenikanie się kultur sprawi, że społeczności będą żyć w pokoju i tolerancji. Dzięki wymianie kulturalnej nastąpi budowanie zgodnej i trwałej wspólnoty.

6.3. Migracja jako pomost kulturowy i ekonomiczny - Benedykt XVI

Benedykt XVI uważał, że Kościół i inne organizacje powstające z jego inspiracji, w odniesieniu do migrantów i uchodźców powinny nie tylko otoczyć ich opieką, ale także starać się promować autentyczną integrację ze społeczeństwem, którego wszyscy członkowie będą aktywnie i odpowiedzialnie angażować się dla dobra innych wnosząc swój wkład, przy pełni praw obywatelskich. Chciał podkreślić, że osoby, które migrują nie tylko szukają polepszenia swojej sytuacji ekonomicznej, społecznej czy politycznej, ale ich decyzja o wyjeździe często podyktowana jest przez strach, kiedy do ucieczki zmuszają ich prześladowania i przemoc. Migranci zapewne ufają, że zostaną przyjęci, otrzymają solidarną pomoc i spotkają osoby, które zrozumieją ich trudności i tragedię, a także będą gotowe okazać ludzką życzliwość i podzielić się dobrami. Ta droga do integracji, według papieża, obejmuje prawa i obowiązki, ale też uwagę i troskę o to, by migranci mieli godne życie⁴⁷³. Benedykt XVI starał się podkreślić ideę dialogu międzyreligijnego, opartego na wzajemnym szacunku. Dzięki niemu łatwiejszy stanie się dialog z migrantami i wędrowcami, a ostatecznie współpraca i integracja. Dlatego wezwał wierzących do otwarcia ramion i serca na każdą osobę, z dowolnego kraju, a następnie pozostawienia władzom odpowiedzialnym za życie publiczne ustanowienia praw uznanych za właściwe dla zdrowego współistnienia⁴⁷⁴.

Papież chciał pokazać, że istnieje głęboka więź łącząca wszystkich ludzi w społeczeństwach, które stają się coraz bardziej wieloetniczne i wielokulturowe. Zjawisko globalizacji, charakterystyczne dla naszych czasów stało się nie tylko procesem społeczno-ekonomicznym, ale objęło również ludzkość, która stała się coraz bardziej wzajemnie połączona. Zatem, według papieża, wszyscy ludzie, migranci i społeczności lokalne, które ich przyjmują mają takie samo prawo do korzystania z dóbr ziemi, których przeznaczenie jest

---

⁴⁷² Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów*, instrukcja 2004, 49-50, 70-72, 93-103.

⁴⁷³ Benedykt XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013, 12.10.2012.

⁴⁷⁴ Benedykt XVI, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 15.05.2006.

powszechne, a miłosierdzie, praktykowane zwłaszcza względem ubogich i słabych, stanowi kryterium autentyczności celebracji eucharystycznych⁴⁷⁵. Wy tłumaczył, że Kościół stara ukazać powołanie ludzkości do tworzenia jednej rodziny, tak by każdy mógł stać się człowiekiem zdolnym do życia w relacjach braterskich oraz by w sferze życia społecznego, politycznego i instytucjonalnego wzrastały zrozumienie i wzajemny szacunek między narodami i kulturami⁴⁷⁶. W celu uniknięcia trudności związanych z pewnymi „mechanizmami obronnymi” ze strony imigrantów pierwszego pokolenia, mogącymi stać się przeszkodą do większej dojrzałości młodych ludzi drugiego pokolenia, papież wskazał na konieczność przewidzenia interwencji legislacyjnej, prawnej i społecznej dla ułatwienia integracji. Uchodźców z kolei poprosił o pielęgnowanie otwartego i pozytywnego nastawienia do społeczeństwa przyjmującego oraz o utrzymywanie aktywnej gotowości do przyjmowania ofert uczestnictwa we wspólnym budowaniu zintegrowanej społeczności, która byłaby „wspólnym gospodarstwem domowym” dla wszystkich. Przypomniał, że Kościół poprzez swoje instytucje dokłada wszelkich starań, aby zapewnić pomoc i wynagrodzić brak wsparcia rodziny także dla studentów z innych krajów, co pomaga im się zintegrować z miastami, które ich przyjmują⁴⁷⁷.

Papież Ratzinger przypomniał również, że studenci z innych krajów, którzy wyjeżdżają studiować, często czują się osamotnieni pod presją samych studiów, a czasami są skrupowani trudnościami ekonomicznymi⁴⁷⁸. „Kościół z matczyną troską patrzy na nich z miłością i stara się wprowadzić w życie konkretne interwencje duszpasterskie i społeczne, które uwzględnią wielkie zasoby ich młodości. Trzeba im pomóc znaleźć sposób na otwarcie się na dynamizm międzykulturowości i wzbogacić się w kontaktach z innymi uczniami różnych kultur i religii” - zaakcentował. Zachęcił studentów także do budowania razem z ich rówieśnikami sprawiedliwego i braterskiego społeczeństwa, poprzez wypełnianie obowiązków wobec rodzin i państwa. Pragnął, by stali się protagonistami świata, w którym zapanuje zrozumienie i solidarność, sprawiedliwość i pokój. Ze społecznego punktu widzenia studenci zagraniczni stanowią znaczącą kategorię osób ze względu na to, że w przyszłości mogą wrócić do swoich krajów jako liderzy. „Tworzą oni pomosty kulturowe i ekonomiczne między swoimi ojczyznami i krajami udzielającymi im gościny, co zmierza w kierunku

---

⁴⁷⁵ Zob. W. Kasper, *Miłosierdzie: Klucz do chrześcijańskiego życia*, Poznań 2014.

⁴⁷⁶ Benedykt XVI, *Jedna rodzina ludzka*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2011, 27.09.2010.

⁴⁷⁷ Benedykt XVI, *Rodzina migrująca*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2007, 18.10.2006.

⁴⁷⁸ Zob.: B. Simion, *The Romanian Community in Italy through the last reports caritas/migrantes*, „Societate & Cunoastere” 4 (2011), s. 216-225.

stworzenia jednej rodziny ludzkiej” - powiedział w 2011 roku podczas Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy. W szkołach i uniwersytetach kształtuje się zatem kultura nowych pokoleń, których zdolność postrzegania ludzkości jako jednej rodziny, powołanej do jedności w różnorodności, zależy w dużej mierze od tych instytucji. Według Benedykta XVI to przekonanie musi umacniać się w zaangażowaniu na rzecz studentów zagranicznych i przyświecać uwrażliwianiu na ich konkretne problemy, takie jak ograniczone środki ekonomiczne czy dyskomfort, poczucie samotności czy trudności adaptacyjne⁴⁷⁹.

Benedykt XVI podkreślał, że im bardziej wspólnota będzie zjednoczona z Chrystusem, tym bardziej możliwa będzie troska się o bliźniego. Stwierdził, że obchody Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy, powinny stać się zachętą do tego, by żyć miłością braterską, nikogo nie dyskryminując, żyjąc w przekonaniu, że naszym bliźnim jest każdy, kto nas potrzebuje i komu możemy pomóc⁴⁸⁰. Ewangelizacji, według niego powinna być realizowana poprzez wzmożenie działalności misyjnej zarówno na obszarach, gdzie Ewangelia jest głoszona po raz pierwszy, jak i w krajach o tradycji chrześcijańskiej. To właśnie migracje stały się sposobem poszukiwania lepszych warunków życia lub ucieczką przed groźbą prześladowań, wojen, przemocy, głodu i klęsk żywiołowych, a jednocześnie doprowadziły do precedensu wymieszania osób i narodów, rodząc nowe problemy z punktu widzenia nie tylko ludzkiego, ale także etycznego, religijnego i duchowego. W tych warunkach – papież wskazuje, że „wyzwaniem dla Kościoła staje się niesienie pomocy migrantom w zachowaniu mocnej wiary, ale także wypracowanie nowych strategii duszpasterskich”. Idąc w myśl za nim, możemy stwierdzić, że dzieło nowej ewangelizacji w środowisku migracyjnym decydującą rolę odgrywają kapłani, zakonnicy i osoby świeckie, którzy pracują w kontekście pluralistycznym⁴⁸¹. Papież zachęcił ich, by w jedności ze swoimi ordynariuszami szukali dróg dzielenia się po bratersku, głoszenia z szacunkiem, przewyciężając niezgodności i nacjonalizmy. Z koeli Kościoły w krajach pochodzenia wraz

---

⁴⁷⁹ Benedykt XVI, *Jedna rodzina ludzka*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2011, 27.09.2010; Benedykt XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012, 21.09.2011.

⁴⁸⁰ Benedykt XVI, *Św. Paweł migrant i „Apostoł Narodów”*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2009, 24.08.2008.

⁴⁸¹ Więcej na temat nowej ewangelizacji w środowisku migracyjnym, zob.: J. Ternyak, *New Evangelization in a Multicultural Context: A Study of Filipino Catholic Migrants in Catholic Migrants* 2017 oraz: A. Arokiaraj, *Migrants and New Evangelization: A Theological Reflection*, Malleswaram 2015.

z Kościołami przyjmującymi migrantów powinny polepszyć współpracę dla dobra zarówno wyjeżdżających, jak i przybywających⁴⁸².

Benedykt XVI przypominał także, że nie możemy zapominać o kwestii imigracji nielegalnej, która często przybiera formę handlu ludźmi, zagrażającego w szczególności kobietom i dzieciom. Według niego te przestępstwa powinny być potępiane i karane, a właściwe zarządzanie migracją, nie powinno być sprowadzone do samego szczelnego zamykania granic, czy zaostrzania sankcji wobec nielegalnych imigrantów. Potrzebne są, więc wielostronne działania na rzecz rozwoju krajów pochodzenia migrantów⁴⁸³, skuteczne środki zwalczające handel ludźmi, kompleksowe programy regulujące legalną migrację, większa otwartość na rozważanie indywidualnych przypadków, w których oprócz azylu politycznego potrzebna jest pomoc humanitarna⁴⁸⁴.

Benedykt XVI w swoich wypowiedziach chciał nakreślić więź jaka łączy migrantów i społeczności przyjmujące. Dzięki nawiązaniu tych relacji i odpowiedniemu duszpasterstwu łatwiej będzie nam zatroszczyć się o osoby przybywające do naszych społeczeństw.

6.4. Migracja jako wzajemność dawania i otrzymywania - Franciszek

W instrukcji „Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych” (2013) możemy przeczytać, że przyjęcie uchodźców innych osób przymusowo przesiedlonych jest istotnym wyrazem Ewangelii. Dzięki gościnności, przyjęty do społeczności lokalnej obcokrajowiec może sam wiele ofiarować. Za istotne autorzy uważają powołane krajowych i/lub diecezjalnych struktur duszpasterskich, a także większe obozy dla uchodźców mogą stać się parafiami lub podobną terytorialną strukturą duszpasterską. Za istotną uznali współpracę między Kościołem macierzystym, a przyjmującym. Pierwszą taką próbą udoskonalenia koordynacji Kościoła był projekt „Duszpasterze bez granic”⁴⁸⁵. Jego celem było uformowanie zespołu wykwalifikowanych duszpasterzy gotowych do pomocy, kiedy zaistnieje taka potrzeba. Ludzie doświadczeni przymusową migracją wymagają specyficznego apostołatu. Dokument stwierdza za słuszne, by osoby konsekrowane

---

⁴⁸² Benedykt XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012, 21.09.2011.

⁴⁸³ Więcej na temat działań na rzecz rozwoju krajów pochodzenia migrantów, zob.: A Kicinger, *Unia Europejska wobec zagadnienia integracji imigrantów*, Warszawa 2005.

⁴⁸⁴ Benedykt XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013, 12.10.2012.

⁴⁸⁵ Zob. więcej na temat projektu: A. Świątek, *Duszpasterze bez granic: raport z badań*, „Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny” 42/2 (2016), s. 85-106 oraz: K. Młynarski, *Duszpasterze bez granic: wybrane aspekty duszpasterskiej posługi wśród emigrantów polskich*, „Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny” 45/3 (2019), s. 107-125.

poświęciły się posłudze wśród migrantów w swoim kraju lub poza nim. Za najbardziej pożądaną uważali obecność wśród chodźców i osób przymusowo przesiedlonych, a także tych duszpasterzy, którzy znają język i kulturę przybyszów⁴⁸⁶.

Rada wyraziła nadzieję, że w sytuacji, kiedy Kościoły lokalne nie będą posiadały wystarczających środków na przyjęcie nagle przybyłych uchodźców lub przemieszczanie się przesiedleńców, będą miały możliwość zwrócenia się o pomoc do organizacji humanitarnych. Takie organizacje powinny wziąć pod uwagę wspólne działanie w zakresie pomocy materialnej, ale także organizacyjnej i integracyjnej, np. mogą wspólnie rozpatrywać wnioski i wyznaczać odpowiedniego donatora, upraszczając tym samym wiele procedur. Dokument docenił międzynarodowe katolickie organizacje charytatywne, zaangażowane w duszpasterstwo, opiekę społeczną i rozwój działalności na rzecz ludzkiej i chrześcijańskiej godności uchodźców i innych osób przymusowo przesiedlonych, z w szczególności „Międzynarodową Katolicką Komisję ds. Migracji” (*International Catholic Migration Commission, ICMC*)⁴⁸⁷ oraz „Jezuicką Służbę Uchodźcom” (*Jesuit Refugee Service, JRS*)⁴⁸⁸. Autorzy pragnęli, by zapewnić odpowiednią formację i edukację osób zaangażowanych w pomoc w organizacjach. Dzięki odpowiedniemu przygotowaniu będą mogli we właściwy sposób zareagować na potrzeby uchodźców, przeciwdziałając tym samym dyskryminacji, ksenofobii czy rasizmowi. Takie działania świeckich pozwolą na nawiązanie nowych relacji między Kościołem a społeczeństwem, a także ze wspólnotami niechrześcijańskimi⁴⁸⁹.

Według Franciszka integracja to danie możliwości uchodźcom i migrantom pełnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa, które ich przyjmuje, ale i zgoda na wzajemne wzbogacanie oraz owocną współpracę w promowaniu integralnego rozwoju ludzkiego lokalnych społeczności. Ten proces „integracji” można, według Franciszka, przyspieszyć poprzez przyznanie obywatelstwa, niezależnie od wymogów ekonomicznych i językowych. Papież położył nacisk na konieczność krzewienia „kultury spotkania”, tak by nastąpiła wymiana międzykulturowa. Franciszek przekazał, że: „zgodnie ze swoją tradycją duszpasterską, Kościół jest gotów aktywnie zaangażować się w realizację wszystkich proponowanych powyżej inicjatyw, ale aby uzyskać pożądane rezultaty niezbędny jest wkład

---

⁴⁸⁶ Papińska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie, 2013, 83-101.

⁴⁸⁷ Zob. stronę internetową organizacji: <https://www.icmc.net> [dostęp 27.05.2023].

⁴⁸⁸ Zob. stronę internetową organizacji: <https://jrs.net/en/home/> [dostęp 27.05.2023].

⁴⁸⁹ Papińska Rada ds. duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie 2013, 102-108.

wspólnoty politycznej oraz społeczeństwa obywatelskiego, każde zgodnie z właściwą im odpowiedzialnością”. Powołując się na św. Pawła⁴⁹⁰ podkreślił: „nie jesteście już obcymi i przybyszami, ale jesteście współobywatelami świętych i domownikami Boga⁴⁹¹. Zauważył także że: „aby budować trzeba współpracować”. Odwołując się do Listu do Koryntian (1 Kor 1,10) chciał uwypuklić potrzebę budowania Królestwa Bożego, tak by byli w nią zaangażowani wszyscy. My jako społeczność musimy zatem krzewić współpracę międzynarodową, solidarność i zaangażowanie, które nie pominie nikogo⁴⁹². Dla Franciszka, integracja była procesem dwukierunkowym, opartym na wzajemnym uznaniu bogactwa kulturowego drugiej strony. Od przybywających wymagał, by nie zamykali się na kulturę i tradycję kraju przyjmującego, respektując przede wszystkim jego prawa. Należy im w tej kwestii pomóc, odpowiednio ich uwrażliwiając i pozytywnie ukierunkowując na procesy integracyjne, niezbędne na przyszłość. Dlatego wskazał na potrzebę specjalnych programów, które sprzyjają spotkaniu z drugim⁴⁹³.

Podkreślał również, że zadaniem państw jest stworzenie takich warunków, by integracja stała się wzajemnym ubogaceniem i zapobiegała ryzyku dyskryminacji, rasizmu, skrajnego nacjonalizmu lub ksenofobii. Franciszek chciał uwypuklić fakt, że migranci są niejednokrotnie ofiarami przemocy i ubóstwa, porzucającymi swoje rodziny, a potem często doznają zniewag ze strony handlarzy ludzi w drodze do lepszej przyszłości. Kiedy w końcu uda im się przezwyciężyć trudy podróży, napotykają na swej drodze brak jasnych i skutecznych przepisów prawnych, regulujących ich przyjęcie oraz zapewniających im formy integracji, z uwzględnieniem praw i obowiązków wszystkich. W imieniu Kościoła pochwalił wszystkie programy, które wspierają migrantów, stając w obronie praw każdego człowieka do godnego życia, realizując w pierwszym rzędzie prawo do nieemigrowania, celem przyczynienia się do rozwoju kraju pochodzenia, dodając, że: „proces ten powinien objąć na pierwszym miejscu konieczność pomocy Krajom, z których pochodzą migranci i uchodźcy. To potwierdza, że solidarność, współpraca, wzajemna zależność międzynarodowa i

---

⁴⁹⁰ Więcej o św. Pawle i migracjach zob.: K. Pniaczek, W. Sadza, M. Szczotka, E. Woda, *Migracje w Piśmie Świętym na wybranych przykładach*, w: *Kryzys migracyjny – destrukcja czy szansa? Społeczne i pastoralne aspekty*, red. M. Ostrowski J. Partyka, Kraków 2019, s. 59-62.

⁴⁹¹ Franciszek, *Migranci i uchodźcy: mężczyźni i kobiety w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2018, 1.01.2018; Franciszek, *Przyjmować, chronić, promować i integrować imigrantów i uchodźców*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2018, 14.01.2018.

⁴⁹² Franciszek, *Jak Jezus Chrystus, zmuszeni do ucieczki. Przyjąć, chronić, promować i integrować przesiedleńców wewnętrznych*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2020, 27.09.2020

⁴⁹³ Franciszek, *Integracja i rozwój: od reakcji do działania*, przemówienie do uczestników Międzynarodowego Forum Migracji i Pokoju, 21.02.2017.

sprawiedliwy podział dóbr ziemi są podstawowymi elementami głębokiego i skutecznego działania⁴⁹⁴.

Również Synod Biskupów w październiku 2015 roku, dotyczący powołania i misji rodziny uznał, że mobilność człowieka może okazać się bogactwem zarówno dla rodziny emigrującej, jak i dla kraju, który ją przyjmuje. Biskupi zauważyli, iż spotkanie z nowym krajem i nową kulturą może stać się trudniejsze, gdy nie ma warunków autentycznego przyjęcia i akceptacji, poszanowania praw wszystkich oraz pokojowego i solidarnego współistnienia. Należy więc mniemać, że takie zadanie zostało powierzone wspólnocie chrześcijańskiej i Kościołowi lokalnemu. Dlatego kluczową rolę w procesach integracyjnych odgrywa spotkanie rodzin, a szczególnie kobiet⁴⁹⁵, dzielących się doświadczeniami dorastania swoich dzieci⁴⁹⁶. Za ważne włączenie całych rodzin migrantów w nową społeczność uważał także Franciszek. Wierzył, że wielu z nich stara się dotrzeć do Europy, bo wiedzą, że mogą w niej znaleźć pokój i bezpieczeństwo. W związku z tym, Europa powinna być dumna ze swojego dziedzictwa, opartego na chrześcijańskiej koncepcji osoby ludzkiej⁴⁹⁷.

Na zakończenie międzynarodowej konferencji zatytułowanej „Uchodźcy i migranci w zglobalizowanym świecie: obowiązki i odpowiedzi uniwersytetów”, zorganizowanej przez Międzynarodową Federację Uniwersytetów Katolickich⁴⁹⁸ Franciszek podkreślił jak ważne jest pogodzenie badań z zakresu nauk ścisłych i teologicznych, stawiając rozum i wiarę w dialogu. „Uważam, że warto rozpocząć dalsze badania nad odległymi przyczynami przymusowej migracji w celu znalezienia możliwych rozwiązań, nawet jeśli w dłuższej perspektywie, ponieważ najpierw należy zapewnić ludziom prawo do tego, by nie być zmuszanym do emigracji” - mówił. Za równie ważne uznał się nad pryncypialnymi reakcjami

---

⁴⁹⁴ Franciszek, Migranci i uchodźcy są dla nas wyzwaniem. Odpowiedź daje Ewangelia miłosierdzia, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2016, 17.01.2016.

⁴⁹⁵ Zob. więcej na temat spotkania kobiet migrantek: S. Chahim, T. van den Beld, M. Lansu, *Building Bridges, Not Walls: The Power of Female Migrant Organizations*, Amsterdam 2017.

⁴⁹⁶ Synod Biskupów, *Powołanie i misji rodziny w Kościele i we współczesnym świecie*, Sprawozdanie końcowe Synodu Biskupów, 24.10.2015.

⁴⁹⁷ Franciszek, *Przemówienie do członków Korpusu Dyplomatycznego Akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej*, 8.01.2018.

⁴⁹⁸ Międzynarodowa Federacja Uniwersytetów Katolickich (ang. *International Federation of Catholic Universities*, IFCU) jest międzynarodową organizacją skupiającą uniwersytety katolickie z różnych krajów. Jej celem jest promowanie wartości katolickich w dziedzinie nauki, kultury, edukacji i dialogu międzykulturowego. Federacja stawia sobie za zadanie wspieranie współpracy i wymiany między uniwersytetami katolickimi, propagowanie wysokich standardów akademickich oraz podejmowanie wspólnych inicjatyw badawczych, dydaktycznych i społecznych. Oficjalna strona Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich: http://www.fiuc.org/index_en.html [dostęp 27.05.2023]. Na stronie można znaleźć informacje dotyczące działalności federacji, jej członków, inicjatyw i projektów, a także publikacje i materiały związane z katolickim szkolnictwem wyższym. Strona zawiera również kontaktowe informacje do siedziby głównej IFCU oraz do poszczególnych sekcji regionalnych federacji.

dyskryminującymi i ksenofobicznymi, jakie wzbudza przyjmowanie migrantów. Dlatego uwypuklił wkład migrantów i uchodźców w społeczeństwa, które ich przyjmują. Wyraził nadzieję, że katolickie uczelnie przyjmą programy mające na celu promocję edukacji uchodźców na różnych poziomach, poprzez ofertę kursów, w tym na odległość dla tych, którzy mieszkają w obozach i ośrodkach oraz zbiórki, które poprzez przyznawanie stypendiów umożliwiają ich relokację. Zaproponował, by uniwersytety odgrywały swoją rolę jako uprzywilejowani aktorzy w sferze społecznej, np. poprzez zachęcanie studentów do wolontariatu w programach pomocy uchodźcom, osobom ubiegającym się o azyl i nowo przybyłym migrantom⁴⁹⁹.

Franciszek za istotne w przyjmowaniu migrantów zauważał wzajemne obdarowywanie się przybyszów i społeczności lokalnej. Procesy integracji można według niego, przyspieszyć poprzez łatwiejsze nadawanie obywatelstwa, kampanie publiczne i spotkania międzykulturalne.

Podsumowując wypowiedzi Magisterium Kościoła w tym rozdziale to właśnie integracja stanowi dopełnienie akceptacji migracji i uchodźców. Paweł VI wyakcentował proces włączenia jednostek w społeczeństwo. Dzięki instancjom świeckim i kościelnym uczącym migrantów języka, pomagający w szukaniu pracy i angażowani przybyłych we wspólne działania, migranci i uchodźcy łatwiej odnajdą się w nowym społeczeństwie. Jan Paweł II podkreślał konieczność pokonywania wszelkich barier, które mogą zagrozić integracji, jak uprzedzenia czy brak tolerancji. Dzięki integracji i niezamykaniu się społeczności lokalnej na przybyłych budowana jest prawdziwa wspólnota oparta na zasadzie miłości i pokoju. O tym, że migracja tworzy pomost kulturowy między ojczyzną goszczącą, a krajem, z której przybyli migranci, pouczał Benedykt XVI. Papież Franciszek z kolei poświęcał swoje wypowiedzi konieczności dostrzeżenia konieczności stwarzania takich warunków, by integracja stała się wzajemnym ubogacaniem, przy jednoczesnym zapobieganiu objawom nacjonalizmu czy ksenofobii.

---

⁴⁹⁹ Franciszek, *Uchodźcy i migranci w zglobalizowanym świecie: obowiązki i odpowiedzi uniwersytetów*, przemówienie na międzynarodowej konferencji, 4.11.2017.

ROZDZIAŁ 7 WARUNKI ROZWIĄZANIA KWESTII MIGRACJI I UCHODŹSTWA

W licznych tekstach starotestamentalnych pojawia się wezwanie do gościnności i odwołanie do Izraela, jako społeczności uchodźców, w niewoli egipskiej lub babilońskiej⁵⁰⁰. Prawa obcych wymieniane są tam na równi z prawami innych grup społecznych wymagających wsparcia, jak ubogich, wdów, sierot i starców: „Nie czyn krzywdy najemnikowi, biedakowi i ubogiemu z twoich braci albo z obcych przybyszów, którzy są w twojej ziemi, w twoich bramach” (Pwt 24,14) oraz „Nie gardź Edomitą, gdyż jest twoim bratem, i nie gardź Egipcjaninem, gdyż byłeś w jego ziemi obcym przybyszem” (Pwt 23,8). Bóg stawia Izraelitom wymagania wobec potrzebujących, również spoza ich wspólnoty⁵⁰¹.

Losy uchodźców i imigrantów w nauczaniu Kościoła są istotne, będąc bezpośrednią pochodną biblijnych nakazów udzielania gościnności i niezbędnej pomocy przybyszowi⁵⁰². „Jeżeli w waszym kraju osiedli się przybysz, nie będziecie go uciskać. Przybysza, który się osiedlił wśród was, będziecie uważać za obywatela. Będziesz go miłował jak siebie samego, bo i wy byliście przybyszami w ziemi egipskiej” (Kpł 19, 33-34) czy „Okazujcie sobie wzajemną gościnność bez szemrania!” (1 P 4,9) – możemy przeczytać zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie.

7.1. Wspólny fundament - integralna antropologia, godność człowieka, jego prawa i obowiązki wynikające ze wspólnego dziecięstwa Bożego

W nauczaniu na górze Jezus podkreślił, że ubodzy, uciemiężeni oraz cierpiący są błogosławieni i zaproszeni do królestwa Bożego. Zgodnie ze starotestamentalnym nauczaniem poleca zaradzić biedzie tej grupy osób. Przyjście z pomocą jest wyznacznikiem przynależności do Chrystusa, a postawa wobec głodnego, spragnionego, nagiego, chorego, uwięzionego albo potrzebującego wsparcia przybysza staje się postawą oceny człowieka dokonywanej w dniu sądu. Jezus każdorazowo z potrzebującymi utożsamia siebie:

---

⁵⁰⁰ Imigracje i uchodźstwo w Biblii, zob.: Daniel M., R. Carroll, *Christians at the Border: Immigration, the Church, and the Bible*, Grand Rapids 2008 oraz J. M. Maruskin, *Immigration and the Bible: A Guide for Radical Welcome*, New York 2012.

⁵⁰¹ J. Kluczyńska, *Stosunek do uchodźców w świetle etyki biblijnej*, w: *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno - kulturowa*, red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, Warszawa 2017, s. 173-176.

⁵⁰² Zob. A. A. Nichols, *Immigration, Religion, and the Challenge of Change: From the Apostle Paul to Pope Francis*, Eugene 2016.

„Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili (Mt 25,40)⁵⁰³.

Tak jak Bóg posłał Mojżesza do faraona, aby przekonał go, aby uwolnił swój lud, tak obecnie potrzeba otwartego i szczerego dialogu z rządzącymi. Dialogu, który zawiera w sobie przeżyte doświadczenia, cierpienia i aspiracje ludu, aby przypomnieć każdemu o jego odpowiedzialności. Papież Franciszek podczas przemówienia do Rady Plenarnej Międzynarodowej Katolickiej Komisji ds. Migracji 8 marca 2018 roku mówił o procesach zainicjowanych przez społeczność międzynarodową w kierunku globalnego paktu na rzecz uchodźców oraz bezpiecznej, uporządkowanej i regularnej migracji, które stanowią uprzywilejowaną przestrzeń prowadzenia dialogu. Również w tym zakresie Komisja, jak stwierdził, oferuje ważny i kompetentny wkład, aby znaleźć nowe sposoby, jakich oczekuje społeczność międzynarodowa, aby mądrze reagować na te zjawiska. Jednak ta praca nie jest zakończona. Ciągłe należy zachęcać państwa do uzgodnienia bardziej skutecznych reakcji na wyzwania stawiane przez zjawiska migracyjne. „Możemy to zrobić w oparciu o fundamentalne zasady społecznej nauki Kościoła” – pouczył⁵⁰⁴.

Państwa, a także ich rządy patrzą na w migrantów i uchodźców głównie poprzez aspekt prawny oraz ekonomiczny. Pierwszy z nich wyraża się w dyskusjach i sporach dotyczących tego, jakie uchwalić ustawy i jak przygotować się na ich przybycie, natomiast drugi skupia się na debatach na temat tego, skąd wziąć fundusze, jakie powinny być, komu i na jak długo je przydzielić, jednym słowem – czy przyjęcie migrantów będzie opłacalne w krótszej i dłuższej perspektywie. Stolica Apostolska, jako podmiot prawa sygnująca wiele dokumentów, reprezentowana przez papieża, do tych dwóch aspektów dodaje aspekt etyczny, wpisany w chrześcijański humanizm dla zapewnienia komunikatywności przekazu. Analiza nauczania papieży ukazuje, że tym, co różni podejście Kościoła i państwa do kwestii uchodźstwa i migrantów, a jednocześnie stanowi szansę na skoordynowanie ich działań, jest fundament antropologiczny. Papieże wykazywali, że obowiązkiem, nie tylko chrześcijańskim, jest dostrzeżenie w każdym z potrzebujących zainteresowania i wsparcia migrantów, osób, człowieka stworzonego na obraz Boży. Pamięć o tym oraz cała wynikająca z tej

---

⁵⁰³ R. Jasnos, *Polski dyskurs antyuchodźczy jako współczesna aktualizacja Jonaszowego sporu o miłosierdzie Boga i wrogów ojczyzny - perspektywa kulturowa i edukacyjna*, w: R. Jasnos, A. Mrozek, *Biblijne dyskursy tożsamościowe w czasach starożytnych w współczesności - perspektywa kulturowa i edukacyjna*, Kraków 2019, s. 20-21.

⁵⁰⁴ Franciszek, *Przemówienie do Rady Plenarnej Międzynarodowej Katolickiej Komisji ds. Migracji*, 8.03.2018.

fundamentalnej prawdy aksjologia chronią przed redukcjonistycznym lub instrumentalnym traktowaniem migrantów i uchodźców.

Po pojawieniu się kryzysu uchodźczego organizowano happeningi, które ukazywały Jezusa jako uchodźcę oraz nawiązywały do tradycji gościnności, a powiedzenie „Gość w dom - Bóg w dom” robiło zawrotną karierę. Miały one na celu ukazanie, że w każdym przybyszu-uchodźcy możemy odnaleźć Chrystusa. Zaniechanie przyjmowania uchodźców może bezpośrednio wskazać na rezygnację z bycia chrześcijaninem, który w życiu powinien kierować się Ewangelią. W czasie Świąt Wielkanocnych w 2016 roku przy grobie Pańskim starano nawiązać się do sytuacji ginących na morzu uchodźców. W parafii św. Mikołaja w Bydgoszczy grób Chrystusa miał kształt pontonu. Rok później u ojców pijarów w Krakowie w grobie zawieszono unoszące się na wodzie ubrania, a figura Jezusa zastąpiona została przez monstrancję, która symbolizowała ciała tych, którzy utonęli podczas prób przedostania się do Europy. Ewangelia ukazuje ludziom postawę miłości wobec wszystkich odwołując się do zasady „miłuj bliźniego jak siebie samego”⁵⁰⁵.

Prawa migrantów wynikają bezpośrednio z praw człowieka, a te z kolei z samej godności osobowej migrantów i uchodźców oraz z podmiotowości poszczególnych wspólnot etnicznych i narodowych, których osoby te są członkami. Prawa te, wrodzone, powszechne, niezbywalne i nieprzekazywalne, powinny zabezpieczyć godność osobową uchodźców także w ich nowym środowisku. Nauka Społeczna Kościoła uwypukla trzy kategorie praw należnych imigrantom: prawa wolnościowe, prawa społeczne i prawa solidarnościowe⁵⁰⁶.

Prawa wolnościowe wywodzone są z szeroko pojętej wolności, której państwa nie mogą ograniczać i stanowią katalog szczegółowych wolności na płaszczyźnie życia politycznego, społecznego, kulturowego i religijnego. Zabezpieczają one migrantów i gwarantują im możliwości korzystania z wolności w ramach nowego społeczeństwa. Prawa społeczne wywodzone są z innej wartości – równości. Ich gwarantowanie wymaga od państwa podjęcia działań – dlatego określa się je jako „pozytywne”. obejmują zbiór wymagań, jakie człowiek lub grupa społeczna mogą stawić szerszej społeczności, by zapewniła migrantom środki niezbędne do prowadzenia godnego życia. Będą to zatem prawa pracownicze obejmujące zakaz pracy przymusowej, zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu,

---

⁵⁰⁵ Zob. R. Jasnos, A. Mrozek, *Biblijne dyskursy tożsamościowe w czasach starożytnych w współczesnie - perspektywa kulturowa i edukacyjna*, Kraków 2019, s. 58-62.

⁵⁰⁶ J. Balicki, *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012, s. 258

prawo do godziwych warunków pracy, godziwego wynagrodzenia oraz równego wynagrodzenia za pracę równej wartości, prawo do organizowania się, do strajku, jak też prawo do ochrony socjalnej oraz prawo do ochrony zdrowia, prawa rodziny, prawo do edukacji oraz szereg praw w dziedzinie kultury. Z kolei prawa solidarnościowe należą do tzw. trzeciej generacji praw człowieka, związanej ze wzrastającą współzależnością państw w procesach postępującej globalizacji świata. Zalicza się do nich: prawo do pokoju, prawo do rozwoju, prawo do bezpiecznego środowiska, prawo do korzystania ze wspólnego dziedzictwa ludzkości. Zagwarantowanie tych praw wszystkim migrantom i uchodźcom stanowi warunek *sine qua non* ich pełnego obywatelstwa nowych społeczności⁵⁰⁷.

Podczas regionalnej konferencji Caritas „Opieka i migranci” organizowanej 11 maja 2012 roku sekretarz generalny „Caritas Europa” Jorge Nuño Mayer mówił o nawiązaniu współpracy, by zobaczyć, jak stosuje się zasadę humanizmu, gdy kraje europejskie interweniują w sytuacjach pilnych potrzeb⁵⁰⁸. „My jako Caritas uważamy – powiedział - że u podstaw takich interwencji muszą leżeć tylko względy humanitarne i potrzeby miejscowej ludności”. Przyznał, że Caritas jest instytucją katolicką, działającą w ramach Kościoła, dlatego w każdej istocie dostrzega ludzkie dziecko Boże, które ma swoją godność. Dzięki okazywanej miłości Bożej, sprawia się, że oni lepiej rozumieją Kościół katolicki i te wartości, jakie reprezentuje, dzięki czemu łatwiej można nawiązać dialog, zrozumienie i szacunek⁵⁰⁹.

Przykładów zrozumienia tej zależności jest wiele. Bp pomocniczy Seattle Eusebio Elizondo Almaguer podczas Krajowej Konferencji na temat migracji, która od 7 do 10 lipca 2014 roku obradowała w Waszyngtonie oświadczył: „Naszą misją, jako Kościoła, jest obrona praw imigrantów, niezależnie od sytuacji politycznej czy sondaży. Teraz jest kluczowy moment, aby przypomnieć naszym ustawodawcom o ich odpowiedzialności za dobro wspólne, szczególnie gdy chodzi o przebywających wśród nas obcokrajowców”. Podkreślił, że wspólnota Kościoła musi być obrońcą najsłabszych, gdyż jest zobowiązana do ukazywania przesłania Ewangelii i mówienia w imieniu tych, którzy pozbawieni są głosu, tak jak imigranci. „Musimy nadal wywierać z różnych stron presję na naszych prawodawców, by podjęli działania w tej ważnej ogólnokrajowej kwestii. Wszak nasi bracia wciąż cierpią z

---

⁵⁰⁷ H. Sikorowski, *Uprawnione misje wobec migrantów*, w: *Misja Kościoła i migracje człowieka*, red. D. Cichy, Warszawa 2014, 79-80.

⁵⁰⁸ Więcej na temat pomocy humanitarnej Caritas, I. Hargittai, *Caritas in the World Church: Solidarity, Social Justice, and the Common Good*, Ossining 2018.

⁵⁰⁹ KAI, *Chcemy, aby państwa pomagały potrzebującym wyłącznie z pobudek humanitarnych*, <https://www.ekai.pl/chcemy-aby-panstwa-pomagaly-potrzebujacym-wylacznie-z-pobudek-humanitarnych/> [dostęp 19.01.2023].

powodu tego złego systemu”⁵¹⁰. Z kolei ks. prof. Piotr Mazurkiewicz podczas międzynarodowej konferencji „Jeden świat – wiele kultur”, zwrócił uwagę na zasadę traktowania człowieka z szacunkiem, jakiego wymaga godność każdej osoby, a także na kształtowanie kultury gościnności, a więc przyjmowania z życzliwością i sympatią ludzi przybyłych z dalekiego kraju⁵¹¹.

W trakcie wystąpienia przed Parlamentem Europejskim w Strasburgu 25 listopada 2014 roku, Franciszek skrytykował Europę wzywając ją, by wróciła do swoich dawnych ideałów i odzyskała znaczenie, jakie powinna posiadać w świecie. Zaapelował o wspólne stawienie czoła problemowi imigracji. „Nie można pozwolić, by Morze Śródziemne stało się wielkim cmentarzem! Na łodziach, które codziennie docierają do wybrzeży europejskich, są mężczyźni i kobiety potrzebujący gościnności i pomocy. Brak wzajemnego wsparcia w Unii Europejskiej może zachęcać do partykularnych rozwiązań problemu, które nie biorą pod uwagę ludzkiej godności imigrantów, sprzyjają pracy niewolniczej i nieustannym niepokojom społecznym” – zaapelował wówczas⁵¹².

W rozmowie z KAI, 15 września 2015 roku, bp Krzysztof Zadarko, przewodniczący Rady KEP ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek oraz delegat ds. Imigracji powiedział, że nie da się dobrze zorganizować przyjęcia uchodźców bez współpracy Kościoła i struktur państwa. W odpowiedzi na pytanie, czy fala islamskich uchodźców może zagrozić kulturowej tożsamości Europy, odpowiedział, że „niepójście w kierunku miłosierdzia, niewyciągnięcie ręki do bliźniego jest zabiciem Ewangelii. Staje się ona ideologią, a więc czymś uwarunkowanym, formą działalności charytatywnej, filantropią. Jeżeli mówimy o miłości Jezusa Chrystusa, miłości miłosiernej, to pamiętajmy: ona jest bezwarunkowa. I tylko wtedy ma moc przemieniania”. Podkreślił, że najważniejsza jest modlitwa w ich intencji i głoszenie nauki Kościoła, która jest wolna od stereotypów i emocjonalnych sformułowań. Przypomniał postać Chrystusa, który sam był uchodźcą⁵¹³. „Święta Rodzina nie pojechała do Egiptu na wycieczkę, tylko uciekała przed śmiercią. Wiemy, że zagrożenie było realne, bo rzesze dzieci zamordowano wtedy z rozkazu Heroda. To jest dla nas punkt odniesienia w spojrzeniu na fale uchodźców”. Prosił o zainspirowanie się fragmentem Ewangelii, który mówi, że „na Sądzie

---

⁵¹⁰ KAI, *Kościół potwierdza potrzebę reformy prawa imigracyjnego*, <https://www.ekai.pl/kosciol-potwierdza-potrzebe-reformy-prawa-imigracyjnego/> [dostęp 19.01.2023].

⁵¹¹ KAI, *Ks. prof. Mazurkiewicz: zobaczmy w przybyszach dar, nie zagrożenie*, <https://www.ekai.pl/ks-prof-mazurkiewicz-zobaczmy-w-przybyszach-dar-nie-zagrozenie/> [dostęp 19.01.2023].

⁵¹² Franciszek, *Przemówienie do Parlamentu Europejskiego*, 25.11.2014.

⁵¹³ Więcej na temat Jezusa-uchodźcy, zob. W. Necel, *Uchodźca i wypędzony – sakramentem Chrystusa*, „Studia Redemptorystowskie” 14 (2016), s. 443-453.

Ostatecznym zostaną przypomniane słowa Chrystusa: byłem przybyszem, a przyjęliście mnie lub – nie przyjęliście mnie. I w jednym, i w drugim przypadku konsekwencje są radykalne: albo zbawienie, albo potępienie”. Przestrzegł przed wywoływaniem oraz podsycaniem strachów i lęków, gdyż potrzeba wiedzy, aby „kierując się mądrością Ewangelii, budować kulturę otwarcia”⁵¹⁴.

Rada Społeczna przy biskupie Płockim, 23 września 2015 roku wydała stanowisko w sprawie uchodźców, którzy w tamtym czasie masowo przybywali do Europy, podejmując wezwanie Ojca Świętego Franciszka do udzielenia chrześcijańskiej gościnności względem uchodźców. „Jest ono przynagleniem, aby w sposób zorganizowany i odpowiedzialny wspólnota kościelna odpowiedziała na słowa Jezusa: „Byłem głodny, a daliście Mi jeść; byłem spragniony, a daliście Mi pić; byłem przybyszem, a przyjęliście Mnie” (Mt 25,35)”. Stwierdzono, że udzielenie pomocy uchodźcom wymaga przede wszystkim systemowych rozwiązań i jasnego stanowiska rządu. Nie ulega wątpliwości, że główna inicjatywa i odpowiedzialność spoczywa na kompetentnych organach państwa. To one powinny zagwarantować bezwzględną kontrolę, bezpieczeństwo i podstawowe świadczenia dla uchodźców⁵¹⁵.

Przedstawiciele Polskiej Rady Ekumenicznej i Kościoła katolickiego, 30 czerwca 2016 roku, podpisali „Przesłanie Kościołów w Polsce w sprawie uchodźców”⁵¹⁶. Abp Stanisław Gądecki mówił o radości, płynącej z faktu, że podpisując wspólny tekst, wszyscy obecni dają wyraz temu, że chrzest, który został przyjęty przed 1050 laty, jest nadal żywy, a chrześcijanie przemawiają wspólnym głosem. Zwrócił uwagę, że orędzie dotyka gorących problemów, zwłaszcza kwestii uchodźców, jednej z podstawowych spraw Wspólnoty Europejskiej i całej Europy. „Prezentowane w przesłaniu stanowisko nie powiela stanowiska politycznego, ale jest czysto religijnym odniesieniem, które jest naszym obowiązkiem i radością” – stwierdził abp Gądecki. Podkreślił, że nawet gdyby 60-80% społeczeństwa było przeciwne uchodźcom, Kościół nie może powiedzieć jak politycy: „Ludzie tego nie chcą, więc tego nie zrobimy”. Dodał, że należy szukać współpracy z wolontariatem i parafiami w duchu solidarności, gdyż jest ona cechą człowieczeństwa. „Tekst jest wsparciem dla

---

⁵¹⁴ KAI, *Nie zawiedzmy Chrystusa – bp Krzysztof Zadarko w rozmowie z KAI o uchodźcach*, <https://www.ekai.pl/nie-zawiedzmy-chrystusa-bp-krzysztof-zadarko-w-rozmowie-z-kai-o-uchodzicach/> [dostęp 19.01.2023].

⁵¹⁵ KAI, *Rada Społeczna przy Biskupie Płockim w sprawie uchodźców*, <https://www.ekai.pl/rada-spoleczna-przy-biskupie-plockim-w-sprawie-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].

⁵¹⁶ Polska Rada Ekumeniczna, *Przesłanie Kościołów w Polsce w sprawie uchodźców*, 30 czerwca 2016.

spojrzenia ewangelijnego na problem uchodźstwa. Politykę definiuje to, co użyteczne, natomiast Ewangelia kieruje się tym, co jest w tej chwili konieczne, czyli wsparcie człowieka i miłosierdzie dla potrzebujących, zwłaszcza najsłabszych, a są nimi uchodźcy”. Jego zdaniem patrzenie na uchodźców z religijnego punktu widzenia jest wyrazem *caritas*, przyjęcie uchodźców się z nią wiąże.⁵¹⁷

Abp Gądecki realistycznie stwierdził, że ówczesną falę migracji „można interpretować jako chęć osłabienia chrześcijaństwa w Europie, choć i tak jest ono słabe. Jest też interpretacja ekonomiczna migracji, bo potrzebne są ręce do pracy przy lichej demografii, trzeba sprowadzać ludzi z zewnątrz. Jest też motyw polityczny – czyli zdobycie Europy, gdy w ciągu tylu wieków się to nie udawało, gdyż uniemożliwiały to bitwa pod Legnicą, Wiedniem. – Te wszystkie interpretacje są cząstkowe i nie dają całościowego obrazu wydarzeń”. Podkreślił jednak specyfikę chrześcijańskiego spojrzenia na problem: „Można przyjąć postawę negatywną, samoobronną, powiedzieć, że pomoc będzie działać na naszą szkodę, że stworzymy problemy religijne, można podnosić, że nas nie pytano, czy wpuszczać uchodźców, a teraz mamy ich przyjmować. – To negatywne spojrzenie, ale to, co cechuje chrześcijanina, to wizja pozytywna – przypomniał abp Gądecki. – Naszym zadaniem jest pomoc dwojakiego rodzaju – na miejscu i tu. Wspomaganie ludzi w obozach, w szpitalach, w odbudowaniu kraju. I pomoc tym, którzy już są w Europie, pamiętając słowa Jezusa „Mnieście to uczynili”. Można przyjąć, że mówiąc, iż „politycy, np. Angela Merkel, odbierani są jako osoby podkreślające swą tożsamość chrześcijańską. Przypomina się, że gest kanclerz Merkel jest gestem córki pastora” przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski wskazał na spodziewany i pożądaný kierunek wspólnych działań wynikających ze wspólnego fundamentu antropologicznego. „Nie ulega wątpliwości – czytamy w przesłaniu - że rozwiązanie problemu migracyjnego w Polsce i w Europie wymaga współpracy ludzi dobrej woli na wielu płaszczyznach. Potrzebna jest hojność i roztropność, otwarcie serca i ustanowienie praw gwarantujących poszanowanie godności własnych obywateli i tych, którzy proszą o pomoc”. Dlatego chrześcijanie winni dążyć do współpracy z organami władzy państwowej i organizacji społecznych. Tylko szeroko zakrojona akcja humanitarna i uwzględnienie politycznych i ekonomicznych przyczyn istniejących trudności może doprowadzić do rzeczywistej poprawy sytuacji. „Niech będzie ona również impulsem dla

---

⁵¹⁷ KAI, *Przedstawiciele Polskiej Rady Ekumenicznej i Kościoła katolickiego podpisali przesłanie w sprawie uchodźców*, <https://www.ekai.pl/przedstawiciele-polskiej-rady-ekumenicznej-i-kosciola-katolickiego-podpisali-przeslanie-w-sprawie-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].

rozwoju wolontariatu, także na poziomie naszych parafii, aby skutecznie i odpowiedzialnie zaradzić rodzącym się problemom” – zaapelował arcybiskup poznański⁵¹⁸.

Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka wydając 2017 roku dokument „Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwadzieścia punktów działania dla Global Compacts”, chciała pokazać, że czuje się zobowiązana do kontynuowania pracy w solidarności z migrantami i uchodźcami, a także do współpracy ze wspólnotą międzynarodową. Na początku dokumentu możemy przeczytać, że migracja nie jest nowym zjawiskiem, ale naturalną ludzką odpowiedzią na kryzys i chęcią do lepszego życia, która jest wrodzonym pragnieniem każdego człowieka do szczęścia. „Doświadczenie uczy, że nawet podczas obecnego kryzysu dostępne są skuteczne, wspólne reakcje”. Dlatego Kościół oczekuje współpracy ze społecznością międzynarodową w celu promowania i przyjmowania takich środków, by móc chronić godność, prawa i wolność wszystkich osób obecnie przemieszczających się. W tym czasie międzynarodowa wspólnota polityczna zainicjowała wielostronny proces konsultacji i negocjacji mających na celu przyjęcie dwóch Globalnych Konwencji (Global Compacts) do końca 2018 roku. Pierwsza z nich dotyczy bezpiecznej, uporządkowanej i regularnej migracji międzynarodowej, a druga uchodźców. Procesy Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzające do stworzenia tych dwóch dokumentów, stały się wyjątkową okazją do wspólnego reagowania poprzez współpracę międzynarodową i wspólną odpowiedzialność. Aby wesprzeć ten wkład, Watykańska Sekcja ds. Migrantów i Uchodźców (Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka), konsultując się z różnymi Konferencjami Biskupów i katolickimi organizacjami pozarządowymi działającymi w tej dziedzinie, przygotowała Dwadzieścia Punktów Działania, które zostały zatwierdzone przez Ojca Świętego. Opierają się one na najlepszych praktykach Kościoła odpowiadających na potrzeby migrantów i uchodźców na poziomie oddolnym. Nie wyczerpują nauczania Kościoła, ale zapewniają praktyczne względy, które katolicy i inni orędownicy mogą wykorzystać, uzupełnić i rozwinąć w swoim dialogu z rządami na rzecz Global Compacts. Te dwadzieścia punktów jest pogrupowane w cztery nagłówki: przyjąć, chronić, promować i integrować. Każdy z tych czasowników stanowi wezwanie do konkretnego działania. Jest niejako wskazówką dla decydentów i wszystkich zainteresowanym poprawą sytuacji migrantów, uchodźców, osób ubiegających się o azyl i osób wewnątrznie przesiedlonych, zwłaszcza tych, którzy są najbardziej bezbronni. Ten dokument miał stanowić wkład w

---

⁵¹⁸ Tamże.

opracowanie, negocjowanie i przyjęcie Global Compacts w sprawie Migrantów i Uchodźców do końca 2018 roku⁵¹⁹.

W 2018 roku został opublikowany dokument o podobnej treści: „Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej”. We wprowadzeniu możemy przeczytać, że migracja globalna jest poważnym wyzwaniem dla dużej części współczesnego świata i priorytetem dla Kościoła katolickiego⁵²⁰. Wielokrotnie papież Franciszek pokazał jedność Kościoła z wszystkimi migrantami i uchodźcami, a także wspierał starania wspólnoty światowej w poszukiwaniu bardziej skutecznych rozwiązań globalnych i systematycznych, aby pomóc wszystkim migrującym. Kościół na podstawie swojego długiego i różnorodnego doświadczenia chciałby aktywnie wnieść swój wkład w obydwie te procesy. Aby wspierać ten wkład, watykańska Sekcja ds. Migrantów i Uchodźców (Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka), konsultując się z różnorodnymi konferencjami episkopatów oraz zaangażowanymi w tej dziedzinie katolickimi organizacjami pozarządowymi, wypracowała „Dwadzieścia Punktów Działalności ws. migrantów i uchodźców”, które miały na celu dostarczyć pożyteczne rozważania, wykorzystywane przez katolickich rzeczników tej sprawy, rozwijane w swoim dialogu z rządami na rzecz porozumienia w kwestii Konwencji Globalnych (Global Compacts)⁵²¹.

Podczas zebrania plenarnego KEP w marcu 2019 roku bp Krzysztof Zadarko mówił o działaniach Kościoła na rzecz uchodźców i migrantów⁵²². Przewodniczący Rady Episkopatu ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek zachęcił biskupów do większego zaangażowania w organizowanie w diecezjach duszpasterstw obcokrajowców, zwłaszcza przybywających z zagranicy studentów. „Choć większość z nich może wyznawać inną religię lub być niewierząca, to jednak powinniśmy podejmować próby dotarcia do tych, na których potrzeby duchowe jesteśmy w stanie odpowiedzieć” - podkreślił. Zachęcił, by były odprawiane msze w

---

⁵¹⁹ Zob. Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwadzieścia punktów działania dla Global Compacts*, konwencja, 2017.

⁵²⁰ Badania na temat roli religii w kontekście kryzysu uchodźczego oraz wpływu tego kryzysu na koncepcje sekularyzmu, bezpieczeństwa i gościnności, zob.: L. Mavelli, E. Wilson, *The Refugee Crisis and Religion: Secularism, Security, and Hospitality in Question*, Lanham 2016 roku.

⁵²¹ Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej*, konwencja, 2018.

⁵²² Zob. M. Zaborski, *Zagadnienie migracji w nauczaniu Kościoła katolickiego*, „Świat Idei i Polityki” 17 (2018), s. 437-459.

językach obcych. Wyraził także ubolewanie z powodu braku opracowania przez rząd dokumentu na temat polityki migracyjnej państwa, który – według niego – jest konieczny⁵²³.

W nowotestamentalnym kontekście aspekt godności człowieka uległ zradykalizowaniu poprzez wezwanie do godności dziecięstwa Bożego w Chrystusie. Podane wyżej przykłady świadczą o tym, że nauczanie Magisterium właśnie, jako priorytet stawia udzielenie gościny migrantom, ze względu na ich godność, jako Dziecka Bożego. Głoszenie potrzeby solidarnego urzeczywistniania, KNS przyjmuje, jako punkt odniesienia do godności osoby ludzkiej. Owa godność zobowiązuje nas do szacunku wobec każdego, a konstruowane prawa świeckie pozwalają zrozumieć czym ten szacunek jest.

7.2. Wspólne działanie - działanie charytatywne, inicjatywy pokojowe i wymiana kulturowa

Na całym świecie działa wiele organizacji, które przez swoją charytatywną działalność chroni prawa i nienaruszalność godności każdej osoby, także migrantów i uchodźców. Jedną z takich struktur jest Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (*International Organization for Migration, IOM*)⁵²⁴. Jej statuty cele działalności utożsamiają przede wszystkim z organizowaniem transferów dla uchodźców i osób przesiedlonych. Wśród zadań znajdują się także: dbałość o wspieranie rozwoju społecznego i ekonomicznego migrantów, podnoszenie poziomu zrozumienia problemów związanych z migracjami oraz podejmowanie działań na rzecz poszanowania ludzkiej godności i dobrobytu migrantów⁵²⁵.

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (*International Committee of the Red Cross, ICRC*)⁵²⁶ jako jedna z części składowych Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy (*International Red Cross and Red Crescent Movement*), kieruje się w działalności zasadami humanitaryzmu, bezstronności, neutralności, niezależności, dobrowolności, jedności i uniwersalności. W ostatnich latach Komitet koncentrował się na ochronie i pomocy ofiarom konfliktów wewnętrznych, przeznaczając na ten cel ponad 80% środków oraz oferował rządów państw dotkniętych konfliktami swoją pomoc w opiece nad ludnością. W swoich zadaniach statutowych Komitet zapewnia ochronę i

---

⁵²³ KAI, *Zakończyło się zebranie plenarne KEP*, <https://www.ekai.pl/zakonczylo-sie-zebranie-plenarne-kep-2/> [dostęp 19.01.2023].

⁵²⁴ Więcej na temat organizacji, zob.: A. Pécout, *What do we know about the International Organization for Migration?*, „*Journal of Ethnic and Migration Studies*” 44 (2018), s. 1621-1638.

⁵²⁵ D. Heidrich-Hamera, *Międzynarodowa ochrona uchodźców wewnętrznych. Aspekty prawne i praktyka*, Warszawa 2005, s. 202-203.

⁵²⁶ Więcej na temat organizacji, D. P. Forsythe, *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross*, Cambridge 2005.

pomoc ofiarom konfliktów międzynarodowych, zbrojnych i zamieszkom wewnętrznym, zarówno wojskowym jak i cywilnym⁵²⁷.

Do organizacji pozarządowych realizujących własne programy w zakresie pomocy uchodźcom należy Liga Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i jej krajowych stowarzyszeń. Wśród statutowych zadań Ligi jest dostarczenie wszystkimi możliwymi środkami pomocy ofiarom nieszczęść i katastrof oraz udzielenie pomocy ofiarom konfliktów zbrojnych, do których należą uchodźcy. W latach osiemdziesiątych programy pomocy Ligi obejmowały głównie kontynent afrykański. Do głównych form pomocy należy pomoc medyczna, dostarczenie żywności i podstawowego sprzętu do wyposażenia jak koce, ubrania i sprzęt kuchenny. Organizacje pozarządowe ze względu na mały stopień zinstytucjonalizowana mogą skutecznie działać w sytuacjach nagłych. Takimi nadzwyczajnymi programami pomocy zajmują się: Oxfam, Care, International Rescue Committee i wiele innych. Wszystkie one pracują nad programami doradztwa: informują o warunkach i sposobie uzyskania statusu w danym państwie, przeprowadzają wywiady z kandydatami na uchodźców oraz zajmują się programem edukacyjnym obejmującym głównie kursy językowe i kursy szkolenia zawodowego⁵²⁸.

W Brukseli znajduje się Komisja ds. Migracji Biura Konicji Episkopatów Wspólnot Europejskich (*Commission of the Bishops Conferences of the European Union*, COMECE). Istnieje ona od 1980 roku⁵²⁹. W jej skład wchodzi biskupi z państw Unii Europejskiej wraz z członkami stowarzyszonymi - biskupami Szwajcarii oraz ekspertami w sprawach migracji. Praca komisji polega na przygotowaniu stanowiska na temat polityki wobec imigrantów i uchodźców z punktu widzenia etyki chrześcijańskiej oraz praw człowieka. Komisja przygotowuje komentarze do dokumentów unijnych wspólnie z innymi kościołami: anglikańskim, prawosławnym, protestancki i z chrześcijańskimi organizacjami pracującymi dla imigrantów i uchodźców⁵³⁰.

Jedną z organizacji chrześcijańskich pracującą na rzecz migrantów jest Jezuicka Służba Uchodźcom (*Jesuit Refugee Service*, JRS), założona przez Jezuitów. Dążą oni do Europy, w której prawa człowieka, ochrona, gościnność, integracja i pojednanie mogą się

---

⁵²⁷ D. Heidrich-Hamera, *Międzynarodowa ochrona uchodźców wewnętrznych. Aspekty prawne i praktyka*, Warszawa 2005, s. 203-206.

⁵²⁸ M. Zdanowicz, *Wysoki Komisarz ONZ do spraw uchodźców*, Białystok 1994, s. 151-159.

⁵²⁹ Zob.: M. Stępnia, *Etyczne aspekty założeń i realizacji Strategii Lizbońskiej w świetle nauczania COMECE*, „Annales: etyka w życiu gospodarczym” 10/1 (2007), s. 289-296.

⁵³⁰ J. Balicki, *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki migracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012, s. 294-295.

rozwijać w ramach szerszej wizji integracyjnych i gościnnych społeczeństw. Misją JRS jest towarzyszenie uchodźcom, służenie im oraz rzecznictwo w ich imieniu. Robią to, zapewniając wsparcie psychospołeczne i duszpasterskie w ośrodkach detencyjnych, oferują poradnictwo prawne, edukację dla dzieci i dorosłych oraz organizują wiele działań społecznych i kulturalnych, a także opowiadają się za zmianami strukturalnymi w polityce i ustawodawstwie zarówno na szczeblu krajowym, jak i europejskim. Programy JRS funkcjonują w 50 krajach i zapewniają pomoc: uchodźcom w obozach i miastach, osobom wysiedlonym we własnych krajach, osobom ubiegającym się o azyl w miastach oraz osobom przebywającym w ośrodkach detencyjnych. Główne obszary pracy obejmują edukację, pomoc w nagłych wypadkach, opiekę zdrowotną, środki do życia i usługi socjalne. Pod koniec 2013 roku JRS zatrudniało około 1400 pracowników: świeckich, jezuitów i innych osób zakonnych, aby zaspokoić potrzeby edukacyjne, zdrowotne, społeczne i inne prawie 950 000 uchodźcom i osobom wewnątrznie przesiedlonym, z których ponad połowa to kobiety. Usługi są świadczone uchodźcom bez względu na rasę, pochodzenie etniczne czy przekonania religijne. Jednym z takich programów jest „I Get You”. Przez dwa lata służby JRS Europe przyglądały się 351 inicjatywom na rzecz budowania społeczności i zachęcali do spotkań, a także opracowywały innowacyjne sposoby promowania integracji społecznej, przeciwdziałając w ten sposób rasizmowi i ksenofobii w społeczeństwie. „I Get You” opracował serię wytycznych dotyczących najlepszych praktyk, które mają być stosowane przez inicjatywy na rzecz budowania społeczności, a także szereg zaleceń politycznych na poziomie lokalnym, krajowym i europejskim⁵³¹.

Zgodnie z ustaleniami raportu „Ocaleni - co dalej?” Jezuickiej Służby Uchodźców z października 2014 roku, europejskie systemy recepcyjne nie przestrzegają zasad godności ludzkiej, gościnności i sprawiedliwości. W sprawozdaniu wezwano do większej solidarności w Europie w celu finansowania podstawowych minimalnych usług recepcyjnych i procedur azytowych, a także operacji poszukiwawczo-ratowniczych. W latach 2007–2013 Unia Europejska przeznaczyła około 700 mln euro na wsparcie procedur azytowych, ale prawie 1 820 mln euro na kontrole graniczne. Uchodźcy z Afganistanu, Pakistanu i Nigerii według raportu czują się wykluczeni z włoskiego życia i poddani długotrwałym i skomplikowanym procedurom administracyjnym⁵³².

---

⁵³¹ *I get you*, <https://jrseurope.org/en/project/i-get-you/>; [dostęp 20.08.2021].

⁵³² *Europe: Rescued – what next? Protection seekers stranded in Sicily*, <https://jrseurope.org/en/news/europe-rescued-what-next-protection-seekers-stranded-in-sicily/>; [dostęp 20.08.2021].

Churches' Refugee Network (CRN) jest siecią organizacji, które zachęcają Kościoły w Wielkiej Brytanii i Irlandii do proaktywnego angażowania się w kwestie związane z azylem, uchodźcami i migracją. Sieć składa się z rosnącej liczby organizacji związanych z Kościołem, które podzielają zaangażowanie we wspieranie uchodźców, zarówno tych za granicą, jak i tych, którzy przybyli do Wielkiej Brytanii. CRN to projekt Kościołów Razem w Wielkiej Brytanii i Irlandii (*Churches Together in Britain and Ireland*, CTBI), który ułatwia efektywną współpracę w partnerstwie z czterema Narodowymi Instrumentami Ekumenicznymi w Szkocji, Walii, Irlandii i Anglii. CRN opiera się na przekonaniu o przyrodzonej godności wszystkich ludzi. Wierzy, że wszyscy jesteśmy stworzeni równymi z obrazem Boga w nas. Oznacza społeczeństwo, które odmawia przymykania oczu na cierpienie ludzi szukających schronienia. Jest również zaangażowana w pracę ekumeniczną, motywowana wiarą, uznając i korzystając z darów, umiejętności, doświadczeń i spostrzeżeń innych oraz otwarta na wkład innych, którzy dzielą przekonania i aspiracje⁵³³.

COMECE wraz z Caritas Europa z Komisją Kościołów ds. Migrantów w Europie (CCME) – Eurodiaconia (ruch, z siedzibą w Brukseli, skupiający 58 europejskich Kościołów i organizacji chrześcijańskich), Międzynarodową Komisją ds. Migracji Katolików (*International Catholic Migration Commission*, ICMC), JRS oraz - zamocowaną w ruchu kwaków - Radą ds. Europejskich (*Quaker Council for European Affairs*, QCEA) skomentowały 3 czerwca 2003 roku komunikat Komisji Europejskiej w sprawie rozwoju wspólnej polityki w zakresie nielegalnej imigracji, przemytu ludzi i handlu ludźmi, granic zewnętrznych i powrotu nielegalnych mieszkańców. „Nasza wspólna wiara chrześcijańska i nasze wspólne przekonania etyczne głęboko zobowiązują nas do ochrony godności każdego człowieka, niezależnie od jego statusu prawnego. Wiele naszych usług duszpasterskich i socjalnych, nie tylko w całej Europie, ale także na całym świecie, ma prawdziwą wiedzę o świecie nielegalnych migrantów, ponieważ nielegalni migranci często ufają usługom Kościołów i organizacji chrześcijańskich, szukając pomocy w różnych sytuacjach” - napisali w raporcie. Swoje doświadczenie opierają na codziennej pracy i badaniach naukowych, przeprowadzonych w kilku państwach członkowskich UE. „Z zadowoleniem przyjmujemy zamiar Komisji dotyczący uwzględnienia zjawiska nielegalnych przepływów migracyjnych w jej kompleksowym podejściu do wspólnej polityki imigracyjnej i azylowej Unii Europejskiej, ponieważ uważamy nielegalną migrację za główne wyzwanie dla Unii Europejskiej: im mniej

---

⁵³³*Churches' Refugee Network* (CRN), <https://ctbi.org.uk/category/witnessing-together/asylum-and-refugees/crn/> [dostęp 19.01.2023].

osób ma legalny dostęp do Unii Europejskiej, im więcej ludzi będzie nadal napływać nieregularnymi kanałami, tym bardziej będzie rósł rynek przemytu i handlu ludźmi”. Dalej stwierdzają, że UE musi zainwestować znaczne środki finansowe w zwalczanie czynników wypychających, otwarcie rynku pracy wraz z systemem ochrony socjalnej dla obywateli krajów trzecich oraz stworzyć realistyczne programy dobrowolnych powrotów, a sami są gotowi i chętni do pomocy w tym zakresie pod warunkiem, że nie zagrozi to pracy duszpasterskiej i społecznej naszych różnych służb i tych, którzy zwracają się do nich w trudnych sytuacjach⁵³⁴. Podczas zgromadzenia ogólnego COMECE dyskutowano na temat migracji i integracji. Przedstawiciele komisji UE ds. migracji zapoznali biskupów z obecnymi ramami prawnymi dotyczącymi migracji i przyznawania azylu. Okazało się, że istnieją nierówności między państwami w stosowaniu tego ustawodawstwa, np. kraje śródziemnomorskie, ponoszą największe ciężary związane z migracją. Zwrócili uwagę na potrzebę skoordynowanych wysiłków na rzecz pomagania krajom, z których pochodzą uchodźcy i migranci oraz wspierania krajów tranzytowych, a co za tym idzie niezbędną zdaje się być spójna polityka migracyjna Unii. Przewodniczący zwrócił uwagę, że tylko nieliczne głosy na ten temat uwzględniają zasady etyczne, oparte na fundamencie społeczeństwa wolnego, otwartego, demokratycznego i sprawiedliwego⁵³⁵.

Komisje Kościołów w swoim raporcie stwierdzają, że restrykcyjne środki wizowe, wzmocnione środki kontroli granicznej i przymusowe wydalenia nie spowodują zmniejszenia nielegalnej migracji do krajów Unii, ponieważ nielegalna migracja i nielegalny pobyt przybierają coraz to nowsze formy. „Co gorsza, uważamy, że polityka prowadzona w celu ograniczenia nielegalnej migracji w znacznym stopniu przyczynia się do stworzenia rosnącego rynku przemytu i handlu ludźmi”⁵³⁶. Dodatkowo obawiają się, że polityka wizowa może doprowadzić do rozszerzenia rynku podróbek. „Ci, którzy będą musieli uciekać się do fałszywych wiz, będą zadłużać się u tych, którzy kupują lub prefinansują fałszywe wize. Tak wysokie zadłużenie ponownie wzmocniłoby różne sektory przestępcze”. Pragnęli podkreślić, że jakkolwiek polityka wizowa nie może skutkować naruszeniem podstaw Konwencji Genewskiej. Jako wadę działań UE wskazali na braki we współpracy. W przypadku

---

⁵³⁴ *Illegalimmigrationtraffickingexternalborders*, https://ccme.eu/wp-content/uploads/2018/12/2004-01_01_Christianity_-_illegal_immigration__trafficking__external_borders-1.pdf; [dostęp 21.08.2021].

⁵³⁵ KAI, *COMECE o migracji, integracji i kryzysie finansowym*, <https://www.ekai.pl/comece-o-migracji-integracji-i-kryzysie-finansowym/> [dostęp 19.01.2023].

⁵³⁶ Więcej na temat pomocy nielegalnym migrantom, zob.: N. Sigona, *The 'Illegality' of Those Who Help: Practicalities and Paradoxes of Assisting Destitute Asylum Seekers in the UK*, „Ethnic and Racial Studies” 33/3 (2010), s. 543-560 oraz: I. van Liempt, *Providing Assistance to Undocumented Migrants: Between Humanitarianism and Complicity*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 45/9 (2019) s. 1592-1608

wątpliwości co do wizej, w praktyce często uchodźcom odmawia się wjazdu na terytorium UE. Często migranci nie otrzymują prawidłowych i wyczerpujących informacji na temat zakresu dokumentów wymaganych przy wjeździe. W konsekwencji brakuje im niezbędnej dokumentacji, np. zaświadczenia o odpowiedzialności finansowej, w związku z czym nie są wpuszczani na terytorium Unii. „Brak informacji i duże przeszkody w uzyskaniu wizej sprawiają, że wielu migrantów trafia w ręce przemytników „oferujące swoje usługi”, które w innym przypadku wydają się być poza ich zasięgiem”. Takie działania prowadzą, np. do nielegalnej imigracji drogą morską, co często prowadzi do jeszcze większej liczby ofiar śmiertelnych. Również polityka powrotów musi uwzględniać duży rynek pracy nierejestrowanej, który jest najważniejszym czynnikiem przyciągającym nielegalną imigrację. „Unia Europejska powinna stawić czoła istnieniu dużej gospodarki nierejestrowanej i pilnie opracować system minimalnej ochrony socjalnej dla pracowników nieposiadających dokumentów”. Wydalenia grupowe, czy to drogą powietrzną, czy lądową, musi być zgodne ze standardami praw człowieka. „Zawsze podkreślaliśmy zasadę dobrowolnego powrotu. W tym kontekście bardzo popieramy wcześniejsze stwierdzenie Komisji, że dobrowolny powrót powinien mieć pierwszeństwo przed powrotem przymusowym”⁵³⁷.

Przedstawiciele Kościołów wyrazili swoje krytyczne stanowisko wobec umów o readmisji i jak są one obecnie sporządzane. Zamiast tego opowiedzieli się za prawdziwymi umowami migracyjnymi, które uwzględniają interesy zarówno kraju pochodzenia, jak i kraju przyjmującego. Każda taka umowa o readmisji musi być – według nich - stosowana zgodnie z międzynarodowymi standardami praw człowieka. Dodali, że wzmocniona powinna zostać zasada solidarności, zwłaszcza w odniesieniu do przydziałów finansowych. Jednak alokacje finansowe powinny być zrównoważone między współpracą z krajami trzecimi (w tym środkami zwalczania pierwotnych przyczyn nielegalnej migracji), środkami kontroli i legalnym dostępem do rynku pracy UE⁵³⁸. Dlatego chcieliby, aby więcej uwagi poświęcano środkom gospodarczym. Docenili dyrektywę przyznającą krótkoterminowe zezwolenie na pobyt ofiarom handlu ludźmi, ale podkreślili również potrzebę silniejszych zabezpieczeń dla

---

⁵³⁷ *Illegal immigration trafficking external borders*; https://ccme.eu/wp-content/uploads/2018/12/2004-01-01_Chr_Com_-_illegal_immigration_trafficking_external_borders-1.pdf [dostęp 21.08.2021].

⁵³⁸ Więcej na temat współpracy, zob.: G. Loescher, *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis*, Oxford 1993.

ofiar handlu ludźmi, opowiadając się za jasnymi i przejrzystymi legalnymi kanałami pracy dla migrantów ekonomicznych⁵³⁹.

Sekcja Papieskiego Stowarzyszenia Pomoc Kościołowi w Potrzebie w Polsce od 2007 roku włączyła się w projekt „Exodus” z Iraku, poprzez który udziela pomocy chrześcijańskim uchodźcom opuszczającym Irak z powodu prześladowań, jakie rozpoczęły się w tym kraju po 2003 roku⁵⁴⁰. W porozumieniu z Konferencją Episkopatu Polski swoją pomoc kierują do obozów w Erbilu, Ankawie, Dahuku w irackim Kurdystanie. Wraz z zapewnieniem żywności, lekarstw i produktów pierwszej potrzeby pomogli zbudować Wioskę im. Ojca Werenfrieda, czyli Jest to 150 kontenerów mieszkalnych, w których mieszka ok. 1000 osób. Dodatkowo w obozach dla uchodźców wybudowali cztery szkoły. Z kolei od 2012 roku zaangażowali się w pomoc dla Syrii w miastach: w Rableh, Homs, Aleppo, Damaszku, między innymi pomagają w zakupie żywności, wody, lekarstw, ubrań i opału na zimę dla ludzi żyjących w obozach, a także w szpitalu prowadzonym przez wspólnotę Wincentego a Paulo sfinansowali roczną dializę dla czterech osób. Pierwszą diecezją w Polsce, która zadeklarowała gotowość przyjęcia uchodźców była diecezja opolska. Metropolita wrocławski abp Józef Kupny wspominał jedną ze wspólnot chrześcijańskich, działających na terenie jego archidiecezji, której członkowie przyjęli cztery rodziny z Syrii dzieląc się pomiędzy siebie obowiązkami dotyczącymi opieki nad uchodźcami. Zapewniono im mieszkanie, wyżywienie, stopniowo wprowadzano ich w naszą kulturę, uczono zasad funkcjonowania w mieście. Koszty zostały solidarnie ponoszone przez wspólnotę⁵⁴¹.

Watykański sekretarz stanu kard. Tarcisio Bertone 18 sierpnia 2010 roku odebrał nagrodę Człowieka Roku. Nagrodę watykańskiemu purpuratowi przyznało kalabryjskie stowarzyszenie zajmujące włoską emigracją na świecie. „Kościół od wieków angażuje się na rzecz emigrantów” – powiedział wówczas kard. Bertone, przypominając, że Kościół i wspólnota migrantów stanowią nierozłączną parę, gdyż na przestrzeni wieków chrześcijaństwo posiadało w świecie niezliczone dzieła miłosierdzia wszelkiego typu. „Są wśród nich kościoły, szpitale, oratoria, sanatoria czy ośrodki pomocy dla najbardziej potrzebujących. W krajach goszczących emigrantów bardzo często struktury katolickich dzieł

---

⁵³⁹*Illegal immigration trafficking external borders*; https://ccme.eu/wp-content/uploads/2018/12/2004-01-01_Christianity_-_illegal_immigration_trafficking_external_borders-1.pdf; [dostęp 21.08.2021].

⁵⁴⁰ Zob. więcej na temat projektu: A. A. Salah, *Exodus of Iraqi Christians to the West: Causes and Implications*, „Arab Studies Quarterly” 37/3 (2015), s. 267-287.

⁵⁴¹ Kościół w Europie pomaga uchodźcom, <https://www.ekai.pl/kosciol-w-europie-pomaga-uchodzcom/> [dostęp 19.01.2023].

miłosierdzia stały się wzorem dla nowoczesnych systemów opieki społecznej” – przywołał. Przypomniwał także postać założyciela skalabrynianów, bł. Jana Chrzyciela Scalabriniego, którego misjonarze po dziś dzień pracują wśród imigrantów, zapewniając im pomoc religijną, moralną, społeczną i prawną.⁵⁴²

Księża werbiści z Ośrodka Migranta Fu Shenfu w Warszawie zajmują się pomocą w zalegalizowaniu pobytu cudzoziemcom, głównie obywatelom Wietnamu i Ukrainy. Migranci, którzy się do nich zwrócą mogą skorzystać z nieodpłatnej pomocy przy wypełnianiu i składaniu wniosków do wojewodów. Zakonnicy prowadzą duszpasterstwo dla Wietnamczyków m.in. w Wólce Kosowskiej i przy Centrum Handlowym „Marywilska” a w Ośrodku Migranta uczą języka polskiego. Jako Fundacja może poszczycić się bardzo wysokim procentem pozytywnie rozpatrzonych wniosków. W 2012 roku było to prawie 98 procent⁵⁴³.

W Niemczech w trakcie kryzysu migracyjnego, Kościół katolicki zwiększył swoje zaangażowanie w pomoc uchodźcom, poprzez swoje diecezje, parafie, zgromadzenia zakonne i organizacje kościelne. W roku 2015 przeznaczył ponad 98 milionów euro na pomoc dla uchodźców, a diecezje rozdysonowały ponad 66,5 miliona euro środków specjalnych. Dodatkowo diecezja, dzieła pomocy, stowarzyszenia i zakony udostępniają 800 budynków noclegowych i budynków mieszkalnych. Obok pomocy materialnej udzielane było także wsparcie duszpasterskie, poradnictwo prawne i proceduralne, nauka języka i działania integracyjne oraz opieka psychologiczna i medyczna⁵⁴⁴. W wielu punktach pomocy aktywnie działało wiele tysięcy wolontariuszy, a sporo informacji o udzielaniu pomocy dla uchodźców na terenie każdej diecezji zamieszczane było na oficjalnej stronie Konferencji Biskupów Niemieckich. Niemiecka pomoc nie została ograniczona tylko do terenu kraju, ale kościelne dzieła pomocy organizowały projekty pomocy dla uchodźców w regionach ogarniętych wojną⁵⁴⁵. Podjęto także decyzje dotyczące współdziałaniem z uchodźcami na podstawie dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego, a także zajęto się kwestią zdrowia i opieki psychologiczno-socjalnej. Także Rada Kościoła Ewangelickiego w Niemczech podczas

---

⁵⁴² KAI, *Kościół i migranci stanowią nierozłączną parę*, <https://www.ekai.pl/kosciol-i-migranci-stanowia-nierozlaczna-pare/> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁴³ KAI, *Werbiści pomogli ponad 170 migrantom zalegalizować pobyt w Polsce*, <https://www.ekai.pl/werbisci-pomogli-ponad-migrantom-zalegalizowac-pobyt-w-polsce/> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁴⁴ Zob. więcej na temat pomocy niemieckiego Kościoła katolickiego migrantom: J. Franzen, *Migranci i Kościół: Jak niemieckie parafie pomagają uchodźcom*, Kraków 2018.

⁵⁴⁵ KAI, *Kościół w Europie pomaga uchodźcom*, <https://www.ekai.pl/kosciol-w-europie-pomaga-uchodzcom/> [dostęp 19.01.2023].

Synodu Kościoła Ewangelickiego w listopadzie 2015 roku w Bremie wyraziła chęć zaangażowania się na rzecz uchodźców. Tak jak i kanclerz Niemiec, Kościół opowiedział się za polityką otwartych granic, podkreślając, że ludzie powinni wyjść sobie naprzeciw i porozmawiać ze sobą o swojej religii⁵⁴⁶.

Również Kościół w Austrii nie ograniczał się tylko do słownych deklaracji⁵⁴⁷. W opiekę nad migrantami aktywnie włączali się tam wszystkie diecezje, Caritas, zgromadzenia zakonne, organizacje kościelne i wielu wolontariuszy. W każdej diecezji przyjmowani byli uchodźcy i azylanci. Kościół wynajmuje do teraz obiekty, w których mogą zamieszkać uchodźcy. Austriacki Caritas posiada także specjalną stronę internetową, przedstawiającą wszystkie możliwości pomocy kościelnej dla uchodźców i azylantów wraz z adresami i niezbędnymi informacjami dotyczącymi projektów pomocy prowadzonych przez Kościół w każdej z dziewięciu austriackich diecezji, ale też wskazania, w jaki sposób indywidualne osoby mogą włączyć się w pomoc⁵⁴⁸.

Biskupi katolicki Anglii i Walii we wrześniu 2015 roku otrzymali zatwierdzenie przez UE kwot na sprawiedliwą relokację uchodźców w całej Europie. Dzięki temu mogli mieć lepiej skoordynowane podejście do radzenia sobie z kryzysem migracyjnym⁵⁴⁹. „Z zadowoleniem przyjmujemy przybycie pierwszej grupy 20 000 syryjskich uchodźców z obozów w ramach rządowego programu przesiedleń osób wymagających szczególnego traktowania. Wzywamy rząd Zjednoczonego Królestwa do zaangażowania środków niezbędnych do realizacji programów przesiedleń w perspektywie krótko- i długoterminowej, wykraczającej poza okres, na który władze lokalne mają zagwarantowane finansowanie” - powiedzieli. Biskupi prosili niejednokrotnie także rząd Wielkiej Brytanii do wykorzystania kanałów dyplomatycznych w celu zakończenia konfliktu w Syrii przy jednoczesnym zapewnieniu legalnych i bezpiecznych dróg do Wielkiej Brytanii⁵⁵⁰.

---

⁵⁴⁶ B. Jonda, *Muzułmańscy imigranci i uchodźcy „papierkiem lakmusowym” dla niemieckiego społeczeństwa?*, w: *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, red. Balicki Janusz, Necel Wojciech, Warszawa 2017, s. 181-185.

⁵⁴⁷ Zob. więcej na temat pomocy austriackiego Kościoła katolickiego migrantom: A. Schmoller, *Now My Life in Syria Is Finished: Case Studies on Religious Identity and Sectarianism in Narratives of Syrian Christian Refugees in Austria*, „Islam and Christian-Muslim Relations”27/4 (2016) s. 419-437.

⁵⁴⁸ KAI, *Kościół w Europie pomaga uchodźcom*, <https://www.ekai.pl/kosciol-w-europie-pomaga-uchodzcom/> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁴⁹ Zob. więcej na temat pomocy brytyjskiego Kościoła katolickiego migrantom: red. R. McVeigh, *Seeking Sanctuary: A History of Refugees in Britain*, Edinburgh 2019.

⁵⁵⁰ *Biskupi katolicki z zadowoleniem przyjmują kwoty UE na przesiedlenie uchodźców*, <https://ctbi.org.uk/catholic-bishops-welcome-eu-quotas-to-resettle-refugees/>, [dostęp 19.01.2023].

Podczas spotkania kard. Kazimierza Nycza z Miklosem Solteszem, 2 października 2015 roku, poruszono kwestię pomocy uchodźcom. Węgierski gość był sekretarzem stanu, odpowiedzialnym za kontakty z Kościołami, grupami obywatelskimi i przedstawicielami mniejszości narodowych w rządzie węgierskim. Starano się znaleźć sposoby rozwiązywania problemów z uchodźcami, a także podjąć inicjatywę zbiórki na migrantów, którą miałyby przeprowadzić kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Soltesz stwierdził, że w rozwiązanie problemu emigrantów muszą włączyć się nie tylko instytucje państwowe, ale także Kościoły, związki wyznaniowe i organizacje charytatywne. Wspomniał także o pomocy, którą otrzymują uchodźcy na Węgrzech w postaci żywności, odzieży oraz opieki ze strony służb państwowych i organizacji charytatywnych⁵⁵¹.

Biskupi w wielu krajach na jesień 2015 roku, dając przykład wiernym, wprowadzili w życie nauczanie papieża poprzez przyjęcie uchodźców w swoich domach. W Luksemburgu dwie osoby z Erytrei ubiegające się o azyl zamieszkały u tamtejszego arcybiskupa Jeana-Claude'a Hollericha. Ta inicjatywa abp. Hollericha jest częścią projektu diecezjalnego „Reach a hand” (Podaj dłoń). Również w Turynie udostępniono pomieszczenia pałacu arcybiskupiego na mieszkania dla grupy uchodźców. Na podobny krok zdecydował się wcześniej luterański biskup Hanoweru w Niemczech, Ralf Meister, który oddał do dyspozycji uchodźców dwa pokoje gościnne w swej rezydencji. Także Zgromadzenie Ubogich Sióstr od Świętych Stygmatów św. Franciszka z Asyżu w odpowiedzi na nauczanie papieża Franciszka, przyjęło w swoim klasztorze w styczniu 2017 roku 150 uchodźców. Jest to kolejna inicjatywa Kościoła mająca na celu wsparcie migrantów, którzy w tamtym czasie przybywali do Włoch⁵⁵².

Alessandra Santopadre ze Światowej Rady Kościołów, która zajmuje się koordynacją programów przyjmowania, sponsorowania i wsparcia w katolickiej diecezji Montrealu w Kanadzie wielokrotnie wyjaśniała, ile parafii sponsoruje uchodźców na mocy umowy z rządem Quebecu. Rodziny goszczące biorą na siebie odpowiedzialność prawną i finansową za nowo przybyłych, zapewniając im zakwaterowanie, wyżywienie i odzież, a także pomagają dorosłym znaleźć pracę, a dzieciom zapisać się do szkoły. Santopadre współpracuje z hiszpańskojęzycznymi wolontariuszami, którzy odwiedzają farmy, budując relacje z

---

⁵⁵¹ KAI, *Pomoc Europy Środkowej dla uchodźców*, <https://www.ekai.pl/pomoc-europy-srodkowej-dla-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁵² KAI, *Kościół w Europie pomaga uchodźcom*, <https://www.ekai.pl/kosciol-w-europie-pomaga-uchodzcom/> [dostęp 19.01.2023]; KAI, *We Włoszech uratowano ok. 1000 migrantów*, <https://www.ekai.pl/we-wloszech-uratowano-ok-1000-migrantow/> [dostęp 19.01.2023].

pracownikami, aby czuli się pewnie, rozmawiając o swoich potrzebach i problemach. Stara się wprowadzać zmiany, pokazując, że Kościół może naprawdę zmienić życie tych zmarginalizowanych ludzi. Wraz z współpracownikami wspiera również sezonowych pracowników rolnych z Meksyku i Gwatemali, którzy często są źle wykorzystywani przez rolników. Są zmuszani do długich godzin pracy za marne wynagrodzenie w niebezpiecznych warunkach, przy kontakcie z pestycydami lub innymi toksycznymi chemikaliami, które mogą szkodzić ich zdrowiu. Z wizjami, które mają, wyjaśniła, nie mogą pracować dla innego pracodawcy, więc jeśli coś im się stanie, boją się narzekać, bo boją się, że zostaną odesłani do kraju⁵⁵³.

W czerwcu 2019 Caritas Polska zadeklarowała po raz pierwszy wsparcie uchodźców z Erytrei w Egipcie. Delegacja z Polski z dyrektorem ks. Marcinem Iżyckim na czele odwiedziła Kair, by omówić szczegóły pomocy. Projekt w Kairze zakładał zwiększenie dostępu do edukacji dla dzieci uchodźców z Erytrei. Sfinansowany projekt miał na celu zapewnienie dzieciom uchodźców z Erytrei zajęć z przedmiotów szkolnych w przyjaznym środowisku. Przekazane środki w wysokości 12 600 euro zostały przeznaczone przede wszystkim na wypłaty dla nauczycieli, umożliwiające kontynuację działań szkolnych przez okres jednego roku. Nauczyciele zatrudnieni w placówce są migrantami i uchodźcami. Dzięki projektowi ich rodziny uzyskują stałe źródło dochodu⁵⁵⁴.

Program „Rodzina Rodzinie”, który powstał w październiku 2016 roku jest odpowiedzią na dramatyczną sytuację mieszkańców Aleppo. W pomoc zaangażowały się polskie rodziny, parafie, wspólnoty, szkoły i przedsiębiorstwa. Do maja 2019 r. w programie wzięło udział łącznie niemal 9000 rodzin w Aleppo i Libanie. Spośród rodzin korzystających z programu „Rodzina Rodzinie” w Aleppo 15% (ok. 1300 rodzin) to przesiedleńcy. Między majem a grudniem działał program wsparcia w samodzielnym utrzymaniu się dla uchodźców z Jemenu w obozie Markazi. Przekazane zostało wsparcie finansowe dla kobiet na rozwój działalności związanej ze sprzedażą ryb i realizacją szkoleń w tym obszarze. Projekt był realizowany wspólnie z Polską Akcją Humanitarną. W Wenezueli działał między marcem a lipcem roku program dofinansowania zakupu żywności i lekarstw dla cierpiących z powodu kryzysu mieszkańców miasta Guaranas i okolic. W ramach projektu potrzebujący 2-3 razy w tygodniu otrzymywali żywność i leki. W paczkach żywnościowych znajduje się ryż, groch,

---

⁵⁵³ World Council of Churches, *How can you help refugees?*, <https://www.oikoumene.org/news/how-can-you-help-refugees> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁵⁴ KAI, *Caritas Polska pomoże uchodźcom w Egipcie*, <https://www.ekai.pl/caritas-polska-pomoze-uchodzcom-w-egipcie/> [dostęp 19.01.2023].

mąka, makaron, mleko. Dodatkowo 1-2 razy w tygodniu przygotowywane były posiłki dla potrzebujących dzieci i dorosłych. Potrzebujący otrzymywali podstawowe leki i witaminy wzmacniające organizm i przeciwdziałające grypie, dencze oraz chorobom serca. Każdego tygodnia wsparcie otrzymywało 100-150 osób. Z kolei między czerwcem a grudniem działał taki sam program w Caracas, gdzie wsparcie każdego tygodnia otrzymywało około 100 osób. Równolegle działał program „Pomoc dzieciom z rodzin najuboższych i wielodzietnych” z parafii św. Franciszka w Upata. Opieka obejmowała dzieci, których rodziny znajdują się w bardzo trudnej sytuacji materialnej. W ramach projektu 40 dzieci otrzymało buty, spodnie, koszulkę, proszek do prania, mydło, pastę do zębów i witaminę C. Wręczenie paczek połączone zostało ze spotkaniami formacyjnymi⁵⁵⁵. Wcześniej, w kwietniu 2016 roku Caritas Polska rozpoczęła akcję: „Mleko dla Kurdystanu”, dzięki której jazydzi i chrześcijanie przebywający w obozach uchodźców otrzymali mleko dla niemowląt⁵⁵⁶.

Podczas trzeciej rocznicy programu „Rodzina Rodzinie” w 2019 roku Caritas Polska podsumowała działania pomocowe realizowane na rzecz cudzoziemców w kraju, jak i w różnych częściach globu⁵⁵⁷. Jednym z takich krajów był Jordania. Zapewniono schronienie uchodźcom syryjskim i najuboższym Jordańczykom w Jordanii. Działanie miały na celu poprawę warunków życia uchodźców syryjskich i najuboższych Jordańczyków poprzez przekazanie comiesięcznych grantów finansowych dla miejskich uchodźców z Syrii oraz ubogich Jordańczyków wynajmujących mieszkania. W 2019 roku 118 rodzin objętych programem otrzymało karty bankomatowe, na które przez cztery miesiące przelewane są środki. Z kolei w Izraelu została wsparta Edukacja dla uchodźców i migrantów z krajów afrykańskich w Tel Awiwie. Projekt był odpowiedzią na potrzebę zapewnienia bezpiecznych warunków rozwoju dzieci migrantów i osób poszukujących azylu w Izraelu. W ramach projektu sfinansowana została 12-miesięczna działalność centrów opieki w Tel Awiwie, w tym wypłacenie wynagrodzeń opiekunkom, zakup materiałów edukacyjnych, wynajem i

---

⁵⁵⁵ KAI, *Dyrektor Caritas Polska o programach pomocowych dla migrantów i uchodźców*, <https://www.ekai.pl/dyrektor-caritas-polska-o-programach-pomocowych-dla-migrantow-i-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁵⁶ KAI, *Kościół w Polsce wobec uchodźców z Bliskiego Wschodu*, <https://www.ekai.pl/kosciol-w-polsce-wobec-uchodzcow-z-bliskiego-wschodu/> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁵⁷ Więcej na temat programu, zob.: R. Wojciechowski, *Sfera pomocy społecznej a obywatelskie społeczeństwo informacyjne w Polsce. Przykład Programu Rodzina Rodzinie*, „Studia polityczne” 22/42 (2008), s. 147-188.

ubezpieczenie lokali, opłaty za wodę i prąd. Projekt był realizowany w partnerstwie z Wikariatem Hebrajskojęzycznych Katolików w Izraelu oraz Urzędem Miasta Tel Aviv⁵⁵⁸.

Z kolei przygraniczna diecezja Cúcuta z pomocą pracowników i wolontariuszy Diecezjalnego Banku Żywności w październiku 2020 roku rozprowadzała paczki z podstawową żywnością oraz drugie tyle z lekami, środkami higieny i dezynfekcji przeznaczone dla uchodźców z Wenezueli, którzy wcześniej całymi miesiącami koczowali na granicy z Kolumbią. Pomoc została sfinansowana już po raz trzeci przez Papieską Fundację Populorum Progressio, która niesie wsparcie w krajach Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Jest to konkretna odpowiedź na wezwanie Papieża Franciszka do przyjęcia, ochrony, promowania i integrowania naszych braci w potrzebie⁵⁵⁹. Również Caritas Polska wraz z partnerami – Jeronimo Martins Colombia i Caritas Kolumbia – prowadzi program pomocy humanitarnej pod nazwą „Paczka dla Wenezueli” w kolumbijskich regionach Norte de Santander, Bogoty i Soachy, gdzie sytuacja uchodźców jest najtrudniejsza. Pomoc żywnościowa dotarła do prawie 11 tysięcy osób. W pierwszej kolejności korzystają z niej rodziny wielodzietne, rodzice samotnie wychowujący dzieci, osoby starsze i dzieci poniżej 18. roku życia⁵⁶⁰.

Podane powyżej przykłady działalności organizacji charytatywnych, wolontariuszy, a także biskupów bez wątpienia odnoszą się do wspólnych działań na rzecz godności migrantów i uchodźców. Wykazują one o konieczności współpracy i wzajemnym przenikaniu się instytucji świeckich i kościelnych. Mimo, że nie wszystkie przedstawione powyżej organizacje są katolickie, wszystkie one poniekąd czerpią ze społecznego nauczania Kościoła. W momencie pojawienia się kryzysów migracyjnych organizacje te dostrzegają rangę problemu, oceniając skalę potrzebnej pomocy materialnej i duchowej, a następnie dzięki wolontariuszom są gotowe do udzielenia potrzebnej pomocy, niejednokrotnie o wiele szybciej niż są na to gotowe instytucje rządowe.

Tylko i wyłącznie dzięki współpracy pomoc uchodźcom i migrantom będzie działać, gdyż Kościół jest zorganizowany w taki sposób, by odpowiadać zarówno na potrzeby duchowe swoich wiernych, jak i troszczyć się o ich dobro doczesne. Zaprezentowane powyżej

---

⁵⁵⁸ KAI, *Dyrektor Caritas Polska o programach pomocowych dla migrantów i uchodźców*, <https://www.ekai.pl/dyrektor-caritas-polska-o-programach-pomocowych-dla-migrantow-i-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁵⁹ B. Zajączkowska, *Papieskie wsparcie dla uchodźców z Wenezueli*, <https://www.ekai.pl/papieskie-wsparcie-dla-uchodzcow-z-wenezueli/> [dostęp 19.01.2023].

⁵⁶⁰ Caritas Polska, *„Paczka dla Wenezueli” – czwarta edycja programu pomocy uchodźcom*, <https://www.ekai.pl/paczka-dla-wenezueli-czwarta-edycja-programu-ktory-niesie-bezcenna-pomoc-tysiacom-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].

świadczenia w najlepszy sposób ukazują sens współpracy i działań. Są to konkretne liczby wolontariuszy, przeznaczone środki pieniężne, pozytywnie rozpatrzone wnioski, a co za tym idzie poświęcony czas i ofiarowanie miłości. Systemy państwowe działają w określonym trybie, według ustalonych reguł i ram czasowych. Dzięki zaangażowaniu organizacji dobroczynnych i kościelnych, można zdziałać o wiele więcej i szybciej. Pojawiające się nowe zadania, spoczywają na całym Ludzie Bożym, wymagając nie tylko szczególnego zaangażowania kapłanów, ale również świadomości owej misji laikatu.

Kościół od wieków angażując się w zagadnienia powiązane z uchodźstwem i migracją, niejako uczy organizacje świeckie zaangażowania w pomoc na rzecz migrantów. Migranci żyjący z dala od swojego domu, w nieznanym im środowisku, potrzebują specjalnej opieki ze strony władz i Kościoła, dlatego tam, gdzie instytucje państwowe nie potrafiły, bądź nie chciały pomóc, chrześcijanie wychodzili naprzeciw ludziom potrzebującym, a gościnność, pomoc i opiekę nad obcymi stawiano wysoko, jako wyraz chrześcijańskiej miłości wobec bliźniego. Dlatego w tym wszystkim ważną rzeczą jest umacnianie i rozwijanie relacji opartych na porozumieniu i współpracy między organizacjami kościelnymi a instytucjami, które działają na rzecz integralnego rozwoju osoby ludzkiej. Strona kościelna nie wyobraża sobie działania w tej kwestii na własną rękę, bez współpracy z władzami świeckimi, gdyż ruchy migracyjne, które nabrały tak wielkich rozmiarów, potrzebują systematycznej i konkretnej współpracy. Zaprezentowane przykłady zostały ukazane, jako idealny model łączenia pomocy państw i organizacji międzynarodowe, regulujących prawo, a instytucji, które działają praktycznie.

Działalność organizacji pozarządowych i kościelnych uzupełnia niejako działania administracji rządowej. Wiele z nich działa także dzięki wsparciu materialnemu ze strony rządów, dzięki czemu ich pomoc może być wydajniejsza, szybsza i dotrzeć do większej ilości potrzebujących.

7.3. Wspólne cele - nadzieja dla „braterstwa i przyjaźni społecznej”

W październiku 2020 roku została opublikowana trzecia encyklika papieża Franciszka „Fratelli Tutti” poświęcona „braterstwu” i „przyjaźni społecznej”. Jest tekstem napisanym przeciwko marginalizowaniu innych oraz spisywaniu ludzi na straty. W zamian za to, Franciszek przeciwstawia marzenie o społecznej przyjaźni. Pierwsze słowa tej niezwyklej encykliki zachęcają, by zapoczątkować refleksję dotyczącą braterstwa oraz przyjaźni społecznej. Ten tekst przeznaczony jest do wszystkich mężczyzn i kobiet dobrej woli, którzy zamieszkują ziemię, aby w czasach naznaczonych wojną, ubóstwem, migracjami, zmianami

klimatycznymi, kryzysem ekonomicznym i pandemią, uznali siebie jako braci i siostry. Ma ona za zadanie pomóc nam przypomnieć sobie, że ze wszelkich trudności nie możemy wyjść oddzieleni, ale razem. Podtytuł encykliki, zaczerpnięty z nauki św. Franciszka, wskazuje na uczucie, które powstaje pomiędzy osobami niespokrewnionymi ze sobą, wyrażające się przez akty dobroczynne, formy pomocy i działania w momentach pojawiającej się potrzeby. Jej celem jest uzmysłowienie bezinteresownego uczucia do innych istnień ludzkich, bez względu na różnice i przynależność.

Ojciec Święty napisał i ogłosił tę encyklikę, by pokazać, że tylko poprzez wspólne cele i zadania unikniemy konfliktów, a społeczeństwa będą miały szansę na rozwój w świecie bez wojen. Już sama integracja Europy wspomniana na początku encykliki, daje szansę na pokój i komunie wśród wszystkich narodów kontynentu. Zaniepokojony konfliktami i nacjonalizmami, pojawiającymi się mimo coraz bardziej zglobalizowanego społeczeństwa, Franciszek podkreśla konieczność zainteresowania się dobrem wspólnym⁵⁶¹. Prosi o otoczenie troską świata i nas samych, gdyż utrzymujące się w dalszym ciągu niesprawiedliwości w świecie dążą do gospodarki nakierowana tylko na zysk, która nie waha się wykorzystywać, odrzucać, a nawet zabijać człowieka. Wniosek jaki możemy wyciągnąć jest taki, że mimo przyjmowania licznych porozumień zwalczających wyzysk, nadal miliony osób są pozbawiane wolności i zmuszane do życia w warunkach zbliżonych do niewolnictwa. To sprawia, że handel ludźmi i inne aktualne formy niewolnictwa stały się problemem globalnym, który musi zostać poważnie podjęty i rozwiązany przez całą ludzkość. Papież pisze wprost: poszanowanie praw człowieka jest warunkiem rozwoju społecznego i gospodarczego kraju. Kiedy szanowana jest godność człowieka, a jego prawa są uznawane i zapewniane, rozwija się także kreatywność i przedsiębiorczość, a ludzka osobowość może rozwijać różnorodne inicjatywy na rzecz dobra wspólnego⁵⁶².

Papież podkreśla, że wojny, zamachy oraz wykroczenia przeciw ludzkiej godności są oceniane są przez społeczność międzynarodową w zależności od tego, czy są one zgodne z określonymi interesami, np. gospodarczymi czy też nie. Nazywa te rodzaje przemocy „trzecią wojną światową w kawałkach”. Jak papież pisze dalej, sytuacje takie jak samotność, lęki i niepewność porzuconych osób stwarzają podatny grunt dla mafii, która określa siebie jako „obrońcy” zapomnianych i często poprzez różne formy pomocy, realizuje swoje przestępcze interesy. Franciszek próbował w tej encyklice zachęcić ludzi do poczucia wspólnotowości

---

⁵⁶¹ Zob. A. Spadaio, „*Fratelli tutti*”. *Una guida alla lettura*, „La Civiltà Cattolica” 4 (2020), s. 105-119.

⁵⁶² FT, 10-12, 17, 22-24.

oraz budowania sprawiedliwości i pokoju. Podkreślił, że izolacja oraz zamknięcie w sobie i we własnych sprawach nie stanowi drogi do wzbudzenia nadziei. Jedynym właściwym krokiem, według niego jest dążenie do kultury spotkania. Przestrzegł, że jeśli nie uda się nam się odzyskać pasji tworzenia wspólnoty przynależności i solidarności, której należy poświęcić czas, trud i dobro, globalna iluzja rozpadnie się i pozostawi wielu z nas w poczuciu pustki⁵⁶³.

Wśród niektórych środowisk głoszone są hasła, mówiące o unikaniu napływu migrantów i ograniczaniu pomocy dla krajów ubogich. Franciszek zauważył, że pojawiająca się polityka, traktująca migrantów za nie dość godnych, by uczestniczyć jak wszyscy inni w życiu społecznym, niesie ryzyko pojawienia się przekonania, iż są oni mniej wartościowi i ważni. Przypomniał, że chrześcijanie nie powinni podzielać takiej postawy. Zdawał sobie sprawę z tego, że niektórzy mogą żywić wątpliwości i obawy przed migrantami, wynikające z naturalnego instynktu samoobrony, ale dodał także, że człowiek i naród zaowocują tylko, gdy twórczo otworzą się na innych⁵⁶⁴. W związku z tym powinniśmy wiele wynieść z nauki Franciszka i zmienić swój sposób myślenia, stając się bardziej tolerancyjni i zdolni do dostrzeżenia w migrantach naszych bliźnich.

Przytoczna w encyklice przypowieść o miłosiernym Samarytaninie jest pouczającym obrazem, który ukazuje podstawowy wybór, jakiego musimy dokonać, aby odbudować świat, który sprawia nam ból⁵⁶⁵. Przypowieść ta ukazuje nam, przy pomocy jakich inicjatyw można odbudować wspólnotę. Jednocześnie, według Franciszka, przypowieść przestrzega nas przed pewnymi postawami ludzi, którzy patrzą jedynie na siebie samych i nie biorą odpowiedzialności za nieuniknione wymagania ludzkiej rzeczywistości. Pisze o tym, ponieważ liczył, że wielu, którzy to przeczytają wyjdzie poza swoje dotychczasowe życie, by połączyć się cierpieniem bliźniego. Dlatego gwarancją autentycznego otwarcia na Boga jest otwarcie się na serca bliźnich. Wyraził nadzieję na to, że katecheza będzie zawierała w sposób bardziej bezpośredni i jasny społeczny sens życia, a także, przekonanie o niezbywalnej godności każdej osoby. Tylko dzięki wyniesieniu takich wniosków z nauczania papieskiego nasze serca zostaną wypełnione miłością i gotowe, by otworzyć się na innych⁵⁶⁶.

---

⁵⁶³ Tamże, 25-28, 30, 36.

⁵⁶⁴ Tamże, 37-41.

⁵⁶⁵ Zob.: M. J. Redinger, *New Developments in End-of-Life Teaching for Roman Catholic Healthcare: The Implications of Samaritanus Bonus („The Good Samaritan”)*, „American Journal of Hospice and Palliative Medicine” 39/5 (2022), s. 501-503.

⁵⁶⁶ FT, 67-68, 71, 74, 81, 84-86.

Według nauki papieża zainteresowanie uczuciowe skierowane ku drugiemu sprawia, że dążymy bezinteresownie do jego dobra. Dla tego, którego kochamy i uznajemy za wartościowego, poszukujemy tego, co najlepsze. Dlatego pielęgnując relacje, umożliwimy istnienie niewykluczającej nikogo przyjaźni społecznej oraz braterstwa otwartego na wszystkich⁵⁶⁷. Jak zaznaczył, ostatnimi czasy, możemy zauważyć, że osoby niepełnosprawne czy starsze traktowane są jak ciała obce w społeczeństwach, nazywając ich „ukrytymi uchodźcami”. Przypomniał, iż należy sobie uświadomić, że wartość każdego człowieka jest warta zawsze tyle samo i w każdych okolicznościach. Nie można umniejszać komuś wartości dlatego, że urodził się w miejscu z mniejszymi zasobami lub w kraju mniej rozwiniętym⁵⁶⁸. Nadmienił, że osoba, której niezbywalne prawa są przestrzegane, będzie otwarta na relacje z innymi. Możemy zatem wyciągnąć wniosek, że niedopuszczalne jest, aby jakaś osoba miała mniej praw z powodu płci, miejsca urodzenia lub zamieszkania⁵⁶⁹.

Odwołując się do jednej z zasad Katolickiej Nauki Społecznej, Franciszek zwrócił uwagę na zasadę solidarności, która jako owoc osobistego nawrócenia i cnota moralna, wymaga zaangażowania ze strony wielu podmiotów, na których spoczywa odpowiedzialność o charakterze edukacyjnym i formacyjnym⁵⁷⁰. Papież odwołał się do solidarności, gdyż z niej wynika fakt naszej odpowiedzialności za słabość innych. „Solidarność wyraża się w sposób konkretny poprzez służbę, która może przybierać wiele różnych form przejmowania odpowiedzialności za innych (...). Służba zawsze patrzy w twarz brata, dotyka jego ciała, czuje jego bliskość, a nawet w pewnych przypadkach «znosi» ją i zabiega o rozwój brata. Dlatego służba nigdy nie jest ideologiczna, ponieważ nie służy się ideom, ale służy się osobom” - pisał. Wobec tego podkreślił, że jako wspólnota jesteśmy zobowiązani do zapewnienia, aby każdy człowiek żył godnie i miał odpowiednie szanse pełnego rozwoju⁵⁷¹.

Jeden z rozdziałów encykliki zatytułowany „Serce otwarte na cały świat” przybliży kwestię migracji. Na początku papież stwierdził, że idealną sytuacją byłoby, gdyby migracji udało się uniknąć, ale to byłoby możliwe tylko w sytuacji stworzenia w krajach pochodzenia migrantów możliwości godnego życia i wzrastania, tak, aby tam mogli znaleźć warunki dla

---

⁵⁶⁷ Zob. więcej na temat braterstwa w encyklice: D. Gardocki, *Logika powszechnego braterstwa w encyklice Franciszka „Fratelli tutti”*, „Studia Bobolanum” 32/1 (2021), s. 19-42.

⁵⁶⁸ Zob.: red. D. J. Gallagher, K. L. Johnson, *Pope Francis and the Future of Catholic Moral Theology*, Maryknoll 2021.

⁵⁶⁹ FT, 88-89, 106-111, 121.

⁵⁷⁰ Zob. R. Beghini, „Fratelli tutti” - wyzwanie dla nauki społecznej Kościoła, „Społeczeństwo” 153 (2021), s. 133-146 oraz: M. Zarębska, *Nauka Kościoła wobec wyzwań czasu wokół encykliki papieża Franciszka „Fratelli tutti. O braterstwie i przyjaźni społecznej*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 14 (2021), s. 33-53.

⁵⁷¹ FT, 114-118.

własnego integralnego rozwoju. Jednak dopóki nie nastąpi ów postęp w tym kierunku, pouczył, że naszym obowiązkiem jest poszanowanie prawa każdego człowieka do znalezienia miejsca, w którym będzie mógł zaspokoić podstawowe potrzeby swoje i swojej rodziny, ale także w pełni realizować się jako osoba. Dlatego wskazał na potrzebę zwiększenia liczby przyznawanych wiz i uproszczenie procedur z tym związanych, otwarcie korytarzy humanitarnych dla uchodźców znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji, zapewnienie odpowiedniego i godnego zakwaterowania, bezpieczeństwa osobistego i dostępu do podstawowych świadczeń; zapewnienie odpowiedniej opieki konsularnej, prawa do posiadania przy sobie w każdej chwili osobistych dokumentów tożsamości, równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, możliwości otwierania rachunków bankowych i zapewnienie środków niezbędnych do życia, zapewnienie swobody poruszania się i możliwości podjęcia pracy, zapewnienie dostępu do edukacji, tymczasowej opieki, zapewnienie wolności religijnej, sprzyjaniu programom łączenia rodzin i przygotowaniu wspólnot lokalnych do procesów integracyjnych. Wyraził pragnienie zastosowania koncepcji pełnego obywatelstwa, takiego jakie mają mieszkańcy owego państwa⁵⁷².

Następnie nawiązał do wymiany darów, jaki może nastąpić w krajach goszczących. Dlatego potrzebujemy komunikacji między sobą, odkrywania bogactwa każdego z nas, a także umacniania tego, co nas łączy oraz patrzenia na różnice, jako na szansę rozwoju w szacunku dla wszystkich. „Konieczny jest cierpliwy i ufny dialog, aby osoby, rodziny i wspólnoty mogły przekazywać wartości swojej kultury i przyjmować dobro pochodzące z doświadczeń innych” - nakreślił. Papież przytoczył kilka przykładów wymiany kulturowej: kultura latynoska uczyniła wiele dobrego dla Stanów Zjednoczonych, w Argentynie, silna imigracja włoska naznaczyła kulturę społeczeństwa, a w stylu kulturowym Buenos Aires jest bardzo zauważalna obecność około dwustu tysięcy Żydów. Podkreśli, że imigranci, jeśli otrzymają pomoc w integracji, mogą stać się błogosławieństwem, bogactwem i nowym darem, który zachęca dane społeczeństwo do rozwoju⁵⁷³.

Ojciec Święty nakreślił, że tylko wzajemna pomoc między krajami przyniesie korzyści wszystkim. W przeciwnym wypadku nikt nie przetrwa i doprowadzimy do ubóstwa, degradacji i cierpienia najpierw jakiegoś obszaru ziemi, aż dotknie to całą planetę. „Jeśli niepokoiśmy się wyginięciem niektórych gatunków, to powinniśmy zadrezczać się myślą, że

---

⁵⁷² Tamże, 129-132. Zob. D, Christiansen, *Fratelli tutti and the Responsibility to Protect*, „Journal of Catholic Social Thought” 18/1 (2021), s. 5-14.

⁵⁷³ FT, 133-136.

wszędzie są osoby i ludy, które nie rozwijają swojego potencjału i swego piękna z powodu ubóstwa lub innych ograniczeń strukturalnych. Ponieważ to doprowadza do zubożenia nas wszystkich” - pisał. Reasumując świat jest połączony wskutek globalizacji i dlatego potrzebujemy światowego porządku prawnego, politycznego i gospodarczego, który ukierunkuje współpracę międzynarodową na solidarny rozwój wszystkich narodów⁵⁷⁴.

Franciszek podkreślił, że otrzymaliśmy nasze życie za darmo i dlatego winniśmy czynić dobro, bez oczekiwania czegoś w zamian. „Tylko kultura, która bezinteresowną gościnność, może mieć przyszłość” - stwierdził⁵⁷⁵. Możemy więc zrozumieć, że jedynie autentyczna otwartość na świat prowadzi do integracji kulturalnej, gospodarczej i politycznej, tworząc proces edukacyjny, który promuje wartość miłości do bliźnich, jako pierwszy krok do osiągnięcia zdrowej i powszechnej integracji. Papież wyszczególnił przykład ducha sąsiedztwa w niektórych dzielnicach ludowych, gdzie każdy spontanicznie towarzyszy i pomaga sąsiadowi. Takie sąsiedztwo powinno być, według niego, rozszerzone na sąsiadujące kraje, wraz ze zdolnością budowania serdecznego sąsiedztwa między ich narodami⁵⁷⁶.

W encyklice papież wezwał polityków, by znaleźli rozwiązanie na to, co narusza podstawowe prawa człowieka i otoczyli troską kraje i osoby, które zostały dotknięte poprzez „kulturę odrzucania”⁵⁷⁷, a w szczególności ofiary handlu ludźmi czy wykorzystywanych seksualnie, czy dotkniętych niewolnictwem i terroryzmem oraz głodem. Politycy winni wysnuć wnioski, by ich instytucje były skuteczne w walce z tymi plagami, np. poprzez inteligentne wykorzystanie ogromnych zasobów rozwoju technologicznego. Franciszek pisał także o miłości politycznej, która wyraża się w otwartości na wszystkich⁵⁷⁸. Zauważając nietolerancję wśród grup i narodów wskazał, by „uczyć wartości szacunku, miłości zdolnej do akceptacji wszelkiej różnicy, priorytetu godności każdej istoty ludzkiej względem wszelkich jej idei, uczuć, działań, a nawet jej grzechów”⁵⁷⁹.

Za istotne dla przyjaźni społecznej uznał dialog, który jest umiejętnością dawania i przyjmowania, pozostając otwartym na prawdę. Wyakcentował, że tylko gdy dany kraj będzie

---

⁵⁷⁴ Tamże, 137-138.

⁵⁷⁵ Zob. E. Agbonkianmeghe, S. J. Orobator, *Pope Francis and the Future of Catholicism: Evangelii Gaudium, Laudato Si', and Fratelli Tutti*, Ossining 2021.

⁵⁷⁶ FT, 139-141, 146, 151-152.

⁵⁷⁷ Zob. G. Brunelli, *Diritti umani e popolo in Fratelli tutti. Una lettura costituzionalistica dell'enciclica di Francesco*, „Quaderni costituzionali” 1 (2022), s. 189-203; Zob. P. Gołubców, *Kultura tworzenia murów w życiu indywidualnym i społecznym w świetle „Fratelli tutti”*, „Społeczeństwo” 153 (2021), s. 36-46

⁵⁷⁸ Zob. G. Lanuza, *From Social Friendship to Political Charity: Community Pantries in the Spirit of „Fratelli Tutti”*, „Asia-Pacific Social Science Review” 22/4 (2022), s. 46-58.

⁵⁷⁹ FT, 188-194.

podejmował dialog w kulturze popularnej, uniwersyteckiej, młodzieżowej, artystycznej, technologicznej, gospodarczej i rodzinnej oraz w mediach będzie miał szansę na rozwój. Brak owego dialogu może sprawić, że nikt, w poszczególnych sektorach nie troszczy się o dobro wspólne, lecz jedynie o uzyskanie własnej korzyści. Zalecił, więc demaskowanie manipulacji, zniekształceń i ukrywanie prawdy. Muismy wyciągnąć z tego naukę, że prawdą jest nie tylko przekazywanie faktów, ale poszukiwanie podstaw, które stoją za naszymi wyborami i prawami⁵⁸⁰.

W Encyklice Ojciec Święty pisał o krzewieniu przyjaźni społecznej, co powinno oznaczać dla nas zbliżenie się grup społecznych oddalonych od siebie z powodu konfliktów oraz dążenie do odnowienia relacji z zubożałymi i bezradnymi. Powołując się na słowa Pisma Świętego napisał, że Jezus nigdy nie zachęcał do podsycania przemocy i nietolerancji, potępiając używanie siły: „Wiecie, że władcy narodów uciskają je, a wielcy dają im odczuć swą władzę. Nie tak będzie u was” (Mt 20, 25-26). Podkreślił, że tylko szukanie wielu dróg pokoju, nazwane „nowym spotkaniem” może zakończyć konflikty. Wskazał, że praca na rzecz pokoju potrzebuje zaangażowania wszystkich i wymaga od nas, by nie ustawać w wysiłku budowania jedności narodu, pomimo przeszkód, różnic i odmiennych podejść do tego, w jaki sposób osiągnąć pokojowe współistnienie. Należy zatem promować kulturę spotkania⁵⁸¹.

Franciszek przytoczył dwie skrajne i fałszywe reakcje, które nie rozwiązują problemów, ale przyczyniają się do jeszcze większego zniszczenia tkanki społeczeństwa narodowego i światowego, czyli wojnę i karę śmierci. Jako kolejny już papież przypomniał, że wojna stanowi zaprzeczenie praw i dramatyczną agresję wobec środowiska. Poleciał, aby każdorazowo uciekać się do negocjacji, pośrednictwa i arbitrażu, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych. Pouczył, że nie możemy myśleć o wojnie jak o rozwiązaniu, posługując się wymówkami, pozornie humanitarnymi, obronnymi lub prewencyjnymi. Píše, że każda wojna pozostawia świat w gorszej sytuacji, niż go zastała, gdyż giną niewinni cywile, matki tracą dzieci, a dzieci rodziców, wielu zostaje poszkodowanych na skutek promieniowania atomowego lub ataków chemicznych, a część staje się uchodźcami. „Pokój i stabilność nie mogą opierać się na fałszywym poczuciu bezpieczeństwa, na groźbie wzajemnego zniszczenia lub całkowitej zagłady, na zwyczajnym utrzymaniu równowagi sił” - podkreślił

---

⁵⁸⁰ Tamże, 199-202, 206-213, 219, 224. Zob. red. S. D. Schneck, *A Companion to Fratelli Tutti: Common Good and Fraternity in a Post-Pandemic World*, Ossining 2021.

⁵⁸¹ FT, 225-229, 231-239.

pisząc o wzajemnym zaufaniu i dialogu oraz całkowitej eliminacji broni jądrowej. Zaproponował również, by pieniądze wykorzystywane na broń i wojsko przeznaczyć na utworzenie Światowego Funduszu na rzecz ostatecznego wyeliminowania głodu i rozwoju krajów najuboższych, aby ich mieszkańcy nie uciekali się do przemocy lub rozwiązań podstępnych i nie byli zmuszani do opuszczania swoich krajów w poszukiwaniu bardziej godnego życia⁵⁸².

Franciszek tak jak jego poprzednicy, wrócił do kary śmierci, jako niedopuszczalnej ze względów moralnych, postulując jej zniesienie na całym świecie⁵⁸³. Papież był pewny, że państwa dysponują innymi środkami penitencjarnymi niż kara śmierci, by bronić życia innych osób przed niegodziwym napastnikiem. Wezwał wszystkich do walki o zniesienie tej kary, we wszystkich jej formach, a także o poprawę warunków więziennych, w duchu poszanowania godności ludzkiej osób pozbawionych wolności. Jako formę poszukiwania sprawiedliwości wskazał na przebaczenie. Tylko dzięki niemu nie popadniemy w błędne koło zemsty czy niesprawiedliwość zapomnieni⁵⁸⁴. Według Franciszka przebaczenie drugiemu odzwierciedla ogrom Bożego przebaczenia, nawet tej osobie, która opiera się poczuciu winy i nie jest zdolna, by prosić o przebaczenie, gdyż zemsta nie zaspokaja niezadowolenia ofiary⁵⁸⁵.

Warte zauważenia są wnioski wyciągnięte z rozdziału o religiach w służbie braterstwa na świecie. Różne religie uznają wartość każdej osoby ludzkiej jako stworzenia, wnosząc cenny wkład w budowanie braterstwa i obronę sprawiedliwości w społeczeństwie. Przedstawiciele religii wiedzą, że uobecnianie Boga jest dobrem dla naszych społeczeństw. Poszukiwanie Boga pomaga postrzegać siebie nawzajem jako towarzyszy drogi, prawdziwych braci. Franciszek wskazał, że jedną z przyczyn kryzysów współczesnego świata jest znieczulone ludzkie sumienie, oddalenie od wartości religijnych oraz dominujący indywidualizm, któremu towarzyszą filozofie materialistyczne, deifikujące człowieka oraz wprowadzające wartości doczesne i materialne w miejsce zasad najwyższych i transcendentnych. Dlatego przypomniał, że Kościół nie może i nie powinien pozostawać na uboczu w budowaniu lepszego świata i troskę o integralny rozwój człowieka. Naśladując

---

⁵⁸² Tamże, 255-262.

⁵⁸³ Zob. Więcej na temat moralnych aspektów kary śmierci: R. L. Schott, J. R. Pierce, *Catholic Opposition to the Death Penalty in the United States: A Culture of Life Perspective*, „Journal of Religion & Society” 15/1 (2013), s. 1-13.

⁵⁸⁴ Zob. red. A. Gisotti, G. Mancuso, *Tutti fratelli: Alle radici della fraternità nella riflessione di Papa Francesco*, Padova 2020.

⁵⁸⁵ FT, 263-269, 247-252.

Maryję⁵⁸⁶ powinni stanowić, według niego, Kościół, który służy i wychodzi z domu, aby towarzyszyć życiu, podtrzymywać nadzieję, być znakiem jedności⁵⁸⁷.

Zaznaczył także, że oddawanie czci Bogu nie może prowadzić do dyskryminacji, nienawiści i przemocy, ale musi zmierzać do poszanowania świętości życia, poszanowania godności i wolności innych osób oraz angażowania się z miłością na rzecz pomyślności wszystkich. Dlatego terroryzm, który jest spowodowany nagromadzeniem błędnych interpretacji tekstów religijnych oraz polityką związaną z głodem, ubóstwem, niesprawiedliwością, uciskiem i arogancją, zagraża bezpieczeństwu ludzi. Prosił o zaprzestanie wspierania ruchów terrorystycznych poprzez ich finansowanie, dostarczanie broni oraz strategii. Trzeba to wszystko uznać za zbrodnie międzynarodowe, zagrażające bezpieczeństwu i pokojowi. Zaznaczył, że taki terroryzm musi być potępiony we wszystkich jego formach i przejawach⁵⁸⁸.

Swoją encyklikę papież zakończył apelem o pokój, sprawiedliwość i braterstwo w imię Boga, który stworzył wszystkich ludzi równymi w prawach, obowiązkach i godności. Bóg powołał wszystkich, aby żyli razem jako bracia i siostry, by napełniali ziemię i szerzyli na niej dobroć, miłość i pokój⁵⁸⁹. Przywołał bogatych i dysponujących środkami, by skierowali się ku tym, którym Bóg nakazał pomagać, czyli ubogich, żyjących w nędzy, usuniętych na margines, sieroty, wdowy, uchodźców oraz osoby wygnane ze swoich domów i swoich krajów, ofiary wojen, prześladowanych oraz wszystkich ludzi, które utraciły bezpieczeństwo, pokój i możliwość życia razem, stając się ofiarami zniszczenia, katastrofy i wojny⁵⁹⁰.

Encyklika ta jest odpowiedzią na zubożenie w świecie na drugiego człowieka. Franciszek omawia w niej szereg działań, które mają przybliżyć nam ideę powszechnego braterstwa. Fundamentem powszechnego braterstwa dla wierzących jest ojcostwo Boga i Jego troska o każdego człowieka. Papież chciałby, aby z encykliki korzystali także niechrześcijanie, stąd powoływanie się w niej wielokrotnie na troskę, miłość i współczucie, a także odpowiedzialność za drugiego człowieka, które nie powinny być obce nikomu. Istotą tej encykliki jest wskazanie konkretnych rozwiązań na powstałe problemy, stawiając w centrum

---

⁵⁸⁶ Zob. D. del Gaudio, *Maria, Madre che genera l'amore Cristiano. Una lettura mariana della „Fratelli tutti”*, „Miscellanea Franciscana” 121/1 (2021), s. 44-65.

⁵⁸⁷ FT, 271-276.

⁵⁸⁸ Tamże, 281-283.

⁵⁸⁹ R. Zozimo, M. Pina e Cuhna, A. Rego, *Becoming a Fraternal Organization: Insights from the Encyclical Fratelli Tutti*, „Journal of Business Ethics” 183 (2023), s. 383-399.

⁵⁹⁰ FT, 285.

najbardziej potrzebujących, ubogich i wykluczonych. Papież opowiada się w encyklice za humanistycznymi relacjami między ludźmi. W trosce o przyszłość ludzkości proponuje wykorzystać szanse, jakie daje przesłanie powszechnego braterstwa i przyjaźni społecznej, które będą fundamentem budowana wspólnoty ludzi i ładu społecznego. Dzięki współpracy wszystkich ludzi, pojawi się szansa na zrównoważony rozwój, a ostatecznie na jego zbawienie.

Reasumując przedstawione w tym rozdziale treści trudno nie zgodzić się z tym, że kwestia uchodźstwa nie jest obojętna zarówno instytucjom państwowym, jak i kościelnym. Magisterium Kościoła stara się od wielu lat wykazać, że prawa migrantów wynikają bezpośrednio z praw człowieka, a te z kolei wywodzą się z samej godności osobowej przybyszów. Wiele organizacji charytatywnych zapewnia wsparcie psychospołeczne, ale też i duszpasterskie w ośrodkach detencyjnych i poza nimi. Przybyszom oferowane jest poradnictwo prawne, nauka języka i opieka medyczna. Dzięki tym działaniom mogą szybciej zintegrować się ze społeczeństwem i troszczyć się o swoje rodziny. W encyklice „Fratelli Tutti” papież Franciszek przedstawia refleksję dotyczącą braterstwa i przyjaźni społecznej. Chce abyśmy uświadomili sobie, że w czasach naznaczonych konfliktami, zmianami klimatycznymi i kryzysem ekonomicznym, wszelkie trudności możemy pokonać poprzez zaangażowanie wszystkich ludzi.

WNIOSKI KOŃCOWE

Badania nad uchodźstwem i migrantami początkowo podejmowane były antropologię, socjologię i prawo. Naukowcy tych dziedzin omawiali przyczyny i skutki problemu, ujmowali fenomen w statystyki, opisywali trendy i koszt społeczny migracji. Zainteresowanie społeczności międzynarodowych spowodowało rozwój nauki o stosunkach międzynarodowych. Zwrócono uwagę na polityczne aspekty uchodźstwa, powiązaną z zagadnieniami polityki zagranicznej, wewnętrznej, a także bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego oraz praw człowieka. Następnie kwestia rozwiązania problemu uchodźstwa znalazła się kręgu badań kolejnych dyscyplin naukowych, jak katolickiej nauki społecznej. Wszystkie dyscypliny starają się podkreślić, że właściwym zdaje się przede wszystkim wyeliminowanie przyczyn tego zjawiska, a w dalszej kolejności zastosowanie środków mającym na celu ochronę uchodźców.

Kościół ma pozytywne nastawienie do migrantów i jest z nimi solidarny, wielokrotnie pokazując, że zależy Mu na losie migrantów. Papież Franciszek podkreślał niejednokrotnie swoje pochodzenie, pochodzi z kraju, do którego wiele osób imigrowało. Mówił, że gdyby jego przodkowie - emigranci z Włoch - nie zostali przyjęci w Argentynie, nie byłoby go tam, gdzie jest. Bazując na tym doświadczeniu pokazuje, jak przyjąć przybyszów. Chce wykazać, iż migranci mogą ubogacać kraj, do którego zostaną przyjęci, a także, iż ochrona migrantów jest moralnym obowiązkiem, który powinien zostać zrealizowany w formie prawa międzynarodowego i przepisów w poszczególnych krajach. W 2018 roku, dla uczczenia Światowego Dnia Migrantów i Uchodźców, zaprosił na Mszę w bazylice św. Piotra migrantów, uchodźców i osoby ubiegające się o azyl. Wyraził swoje niezadowolenie wobec społeczności lokalnych, obawiających się, że nowo przybyli zakłócą ustalony porządek, „skradną” coś z tego, co z trudem wybudowano, a warto zwrócić uwagę na obawy przybyszów. „Nie jest łatwo wejść w kulturę innych, postawić się w sytuacji ludzi tak różnych od nas, zrozumieć ich myśli i doświadczenia. Boją się konfrontacji, osądu, dyskryminacji, klęski”⁵⁹¹.

Gościnność ukazana w Piśmie Świętym, a także w wypowiedziach i dokumentach papieskich uzmysławia, by zwracać uwagę w pierwszej kolejności na tych, którzy są słabi, tak jak migranci w obcym dla siebie środowisku, kulturze, języku, otoczeni nieprzychylnością, a

---

⁵⁹¹ Franciszek, *Migranci i uchodźcy: mężczyźni i kobiety w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2018, 1.01.2018.

czasem i wrogością. Zadaniem Kościołów lokalnych jest praca nad otwartością i życzliwością swoich wiernych wobec obcokrajowców, gdyż to ich postawa stanowi o atmosferze we wspólnotach i jest warunkiem wspólnego uczestnictwa w Kościele⁵⁹². Jednym z uczynków miłosierdzia względem ciała jest gotowość przyjęcia podróżnego pod swój dach. Tymi podróżnymi są migranci, którzy zostawiając swoje dotychczasowe miejsce zamieszkania, poszukują takiego, gdzie będą czuć się bezpieczni i będą mogli zapewnić sobie i swoim bliskim godne warunki⁵⁹³.

W związku z nieustannymi i narastającymi trudnościami, jakie napotykają migranci i uchodźcy, Kościół podejmował inicjatywy pomocy tym ludziom. Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy obchodzony w Kościele od 1914 roku, został zapoczątkowany przez św. Piusa X. Corocznie przy obchodzeniu tego papieże wygłaszali orędzia czy przemowy. W swoich przemówieniach wskazywali często na przyczyny migracji (jak wojny, bieda, prześladowanie) oraz prosili wiernych i odpowiednie instytucje o pomoc migrantom i uchodźcom (przy alokacji, o pomoc materialną i chęć integracji).

Cel główny pracy zakładał analizę reakcji papieży na zjawisko migracji wraz ze zmianami migracji w świecie skupionej w czterech obszarach tematycznych: przyjmowanie, ochrona, promowanie i integracja. Wydaje się, że cel został osiągnięty, gdyż dokonano analizy postulatów i wskazówek wyrażonych między innymi w wypowiedziach papieskich i kongregacji watykańskich.

Rozdział pierwszy i drugi ukazał, iż cele Stolicy Apostolskiej i państw wraz z organizacjami międzynarodowymi, mimo rozbieżności w niektórych sprawach, są wspólne istotne dla zaangażowania społeczności międzynarodowej. Mimo faktu, że działania państw i organizacji są bardziej nastawione na solidarność i humanitaryzm, a zabiegi Kościoła na prewencję i wymiar duchowy, możemy dostrzec, że każdemu z nich zależy na podkreśleniu godności każdego człowieka, a więc także migranta i uchodźcy, ich praw do życia na równi z obywatelami kraju przybycia i decydowania o sobie.

Wypowiedzi papieży przytaczane w trzecim, czwartym, piątym i szóstym rozdziale skierowane do wiernych, instytucji oraz organizacji międzynarodowych pokazują, że los

---

⁵⁹² S. Szpyra, *Przykazanie wzajemnej gościnności (1P 4,9) w kontekście sytuacji adresatów Pierwszego Listu św. Piotra Apostoła w: Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. Cichy, Warszawa 2012, 75.

⁵⁹³ H. Kałuża, „Podróżnych w dom przyjąć...”. *Migracja jako wyzwanie duchowo-moralne w: Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. Cichy, Warszawa 2012, 410.

migrantów nie jest i nie był im obojętny. Niejednokrotnie papież przemawiali także do samych migrantów, dodając im tym samym słowa otuchy. W orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy w 2014 roku Franciszek powiedział im: „dla was też przeznaczona jest bezpieczniejsza przyszłość: na swoich drogach możecie spotkać wyciągniętą dłoń, dane wam będzie doświadczyć braterskiej solidarności i ciepła przyjaźni!”⁵⁹⁴. Każdorazowo wypowiedzi papieży wyrażają przekonanie, iż ochrona migrantów jest moralnym obowiązkiem każdego, który musi zostać zrealizowany w formie prawa międzynarodowego oraz przepisów w poszczególnych krajach. Rozważania poczynione w rozdziałach od trzeciego do szóstego odpowiedziały na pytania badawcze zadane we wstępie do tej pracy.

Z okazji Rady Plenarnej Międzynarodowej Katolickiej Komisji ds. Migracji, w dniu 8 marca 2018 roku papież zwrócił się do członków tej Komisji. Zasmucił go fakt, że nadal wielu migrantów i uchodźców w różnych częściach świata żyje w nieludzkich warunkach, tak jak miało to miejsce w czasach zniewolonego ludu Izraela w Egipcie. Powiedział do nich: „Pan słyszy ich wołanie i zna ich cierpienia. Wyzwolenie ubogich, uciśnionych i prześladowanych jest integralną częścią misji, którą Bóg powierzył Kościołowi, dziś i wczoraj”⁵⁹⁵. Dlatego podziękował pracy Komisji, której działania są widocznym wyrazem ich misyjnego zaangażowania. Podkreślił, iż od jej powołania w 1951 roku wiele się zmieniło, jak choćby fakt coraz większej złożoności działań. W ciągu 65 lat działalności Komisja wyróżniła się stworzeniem w imieniu Kościoła wielopłaszczyznowego dzieła pomocy migrantom i uchodźcom w najróżniejszych sytuacjach zagrożenia na pięciu kontynentach.

Rozdział siódmy stanowi podsumowanie wspólnych działań Kościoła i społeczności międzynarodowych, a także odnosi się godności człowieka, jego praw i obowiązków wynikające z tego, że wszyscy jesteśmy dziećmi Jednego Boga. Po analizie wypowiedzi magisterialnych Kościoła na temat migracji i uchodźstwa wykazano w czym podobne, a w czym różnią się działania Stolicy Apostolskiej i instytucji międzynarodowych.

Właściwym podsumowaniem niniejszej rozprawy wydaje się szczegółowe przywołanie treści encykliki „Fratelli tutti”, z października roku 2020, która - ukazując braterstwo i przyjaźń społeczną jako drogi do budowania lepszego świata - jest tekstem, który ma nam pokazać, że powinniśmy stanąć przeciwko marginalizowaniu innych oraz spisywaniu ludzi na straty, a w zamian za to wejść w społeczną przyjaźń. Ten tekst przeznaczony jest do

---

⁵⁹⁴ Franciszek, *Migranci i uchodźcy: w kierunku lepszego świata*, orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2014, 19.01.2014.

⁵⁹⁵ Franciszek, *Przemówienie do Rady Plenarnej Międzynarodowej Katolickiej Komisji ds. Migracji*, 8.03.2018.

wszystkich ludzi żyjących na naszej planecie, apelem by wspólnie przeciwstawić się wojnie, ubóstwu, migracjom, zmianom klimatycznym i kryzysowi ekonomicznemu. Jej celem jest uświadomienie, że te trudności możemy pokonać tylko razem, jednocząc się. „Fratelli tutti” jest encykliką o marzeniach, które mogą się spełnić pod kilkoma elementarnymi warunkami, z których poszanowanie przyrodzonej i nadprzyrodzonej godności każdego człowieka od poczęcia, aż do naturalnej śmierci jest pierwszym. Zbudowany na tym fundamencie pokój jest zarówno dziełem Bożym, jak i dziełem człowieka, dziełem, do którego każdy powinien wnieść swój wkład. To zadanie nigdy się nie kończy. Tak samo istotne jest podjęcie dialogu międzyreligijnego. Tylko dzięki bardziej sprawiedliwym i pokojowym zaangażowaniu wszystkich, zarówno wiernych jak i instytucji, możliwy będzie sprzeciw wobec wojny i globalizacji obojętności. Sam Franciszek nazywa „Fratelli Tutti” „encykliką społeczną” i zapożycza tytuł z „Napomnień” św. Franciszka z Asyżu, który użył tych słów, proponując im styl życia zgodny z Ewangelią. Wielką zaletą tego dokumentu jest, że nie zatrzymuje się na wielu niesprawiedliwościach współczesnego świata, jak: manipulacje, brak demokracji, wolności i sprawiedliwości, egoizm, brak zainteresowania dobrem wspólnym, bezrobocie, rasizm, ubóstwo, nierówne prawa, niewolnictwo, handel ludźmi i organami, uprzedmiotowienie kobiet czy aborcja, lecz otwiera pełną nadziei perspektywę dla świata, realistyczną i ambitną zarazem wizję współpracy instytucji cywilnych i Kościoła, a także taką perspektywę dla dalszych badań nad wzajemnymi relacjami tych dwojga.

BIBLIOGRAFIA

Przemówienia papieskie:

1. Benedykt XVI, *Duszpasterstwo nad mobilnością ludzi dzisiaj, w kontekście współodpowiedzialności państw i organów międzynarodowych*, przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 28.05.2010.
2. Benedykt XVI, *Jedna rodzina ludzka*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2011, 27.09.2010.
3. Benedykt XVI, *Maloletni migranci i uchodźcy*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2010, 16.10.2009.
4. Benedykt XVI, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013, 12.10.2012.
5. Benedykt XVI, *Migracje a nowa ewangelizacja*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012, 21.09.2011.
6. Benedykt XVI, *Migracje znakiem czasu*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2006, 18.10.2005.
7. Benedykt XVI, *Młodzi migranci*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2008, 18.10.2007.
8. Benedykt XVI, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 15.05.2006.
9. Benedykt XVI, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 15.05.2008.
10. Benedykt XVI, *Rodzina migrująca*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2007, 18.10.2006.
11. Benedykt XVI, *Św. Paweł migrant i „Apostoł Narodów”*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2009, 24.08.2008.
12. Franciszek, *Chodzi nie tylko o migrantów*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy z 2019, 29.09.2019.
13. Franciszek, *Duszpasterska troska Kościoła w kontekście przymusowej migracji*, przemówienie na Plenarnej sesji Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 24.05.2013.
14. Franciszek, *Forum między Meksykiem a Stolicą Apostolską na temat mobilności i rozwoju człowieka*, przesłanie, 11.07.2014.
15. Franciszek, *Forum na temat migracji między Stolicą Apostolską a Meksykiem*, przemówienie, 14.06.2018.
16. Franciszek, *Homilia dla migrantów*, 6.07.2018.
17. Franciszek, *Imigranci niepełnoletni, bezbronni i pozbawieni głosu*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2017, 15.01.2017.
18. Franciszek, *Integracja i rozwój: od reakcji do działania*, przemówienie do uczestników Międzynarodowego Forum Migracji i Pokoju, 21.02.2017.

19. Franciszek, *Jak Jezus Chrystus, zmuszeni do ucieczki. Przyjąć, chronić, promować i integrować przesiedleńców wewnętrznych*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2020, 27.09.2020.
20. Franciszek, *Kościół bez granic matką wszystkich*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2015, 18.01.2015.
21. Franciszek, *Migranci i uchodźcy: mężczyźni i kobiety w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2018, 1.01.2018.
22. Franciszek, *Migranci i uchodźcy: w kierunku lepszego świata*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2014, 19.01.2014.
23. Franciszek, *Migranci i uchodźcy są dla nas wyzwaniem. Odpowiedź daje Ewangelia miłosierdzia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2016, 17.01.2016.
24. Franciszek, *Modlitwa na wyspie Lesbos*, 18.04.2016.
25. Franciszek, *Przemówienie do członków Korpusu Dyplomatycznego Akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej*, 8.01.2018.
26. Franciszek, *Przemówienie do krajowych Dyrektorów ds. Rozwoju Duszpasterskiego dla Migrantów uczestniczących w Konferencji Rady Biskupów Europy*, 22.09.2017.
27. Franciszek, *Przemówienie do Parlamentu Europejskiego*, 25.11.2014.
28. Franciszek, *Przemówienie do Rady Plenarnej Międzynarodowej Katolickiej Komisji ds. Migracji*, 8.03.2018.
29. Franciszek, *Przemówienie na konferencji na temat ksenofobii, rasizmu, nacjonalizmu populistycznego w kontekście migracji na całym świecie*, 18-20.09.2018.
30. Franciszek, *Przemówienie na wyspie Lesbos*, 16.04.2016.
31. Franciszek, *Przyjmować, chronić, promować i integrować imigrantów i uchodźców*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2018, 14.01.2018.
32. Franciszek, *Spotkanie z imigrantami na Lampedusie*, 8.07.2013.
33. Franciszek, *Uchodźcy i migranci w zglobalizowanym świecie: obowiązki i odpowiedzi uniwersytetów*, przemówienie na międzynarodowej konferencji, 4.11.2017.
34. Jan XXIII VI, *Radio Message for the world-wide Refugee Year*, przesłanie na Światowy Rok Uchodźcy z 28.06.1959.
35. Jan Paweł II, *Całe życie chrześcijańskie jest wielkim pielgrzymowaniem do Domu Ojca*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1999, 2.02.1999.
36. Jan Paweł II, *Cudzoziemcy lub bracia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1978.
37. Jan Paweł II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2001, 14.01.2001.
38. Jan Paweł II, Jan Paweł II, *Druga strona włoskiej emigracji*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1985, 16.07.1985.
39. Jan Paweł II, *Emigracja to kultura*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1981, 4.09.1981.
40. Jan Paweł II, *Jak powitać nieznanego*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1993, 6.08.1993.

41. Jan Paweł II, *Katolicy świeccy i migracje*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1988, 4.10.1988.
42. Jan Paweł II, *Kobiety na emigracji*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1995, 25.07.1995.
43. Jan Paweł II, *Mądra akcja duszpasterska mająca na celu ochronę migrantów przed religijnym prozelityzmem*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1991, 21.08.1991.
44. Jan Paweł II, *Migracje a dialog międzyreligijny*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2002, 20.01.2002.
45. Jan Paweł II, *Migracja i ekspansja Królestwa Bożego*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1990, 25.07.1990.
46. Jan Paweł II, *Migracje mają podwójne oblicze: różnorodność i uniwersalność*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1992, 31.07.1992.
47. Jan Paweł II, *Migracje w poszukiwaniu pokoju*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2004, 18.01.2004.
48. Jan Paweł II, *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 21.08.1996.
49. Jan Paweł II, *O zachowanie własnej tożsamości i uznanie tożsamości innych*, orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2005, 16.01.2005.
50. Jan Paweł II, *Obchody Wielkiego Jubileuszu wezwaniem do zmiany stylu życia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2000, 16.01.2000.
51. Jan Paweł II, *Od solidarności do komunii*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1982.
52. Jan Paweł II, *Papież o rodzinie migrantów i wspólnocie chrześcijańskiej*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1980, 8.11.1980.
53. Jan Paweł II, *Prawo wiernych migrantów do swobodnej integracji kościelnej*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1986, 15.08.1986.
54. Jan Paweł II, *Promować kulturę aktywnej solidarności rodzin migrantów*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1994, 10.08.1994.
55. Jan Paweł II, *Przeciw przejawom rasizmu, ksenofobii i skrajnego nacjonalizmu*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 2003, 19.01.2003.
56. Jan Paweł II, *Przemówienie do Rady ds. Migrantów*, 5.07.1990.
57. Jan Paweł II, *Przemówienie na międzynarodowym spotkaniu na temat duchowej troski migrantów i podróżników*, 5.10.1991.
58. Jan Paweł II, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 11.04.1991.
59. Jan Paweł II, *Przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, 27.10.1995.
60. Jan Paweł II, *Rodzina wyemigrowana*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1987, 5.08.1987.
61. Jan Paweł II, *Szkoła bez granic*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1979, 1.12.1979.
62. Jan Paweł II, *Wiara człowieka powinna działać poprzez miłość*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1997, 09.11.1997.

63. Jan Paweł II, *Zaczynając na nowo od Chrystusa: w kierunku odnowionej opieki duszpasterskiej nad migrantami i uchodźcami*, przemówienie na Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, 20.11.2003.
64. Paweł VI, *Emigranci budowniczy Europy*, orędzie na Światowy Dzień Migranta, 1977.
65. Paweł VI, *Radiomessaggio del Santo Padre Paolo VI*, orędzie na Światowy Dzień Migranta 1963.
66. Paweł VI, *Nie dla wykluczenia*, orędzie na Światowy Dzień Migranta, 1976.

Dokumenty Kościoła:

1. Benedykt XV, *Il dolore e le preoccupazioni*, list apostolski, 1914.
2. Dykasteria s. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Reagowanie na uchodźców i imigrantów: dwadzieścia punktów działania dla Global Compact*, konwencja, 2017.
3. Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Odpowiedź uchodźcom i migrantom. Dwadzieścia punktów działalności duszpasterskiej*, konwencja, 2018.
4. Franciszek, *Fratelli Tutti*, encyklika 2020.
5. Jan XXIII, *Pacem in Terris*, encyklika, 1963.
6. Jan Paweł II, *Redemptoris Missio*, encyklika, 1990.
7. Kodeks Prawa Kanonicznego, 1983.
8. Kongregacja Biskupów, *De pastoralis migratorum cura*, instrukcja dotycząca duszpasterstwa wśród migrantów, 1969.
9. Kongregacja Konsystorialna, *Magni semper negotii*, dekret o duchownych wyjeżdżających do pewnych krajów, 1918.
10. Kongregacja Konsystorialna, *Ethnographica studia*, dekret o kapłanach wyjeżdżających do pewnych krajów, 1914.
11. Leon XIII, *Quam aerumnosa*, encyklika, 1888.
12. Papiaska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *De pastoralis maritimum et navigantium cura*, dekret, 1977.
13. Papiaska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Erga migrantes caritas Christi – miłość Chrystusa do migrantów*, instrukcja, 2004.
14. Papiaska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Kościół i mobilność człowieka*, list do konferencji Biskupów, 1978.
15. Papiaska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych*, wytyczne duszpasterskie, 2013.
16. Papiaska Rada Dialogu Międzyreligijnego, *Dialogo e annuncio*, instrukcja, 1991
17. Paweł VI, *Gaudium et spes*, konstytucja duszpasterska, 1965.
18. Paweł VI, *Apostolicae Caritatis*, motu proprio, 1970.
19. Pius XII, *Exsul Familia*, konstytucja apostolska, 1952.
20. Polska Rada Ekumeniczna, *Przesłanie Kościołów w Polsce w sprawie uchodźców*, 30 czerwca 2016.

21. Rada Papieska „Cor Unum” s.ykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka), *Problem uchodźców: wyzwanie dla solidarności*, wytyczne pastoralno-kanoniczne, 1992.
22. Synod Biskupów, *Powołanie i misji rodziny w Kościele i we współczesnym świecie*, sprawozdanie końcowe Synodu Biskupów, 2015.

Dokumenty międzynarodowe:

1. Biuro Stałej Komisji Demokracji i Praw Człowieka Unii Międzyparlamentarnej, *Obywatelstwo i bezpieczeństwo. Przewodnik dla parlamentarzystów*, Genewa 2005.
2. Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców, *Zasady i tryb ustalania statusu uchodźcy*, Genewa 1992.
3. *Cartagena Declaration on Refugees*, <https://www.unhcr.org/45dc19084.html> [dostęp 16.04.2023].
4. *Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the EU*, https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/common-basic-principles-immigrant-integration-policy-eu_en [dostęp 16.04.2023].
5. *Convención sobre la condición de los extranjeros* <http://www.ordenjuridico.gob.mx/TratInt/Derechos%20Humanos/D34.pdf> [dostęp 16.04.2023].
6. *Deklaracja z Kampali* https://www.echr.coe.int/Documents/Kampala_Declaration_ENG.pdf [dostęp 16.04.2023].
7. *Development Assistance for Refugees (DAR)*, <https://www.unhcr.org/3f1408764.pdf> [dostęp 17.04.2023].
8. *Europejska Konwencja Praw Człowieka*, https://www.echr.coe.int/documents/convention_pol.pdf [dostęp 15.04.2023].
9. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Raport z monitoringu granicznych palcówek kontrolnych Straży Granicznej w zakresie realizacji prawa do ubiegania się o status uchodźcy w Rzeczypospolitej Polsce*, Warszawa 1998.
10. *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers> [dostęp 15.05.2023].
11. International Organization for Migration, *World Migration Report 2011*, Szwajcaria 2011.
12. *Pact of San José*, <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201144/volume-1144-i-17955-english.pdf> [dostęp 16.04.2023].
13. Parlament Europejski, *Migracje w Europie*, <https://www.europarl.europa.eu/neocjetyeadlines/society/20170629STO78632/migracja-w-europie> [dostęp 15.04.2023].
14. *Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r.*, <https://eli.gov.pl/eli/DU/1991/517/ogl> [dostęp 16.04.2023].

15. *Quick Impact Projects (QIPs): A Provisional Guide*, <https://www.unhcr.org/partners/guides/41174ce94/quick-impact-projects-qips-provisional-guide.html> [dostęp 16.04.2023].
16. Rozporządzenie Rady WE nr 2007/2004 z dnia 26 października 2004 r. ustanawiające Europejską Agencję Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej (Dz.U. UE L 349 z 25.11.2004).
17. The Organization of African Unity, *Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa 1969*, <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> [dostęp 1.05.2023].
18. *Traktat z Lizbony*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=PL> [dostęp 18.04.2023].
19. United States Conference of Catholic Bishops, *Welcoming the Stranger Among Us: Unity in Diversity*, United States Conference of Catholic Bishops z 2000 roku.

Literatura:

1. Abbiati G., *L'apostolato della Chiesa nell'ambito delle migrazioni. Il ruolo dell'Ufficiodella Curia romana per l'Emigrazione*, Rzym 1996.
2. Adamczyk A., *Kryzys migracyjny w Europie a polska polityka imigracyjna*, „Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny” 163 (2017), s. 307-332.
3. Adamczyk A., Sakson A., Prosiak C. (red.), *Między tolerancją a niechęcią. Polityka współczesnych państw europejskich wobec migrantów i mniejszości*, red. A. Adamczyk, A. Sakson, C. Prosiak, Poznań 2017.
4. Adamczyk J., *Urząd kapelana w aspekcie kanonicznym*, „Annales Canonici” 15 (2019), s. 7-33.
5. Adamowicz L., *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym. Zarys problematyki po wydaniu Instrukcji Erga migrantes caritas Christi*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17 (2007), s. 121-139.
6. Adamson F., *Crossing Borders: International Migration and National Security*, w „International Security” 31/1 (2006), s. 165-199.
7. Agbonkhianmeghe E., Orobator S. J., *Pope Francis and the Future of Catholicism: Evangelii Gaudium, Laudato Si', and Fratelli Tutti*, Ossining 2021.
8. Agirdag O., *Teachers' Attitudes toward Immigrant Students: The Role of Immigration Background and Education*, „Teaching and Teacher Education” 29 (2013), s. 76-85.
9. Alston P. (red.), *UE and Human Rights*, red. P. Alston, Oxford 1999.
10. Ambrosini M., *Sociologia delle migrazioni*, Bologna 2020.
11. Ananta A., Arifin E.N. (red.), *International Migration in Southeast Asia*, red. A. Ananta, E. N. Arifin, Singapore 2004.
12. Anderson B., Blinder S., *Who Counts as a Migrant? Definitions and their Consequences*, Oxford 2017.
13. Angeli F., *Multilocalità: un concetto emergente tra mobilità e migrazione*, „Sociologia Urbana e Rurale” XXXIII/94 (2011), s. 119-133.

14. Arboleda E., Hoy I, *The Convention Refugee Definition in the West: Disharmony of Interpretation and Application*, „International Journal of Refugee Law” 5/1 (1993), s. 66–90.
15. Arokiaraj A., *Migrants and New Evangelization: A Theological Reflection*, Malleswaram 2015.
16. Bakalarz J., *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4 (1981), s. 5-14.
17. Baldaccini A., Guild E. (red.), *EU Immigration and Asylum Law: Text and Commentary*, red. A. Baldaccini, E. Guild E., Leiden 2012.
18. Bałdys P., Krasieński R., Łapa A., Stocki P. (red.), *Inni wśród nas*, red. P. Bałdys, R. Krasieński, A. Łapa, P. Stocki, Gdynia 2021.
19. Balicki J., *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012.
20. Balicki J., Necel W. (red.), *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, J. Balicki, W. Necel, Warszawa 2017.
21. Balicki J., Stalker P., *Polityka imigracyjna i azyłowa*, Warszawa 2006.
22. Ballard J., E. Weiling E., C. Solheim C., L. Dwanyen L., *Migrant and Refugee Families: Global Perspectives and Challenges*, Minneapolis 2016.
23. Bander H., Juffs L., „Solidarity” in the migration and refugee literature: analysis of a concept, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 66/1 (2020), s. 46-65.
24. Banks J. A., McGee Banks Ch. A., *Multicultural Education: Issues and Perspectives*, New York 2012.
25. Battistella G., *La missione viene a noi: in margine all'Istruzione Erga migrantes caritas Christi*, Rzym 2019.
26. Beare M. E., *Illegal Migration: Personal Tragedies, Social Problems, or National Security Threats?*, „Transnational Organized Crime” 3/4 (1997), s. 11-41.
27. Beghini R., „Fratelli tutti” - wyzwanie dla nauki społecznej Kościoła, „Społeczeństwo” 153 (2021), s. 133-146.
28. Beijl R. Z. (red.), *Documenting Discrimination Against Migrant Workers in the Labour Market*, red. R. Z. de Beijl, Geneva 2000.
29. Berg M. L., Fiddian-Qasimiyeh E., *Hospitality and Hostility towards Migrants: Global Perspectives—An Introduction*, „Migration and Society” 1/1 (2018), s. 1-6.
30. Berry J. W., *Immigration, Acculturation, and Adaptation*, „Applied Psychology” 46/1 (1997), s. 5-34.
31. Bhugra D., *Migration, distress and cultural identity*, „British Medical Bulletin” 69/1 (2004), s. 129–141.
32. Błasiak P., *Zaangażowanie papieża Franciszka w dialog ekumeniczny w latach 2013-2018*, „Studia Paradyskie” 29 (2019), s. 11-46.
33. Bloemraad I., *Becoming a Citizen: Incorporating Immigrants and Refugees in the United States and Canada*, Berkeley 2006.

34. Bloemraad I., Korteweg A., Yurdakul G., *Citizenship and Immigration: Multiculturalism, Assimilation, and Challenges to the Nation-State*, „Annual Review of Sociology” 34 (2008), s. 153-179.
35. Bonetti M. L., *Il lavoro dell'Ufficio della Curia romana per l'Emigrazione per l'apostolato tra i migranti*, „Studi Emigrazione” 49 (2012), s. 607-619.
36. Bonifazi C., Okólski M., Simon P., Schoorl J., *International Migration in Europe. New Trends, New Methods of Analysis*, Amsterdam 2008.
37. Borgo A., *Un cinquantenario di presenza e di impegno dell'Ufficio della Curia romana per l'Emigrazione*, „La Civiltà Cattolica” 152 (2001), s. 138-147.
38. Borkert M., *Local Integration Policies for Migrants in Europe European Forum for Migration Studies*, Luxembourg 2007.
39. Brady H., *EU migration policy: An A-Z*, London 2008.
40. Brown D.S., Edelmayer K.M. (red.), *Interfaith Dialogue in Practice: Christian, Muslim, Jew*, red. D. S. Brown, K. M. Edelmayer, Kansas City 2012.
41. Brunelli G., *Diritti umani e popolo in Fratelli tutti. Una lettura costituzionalistica dell'enciclica di Francesco*, „Quaderni costituzionali” 1 (2022), s. 189-203.
42. Carlin J. L., *Significant Refugee Crises Since World War II and the Response of the International Community*, „Michigan Journal of International Law” 3/1 (1982), s. 3-24.
43. Carrera S., Stefan M., *EU Asylum Policies: The Power of Strong Regulating States*, Oxford: 2013.
44. Castles S., Miller M. J., (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Basingstoke 2009.
45. Castles S., Miller M. J., *L'era delle migrazioni: Popoli in movimento nel mondo contemporaneo*, Bologna 2012.
46. Castles S., *The Factors that Make and Unmake Migration Policies*, „International Migration Review” 38/3 (2004), s. 852-884.
47. Castles S., *Why migration policies fail*, „Ethnic and Racial Studies” 27/2 (2004), s. 205-227.
48. Cervini L., *Dalle migrazioni alla pastorale delle migrazioni. La Pontificia Commissione di Assistenza e l'apostolato dei migranti*, „Studi Emigrazione” 202 (2014), s. 375-392.
49. Chachava T., *The Legal Status of Irregular Migrants in Georgia: International and National Perspectives*, „European Journal of Migration and Law” 21/4 (2019), s. 389-414.
50. Chahim S., Van den Beld T., Lansu M., *Building Bridges, Not Walls: The Power of Female Migrant Organizations*, Amsterdam 2017.
51. Chałupczak H., Lesińska M., Pogorzała E., Browarek T., *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, Lublin 2018.
52. Chimni B., *The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South*, „Journal of Refugee Studies” 11/4 (1998), 350-374.

53. Chodorowska A., Trylińska A., *Pojęcie zasady non-refoulement w prawie uchodźczym*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2 (2022), s. 7–23.
54. Christiansen D., *Fratelli tutti and the Responsibility to Protect*, „Journal of Catholic Social Thought” 18/1 (2021), s. 5-14.
55. Cichy D. (red.), *Ludzie w drodze. Nauki teologiczne o migracjach i migrantach*, red. D. Cichy, Warszawa 2012.
56. Cichy D. (red.), *Misja Kościoła i migracje człowieka*, red. D. Cichy, Warszawa 2014.
57. Cichy D., *Uchodźcy w Kościele*, Lublin 2016.
58. Collier P., *Exodus: Immigration and Multiculturalism in the 21st Century*, Oxford 2013.
59. Colombo L. (red.), *The Migrants' Church: The Role of the Church for European Migration and Integration Policies*, red. L. Colombo, London 2019.
60. Corti P., *Storia delle migrazioni internazionali*, Bari 2015.
61. Craig P., de Búrca G., *EU Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford 2011.
62. CuscóClarasó J., *La Congregazione per le Chiese Orientali (1917-2005)*, „Studia Canonica” 39/1-2 (2005), s. 443-474.
63. Dal Lago A., *Non-persone: l'esclusione dei migranti in una società globale*, Milano 2004.
64. Daniel M., Carroll R., *Christians at the Border: Immigration, the Church, and the Bible*, Grand Rapids 2008.
65. De Giorgi A., *The Contribution of the Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People to the Preparation of the 2006 World Congress for the Pastoral Care of Migrants and Refugees*, „Studia Canonica” 47/2 (2013), s. 493-507.
66. De Paolis V., *La Cura dei migranti secondo Il Motu Proprio Pastoralis Migratorum Cura e l'istruzione De Pastoralis Migratorum Cura*, „Studi Emigrazione Roma” 55 (1979), s. 341-412.
67. Del Gaudio D., *Maria, Madre che genera l'amore Cristiano. Una lettura mariana della „Fratelli tutti”*, „Miscellanea Francescana” 121/1 (2021), s. 44-65.
68. Delgado G., González L., Martínez E., *Immigrants and the Church: New Horizons and Future Directions*, Pickwick Publications 2017.
69. Denny Ch. D., Fraser Connolly M. B., *Empowering the People of God: Catholic Action before and after Vatican II*, New York 2014.
70. Diallo B.S., *Organizacja Jedności Afrykańskiej w procesie pokojowego regulowania sporów międzynarodowych w Afryce*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” LXI/2 (1999), s. 47-56.
71. Dupuis J., *Condivisione e comunione nel dialogo inter-religioso*, „Futuribili” 1 (2007), s. 1-19.
72. red. Ch. E. van Engen van Ch.E., D. S. Gilliland D.S. (red.), *The Good News of The Kingdom: Mission Theology for the Third Millennium*, Ossining 1993.
73. Erel U., Reynolds T. (red.), *Migrant Children, Families, and the State: Interdisciplinary Perspectives on the Future of Childhood*, red. U. Erel, T. Reynolds, London 2016.

74. Espín O.M., Dottolo A. (red.), *Gendered Journeys: Women, Migration and Feminist Psychology*, red. O. M. Espín, A. Dottolo London 2015.
75. Feliciani G., *Papa Francesco e le migrazioni nei primi cinque anni di pontificato*, „Nuova antologia” 619/2 (2018), s. 47-68.
76. Feller E, *The Evolution of the International Refugee Protection Regime*, „Journal of Law & Policy” 5/129 (2001), s. 129-139.
77. Forsythe D. P., *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross*, Cambridge 2005.
78. Fortin A, *The Meaning of ‘Protection ’in the Refugee Definition*, „International Journal of Refugee Law” 12/4 (2000), s. 548–576.
79. Foster N., *The Immigrant Family: Cultural Legacies and Cultural Changes*, „International Migration Review” 31/4 (1997), s. 961–974.
80. Francesconi M. (red.), *History of the Scalabrinian Congregation*, red. M. Francesconi, Roma 1983.
81. Franzen J., *Migranci i Kościół: Jak niemieckie parafie pomagają uchodźcom*, Kraków 2018.
82. Gallagher D.J., Johnson K.L. (red.), *Pope Francis and the Future of Catholic Moral Theology*, red. D. J. Gallagher, K. L. Johnson, Maryknoll 2021.
83. Gallinari P., *La Pontificia Commissione di Assistenza. Origine, sviluppo e compiti*, Rzym 1958.
84. T. Gardocka T., J. Sobczak J. (red.), *Uchodźcy w Polsce i Europie. Stan prawny i rzeczywistość*, red., Toruń 2003.
85. Gardocki D., *Logika powszechnego braterstwa w encyklice Franciszka „Fratelli tutti”*, „Studia Bobolanum”32/1 (2021), s. 19-42.
86. Geary B., Bryan J. (red.), *Pastoral Challenges and Concerns: A Christian Handbook for Leaders*, red. B. Geary, J. Bryan, Oxford 2018.
87. Geiger M., *The EU Asylum System: Towards a Common European Policy?*, Leiden 2014.
88. red. A. Gisotti A., G. Mancuso G. (red.), *Tutti fratelli: Alle radici della fraternità nella riflessione di Papa Francesco*, Padova 2020.
89. Gołubców P., *Kultura tworzenia murów w życiu indywidualnym i społecznym w świetle „Fratelli tutti”*, „Społeczeństwo” 153 (2021), s. 36-46.
90. Goodwin-Gill, G. S., *The Refugee in International Law*, Oxford 2018.
91. Grigoryan, A. *Protecting Migrants' Rights in Armenia: Challenges and Opportunities*. „Journal of Ethnic and Migration Studies” 45/2 (2019).
92. Grzymała-Kazłowska A, Łodziński S., *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania polityki*, Warszawa 2008.
93. Guild E., Carrera S. (red.), *EU Asylum Policies: The Power of Strong Regulating States*, red. E. Guild, S. Carrera, Farnham 2014.
94. Gutiérrez G., *On Job: God-Talk and the Suffering of the Innocent*, New York 1987.

95. Hadzińska-Wyrobek A., *Uchodźcy – odpowiedzialność społeczności międzynarodowej za ochronę uciekinierów*, „Civitas Hominibus: rocznik filozoficzno-społeczny” 4 (2009), s. 63-77.
96. Halban L., *Pakta laterańskie*, Warszawa 1931.
97. *Handbook of Migration and Globalisation*, red. A. Triandafyllidou, Toronto 2018.
98. Hargittai I., *Caritas in the World Church: Solidarity, Social Justice, and the Common Good*, Ossining 2018.
99. Hathaway J., *The Evolution of Refugee Status in International Law: 1920–1950*, Cambridge 2008.
100. Hathaway, J., *The Law of Refugee Status*, Toronto 1991.
101. Heckmann F., Schnapper D. *The Integration of Immigrants in European Societies: National Differences and Trends of Convergence*, Stuttgart, 2003.
102. Heidrich-Hamera D., *Międzynarodowa ochrona uchodźców wewnętrznych. Aspekty prawne i praktyka*, Warszawa 2005.
103. Holborn L., *The Legal Status of Political Refugees, 1920–1938*, „American Journal of International Law” 32/4 (1938), s. 680-703.
104. Honohan I., *Reconsidering the Claim to Family Reunification in Migration*, „Political Studies” 57/4 (2009), s. 768–787.
105. Hudock B. L., *The Church's Social Teaching and Migration*, Collegeville 2009.
106. Ifeme V. C., *L'immigrazione come opportunità per l'ecumenico in Italia*, „Paralellus Revista De Estudos De Religião” 9/21 (2018), s. 361–375.
107. Ilgit A., Klotz A., *Refugee rights or refugees as threats? Germany's new Asylum policy*, „Political Studies Association” 20/3 (2018), s. 613-631.
108. Jansen C.J. (red.), *Readings in the Sociology of Migration*, red. C. J. Jansen, Oxford 1970.
109. Jasnos R., Mrozek A., *Biblijne dyskursy tożsamościowe w czasach starożytnych w współcześnie - perspektywa kulturowa i edukacyjna*, Kraków 2019.
110. Jeremczuk J. (red.), *Migracje i kryzys uchodźczy w Europie. Rzeczywistość i wyzwania*, red. E. J. Jeremczuk, Poznań 2017.
111. Kasper W., *Miłosierdzie: Klucz do chrześcijańskiego życia*, Poznań 2014.
112. Kassabian, T., *The Role of the Diaspora in Armenia's Migration Governance*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 43/2 (2017), s. 305-320.
113. Kicingier A., *Unia Europejska wobec zagadnienia integracji imigrantów*, Warszawa 2005.
114. King R., Wood N., *Media and Migration: Constructions of Mobility and Difference*, London 2001.
115. Kingsley P., *Nowa Odyseja. Opowieść o kryzysie uchodźczym w Europie*, Warszawa 2017.
116. Kleist J. O., *The History of Refugee Protection: Conceptual and Methodological Challenges*, „Journal of Refugee Studies” 30/2 (2017), s. 161–169.

117. Kolasa P., *Ochrona praw uchodźców w Unii Europejskiej w świetle wytycznych Stolicy Apostolskiej*, Warszawa 2010.
118. Kosińska A.M. (red.), *W obliczu kryzysu. Przyszłość polityki azylowej i migracyjnej Unii Europejskiej*, red. A. M. Kosińska, Lublin 2017.
119. Kowalczyk S., *Solidarność jako zasada życia społecznego w nauczaniu Jana Pawła II*, Łódź 2011.
120. Kowalski M., *Pomiędzy uznaniowością a zobowiązaniem: podstawy prawnomiędzynarodowej ochrony uchodźców*, „Politeja” 1/5(2006), s. 430-444.
121. Łachacz O., *Zasada non-refoulement w międzynarodowym prawie uchodźczym - zwyczaj międzynarodowy czy też peremptoryjna norma prawa międzynarodowego? „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” XV (2017), s. 133-142.*
122. Lanuza G., *From Social Friendship to Political Charity: Community Pantries in the Spirit of „Fratelli Tutti”*, „Asia-Pacific Social Science Review” 22/4 (2022), s. 46-58.
123. Lavenex S., Ucarer E. (red.), *Migration and the Externalities of European Integration*, red. S. Lavenex, E. Ucarer, M. Lanham 2004.
124. Leach M., Mansouri J. (red.), *Migration, Society and Policy in Australia: A Reader*, red. M. Leach, J. Mansouri, Oxford 2018.
125. Leśniczak R., *Komunikowanie polityczne Franciszka na temat wartości nienegocjowalnych. Analiza orędzi papieskich na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy (2014–2018) oraz ich zmediatyzowany przekaz na portalu wpolityce.pl*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 28/1 (2019), s. 97-113.
126. Liew Y. K., *Religious Diversity and Interreligious Dialogue: Learning from Immigrant Experiences in the United States*, „Journal of Ecumenical Studies” 52/4, (2017), s. 529-545.
127. Lister M., *Who are Refugees?*, „Law and Philosophy” 32 (2013), s. 645–671.
128. Loescher G., Milner J. (red.), *Protracted Refugee Situations: Political, Human Rights and Security Implications*, Tokyo 2011.
129. Loescher G., *The European Community and Refugees*, „International Affairs” 4/65 (1989), p. 617-636.
130. Loescher, G., *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis*, Oxford 1993.
131. Łotocki Ł., *Ksenofobia w Europie: formy dyskryminacji instytucjonalnej, politycznej i społecznej*, „Problemy Polityki Społecznej” 5 (2003), s. 69-86.
132. Luft S., *Kryzys uchodźczy - przyczyny, skutki, konflikty*, Poznań 2019.
133. Lyons G. M. *American Policy and The United Nation's Program For Korean Reconstruction*, „International Organization” 12 (1958), s. 180 - 192.
134. Małek A., *Polityka migracyjna Włoch w latach 1861-2011*, Kraków 2017.
135. Mannoia M., Pirrone M, *Il Razzismo in Italia. Società, istituzioni e media*, Roma 2012, s. 267-288.
136. Martikainen T., Michel S., *Religion, Migration and Integration: Theoretical Perspectives and Empirical Case Studies*, Milton Park 2013.

137. Martini L., *Pastoral Care of the Sea: An Ethnographic Study of the Apostleship of the Sea*, Pennsylvania 2018.
138. Maruskin J. M., *Immigration and the Bible: A Guide for Radical Welcome*, New York 2012.
139. Mavelli L. i Wilson E., *The Refugee Crisis and Religion: Secularism, Security, and Hospitality in Question*, Lanham 2016.
140. McAdam J., *The Refugee in International Law*, Oxford 2013.
141. Mejsak R., *System ochrony uchodźców w wymiarze uniwersalnym - perspektywa instytucjonalnoprawna*, „Studia Podlaskie” XX (2022), s. 268-284.
142. Menjívar C., Abrego L. J., Schmalzbauer L. C., *Immigrant Families*, Cambridge 2016.
143. Młynarski K., *Duszpasterze bez granic: wybrane aspekty duszpasterskiej posługi wśród emigrantów polskich*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 45/3 (2019), s. 107-125.
144. Moldovan C., *The notion of refugee definition and distinctions*, „CES Working Papers” VIII/4 (2016).
145. Molo B. (red.), *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, red. B. Molo, Kraków 2018.
146. Mróz M., *Wojna w kawalkach. Franciszek i dyplomacja papieska wobec wybranych problemów międzynarodowych 2013-2018*, Toruń 2018.
147. Nadolska J., Stawarz P., Wojtaszczyk K. (red.), *Unia Europejska i wybrane państwa świata wobec kryzysu migracyjnego*, Warszawa 2017.
148. Necel W., *Kuria rzymska wobec dobra duchowego migrujących*, „Prawo Kanoniczne” 56 (2013), s. 47-71.
149. Necel W., *Prawno-duszpasterskie dyspozycje instrukcji „Erga migrantes caritas Christi”*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 52/3-4 (2009), s. 51-68.
150. Necel W., *Troska o małżeństwo migranta i jego rodzinę w świetle instrukcji „Erga migrantes Caritas Christi”*, „Ius Matrimoniale” 14/20 (2009), s. 139-154.
151. Necel W., *Uchodźca i wypędzony – sakramentem Chrystusa*, „Studia Redemptorystowskie” 14 (2016), s. 443-453, s. 443-453.
152. Nichols A. A., *Immigration, Religion, and the Challenge of Change: From the Apostle Paul to Pope Francis*, Eugene 2016.
153. Nitszke A., Węc J.J. (red.), *Podsumowanie VIII kadencji Parlamentu Europejskiego. Wyzwania integracji europejskiej w latach 2014-2019*, red. A. Nitszke, J. J. Węc, Kraków 2020.
154. Nowicka E., Cieślińska B. (red.), *Wędrowcy i migranci*, Kraków 2005.
155. Nowicka I., Mocarska D. (red.), *Współczesne problemy prawa. Polityka migracyjna*, Szczytno 2018.
156. Nussbaum M. C., *Creating Capabilities: The Human Development Approach*, Cambridge 2011.
157. O’Leary H., *Legislation on Migrant Care*, „The Australasian Catholic Record” 48 (1971), 127-151.

158. O'Nions H., *Trafficked Women and Children: Abuse, Exploitation, and Vulnerabilities*, London 2012.
159. *Obcy i swoi. Psychologiczna natura stosunków międzyludzkich*, red. M. Brzeziński, Poznań 2017.
160. O'Brien D. J., *The Church and the Immigrant: An Historical Perspective*, „Journal of Church and State” 46/3 (2004), s. 527-542.
161. Oleksiewicz I., *Polityka antyterrorystyczna i uchodźcza jako wyzwanie Unii Europejskiej w XXI w.*, Warszawa 2018.
162. Opozda D., Parzyczek M. (red.), *Rodzina w sytuacji straty bliskiej osoby*, red. D. Opozda, M. Parzyczek, Lublin 2017.
163. Ostrowski M., Partyka J. (red.), *Kryzys migracyjny – destrukcja czy szansa? Społeczne i pastoralne aspekty*, red. M. Ostrowski, J. Partyka, Kraków 2019.
164. Ostrowski M., *Refleksja pastoralno-teologiczna nad dokumentem Stolicy Apostolskiej „Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych”*, „Polonia Sacra” 4 (2017), s. 17-35.
165. Panzeri J., *L'Ufficio della Curia romana per l'Emigrazione*, „La Civiltà Cattolica” 126 (1975), s. 206-216.
166. Papadopoulos A.G., *Migration and security threats in south-eastern Europe*, „Southeast European and Black Sea Studies” 11 (2011), 451-469.
167. Pasamonik B., Markowska-Manista U. (red.), *Kryzys migracyjny. Perspektywa pedagogiczno - psychologiczna*, red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, Warszawa 2017.
168. Pasura D., Bivand Erdal M. (red.), *Migration, Transnationalism and Catholicism*, red. D. Pasura, M. Bivand Erdal, London 2016.
169. Paul M., *The Refugee Convention, 1951: The Travaux Préparatoires Analysed with a Commentary*, Cambridge 2003.
170. Pécout A., *What do we know about the International Organization for Migration?*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 44 (2018), s. 1621-1638.
171. Pędziwiatr K., *Migracje w cieniu arabskich rewolucji*, „Biuletyn Migracyjny” 32 (2011), s. 9-17.
172. Pezzarossa F., Rossini I. (red.), *Leggere il testo e il mondo: vent'anni di scritture della migrazione in Italia*, red. F. Pezzarossa, I. Rossini, Bologne 2012.
173. Potyrała A., *Kryzys migracyjny 2015+ między solidarnością a partykularyzmem*, Poznań 2019.
174. Potyrała A., *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyk aktywności*, Warszawa 2015.
175. Potyrała A., *Współczesne uchodźstwo*, Poznań 2005.
176. Pratt D., Woodlock R. (red.), *Fear of Muslims?: International Perspectives on Islamophobia*, red. D. Pratt, R. Woodlock, Berlin 2016.
177. Prosiak D. (red.), *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, red. D. Prosiak, Poznań 2007.
178. Rawlence B., *Miasto cierni. Największy obóz dla uchodźców*, Wołowiec 2017.

179. red. A. Schulz A., S. Kowalski S. (red.), *Uchodźcy - przyjąć czy zamknąć granice*, Płock 2016.
180. red. A. Triandafyllidou A. (red.), , *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies*, London 2015.
181. red. J. Peterson J., M. Shackleton M. (red.), *The Institutions of the European Union*, Oxford 1999.
182. red. M. McAlpine M., F. Vasile F., *Theology and Migration in World Christianity: Contextual Perspectives*, Routledge 2017.
183. Redinger M. J., *New Developments in End-of-Life Teaching for Roman Catholic Healthcare: The Implications of Samaritanus Bonus („The Good Samaritan”)*, „American Journal of Hospice and Palliative Medicine” 39/5 (2022), s. 501-503.
184. Rinuro S., *Le politiche migratory italiane e francesidopo la Seconda Guerra mondiale e la permeabilità della frontiera alpina*, „Studi Emigrazione” 57 (2020), s. 30-47.
185. Rossi A., *Le opera assistenziali della Chiesa. La Pontificia Commissione di Assistenza*, Bologna 1973.
186. Ruhs M., *The Potential of Temporary Migration Programmes in Future International Migration Policy*, „International Labour Review” 145/1-2 (2006), s. 7-36.
187. Rumbaut R. G., *Origins and destinies: Immigration to the United States since World War II*, „Sociological Forum” 9 (1994), s. 583-621.
188. Rydliński B., Sowiński S., Zenderowski R. (red.), *Wolność. Wieczne wyzwanie*, Warszawa 2018.
189. Sachs J. D., *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*, New York 2006.
190. Sadowski M., *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym (1878-2005)*, Wrocław 2011.
191. Salah A. A. *Exodus of Iraqi Christians to the West: Causes and Implications*. „Arab Studies Quarterly” 37/3 (2015), s. 267-287.
192. Sanfilippo M., *I campi per stranieri in Italia*, „Studi Emigrazione/Migration Studies” XLIII/164 (2006), 787-796.
193. Santelli G., *The Vatican's Migrants and Refugees Section: A New Era of Migration Policy in the Catholic Church?*, „Journal of Migration and Refugee Issues” 4/1 (2018), s. 25-38.
194. Schmoller A., *Now My Life in Syria Is Finished: Case Studies on Religious Identity and Sectarianism in Narratives of Syrian Christian Refugees in Austria*, „Islam and Christian–Muslim Relations” 27/4 (2016), s. 419-437.
195. Schneck S.D., (red.), *A Companion to Fratelli Tutti: Common Good and Fraternity in a Post-Pandemic World*, red. S. D. Schneck, Ossining 2021.
196. Schott R. L., Pierce J. R., *Catholic Opposition to the Death Penalty in the United States: A Culture of Life Perspective*, „Journal of Religion & Society” 15/1 (2013), s. 1-13.
197. Schuster L., Solomons J. (red.), *Race and Racism in Contemporary Britain*, red. L. Schuster, J. Solomos, Basingstoke 2002.

198. *Seeking Sanctuary: A History of Refugees in Britain*, red. R. McVeigh, Edinburgh 2019.
199. Segrave M., Milivojevic S. (red.), *Anti-Trafficking and the Politics of Resistance: New Feminist Research*, red. M. Segrave, S. Milivojevic, New York 2011.
200. Shelley L. I. , *Human Trafficking: A Global Perspective*, Cambridge 2010.
201. Sigona N., *The 'Illegality' of Those Who Help: Practicalities and Paradoxes of Assisting Destitute Asylum Seekers in the UK*, „Ethnic and Racial Studies” 33/3 (2010), s. 543-560.
202. Simcox D. E, *Exsul Familia Nazarethana: History, Context, and Significance*. „Catholic Historical Review” 91/2 (2005), s. 285-304.
203. Simion B., *The Romanian Community in Italy through the last reports caritas/migrantes*, „Societate & Cunoastere” 4 (2011), s. 216-225.
204. Sozański J., *Podmiotowość organizacji i konferencji międzynarodowych (międzyrządowych)*, „Roczniki Administracji i Prawa” 13 (2013), 65-88.
205. Spadaio A., „*Fratelli tutti*” *Una guida alla lettura*, „La Civiltà Cattolica” 4 (2020), s. 105-119.
206. Steinbock D. J., *Interpreting the Refugee Definition*, Oakland 1998.
207. Stępniaak M., *Etyczne aspekty założeń i realizacji Strategii Lizbońskiej w świetle nauczania COMECE*, „Annales: etyka w życiu gospodarczym” 10/1 (2007), s. 289–296.
208. Stimpson J. P., *Healthcare Access and Quality for Immigrant Populations: A Systematic Review*, „Journal of Immigrant and Minority Health” 17/4 (2015), s. 1237-1250.
209. Strychalski A., *Ochrona uchodźców i osób przesiedlonych podczas konfliktów zbrojnych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1-2 (1992), s. 115-124.
210. Sullivan F. A., *Paul VI and World Religions: Vatican II and Non-Christian Religions in the Theology of Pope Paul VI*, Wilmington 1976.
211. Świątek A., *Duszpasterze bez granic: raport z badań*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 42/2 (2016), s. 85-106.
212. Szabó J., *The Reception of Pius XII's Teaching on Migration: A Comparison between the United States and Hungary*, „Social Compass” 65/3 (2018), s. 328-341.
213. Szafrowski E., *Posoborowe prawodawstwo kościelne. Konstytucja Apostolska „Regimini Ecclesiae universae” - o Kurii Rzymskiej*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny” 11/3-4 (1958), s. 255-302.
214. Szulecka M., Klaus W., Strąk K., *Poza programem czy zgodnie z programem? Refleksje po pięciu latach obowiązywania „Europejskiego programu w zakresie migracji”*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2/180 (2021), s. 7-17.
215. Tassello G., Favero L. (red.), *Chiesa e mobilita umana. Documenti della Santa Sede dal 1988 al 1983*, red. G. Tassello, L. Favero, „Centro Studi Emigrazione”, (1) 1985, s. 2368-2484.
216. Tendera-Właszczuk H., Kelm H., *Polityka Unii Europejskiej wobec imigrantów*, „Zeszyty Naukowe – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie” 787 (2008), 63-84.

217. Termiński B., *Migracje, uchodźstwo i wysiedlenia wewnętrzne w świecie doby globalizacji: studium socjologiczno-prawne*, Regensburg 2016.
218. Termiński B., *Wysiedlenia wewnętrzne; przyczyny konsekwencje i wyzwania przyszłości*, Regensburg 2016.
219. Ternyak J., *New Evangelization in a Multicultural Context: A Study of Filipino Catholic Migrants in Canada*, Ossinnig 2017.
220. Thiollet H. (red.), *Migranci migracje. O czym warto wiedzieć, by wyrobić sobie zdanie*, red. H. Thiollet, Kraków 2017.
221. Tinti P., *The Church on the Move: Migrants and the Church*. Malleswaram 2017.
222. Tucker R.W., Keely Ch., Wrighey L. (red.), *Immigration And U.S. Foreign Policy*, red. R. W. Tucker, Ch. B. Keely, L. Wrighey, Boulder 1990.
223. Van Liempt I., *Providing Assistance to Undocumented Migrants: Between Humanitarianism and Complicity*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 45/9 (2019) s. 1592-1608, s. 1592-1608.
224. Verhaeghe P. P., *Christian Hospitality and Muslim Immigration in an Age of Fear*, „Journal of Ecumenical Studies” 53/2 (2018), s. 217-237.
225. Vian P., *L'Ufficio per la cura spirituale degli emigranti / migranti: Storia e sviluppo di un'istituzione della Chiesa*, Brescia 2009.
226. Villanova F., *The Reception of Pius XII's Teaching on Migration in Postcolonial Francophone Africa*, „Journal of Migration History” 5/1 (2019), s. 68-84.
227. Walter M., *Australia's Immigration Policy: The Role of Public Opinion*, „Australian Journal of Political Science” 54/2 (2019), s. 235-249.
228. Warat M., Małek A., *Ponad granicami. Kobiety, migracje, obywatelstwo*, Kraków 2010.
229. Weiß A., *Refugees' Rights in Africa: The Perspective of the 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*, „Refugee Survey Quarterly” 38/3 (2019), s. 305-326.
230. Wet de E., Vidmar J. (red.), *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*, red. E. de Wet E., J. Vidmar, Oxford 2012.
231. Wiener A., Diez T., *European Integration Theory*, Oxford 2009.
232. Wierzbicki B., *Uchodźcy w prawie międzynarodowym*, Warszawa 1993.
233. Wierzbicki B., *Sytuacja prawna uchodźcy w systemie międzynarodowej ochrony praw człowieka*, Białystok 1993.
234. Wojciechowski R., *Sfera pomocy społecznej a obywatelskie społeczeństwo informacyjne w Polsce. Przykład Programu Rodzina Rodzinie*, „Studia polityczne” 22/42 (2008), s. 147-188.
235. Wojnowicz P., *Problem uchodźców w wybranych dokumentach Stolicy Apostolskiej w kontekście standardów międzynarodowych*, „Civitas et Lex” 315 (2017), s. 36-53.
236. Wright H., *The Montevideo Conference and Organization for Peace*, „World Affairs” 97 (1934), 100-103.
237. Zaborski M., *Zagadnienie migracji w nauczaniu Kościoła katolickiego*, „Świat Idei i Polityki” 17 (2018), s. 437-459.

238. Zakareishvili N., *The Concept of Irregular Migration in Georgia: Legal and Practical Challenges*, „Journal of Immigration, Asylum and Nationality Law” 30/3 (2016), s. 233-247.
239. Zanfrini L., „Migrazioni forzate”, [w:] *Dizionario di dottrina sociale della Chiesa. Le cose nuove del XXI secolo*, 2 (2021), s. 166-175.
240. Zanfrini L., „Migrazioni internazionali”, [w:] *Dizionario di dottrina sociale della Chiesa. Le cose nuove del XXI secolo*, 2 (2021), s. 148-156.
241. Zanfrini L., „Migrazioni irregolari”, [w:] *Dizionario di dottrina sociale della Chiesa. Le cose nuove del XXI secolo*, 2 (2021), s. 157-165.
242. Zanfrini L., *Introduzione alla sociologia delle migrazioni*, Bari 2016.
243. Zanfrini L., *Valutazione critica del documento „Accogliere Cristo nei rifugiati e nelle persone forzatamente sradicate”*, „People on the Move” 119/XLIII (2013), s. 115-127.
244. Zarębska M., *Nauka Kościoła wobec wyzwań czasu wokół encykliki papieża Franciszka „Fratelli tutti. O braterstwie i przyjaźni społecznej”*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 14 (2021), s. 33-53.
245. Zarjevski Y., *A Future Preserved: International Assistance to Refugee*, Oxford 1988.
246. Zdanowicz M., *Wysoki Komisarz ONZ do spraw uchodźców*, Białystok 1994.
247. Zimmerman C., Hossain M., Yun K., Roche B., *Human Trafficking and Modern Slavery*, Oxford 2019.
248. Zimmermann, A., *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol: A Commentary*, Oxford 2010.
249. Zozimo R., Pina e Cuhna M., Rego A., *Becoming a Fraternal Organization: Insights from the Encyclical Fratelli Tutti* „Journal of Business Ethics” 183 (2023), s. 383-399.

Strony internetowe:

1. *Biskupi katoliccy z zadowoleniem przyjmują kwoty UE na przesiedlenie uchodźców*, <https://ctbi.org.uk/catholic-bishops-welcome-eu-quotas-to-resettle-refugees/> [dostęp 19.01.2023].
2. *Dzień Uchodźcy*, <https://web.archive.org/web/20170211013439/http://refugee.pl:80/informacje/dzien-uchodzcy-w-tym-roku-w-warszawie-17-19-czerwca/>[28.12.2021].
3. *Europe: Rescued – what next? Protection seekers stranded in Sicily*, <https://jrseurope.org/en/news/europe-rescued-what-next-protection-seekers-stranded-in-sicily/> [dostęp 20.08.2021].
4. *I get you*, <https://jrseurope.org/en/project/i-get-you/> [dostęp 20.08.2021].
5. *Illegal immigration trafficking external borders*, https://ccme.eu/wp-content/uploads/2018/12/2004-01-01_Chr_Com_-_illegal_immigration__trafficking__external_borders-1.pdf[dostęp 21.08.2021].
6. KAI, Caritas Polska, „*Paczka dla Wenezueli*” – czwarta edycja programu pomocy uchodźcom, <https://www.ekai.pl/paczka-dla-wenezueli-czwarta-edycja-programu-ktory-niesie-bezcenna-pomoc-tysiacom-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].

7. KAI, *Caritas Polska pomoże uchodźcom w Egipcie*, <https://www.ekai.pl/caritas-polska-pomoze-uchodzcom-w-egipcie/> [dostęp 19.01.2023].
8. KAI, *Chcemy, aby państwa pomagały potrzebującym wyłącznie z pobudek humanitarnych*, <https://www.ekai.pl/chcemy-aby-panstwa-pomagaly-potrzebujacym-wylacznie-z-pobudek-humanitarnych/> [dostęp 19.01.2023].
9. KAI, *COMECE o migracji, integracji i kryzysie finansowym*, <https://www.ekai.pl/comece-o-migracji-integracji-i-kryzysie-finansowym/> [dostęp 19.01.2023].
10. KAI, *Dyrektor Caritas Polska o programach pomocowych dla migrantów i uchodźców*, <https://www.ekai.pl/dyrektor-caritas-polska-o-programach-pomocowych-dla-migrantow-i-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].
11. KAI, *Kościół i migranci stanowią nierozłączną parę*, <https://www.ekai.pl/kosciol-i-migranci-stanowia-nierozlaczna-pare/> [dostęp 19.01.2023].
12. KAI, *Kościół potwierdza potrzebę reformy prawa imigracyjnego*, <https://www.ekai.pl/kosciol-potwierdza-potrzebe-reformy-prawa-imigracyjnego/> [dostęp 19.01.2023].
13. KAI, *Kościół w Europie pomaga uchodźcom*, <https://www.ekai.pl/kosciol-w-europie-pomaga-uchodzcom/> [dostęp 19.01.2023].
14. KAI, *Kościół w Polsce wobec uchodźców z Bliskiego Wschodu*, <https://www.ekai.pl/kosciol-w-polsce-wobec-uchodzcow-z-bliskiego-wschodu/> [dostęp 19.01.2023].
15. KAI, *Ks. prof. Mazurkiewicz: zobaczymy w przybyszach dar, nie zagrożenie*, <https://www.ekai.pl/ks-prof-mazurkiewicz-zobaczymy-w-przybyszach-dar-nie-zagrozenie/> [dostęp 19.01.2023].
16. KAI, *Nie zawieźmy Chrystusa – bp Krzysztof Zadarko w rozmowie z KAI o uchodźcach*, <https://www.ekai.pl/nie-zawiedzmy-chrystusa-bp-krzysztof-zadarko-w-rozmowie-z-kai-o-uchodzcach/> [dostęp 19.01.2023].
17. KAI, *Pomoc Europy Środkowej dla uchodźców*, <https://www.ekai.pl/pomoc-europy-srodkowej-dla-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].
18. KAI, *Przedstawiciele Polskiej Rady Ekumenicznej i Kościoła katolickiego podpisali przesłanie w sprawie uchodźców*, <https://www.ekai.pl/przedstawiciele-polskiej-rady-ekumenicznej-i-kosciola-katolickiego-podpisali-przeslanie-w-sprawie-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].
19. KAI, *Rada Społeczna przy Biskupie Płockim w sprawie uchodźców*, <https://www.ekai.pl/rada-spoeczna-przy-biskupie-plockim-w-sprawie-uchodzcow/> [dostęp 19.01.2023].
20. KAI, *We Włoszech uratowano ok. 1000 migrantów*, <https://www.ekai.pl/we-wloszech-uratowano-ok-1000-migrantow/> [dostęp 19.01.2023].
21. KAI, *Werbisci pomogli ponad 170 migrantom zalegalizować pobyt w Polsce*, <https://www.ekai.pl/werbisci-pomogli-ponad-170-migrantom-zalegalizowac-pobyt-w-polsce/> [dostęp 19.01.2023].
22. KAI, *Zakończyło się zebranie plenarne KEP*, <https://www.ekai.pl/zakonczylo-sie-zebranie-plenarne-kep-2/> [dostęp 19.01.2023].

23. *Konferencja prasowa w celu przedstawienia orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy z 24.09.2013*,
<https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2013/09/24/0604/01339.html> [dostęp 2.11.2021].
24. *Konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących i członków ich rodzin*:
https://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cmw.php [dostęp 25.05.2023].
25. *La Giornata del migrante e del rifugiato: l'intuizione di Benedetto XV*,
<https://www.acistampa.com/story/la-giornata-del-migrante-e-del-rifugiato-lintuizione-di-benedetto-xv-6496> [dostęp 20.07.2021].
26. Langberg L., *A Review of Recent OAS Research on Human Trafficking in the Latin American and Caribbean Region*,
https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/107_19_EN_original.pdf#page=130 [dostęp 15.04.2023].
27. *Messages UN Secretary-General*, <https://www.un.org/en/observances/migrants-day/messages> [dostęp 28.12.2021].
28. *Międzynarodowy Dzień Uchodźcy: Dramat współczesnych wypędzonych*,
<https://info.wiara.pl/doc/176495.Międzynarodowy-Dzien-Uchodzcy-Dramat-wspolczesnych-wypedzonych> [dostęp 20.07.2021].
29. *Nowa data Dnia Migrantów i Uchodźców*, <https://kosciol.wiara.pl/doc/4453334.Nowa->
[dostęp 20.07.2021].
30. Schwaighofer Ch., *Some legal aspects of the refugee in orbit problem*, <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/5625?show=full> [dostęp 16.04.2023].
31. Sierpowski S., *Sprawy uchodźców w działalności Ligi Narodów*,
<http://repozytorium.amu.edu.pl:8080/bitstream/10593/701/1/Sprawy%20uchod%C5%BAc%C3%B3w%20w%20dzia%C5%82alno%C5%9Bci%20Ligi%20Narod%C3%B3w.pdf>
[dostęp 16.04.2023].
32. *The United Nations and Migrants*, <https://www.un.org/en/observances/migrants-day/background>, [dostęp 28.12.2021].
33. UNHCR, *Refugee Data*, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=2bxU2f> [dostęp 17.04.2023].
34. UNHCR, *World Refugee Day*, <https://www.unhcr.org/world-refugee-day.html> [dostęp 28.12.2021].
35. Witryna internetowa *Churches' Refugee Network [CRN]* <https://ctbi.org.uk/category/witnessing-together/asylum-and-refugees/crn/> [dostęp 19.01.2023].
36. Witryna internetowa *Fundacji Repat Armenia*, <https://repatarmenia.org/> [dostęp 16.04.2023].
37. Witryna internetowa *Jezuickiej Służby Uchodźcom*, <https://jrs.net/en/home/> [dostęp 27.05.2023].
38. Witryna internetowa *Konferencji Episkopatu Europejskiego*, <https://www.ccee.eu/> [dostęp 27.05.2023].
39. Witryna internetowa *Konferencji Kościołów Europy*, <https://www.ceceurope.org/> [dostęp 27.05.2023].

40. Witryna internetowa *Kongregacji Ewangelizacji Narodów*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/index_po.htm [dostęp 27.05.2023].
41. Witryna internetowa *Kongregacji Kościołów Wschodnich*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/orientchurch/index_po.htm, [dostęp 27.05.2023].
42. Witryna internetowa *Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich*, http://www.fiuc.org/index_en.html, [dostęp 27.05.2023].
43. Witryna internetowa *Międzynarodowej Katolickiej Komisji ds. Migracji*, <https://www.icmc.net> [dostęp 27.05.2023].
44. Witryna internetowa *Papieskiej Rady do Spraw Popierania Jedności*, <http://www.christianunity.va/> [dostęp 27.05.2023].
45. Witryna internetowa *Rady Kościołów na Bliskim Wschodzie*, <http://www.cmec.org.lb/> [dostęp 27.05.2023].
46. Witryna internetowa *Światowej Federacji Baptystycznej*, <https://www.baptistworld.org/> [dostęp 27.05.2023].
47. Witryna internetowa *Światowej Federacji Luterńskiej*, <https://www.lutheranworld.org/> [dostęp 27.05.2023].
48. Witryna internetowa *Światowej Federacji Metodystycznej*, <https://worldmethodistcouncil.org/> [dostęp 27.05.2023].
49. Witryna internetowa *Światowej Rady Kościołów*, oficjalna strona: <https://www.oikoumene.org/> [dostęp 27.05.2023].
50. Witryna internetowa *Światowego Aliansu Kościołów Reformowanych*, <https://wcrc.ch/> [dostęp 27.05.2023].
51. *Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy*, <http://brewiarz.pl/czytelnia/migracja.php3> [dostęp 21.08.2021].
52. Witryna internetowa *Światowego Związku Luterskich Kobiet*, <https://www.wflw.net/> [dostęp 27.05.2023].
53. World Council of Churches, *How can you help refugees?*, <https://www.oikoumene.org/news/how-can-you-help-refugees> [dostęp 19.01.2023].
54. Zajączkowska B., *Papieskie wsparcie dla uchodźców z Wenezueli*, <https://www.ekai.pl/papieskie-wsparcie-dla-uchodzcow-z-wenezueli/> [dostęp 19.01.2023].